

GJØNGEHØVDINGEN

SVEND POVLSEN

OG

SNAPHANERNE

ET BIDRAG TIL SNAPHANETIDENS HISTORIE

AF

SEVERIN KJÆR

KJØBENHAVN

FORLAGT AF V. PIO'S BOGHANDEL

GRÆBES BOGTRYKKERI

1892

GJØNGEHØVDINGEN
SVEND POVLSEN

OG

SNAPHANERNE

ET BIDRAG TIL SNAPHANETIDENS HISTORIE

AF

SEVERIN KJÆR

KJØBENHAVN

FORLAGT AF V. PIO'S BOGHANDEL

GRÆBES BOGTRYKKERI

1892

Udgivet med Understøttelse af
den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse.

1643—1645.

Da den svenske Feltmarskal *Lennart Torstenson* den 11 December 1643 pludselig faldt ind i Holsten med sin Hær, stod det danske Folk i første Øjeblik som lamslaet. Det havde vel ikke manglet paa Advarsler om, at Svenskerne tænkte paa Krig; men den danske Regering vilde hverken høre eller forstaa noget, derfor kom Overraskelsen nu, som den kom. Vort Sendebud i Stockholm, den gæve *Peder Vibe* til *Gjerdrup*, var en snild og kløgtig Herre, der fuldt ud forstod at bruge baade Øren og Øjne blandt Svenskerne, hvorfor han ogsaa længe havde anet Uraad; men da han skikkede sine Meddelelser herom hjem til Rigsraadet, lo den mægtige Rigshofmester *Korfits Ulfeld* ham blot ud og sagde: «Peder Vibe til Gjerdrup vil nok være en dyb Politikus; han er selvklog og bange og laver selv til Barsel med en Krig». Vibe trættes dog ikke, skønt han kun nød Utak for sit Arbejde, han fortsatte ihærdigt med sine lagttagelser, og da den svenske Rigsdag traadte sammen og gav Bevillinger til Krigens Førelse, sendte han atter Advarselsbreve: «Krigen er sikkert besluttet», skrev han hjem, «thi aldrig har Svensken

været saa slesk, som nu». Der blev rigtignok nu sendt nogle Tropper over til Skaane; og der blev talt frem og tilbage om at udruste Flaaden; men det blev ved Talen.

Undertiden kunde den gamle Konge, *Kristian IV*, vel rokkes noget i sin Tryghedstilstand; men snart igen slog han sig til Taals ved Mindet om sine tidligere Sejre over Svenskerne og ved den Tanke, at de dog vare kristne Mennesker, der maatte komme med en Krigserklæring, hvis de vilde føre Krig.

Nu sad Kongen paa sit Yndlingslot Frederiksborg for efter gammel Skik og Sædvane at fejre den glade Julehøjtid, da pludselig Amtmanden fra Segeberg *Jesper Buchvald* blev meldt. Denne bragte Hjosposten om Torstensons Indfald. Og Kongen stod skrækslagen. Feltmarskallen, der paa Grund af den Hurtighed og Kraft, hvormed han altid handlede, havde erhvervet sig Tilnavnet «Lynilden», var nu virkelig slaaet ned i Landet som et Lyn. Dog, den gamle Konge rejste sig hurtigt igen og stod trods sine 67 Aar paa ny som den kraftige, omsorgsfulde Landefader, der intet sparede for at redde Riget; hverken Guld eller Gods, Liv eller Helbred holdt han for godt. Saaledes lod han sit Sølvtøj «og andet sligt Knas», som han selv skriver, «døbe om til møntet Sølv ved Møntmesteren». Overalt skulde der spares for at bringe en Hærstyrke paa Benene: Køkkenbetjente bleve afskedigede, Levningerne fra Kongens Bord skulde gemmes til den følgende Dags Maaltid; ja, Kongen tænkte endog paa at lade sit Brød bage i Byen og helt nedlægge Hofbageriet. Det tør nok siges, at alt, hvad Landefaderen virkede for Folk og Rige i

disse Trængselsdage, har haft sin gode Del i, at hans Navn lige indtil vore Dage har beholdt saa god en Klang i alle danske Øren.

Selv Fjenden maatte yde den gamle Kæmpe Beundring for hans Handlekraft og Udholdenhed.

Men Kongen stod saa godt som ene. Han sled utrættelig for at danne et Forsvar; men imidlertid stod hans Raad tvært og vrangvilligt; intet vilde det gøre. Det faar det Skudsmaal af den østerrigske Gesandt, «at det hellere lader sig søndertrampe af Fjenden, end bringe i Orden af sin Konge». Rigsraadet regerede, og ved Haandfæstningen var Kongen berøvet saa godt som al Magten og skulde staa Raadet til Ansvar for sine Handlinger.

Da, som Forvirringen var størst, kom en svensk Herold den 13 Februar 1644 med Kundgørelse om Aarsagen til den Krig, som Fjenden havde aabnet for allerede to Maaneder siden. Det kneb haardt med at faa Penge til at føre Krigen for, saa meget mere, som det meste og bedste Jordegods var skattefrit i Adelenes Hænder; men Kongen skrabede sammen, hvor han kunde, baade hos Borgere og Adelsmænd. Og det skal mindes, at det var betydelige Laan, Adelen ydede, saa betydelige, at i 1650 havde Danmarks Riges Adel endnu en Fordring hos Kronen for Forstrækning udi Krigstid paa 400,000 Rdl.¹⁾ Ud paa Sommeren 1644 blev der endelig paa et Stændermøde i Jylland givet nogle Bevillinger, saa tre Hærafdelinger kunde stilles i Marken. Rigsmarsken *Anders Bilde* stod i Jylland med den ene

¹⁾ Chr. Bruun: Gunde Rosenkrantz S. 29.

Deling, og Kongens tvende Svigersønner, *Hanibal Sehested* i Norge og *Ebbe Ulfeld* i Skaane, førte de to andre. Men meget af Mandskabet var uøvede Folk, og der var følelig Mangel paa Befalingsmænd; hvorfor Torstenson ogsaa snart slog Rigsmarsken, saa denne maatte trække sig tilbage over til Fyn. Og Jylland laa nu aaben for Fjenden, der sendte Oberst *Helmuth Wrangel*, kaldet «Gale Wrangel», med 3400 Ryttere højere op i Landet.

Svenskens Plan gik ud paa, at Torstenson skulde tage Jylland og derefter Fyn, og imidlertid skulde den kloge og forsigtige Feltmarskal *Gustav Horn* gøre Indfald i Skaane, erobre dette Landskab og derpaa gaa over til Sjælland for her at mødes med Torstenson, saa begge i Forening kunde tage denne sidste Rest af Danmarks Rige. Skulde denne Plan lykkes? Den gamle Heltekonge var rastløs. Han drog ud og vandt sig et nyt Blad til sin Sejrskrans i Slaget ved Kolbergerhejde; men han kunde dog ikke gøre Mirakler. Landet stod i Vaade; thi Fjenderne trængte sig sejrende frem baade i Vest og Øst, i Jylland og Skaane. Og at Adelens Magttid var omme, det var synbart nok. Den kunde ikke hjælpe; thi dens gamle Sundhed og Styrke var for en stor Del gaaet tabt og forødt under de gode Dages Gilder og Jagter med Dobbelt og Drik, og den agtede næppe paa Varslerne om, at andre snart maatte nødes frem til at lægge Hænderne paa det Ror, som den ikke længere selv gad holde fast paa.

Under disse Forhold var det, at Borgere og Bønder i flere Egne af Landet rejste sig for at værgе Hus og Hjem og gøre Fjenden al det Afbræk, de formaaede. Det var særlig i de Egne af Landet, hvor Folkene alt

forhen havde vist, at de ikke gerne bøjede Nakken under noget Fremmedherredømme eller Trælleaag, men paa Nødens Dag hellere satte Livet paa Spil og gik i Døden, end godvillig lod sig træde under Fødder. Her var det, at de nu atter paa ny rejste sig til Modstand. Det var de frihedselskende og kække *Ditmarskere*, de sejge og haarde *Vendelboer* samt de stridbare og snilde *Gjønger*, der førte Krig paa egen Haand, idet de samlede sig i mindre Flokke og fra deres Skjul i Moser og Kær, bag Høje og Bakker eller i Skov og Krat gjorde Udfald paa de forbidragende Fjender. Disse *Snaphaner*¹⁾, som Svenskerne kaldte dem, vare som oftest heldige i deres Foretagender og tilføjede Fjenden et meget stort Tab, hvorfor ogsaa Svenskerne uden Skaansel og med udsøgt Grumhed pinte de iblandt dem til Døde, der bleve deres Fanger.

¹⁾ *Snaphane* var efter «Vidensk. Selsk. Dansk Ordbog» oprindelig Navnet paa en Art Bøsse eller Muskedonner, der fik dette Navn af Hanen i Laasen og dennes hurtige Bevægelse. Senere gik Navnet over paa enhver Partigænger, der var udrustet med en sliг Bøsse. Og til sidst kom Navnet *Snaphane* til at være lig med en Røver, saa *Snaphane* og *Stratenrøver* stilles sammen som ensbetydende Ord.

Det er Svenskerne, som fra først af giver de ovenanførte Friskaremænd i Landets forskellige Egne Navnet *Snaphaner*, og de fortsætte med dette Navn trods Friskaremændenes egne og alle andres forskellige Betegnelser. Fra Svenskerne er Navnet *Snaphane* først siden hen som Laan gaaet over i vor Historie. Maaske de have dannet Navnet efter det gamle Ord *Sohane*.

Ditmarskerne.

I Ditmarsken og i Holsten rejste Bønderne sig straks efter Fjendens Indrykning; de vare paa Færde aarle og silde og gjorde Svenskerne ikke ringe Afbræk. Især fra Keltenkirchen og Ulzburg vandt Folkene sig under Navnet *Moorbønderne* et godt Lov som dristige Partigængere; men samtidig med dem kæmpede ogsaa de «*holstenske frie Knegte*», der dannede et i 6 Roder delt Korps paa 169 Mænd. Korpset var indrettet af Amtmanden paa Segeberg *Jesper von Buchvald*¹⁾ og dennes Ridefoged Herman Hatten. Der var givet Korpset den Opgave, stedse og overalt at holde et vaagent Øje med Svenskerne, at afskære deres Tilførsler til Lübeck og Hamburg, forfølge Fjenderne, deres Medfølgere og Spejdere samt udrydde disse. Og der var herfor lovet de frie Knegte gode Kvarterer, rigeligt Forraad af Kugler og Krudt og — hvad der sikkerlig stod som det stærkest forjættende — efter Fjendens Fordrivelse skulde de nyde Frihed for Vornedskab.

Deres Hjemstavn var for største Delen Landsbyerne Kattendorp, Schmalfeld, Wakendorp, Vinzier og Heidmühlen, der alle ligge om ved Segeberg.²⁾ De tvende

1) Buchvald var Sønderjyde og ejede Skovbolgaard i Fjeldsted Sogn.

2) Efterretningerne om «*die Holsteinischen freien Knechte*» ere givne af den svenske Generalauditor Abraham Reinhard i et lille Skrift fra 1645. Han har sin Kundskab efter Udsagn af 8 Fanger fra dette Korps; hvilke Fanger af Svenskerne bleve radbrækkede fra neden af, medens Anførerne bleve spiddede. Her efter: Neues Staatsbürgl. Magaz. I, 881, sml. II, 173—76.

Hobe af Friskaremænd havde deres bedste Støtte i Glückstads Besætning, hvor den rolige og besindige Grev *Kristian Pentz*¹⁾ som Kongens fuldtbetroede Mand sad som Landsstyrer, medens den kække *Georg Steinberger* var Kommandant. I et lille Skrift fra 1646, senere kaldet «*Glückstadts Dagbog*»²⁾, finder man en Skildring af hin sørgelige Tid, med Efterretning om flere af Friskaremændenes eller Snaphanernes Bedrifter. Det fremgaar af denne Dagbog, at Svenskerne et Par Gange efter deres Indtrængen i Holsten sendte streng Befaling til Krempe og Itzeho om Overgivelse; men begge Steder begærede og fik de 24 Timers Betænkningstid, hvilken Tid de benyttede til at skikke Bud til Grev Pentz i Glückstad. Pentz sendte Hjælp til Krempe; men Itzeho var da allerede indtaget af Svenskerne. Nu kom en trang Tid. Fjenderne sværmede om overalt og plyndrede for Fode væk, saa der fandtes ikke det Sted, hvor Folk kunde være i Fred og Frelse med Liv og Gods. I disse Trængselsdage syntes ingen Redning mulig, uden Gud i Himlen vilde bringe den; brændende Bønner stege op til den alkærlige Fader, og Grev Pentz befalede den 22 December, at der for Fremtiden skulde holdes en Bods- og Bønnetime fra Kl. 7—8 hver Fredag i Glückstad. Ind i det nye Aar bleve Svenskerne endnu værre end forhen, de anholdt og

1) Grev *Pentz* havde 1634 ægtet Kongens naturlige Datter *Sofie Elisabet*; han var fra 1635 Guvernør i Glückstad og fra 1639 tillige Amtmand i Steinburg. 1649 blev han Amtmand i Flensborg Amt, men blev snart derpaa sindssyg og døde som saadan 1652.

2) Her efter Uddrag af Skriftet: Neues Staatsbürgl. Magaz. I, 872, o. s. v.

fangede hver Adelsperson, de kunde træffe, og udplyndrede alle Ridderslottene.

En enkelt Gang skete vel et raskt Træk fra dansk Side. Som et lysende Eksempel herpaa kan nævnes, at den gæve Kommandant *Steinberger* engang med 60 Mand ved Nattetide overrumplede og tog 15 Fanger, mange gode Heste og et anseligt Bytte fra den svenske Oberst Dørffling, der plyndrede og daglig inddrev Ydelser i Egnen omkring Schenefeldt, hvor han havde sit Standkvarter. Ved saadanne Lejligheder vare Snaphanerne raske og villige Deltagere. Saaledes ogsaa den 19 Januar, da Itzeho toges ved en Nattevandring over Isen, hvorved Fjenden fuldstændig overraskedes. Den svenske Major sprang op af Sengen, da han hørte Alarmen, fik en Slaabrok kastet paa sig og sneg sig over Isen til Breitenburg; men alle de øvrige bleve tagne til Fange: Oberstløjtnant Frølich og hans Kæreste, en Ritmester, en Løjtnant og 250 menige Soldater, hvorhos der toges 20 sorte Standarter og ikke mindre end 1200 Heste.

Men den 24 Februar toge Svenskerne Itzeho igen; saa Lykken vendte sig brat.

Den 29 Marts udførte *Moorbønderne* deres første større Bedrift paa egen Haand. De havde lagt sig i Baghold og slog en Deling af Generalmajor *Mortaignes* Tropper, tog til Fange en Kaptajnløjtnant, en Løjtnant, en Kornet og syv Dragoner, der alle vare ilde tilredte, eftersom de havde forsvaret sig vel. Byttet var rigt: to Vogne med Krudt, to med 150 Par Støvler, 150 Sadler, 100 Par Pistoler og nogle lange Bøsser med Remme, en Vogn med Vin, Pommeranser og to Tønder Østers; blandt Byttet fandtes endvidere en Klædning med Guld-

broderier, et kostbart udsyret Akselskærf, to Sølvskaale, en Guldkæde og to Guldarmaand, samt endnu en Pakke Breve til Feltmarskal Torstenson. Netop samme Dag, som alt dette indbragtes til Glückstad, kom Ærkebiskoppen af Bremen — den senere Kong Frederik III — til sin Svoger Grev Pentz der i Byen og kunde saaledes straks glæde sig ved Synet af det rundelige Bytte, som Moorbønderne havde bragt hjem fra Kampen.

Men dette var ikke deres eneste Bedrift. Een af de værste Røvere blandt Svenskerne var Oberst *Slebusch*, der drev sit Uvæsen i Egnen om Ribe. Efter et Tingsvidne¹⁾ laa han i længere Tid i Birkelev, omtrent en halv Mil fra Ribe i Vodder Sogn, hvor han plyndrede og røvede for Fode væk, snappede blandt meget andet ogsaa en stor Del Stude, som han lod drive mod Søndén. Men han fik kun ringe Fornøjelse af sit Røveri; thi Moorbønderne, der stadigt vare paa deres Post, tog 3 April ikke mindre end 350 Stude fra ham, som de Dagen efter førte til Glückstad, og hvorfor de i Belønning fik 1000 Rdl. Faa Dage efter bortsnappede de i Nærheden af Oldeslo over 1000 Stude fra Fjenden. Den største Part heraf førte de ind til Glückstad; men i Resten gjorde de sig selv betalte for den lykkelige Fangst; da de ikke vare fuldt tilfredse med den Belønning, de fik for deres første Bytte. De havde denne Gang været ude med 80 Mand, men delte i to Hobe, saa at de 40 af dem ene havde taget Studene, medens de øvrige havde søgt at træffe Fjenden ad en anden Vej.

Grev Pentz vilde nu give dem uddannede Officerer

¹⁾ P. Adler: Byen Ribe V Saml. 21.

til Førere og en egen Fane; men det vilde Moorbønderne paa ingen Maade gaa ind paa. De vilde være deres egne Ledere og Førere, sagde de, og ikke staa under nogen fremmed Hovedsmand.

Imidlertid vare *de holstenske frie Knegte* ikke heller ledige. Den 18 April indbragte de til Glückstad to Fanger og 10 Heste, de otte Ryttere havde de skudt. Hos Fangerne fandt man hemmelige, betroede Skrivelser fra General Königsmark, Axel Lilie og Oberst Dörffling. Men de frie Knegte klagede ellers over, at den kejserlige Armé, der førtes af von Hatzfeldt, slet ikke vilde komme dem til Hjælp under deres Sammenstød med Fjenden. Senere hen paa Aaret, den 22 Juni, indbragte de 6 Fanger og et meget stort Bytte til Glückstad, Træfningen havde denne Gang staaet i Nærheden af Kap-peln, hvor de foruden at gøre Fanger havde fældet over 50 Mand. Den 26 Juni vare de ude efter den før omtalte slemme Røveroberst Slebusch, der kørte med et helt Læs røvet Gods. De frie Knegte snappede baade Kusk og Vogn, skød tre Mænd deri, dræbte ti Ryttere af hans Følge; men selv slap han bort med den øvrige Bedækning.

Friskaremændene vare stadigt paa Færde, dels paa egen Haand og dels med Besætningen fra Byerne, hvem de ydede god Støtte paa deres Udfarter. Da saaledes Major Günter den 3 Maj skulde drage ud fra Neumünster med 600 Mand for at overraske Fjenderne, ventede han paa sikker Støtte fra *Snaphanerne*, som Friskaremændene ved denne Lejlighed benævnes for første Gang. De kom ogsaa. Men da Svenskerne havde faaet Nys om Udrykningen og stillede sig i Marken, gik

Günter tilbage uden at vove et Angreb. Siden hen rykkede Snaphanerne ud paa Strejftog sammen med den Mand, som de helst gad følge, den kække Kommandant i Glückstad, Steinberger; og denne Gang havde de bedre Lykke med sig. Det var i Begyndelsen af Juni, at det var bleven kundbart, at Svenskerne nu følte sig saa trygge og sikre i Itzeho, at Kommandanten Oberst Brandeshagen endogsaa var rejst bort til Torstenson i Rendsborg. Grev Pentz besluttede da at prøve et Angreb paa Byen for om muligt at tage den ved Overrumpling, og i den Hensigt befalede han den 4 Juni Steinberger at føre en Deling derhen. Steinberger, der ellers altid gik frem straks uden Betænkning, gjorde dog denne Gang en Del Indvendinger og mente, at Foretagendet var for voveligt; men da han erindrede sig, at Moorbønderne heller end gerne vilde gaa med paa Toget, indlod han sig dog trøstig derpaa og gik rask løs paa Sagen ved en hurtig March gennem Wilstermarsken. Da Steinberger den 5te om Morgenen tidligt var naaet frem, skjulte han sig med sine Folk i nogle Huse i Altstadt nær ved Porten. Og saa saare Vagten ved Daggry havde aabnet Porten, gik to af hans Livtjenere, forklædte som Sælgekoner, den ene med en Kurv Salat og den anden med en Kurv Æg, tilligemed en Tømmermand, der bar sin Økse paa Armen, alle tre hen til Porten for om muligt at skyde Portvagten ned eller støde den i Vandet og derefter give Løsenet til Angreb. Idet de nu, den ene efter den anden, snege sig ind gennem det snævre Portrum, stødte de paa den første Skildvagt, der ikke vilde lade dem passere, men tog Øksen fra Tømmermanden. Ved den Støj, som

opstod herover, kom Vagtmesteren til, og idet han strøg Salatbærereren over Ansigtet, sagde han: «Du er mig dog et sære Stykke Kvindfolk!» Men denne, der ikke var tabt bag af en Vogn, greb hurtigt Pistolen, som han havde skjult under Forklædet, og skød Vagtmesteren ned paa Stedet. Kammeraterne derude hørte Skuddet, kom løbende til og overmadede Portvagten, nedskød enhver, der satte sig til Modværge, og snart var Fæstningen besat. Om Eftermiddagen vendte de tilbage ad Glückstad til med over 400 Fanger og et rigt Bytte af Heste og alle Slags Krigsfornødenheder, deriblandt flere Kanoner og otte Faner, fire sorte og fire blaa, hvorpaa der var udsyet baade Guldcepter og Krone. Den tilbageladte Besætning indbragte Dagen efter endnu 90 Mand, og oppe i Skanserne fandtes fire Kanoner og 40 Par Pistoler, som Svenskerne under Angsten og Skrækken vare løbne fra.

Med stor Glæde og Tak modtog Prins Frederik, der endnu opholdt sig hos Svogeren Grev Pentz i Glückstad, den 6 Juni her de otte vundne Faner.

Hen i August hed det sig, at nu var Svenskerne dragne ud af Landet, rigtignok først efter at de forud havde afbrændt Segeberg Slot ved Kalkbjærget til Straf, fordi Snaphanerne til Stadighed havde søgt og haft deres gode Tilhold der. I Virkeligheden drog Torstenson ogsaa bort i Slutningen af Maaneden; men han sendte straks derefter Wrangel frem med 2000 Ryttere og 500 Fodfolk. Wrangel følte sig dog ikke rigtig sikker noget Sted; thi baade Snaphanerne og de danske Soldater vare efter ham alle Vegne. Den 5 September kom de danske Dragoner saaledes uforvarende over en

større Deling af hans Folk og bortsnappede 200 Ryttere; over hvilket Tab han blev saa rasende, at han lod nedbrænde flere Huse i Elmshorn og Horst. Men ogsaa Moorbønderne gik dristigere frem, da de mærkede, at Svenskens Hovedstyrke var borte, og de beredte sig til at overfalde og udjage Resten af Fjenderne fra Ditmarsken. De fandt og fangede snart en Feltpræst og tre sovende Soldater, som de bragte til Glückstad til ligemed den Tidende, at Svenskerne havde i Sinde at foretage et Overfald paa Byen. Den 8 September om Morgenen lod Wrangel sig ogsaa ganske rigtig til Syne udenfor Byens Porte; men han fik en saa varm Modtagelse, at han straks drog bort igen.

Endnu den 23 Marts 1645 bragte de frie Knegte Fanger ind til Glückstad. De havde nedlagt 24 Svenskere, førte 11 med sig, som de ønskede udvekslede mod nogle af deres Kammerater, der sadde fangne paa Trittau. Deres Bøn kom dog efter al Sandsynlighed for sent; thi Kammeraterne, som de vilde have udløst hos Fjenden, vare sikkert de samme Fanger, som Svenskerne havde ladet lide den skrækelige Død, at radbrække dem fra neden af, medens deres Anfører blev spiddet.

Fra nu af og indtil Brømsebrofreden høres der intet mere, hverken om Moorbønderne eller de holstenske frie Knegte. Deres Gerning var endt, Kampen forbi. Og det skal mindes, at det var en haard Strid, de havde ført; thi det kan ikke nægtes, at Modstanderne vare Krigere, der, skønt Fjender og Røvere, dog vare Folk, der udviste en særegen trodsig Kækhed og en mageløs Raskhed og Sikkerhed; thi ofte led de vel betyde-

lige Nederlag, men saa snart der igen viste sig et nyt, rigt Bytte, var ingen Hindring stor nok til at afholde dem fra at gaa frem paa ny. Imod disse øvede Krigere var det, at de indtil da med al Krigsvæsen uvante Moorbønder havde taget Kampen op. Og naar de saa dog alligevel ofte bragte Sejren hjem, da var det Kærligheden til Frihed og Fædre hjem, der gav dem Mod, Snildhed og Styrke til at blive Sejrherre.

Dunkle Sagn minde om den Modstand, som Jyderne paa flere Steder rejste mod den haarde Fjende, der vilde berøve dem deres Ejendom; men der findes tillige sikre Efterretninger om, hvorledes Folket dels ved List og Snildhed, dels ved Udholdenhed og Kraft har stræbt at værgе Liv og Gods. I Byen *Gettorf* i Sønderjylland viste saaledes Diakonen *Zetnicus* sig som en snild og foretagsom Mand, der opildnede og støttede Bønderne i Nødens Dage. Fjenden havde allerede vist sig her i Slutningen af 1643, og straks flygtede Adel og Godsejere fra Egnen; men da Undertrykkerne kom igen i 1644, plyndrede de ikke alene Byen, men ogsaa Kirken, og den ene haarde Forfølgelse vekslede med den anden, Plyndringen var saa eftertrykkelig, at endog Hungersnød stod truende for Døren. Den 25 Marts 1645 kom endelig en Dragonkaptajn og fordrede under de haardeste Trudslер et stort Krigsudstyr og en høj Brandskat; og de fire Ryttere, der fulgte ham, stillede ligeledes alle Slags Fordringer op. Indtil da havde *Zetnicus* staaet Sognefolkene bi med Raad og Daad, ført dem til Modstand mod Fjenden, afværget mangan Fare for Byen

og den enkelte Mand, holdt mange Ulykker, især den truende Hungersnød, fra Døren; men nu maatte han drage bort for at bringe sin gamle syge Svigerfader, Sognepræsten *Rungius*, sin Hustru og sine Børn i Sikkerhed.

Medens Diakonen var borte, skaltede og valtede Fjenderne rigtig efter Behag. Især viste en Oberst *Joakim Ehd*, der laa i Frederiksort, sig uhyre rovbegærlig. Alt, hvad der havde mindste Værdi, i Husene som i Kirken: Bræder, Vinduer, Døre, Kirketøjet, Døbefadet, ja, selv Kobberligkisterne lod han bortføre; og da der ikke var mere at finde nede i Kirken, begyndte han paa at lade sine Folk pille Kobberet af Kapellets Taarn. Imidlertid var *Zetnicus* vendt tilbage til Gettorf, og han fik det endnu ved Klogskab og Snilde bragt dertil, at Røveren lod den Del af Rovet, der tilhørte Kirken, blive tilbage.¹⁾

I *Andsager* Sogn, Østerhorne Herred, gaar der Sagn²⁾ om, at Bønderne her i den fattige Jydepotteegn havde drevet deres Kreaturer ud paa de store Heder mod Øst, for at de skulde være Fjenden ude af Øje. En svensk Deling opdagede alligevel Kvæget, saa Bønderne maatte rykke frem til Forsvar. Striden skal efter Sagnet være bleven afgjort ved Tvekamp, i hvilken den stærkeste blandt Bønderne fædede Svenskernes Anfører. Og for ikke mange Aar tilbage skal der i Sagnet endnu have levet en Efterkommer af den gæve Sejrherre fra

¹⁾ Neues Staatbl. Magaz. I, 686.

²⁾ P. Adler: Byen Ribe V, 60.

Tvekampen, hvorhos der i Familien opbevaredes et Sejrsminde om den mærkelige Heltebedrift.

Bønderne i *Aarre Sogn* i *Skads Herred* grebe ligeledes til Vaaben. Og for at vente paa en svensk Røverflok, der var ude paa Plyndringstog til Lunde Kirke, lagde de sig en Dag i Baghold ved Hjortkær Bro. Her overmandede de Fjenden, skød seks Mand og fandt i Sadelposen hos den ene af disse baade Kalk og Disk, der var røvet i Lunde Kirke.¹⁾

Det var dog ikke alene Bønderne i det enkelte Sogn, der holdt sig vaagne. Efter Tingbogen ser man, at alle Herredsmændene vare paa Benene, saa de den 3 Juni 1645 vedtog paa Herredstinget, at de vilde holde Vagt mod «Plyndreryttere og Partier». Sognebeboerne fik anvist deres visse bestemte Mødesteder, hvor der hver Dag skulde stille ti føre Karle, som havde at holde Vagt til næste Dags Middag. Saa mange, som muligt var, skulde give Møde med lang Bøsse; men forsømte nogen helt sin Vagt eller viste Ulydighed mod Vagtmesteren, da faldt en saadan i en Bøde paa 1 Rdl.²⁾

Vendelboerne.

Vendelboerne, der fra gammel Tid af havde godt Lov paa sig som faste og støtte Krigsmænd, der ikke vilde fly, men hellere gik i Døden, end de skulde lade sig trælbinde af Fjender, havde ogsaa rejst sig i 1644,

¹⁾ O. Nielsen: Skadst Herred S. 92.

²⁾ s. St. 93.

og de havde valgt den gamle, mærkelige Bondemand *Lars Dyrskjot*¹⁾ til deres Fører. Denne havde allerede i Aaret 1627, da Kejsereisens Tropper gjorde Indfald i Jylland og den 1 Oktober kom til Aalborg, været Bøndernes Fører og Kaptajn der paa Egnen; men Vendelboerne gave sig den Gang uden Modstand, da de indsaa, at det ikke vilde nytte dem at sætte sig til Modværg. *Lars Dyrskjot* har selv optegnet, hvorledes det gik ham, efter at han havde nedlagt sin Førerpost; det hedder herom i hans Optegnelser²⁾: «Efter mine Uvenners Klagemaal for Oprør, jeg skulde gjøre mod Fienden ved Hals, som mig usandfærdelig paasagdes, blev jeg den 2 Juni 1628 taget til Fange af Fienderne og ført

¹⁾ R. Nyerup i *Borger-Vennen*, 11te Aargang 1799, Side 365, o. s. v.: *Lars Dyrskjot* var født af Bønderfolk den 25 December 1560 i Vengkir (nu: Vinkel?) i Hoffee Sogn i Vandfuld Herred i Harsyssel. 18 Aar gammel kom han til at tjene Jørgen Fris til Vadskjærgaard; men ved Kong Kristian IV's Hylding i Viborg 1584 kom han fra denne Husbond i Tjeneste hos Rigens Marsk og Admiral Peder Munk til Estvadgaard. 1559 var han i Skotland med sin Herre og Husbond, «som indførte did Prinsens Søster, Frøken Anne, Kong Friderichs Datter, som fik til Ægte Kong Jacob VI af Skotland; og leed de megen Farlighed paa Søen, dog kom frem næst Guds Hielp; og Kong Jacob selv kom til Opslo i Norge og medfølgede Hendes Majestæt ind».

1599 ægtede han Karen Nielsdatter, der i 12 Aar havde tjent Peder Munks Frue, Karen Scheel, for Fruerpige, og de kom til at bo i Ørum i Jerslef Herred. Han blev siden Kirkeværg til Ørum Kirke, som han paa sin egen Bekostning lod pryde med ny Altertavle og Prædikestol. I Oktober 1628 giftede han sig anden Gang, 68 Aar gammel, med en Pige paa 19 Aar; med hende havde han fornævnte Søn Peder Dyrskjot.

²⁾ s. St.

til Sæbye, hvor jeg i elendig Fængsel og gruelige Pinseler nogle Gange ynkelig og uskyldig blev med-handlet; og maatte sligt udstaae indtil 29 August, saa hjalp Gud, og ingen andre Venner, at jeg kom løs».

Om den sidste Kamp, 1644, fortæller Sønnen, *Peder Dyrskjot*, kaldet «den lærde Bonde», der var 14 Aar gammel, da Faderen faldt, følgende¹⁾: «1643 mod Vinteren droge de Svenske under Thorstenson ind i Jylland. 1644 den 17 Januar kom et Partie til Aalborg under Oberst Helm Vranghel. Bønderne i Jerslef og Kiær Herred vare om Natten forsamlede i Sundbye for at gjøre Modværge. Min Fader, som var Bøndernes Capitein, maatte endelig, hvor gammel han end var, selv med ud. Han sagde da min Moder, mig og mine Sødskende god Nat, taledede derhos om, at han ikke skulde leve og see os mere, bad, vi skulde være forvarlige, og lade een hans Tienestekarl, ved Navn Peder Christensen, være hiemme at forvare hvis Guds Vel-signelse, vi havde. — Da vi ikke for Graad vilde slippe ham, og Bønderne uden for rumsterede, slog paa Trommen og gjorde dem lystige, truede han dem og sagde, de kom ikke saa lystige hjem! Han kiendte de Svenske og Fienden bedre, end de. Saa formedelst Allarm og min Moders Graad græmmede han sig haardt, anvordede noget Sølvtoi i min Haand, og Vandet gik af hans Øine; min Moder græd og neppe kunde tale eller agte noget. Han listed sig da ud, før vi agted, og reed foran Bønderne, som alle fulgte ham.

Dette var imod Dagningen.

¹⁾ R. Nyerup: Borger-Vennen, 11te Aargang 1799. Side 365, o. s. v.

Om Dagen, som var den 18 Januari, var de fornævnte tvende Herreders Bønder slet forbistrede og vilde slet intet forhale, til de andre Herreder kom dem til Hielp. Da var min salig Fader først paa den venstre Fløi med sine foran i Ledet (Geledet); de Svenske kom ligesom udi flyvende, bred Orden til Indringelse, da, efter at Bøndernes første Led mod Svensken havde afskudt, og de skulde vende dem, da løb og rømte alle de bageste Leder, og de Svenske rendte fort efter dem, saa de, der tog først Løbet, fik største Nederlag. Min Fader, som da var 84 Aar gammel, gik sagtelig bag efter alle de andre, indtil han kom til en Have, næst mod Fjorden. Deri lagde han sig, og med sin Bøsse ihjelskiød tre svenske Ryttere efter hinanden. En Svensker sprang til og med Pistolen i Haanden spurgte ham, om han vilde have Qvarter? Strax sagde han nei! Men vendte sig og spændte sin Bøsse saa hastig igien, at Hanen slog ham den lille Finger af paa Haanden. Og da skiød Svensken ham imellem hans Skuldre med et Kugelskud, som blev hans Bane.

Dermed faldt han næsegruus ned, befalede Gud sin Sjæl, raadførde endda nogle, som laae i Haven hos ham, bad dem ogsaa, at de vilde lade min Moder det vide, paa hvad Sted han fandtes.

De Bønder, som vare i de første Leder, havde, imidlertid Fienderne løb og hug ned paa Heeden og Marken oven for Sundbye, begivet sig ind i Husene i Sundbye, og der skiød ud, ligesom de saae Svensken kom løbende til, hvorfor de Svenske skiød strax Ild i Husene, saa mange Bønder bleve indebrændte. En 400 Bønder satte Livet til, og nogle 100 bleve saarede,

foruden 90 eller flere, som fangne bleve bortførte til Aalborg Slot og indsat i Fangetaarnet, og der de fleste omkom af Hede, Qvalm og Tørst; og mange aad og beed hverandre, saa ikke uden de yderste ved Muuren beholdt Livet.

Saa blev strax en stor Brandskat Landet paalagt; de tog baade Sølv og Penge. Det allerhøieste skee kunde og var mueligt, maatte man udgive. —

Forblev saa de Svenske stille her i Landet Vensyssell indtil 1 Juni 1644, da drog den største Deel bort ud ad Holsten, undtagen nogle, som bleve indlagte til Befæstning paa Vaargaard og Aalborg Slot. Den 21 Juli kom 12 af kongl. Majestæts Skibe ind til Aalborg under Capitein Vogn Vognsen til Steenshede. De Danske satte i Land og beleirede først Vaargaard og siden Aalborg Slot, som begge strax overgave sig. Oberst Wrangel drog siden ind i Jylland, indtil Randers, og indquarterede sin Armee; men eftersom Hertug Friderich og Rigens Marsk fulgte bag efter ham, frygtede han sig og rykkede tilbage ad Holsten til igjen og efterlod stor Proviant og Bagage, som de i Randers og derom altsammen beholdt.»¹⁾

¹⁾ *Peder Dyrskjøt*, der har givet denne Beretning om sin Faders sidste Dage, var født i Aagaard, Ørum Sogn, Jerslev Herred i Vensyssell den 10 April 1630. Hans Fader var da 70 og Moderen Maren Pedersdatter 20 Aar gammel. I sin Ungdom blev han holdt godt frem baade til Læsning og Skrivning, saa han allerede 1645 kunde faa Tjeneste paa Skriverstuen i Aalborg hos Raadmand *Rasmus Jensen Holst*, der var Skriver paa Aalborg Slot. Men da denne hans Husbond døde 1647, kom han over til *Find Nielsen Trellund*, Borgemester i Kjøbenhavn. Her fik han

Gjøgnerne.

Det dygtigste og dristigste Folk blandt Skaaningerne var Gjøgnerne, der boede i de to nordøstligste Herreder af Landet. Jorden var her fattig og duede kun lidet til Sædavl, saa der maatte købes Brødkorn; men her fandtes mægtige Skove, saa der var Overflod af Tømmer; Bødker- og Træskaarbejde trivedes, og der indvandedes baade Tjære, Beg og Potaske, her dyrkedes Humle og Frugt og dreves en betydelig Biavl. Gjøgnerne, der vare snilde paa Haanden, førte et sparsommeligt Levned og vare gode Husholdere, levede derfor et lykkeligt

imidlertid en Benskade, som han ikke kunde faa lægt der, og han blev saa svagelig, at han allerede i Foraaret 1648 maatte forlade sin Tjeneste og tage hjem til Jylland igen. Sin Benskade fik han dog lægt straks efter Hjemkomsten af Mestermannen i Aalborg, Mester *Bendix*; hvorefter han i halvjerde Aar tjente paa Vrejlev Kloster hos Fru *Ide Gjoe*, sal. *Jens Juels* til Lindebjærg, hvis egen Dreng og Haandskriver han var. I hans Tjeneste her paafaldt der 1650 saavel ham som andre Gaardsens Folk en haard Sprinkelsot; og da han endelig kom sig for den Sygdom, slog der sig Tunghørelse til, hvorover han nødtes til at forlange sin Afsked, som han da ogsaa fik 1651 i November. Af og til kom hans Hørelse igen; men det varede længe, før han blev helt helbredet. I 1652 var han dog saa rask, at han kunde tage Plads som Underskriver hos Fogden paa Aastrup, hvor han forblev en Snes Aar.

Saavidt *Peder Dyrskjøts* egne Optegnelser. Men af hans Breve ses, at han siden har faaet en Bondegaard i *Knerøe* og er bleven gift. Han levede her som Bondemand og drev sin Avling, indtil han formedelst Alderdom maatte afstaa Gaarden til sine Børn; fra den Tid af ofrede han sig ganske til Læsning og Granskning, og førte desuden fra nu af lige til sin Død en levende Brevveksling

Liv¹⁾. Fremfor alt udmærkede de sig som duelige Vaabensmede²⁾, saa deres Bøsser, de fortrinlige Gjøngeflinter, som de kaldtes, bleve søgte og købte af Folk langvejs fra. De forstode da ogsaa selv til Gavns at bruge deres Bøsser, hvortil deres Hjemstavn gav dem rig Lejlighed; thi her i det bjærgagtige Landskab med Skov, Moser og Kær var der fuldt op med Vildt. Paa andre Steder i Kongeriget var det i hine Tider en farlig Sag for Bonden at øve Jagten; men til disse vidtudstrakte og folketomme Egne formaaede hverken Kongens eller Adelen Haand at naa frem. Gjøngerne

med Biskop *Jens Bircherod* i Aalborg. Tidt beder han om en og anden Bog, og faar ofte saadanne sendt fra Biskoppen. I Januar 1699 skriver han saaledes til Biskoppen fra *Knerøe* i Jerslev Sogn og fremsætter Ønsket om at kunne faa Peder Syvs 200 Viser, da hans Datter har faaet Lyst til samme; selv vilde han sætte rent Papir i og derpaa optegne nogle *sande*, historiske Viser, som han har; deriblandt een om Slaget ved Sundby, hvor hans Fader faldt 1644. Ofte omtaler han i sine Breve Præsten *Frans Michelsen Vogelius* i Aasted († ^{19/11} 1702), der ejede en stor Bogskat, var en flittig og lærd Historiegransker og velvillig kom Dyrskjøt i Møde med Boglaan. 1702 skriver Dyrskjøt, at Hjørring By i 1643 sendte 30 unge Mænd og Karle mod de Svenske, hver Mand med Hest, en god lang Bøsse og øvrige Udmundering; men de bleve slagne ihjel for Sundby og mistede alt, baade Heste, Sadler og Bøsser, saa kun fire kom løbende hjem den 18 Januar. Endnu i Februar 1704 skriver Dyrskjøt til Biskop Bircherod. I dette hans sidste Brev fortæller han om, hvorledes han havde staaet i Forbindelse med salig Niels Juel til Bjørnsholm og faaet mangan værdifuld historisk Oplysning fra denne.

¹⁾ Gillberg: Kristiansstads Len. S. 145.

²⁾ Arent Berntsen: Danm. og Norg. frugtb. Herligh. I, 74.

kendte ikke til noget Forbud mod Jagten, men dyrkede baade tidligt og sent denne Idræt med Hjertenslyst. For at opnaa den størst mulige Færdighed i Brugen af Bøssen, bleve de fra Barnsben af øvede i at skyde til Maals. Og der fortælles¹⁾, at Mødrene ofte nægtede deres Sønner Maden for derved at nøde og tvinge dem til uophørlig at øve sig; men ved denne haarde Fremgangsmaade naaede Drengene derfor ogsaa til sidst en saadan Sikkerhed, at de kunde ramme alt, hvad de sigtede efter. I deres indbyrdes Færd vare de yderst stridbare, og baade Kniv og Sværd sadde saa løse i Skeden, at Gjøngerne ofte fandt Lejlighed til at bruge begge Vaaben. Naar ved Gilder eller Samlag et Par unge Karle bleve Uvenner, og det fandt ofte Sted, da nøjedes de ikke med en almindelig Tvekamp, men de spændte sig sammen ved Hjælp af deres Bælter, og derpaa trak de Knivene. Denne ældgamle Kampmaade med Bæltespænding holdt sig lige ned til vort Aarhundrede²⁾. Linnè giver i sin «skaanske Rejse» Gjøngerne det Skudsmaal, at de ere «de stærkeste, raskeste og muntreste af alle Skaaninger». Og hertil kommer, at de fra Arilds Tid vare berømte for Troskab og Hengivenhed til Konge og Fædreland, Dyder, som de nu igen kom til at aflægge fornyet Prøve paa.

Den 24 December 1643 var der udgaaet en kongelig Ordre til alle Lensmænd i Skaane, Halland og Bleking, lydende paa, at «de straks, og det snarest muligt, skulde mønstre Bønderne, hver i sit Len, og dennom for deres

¹⁾ R. Nyerup: Kong Fr. III. S. 113.

²⁾ Fr. Hammerich: Danm. under Adelsvæld. IV, 66.

eget Gevær i et hvert Herred for sig taksere»; og ellers udi alle Maader rette sig efter enhver Ordre og Befaling fra Rigsraaderne og Slotsbefalingsmændene Hr. *Tage Tot* til Eriksholm og Hr. *Kristoffer Ulfeld* til Svenstrup»¹⁾.

*Ebbe Ulfeld*²⁾, der et Aars Tid havde været Slotsherre over Kristiansstads Len, fik Befalingen over de mønstrede Tropper og over hvad, der ellers kunde skrubes sammen til Landets Forsvar. Det var dog kun en ringe Styrke, der kunde stilles paa Benene; hvorfor ogsaa Ulfeld tyede til den Udvej at lade udgaa Opraab til alle Beboerne ved den svenske Grænse om at rejse og samle sig til Modstand mod Fjenden. Og det faldt ikke vanskeligt at faa Skaaningerne til at gaa med i Krig; thi fra gammel Tid af brændte der et bittert Had mellem Nabofolkene her ved Grænsen. Svenskerne fra Smaaland og Vestergotland havde hærget i Bleking, Skaane og Halland, og omvendt havde Danskerne gjort Gengæld ved at hæрге de svenske Landskaber. Denne fjendtlige Stemning blev benyttet. *Ebbe Ulfeld* talte med Almuen, ledede Rejsningen og gav Bønderne Anførere. Det sidste faldt dog vanskeligt nok, da der var stor Mangel paa Officerer. Men Skaaningerne stode dog snart rede til at tage Kampen op mod Fjenden. Og at de tillige vare villige til enhver Tid til for en meget

¹⁾ Skaanske Tegl. 1643.

²⁾ *Ebbe Ulfeld* havde 6 November 1643 ægtet Kongens Datter *Hedevig*, Grevinde til Slesvig-Holsten. Han blev 1652 af Frederik III stævnet til at aflægge Regnskab for sine Len; men da han ikke kunde gøre Rede for sig, gik han til Sverige, hvor han siden førte Vaaben mod sit gamle Fædreland.

ringe Løn at lade sig bruge baade som Sendebud og Spejdere, det fremgaar af Tolderen i Kristiansstad Johan Nordbecks Regnskaber¹⁾. Den 23 December 1643 fik saaledes de tre Karle: Niels Gjønge, Peter Nielsen og Hillerup Olufsen, hver udleveret 5 Rdl. af Tolderen til Rejse og Tærepenge, da de efter Kongens Befaling bleve affærdigede til den svenske Grænse, hvor de, hver paa sine Steder, skulde udspejde, hvad Svensken foretog sig. I Februar 1644 fik otte Karle hver 4 Rdl., da de skulde drage til Grænsen og udsprede Manifeste. I Marts leverede Tolderen 15 Rdl. til Knud Stensen og en anden Karl, der skulde ledsage Major Steffen Timmer til den svenske Grænse og der være ham behjælpelig med Vagt og Udspejden. Og senere hen i Maaneden fik samme Major udbetalt 34 Rdl., der skulde gives til 17 nys indkomne Bønderknegte. Førnævnte Hillerup Olufsen fik 20 Marts seks Rdl. til Rejsepenge, da han blev affærdiget med Bud og Brevskab fra Krigskommissærerne *Tage Tot* og *Kristoffer Ulfeld*, «om han dermed kan snige sig igennem Fjenden» til Slotsherrerne paa Halmstad og Laholms Slotte. Endelig faar Niels Vagtmester 12 Juli Lovning paa 50 Rdl. for en Spejderrejse ind i Sverige. De 20 Rdl. fik han udbetalt ved Afrejsen, Resten naaede han derimod ikke at hæve, da han blev tagen til Fange og døde i Fængselet. Men hans efterladte smaa, umyndige Børn, hvem Moderen alt tidligere var bortdød fra, fik dog alligevel senere de 30 Rdl., da, som det hedder derom: Det anses for det

¹⁾ Regnskab fra Tolderen i Kristiansstad. 1643—46.

rette, at Pengene komme Børnene til gode; «thi han havde dem dyre fortjent».

Gjøgnerne havde nu samlet sig under Anførsel af Bonden *Bengt Maansson* fra Fagerhult. Og deres første Arbejde gik ud paa at gøre Landevejen, der snor sig forbi Fagerhult over Bakker og Dale og gennem vidt-udstrakte, tætte og mørke Skove, ufarbar; i hvilket Øjemed de af store, sammendyngede Hobe af svære, fældede Træstammer dannede Forhugninger og Skanser. Bag disse Skanser, saavel som inde i Skovtykningen, bag Høj og Krat, og hvor som helst der fandtes et brugbart Skjulested, lagde Bengt Maanssons Folk sig i Baghold for at vente paa Fjenden. Viste der sig saa en svensk Breveller Budbærer, blev han straks nappet; kom en mindre Deling Svenskere dragende gennem Skovbygderne, blev den overrumplet og nedhugget; kom Førsvogne kørende frem paa Alfarvejen, eller de kom snigende sig frem ad Genvejene, hurtigt bleve de standsede og gjorde til Bytte. Svensken lærte efter kort Tid at kende og bære Frygt for de rappe Gjøngeflokke og gave dem det samme Navn, hvormed de betegnede de raske Moorbønder i Ditmarsken, nemlig *Snaphaner*, og de lagde langtfra noget Dølgemaal paa, hvor meget de baade frygtede og hadede disse Udøvere af den saakaldte «lille Krig», hvorved der tidt og ofte tilføjedes dem større Skade og Fortræd end af det store og regelmæssige Krigsfolk.

I Blekingen havde Bønderne paa samme Maade, som Gjøgnerne her i Nordskaane, spærret deres Veje og spækket Passerne ved Grænsen med store Dynger af Træstammer. Og de havde der saa stor Tro til

disse «Braater», som de kaldte Forhugningerne, at de svore paa, «at de skulde nok holde baade Fjenden og Fanden selv ude, naar da ikke Vorherre skinbarlig vilde straffe».

Dog formaaede lige saa lidt Blekingernes som Gjøgnernes Mod og Kamplyst at holde Svensken ude. Allerede den 8 Februar havde den kloge og forsigtige Feltmarskal *Gustav Horn* mønstret en Hærstyrke paa om ved 8000 Mand ved Wernamo i Smaalands. Dagen derpaa drog han med sin Angrebshær, der siden hen under Feltoget bragtes op til 14000 Mand, til Markerød, og snart efter gik han over Grænsen. Der var nu to Veje, der kunde vælges imellem for Toget ind over Skaane: Den ene førte til Lund; men den gik forbi Wittsjø Skanse, hvor Ebbe Ulfeld stod med sine Soldater og flere Bønderhobe; det var vel den ligeste og letteste Vej; men dog valgtes den anden: Vejen til Helsingborg, der førte gennem Fagerhult og Ørkellunge Sogne, hvor Bengt Maansson passede paa med sine Gjøgner, og hvor der tillige længere fremme paa Vejen ved Franarpe Bro og Pas stode danske Tropper rede til at forsvare Overgangen. Gustav Horn, der havde ladet sit Artilleri blive tilbage ved Jønkøbing, gik alligevel sejrende frem. Gjøgnerne kunde nemlig ikke modstaa de store Skarer af øvede Soldater, deres Braater eller Forhugninger gennembrødes, og Snaphanerne maatte trække sig tilbage i Skove og Skjul. Gennem Passet og over Broen ved Franarp turde Horn dog ikke vove sig frem; hvorfor han slog Bro over Rønne Aa ved Sønersløf og gik over der, uden at Danskerne kunde forhindre

det¹⁾. Ogsaa ved Brohuset over Børst Aa i Skothuse Skov blev der gjort Modstand; idet Bønderne af Færs Herred havde samlet sig her for at gøre Fjenden Overgangen stridig; men efter en haardnakket Modstand blev Bondeskaren dels forjagen og dels nedhugget²⁾. Den 17 Februar drog Horn ind paa Helsingborg Slot, der var helt øde for Mennesker, men vel forsynet med Proviant. I Løbet af en stakket Tid oversvømmede Svensken nu derefter det aabne Land, og Horn satte sig fast i Laholm, Landskrona og Lund, hvilken sidste By han valgte til Hovedkvarter, og hvorfra han forstod at holde udmærket god Mandstugt over sine Tropper. Men han var langt fra i saa rolig Besiddelse af Skaane, at han skulde kunne lægge Hænderne i Skødet og sidde hen i Ro paa sit Herskersæde i Lund. Vel havde Ebbe Ulfeld med sin underlegne Styrke maattet trække sig tilbage til Kristiansstad, og Bengt Maansson til Skovbygderne i Gjøngeherred, men ingen af dem for at krybe i Skjul og sidde stille hen; de vare tværtimod idelig paa Færde med at forfølge mindre Delinger af Svenskehæren, samt gøre Indfald over Grænsen for der at fordre Krigsstyr og Brandskat. Og det kneb for Horn med at holde Forbindelsen med Sverige vedlige, da alle Veje bleve mere og mere usikre. Vel lod han saa, for at holde Alfarvejen fri, fælde eller brænde Skovene til et Bøsseskuds Afstand paa begge Sider af

¹⁾ N. Wessman: Skaanske Handl. II, 82 og Fryxell: Berättelser VII, 265.

²⁾ Ljunggren: Skaanske Herregd. I og II under Øfvids Kloster.

samme; men Hovedvejene vare desuagtet endnu langt fra sikre at færdes paa for Svensken; mangen Budbringer og mangen Førselsvogn blev endnu, som forhen, nappet af Snaphanerne.

Det var ellers et møjsommeligt Liv, som Friskare-mændene maatte henslide i den haarde Vintertid, hvor de døjede baade Sult og Kulde paa de lange Farter ind over Grænsen. Man ser saaledes i Tolderen Nordbecks Regnskab, at «bestalter Kaptajnløjtnant Jens Munk 23 Marts 1644 faar udbetalt 117 Rdl. til 117 Musketerer af «Bondeknegte», som nyligen vare indkomne til Kristiansstad fra Markerød og den svenske Grænse, hvorhen de vare kommanderede for at anstikke og røinere en Del af Fjendens Kruddt og Munition; hvilke Knegte da paa samme ilige Tog vare udi Fødder og Ben af Kulde og Frost meget fordærvede, og derfor hver af dennem een Rigsdaler blev given». ¹⁾ Hvad, der ikke synes at være lykkedes denne Gang, fik Bengt Maansson senere Held til at udføre. Den 6 Maj drog han med sine Friskytter ind over Grænsen til Markerød, bortjog den svenske Vagt, plyndrede baade Forraads-huset og Kirken og ødelagde, hvad han ikke kunde føre med sig, hvorpaa han drog tilbage med et rigt Bytte. Dette Foretagende forblev dog ikke uhævnnet. Gustav Horn, der nu for Alvor var bleven vred, udsendte stærke Rytterskarer, deriblandt Klingspore med 800 Dragoner, som havde streng Befaling ikke alene til at nedhugge alle bevæbnede Bønder, men ogsaa til at brænde Hus og Hjem over Hovedet paa dem, og i

¹⁾ Toldregnskab i Kristiansstad 1643—46.

Særdeleshed skulde de søge at faa taget en grundig Hævn over de Fogder og Førere, der havde staaet Bengt Maansson bi paa Toget ind til Markerød. Klingspore, der tillige skulde hente de i Jønkøbing efterladte Kanoner, drog sejrrig frem, og paa mange Steder overraskede og indhentede hans stærke Ryttertropper Snaphanerne, der, ukendte som de vare med en regelmæssig Strid, bleve overredne og nedhugne i Hundredtal. Bengt Maansson havde dog passet godt paa og hyttet sine Folk. Men da Klingspore var paa Tilbagevejen, kom det til et heftigt Sammenstød mellem hans og Bengt Maanssons Folk; der blev kæmpet med Fortvivlelsens Mod af Gjøngerne, men Friskarernes Rækker bleve tyndere og tyndere, Kamppladsen laa fuld af døde og døende Gjønger, til sidst faldt den gamle Fører Bengt Maansson selv; hvorefter Klingspore med sine Kanoner drog sejrende til Lund.

Gjøngerne nedlagde dog ikke Vaabnene, fordi de havde mistet deres gæve Hovedsmand, de vedbleve tværtimod saa længe Krigen varede at kæmpe som ivrige Fædrelandsforsvarere, og deres sikre Skud fældede endnu efter den Dag mangan Fjende. Men som Følge af denne Folkets sejge Udholdenhed og dristige Deltagelse i Kampen, led de ogsaa fremfor andre af Skaaningerne under Krigens Følger, og efter dennes Ophør var deres Hjemstavn ødelagt og forarmet. Herom bærer blandt andet en Kongeskrivelse¹⁾ af 25 April 1646 til Malte Jul Vidne; det hedder sig nemlig deri: «Eftersom efterskrevne Bønder i Gjøngeherred: Bendt Gundeson, Niels

¹⁾ Skaanske Tegl. 25 April 46.

Tueson, Niels Bentson, Ostrid Mogenson, Tord Nielsøn, Mogens Valdemarsøn, Jens Truelsøn, Mogens Nielsøn og Tue Nielsen underdanigst have givet til Kende, hvorledes de af Fjenderne udi forleden Krigs Tid meget skal være ruineret og forarmet og derfor underdanigst fremkomme med Begæring om Fritagelse for den udskrevne Krigsskat»; saa frigives de derfor.

Krigen gik sin blodige Gang. Og Gustav Horn turede vide om, ofte kun fulgt af en mindre Skare; saaledes kom han med blot 100 Ryttere som et Lyn over en Bondehær, der mønstrede ved Anneløf; en Del Bønder toge straks Flugten, men mange bleve ogsaa gjort til Fanger. Han nøjedes nu heller ikke længere med at pine og plage Bønderne og brænde deres Gaarde ned, Adelsmændene og deres Herresæder skulde ogsaa føle, at han sad inde med Magten. Han begyndte med Eriksholm og rykkede siden mod Iver Krabbes stolte Herresæde Jordberga¹⁾, indtog Gaarden og lod den derpaa udplyndre og afbrænde. Efter Krigen lod Krabbe Gaarden bygge op igen, et Arbejde, der tog 11 Aar, men det var ogsaa forsvarligt gjort. Da Krabbe stod og betragtede de mægtige Stenblokke, som Udlængerne vare rejste af, skal han have udraabt: «Disse Mure skulle nok trodse de Svenske Hundes Ødelæggelse!»

Horn tog Vinterkvarter i og omkring Ystad. Og Svenskerne havde nu hele Skaane inde med Undtagelse af Malmø og Kristiansstad. Paa det sidste Sted havde Ebbe Ulfeld fremdeles sin faste Plads; men han foretog idelig Strejftog ud derfra, og støttet af Snaphanerne

¹⁾ Ljunggren: Skaanske Herregaarde II, 2 og 3 Jordberga.

baade hindrede han Bønderne i og værgede dem, mod at yde Krigsstyr og Skatter til Svensken, eller han opsnappede Fjendens Soldater. Ved Getinge Bro overraskede han saaledes engang pludselig Svenskerne, at han fik Broen ødelagt, og Fjenden maatte fly i Hast. Siden gjorde han et Tog¹⁾ ind i Halland. Det var mest Bønderknegte og Snaphaner, han havde med sig; men med disse overrumplede han dog Oberst Stenboch, der med nogle Tusinde Mand vilde bryde ind i Skaane, jog ham paa Flugt og drev ham ud i et Morads.

Om Foraaret, i Maj Maaned, drog Horn ud af sit Vinterkvarter for at belejre Malmø; men da han hørte, at Kong Kristian i egen høje Person nu førte en Hær paa 11,500 Soldater over til Skaane og rykkede mod Malmø, stak Feltmarskallen Ild paa sin Lejr og forlod Staden. Det var sikkert med tungt Hjerte, at han drog derfra, thi han havde intet sparet for at faa Fingre i Staden, og nu maatte han alligevel drage bort med uforrettet Sag.

Saaledes var Stillingen, da Freden til Brømsebro blev sluttet den 13 August 1645.

Det var kun sørgelige Vilkaar, Freden gav; ingen Dansker kunde være glad derved, og allermindst den gamle Kong Kristian, der havde ofret saa meget og sat Liv og Helbred paa Spil under Krigen. Der fortælles²⁾, at da Ulfeld i Rigsraadets Overværelse forelagde Kristian IV Fredstraktaterne, smed Kongen dem hen til Ulfeld, idet han raabte: «Skriv selv under paa det, Du

¹⁾ Holberg: VI, 247.

²⁾ Suhms ny Saml. III, 224.

har gjort efter dit eget Hoved!» Ulfeld vilde undskylde og forsvare sig, men atter udbrød Kongen: «Aa, jeg bryder mig ikke om din Sludder!» Endelig greb han dog Pennen, skrev sit Navn under, men smed saa Traktaten i Næsen paa Ulfeld med de Ord: «Der har du det, som du har lavet det»!

Men ogsaa Folket følte det, der var sket, som et haardt Slag. Skaaningerne ikke mindst. «Gustav Horns Krig», som de siden kaldte Kamptiden, var vel endt, men den glemtes ikke i lange Tider, Mindet om al den Nød og Elende, som den havde bragt med, havde indbrændt sig med saadan Styrke i de skaanske Bønders Hukommelse, at de endnu hundrede Aar derefter beregnede alle mærkelige Tildragelser i Fædrelandet som i deres eget Liv fra denne Tid — fra «Horns Krig». Allertungest faldt dog sikkert Loddet for Hallænderne, der vare komne under Fremmedaaget; de glemte sent, om nogen Sinde, deres gamle Fæller.

Vare Fredsvilkaarene ikke saa gode, som ønskeligt kunde være, saa havde dog hverken Konge eller Folk noget at bebrejde sig. Kong Kristian havde holdt trofast ud fra først til sidst, og hver enkelt af Landets Børn havde ydet sit — Ditmarskerne, Vendelboerne og Gjøngerne ikke mindst. I den kommende Tid fik derfor ogsaa Kampen, der var ført, et godt Lov. Da Krigen efter Aars Forløb udbrød paa ny, og et Spottedigt¹⁾ nu vil tugte Adelens Udygtighed og trevne Deltagelse i Kampen for Fædrelandet, hedder det i samme Digt om Krigen i gamle Dage, i Kristian IV's Tid:

¹⁾ Kongl. Biblioth.: Ny kgl. Sml. Nr. 1033 c.

«O, danske Afdøde, kunde du opse,
da skulde det gøre dig Harrum og Ve.
Af din Manddom vidste alle vel at sige,
i Styrke og Mod du slet ingen vild' vige.

Du varst din Konge og dit Fædreland
ret huld og saa tro til Land og Vand;
du vidste mod Fjenden saasom en Helt
med Ære at stride i Fæstning og Felt.»

Svend Povlsen.

Den jævne og simple Mand, der — regnet blandt Snaphanerne, som han blev — frem for nogen af sine Kammerater har vundet sig et vel kendt Navn, hvortil der endog knytter sig en vid Sagnkreds om vidunderlige og sælsomme Eventyrbedrifter, er «Gjøngehøvdingen» *Svend Povlsen*, der under de følgende Konger naaede at kæmpe sig frem til at indtage en Stilling i Hæren, først som Kaptajn og siden som Major. Som ung Mand var han allerede med her i denne Krig under Kristian IV. Der findes vel ingen Efterretning om hans Deltagelse i Kampen fra selve Tiden, da Krigen stod paa; men Svend Povlsen skriver selv mange Aar efter, nemlig under 20 Maj 1675, til Kong Kristian V, at «han havde tjent kongelig Majestæts Fader og Farfader udi Krigstog og hvervet et Kompagni Dragoner for hver af de salig højlovlige Herrer»; og han gentager det samme senere i et nyt Brev til Kongen, hvorhos han tilføjer, at han har ført sit Kompagni Dragoner imod Kronens Fjender¹⁾. Det er alt, hvad der med

¹⁾ Indk. Sager til Krigskoll. Juni 1675 Nr. 438.

Sikkerhed vides om hans Stilling paa dette Tidspunkt af hans Livsløb.

I vort Aarhundrede er Svend Povlsen af forskellige Forfattere bleven gjort til Anfører for Gjøngerne, og snart siges han at have været Skytte¹⁾, snart Bonde fra Snesere By paa Sjælland²⁾. Videst kendt er han dog som «Gjøngehøvdingen», hvilket Navn er givet ham i Folkemunde efter Carit Etlars Fortælling «Gjøngehøvdingen», der som en livlig og spændende historisk Skildring har vundet sig en særdeles talrig Læsekreds især blandt Ungdommen.

Om Svend Povlsen nogen Sinde har været Fører for Gjøngerne, vides ikke; men at han havde sin oprindelige Hjemstavn i Gjøngeherred, synes at bestyrkes derved, at han, da der i 1675 bliver tilstaaet ham en aarlig Pension paa 30 Rdl., ved denne Lejlighed omtales som «gammel Kaptajn Svend Povlsen *Gynge*»³⁾. Forud for Krigen 1657—60 var han imidlertid Husejer i Halland. Han anfører nemlig i et Brev til Kongen 30 Januar 1666⁴⁾, at han i den foregaaende Krig i «Kongens Tjeneste haver mistet og tilsat al sin Formue og sit Hus udi Haaland». Og Svend Povlsen var paa den Tid gift; han havde ægtet en Enke, der i Ægteskabet havde indbragt blandt andre Børn ogsaa Stif sønnen Niels Lavritsen, der ved Krigen Udbrud var saa gammel og havde en saadan Uddannelse, at han

¹⁾ Repholtz: Stampenborg 46.

²⁾ Faber: Ny Minerva 1807, S. 320—24.

³⁾ Krigskommissariatets Protok. 1675 B, Nr. 20.

⁴⁾ Sjæll. Indl. 30 Jan. 1666.

kunde ansættes som Mønsterskriver hos sin Stiffader, da denne drog i Marken som Fører for sine Dragoner.

Naar for øvrigt Svend Povlsen i saa ung en Alder ikke alene kunde benyttes som Hverver, men ogsaa som Fører i Felten 1643—45 for det af ham hvervede Kompagni Dragoner, hvad han jo, som anført, selv angiver at have været — og at han da ikke kan have været ret gammel, fremgaar deraf, at han endnu i 1673 anføres¹⁾ at have været kun en «midaldrende Person» — saa skulde det synes, at der til en saadan Post maatte kræves i det mindste dog nogen militær Uddannelse, og at man som Følge heraf snarest maatte vente at træffe ham blandt Underbefalingsmændene over Soldaterne i Skaane, Blekingen eller Halland. Der mangler da ikke heller paa Navnere af ham blandt Underofficererne i de nævnte Landskaber, uden at man dog med fuld Sikkerhed kan paavise, at nogen af disse Navnere er identisk med Gjøngenhøvdingen. I en Rulle²⁾ over det skaanske Regiment fra 1654 nævnes saaledes ved Adelen's Kompagni, med Peder Bilde som Kaptajn, en Korporal Svend Povlsen, der Aaret efter bliver udnævnt til Sergeant. Endnu i det følgende Aar var denne Svend Povlsen ansat her, thi da Majoren Henrik Lindenov 28 April 1656 lod nedsætte en Krigsret³⁾, var Sergenten

¹⁾ Efterretn. om de, der havde tjent i Krigen 27 Marts 73. Nr. 409.

²⁾ Skaanske Handl. Nr. 885.

³⁾ Skaanske Indl. 28 Apr. 56: Krigsretten angik Lavrits Jensen Smid, der under forrige Krig, som Følge af den store Mangel paa Førere, var ansat som Kaptajn des Armes eller Vaabenmester under Gjønge Herreds Kompagni og nu havde

Medlem af denne. Og i «nogle Forestillinger¹⁾ angaaende Landkrigsvæsenet fra 1657—59» nævnes denne Sergeant igen sammen med sin Kaptajn Peder Bilde den 13 Maj 1657 som gamle Officerer, der ikke havde nogen Ansættelse i Hæren; men da dette netop var paa en Tid, da Gjøngenhøvdingen var allerivrigst sysselsat med at hverve og samle sine Dragoner i Engelholm, ses det, at den her anførte Svend Povlsen ikke har noget med den søgte at gøre. Paa selv samme Maade gaar det med en Fændrik Svend Povlsen, som tvende Gange i Sommeren 1657, den 21 Juli og 8 August, sad blandt Dommerne i de Krigsretter²⁾, som Jakob Grubbe lod nedsætte paa Fæstningen Kristianopol. Endnu nævnes i Rigens Generalkommissær Knud Ulfelds Regnskaber³⁾ en Gefrejder Svend Povlsen under Major Dumbars Kompagni, som for Tiden fra Philip Jacobi til 30 Juli 1641 faar udbetalt i Lønning 9¹/₂ Rdl. 1 Ort 19¹/₂ ß; han blev da Korporal under Kaptajn Hans Petersens Kompagni i Steden for Jens Bay, der fratraadte denne Stilling, og endnu den 1 Maj 1643 er

lovet at holde alle Regimentsbøsserne vedlige, men forsømte denne Bestilling saa fuldstændig, at han endog sad og drak i sit Hus med Musketererne i Steden for at passe sin Vagt. Lavrits Smid dømmes derfor efter Lovens Artikel 133 «fra Kompagniet foruden Kaarde og Pas». Til at fælde denne Dom var Sergenten med og underskrev egenhændig sit fulde Navn *Suend Pouelszen*, medens den søgte Svend Povlsen, Gjøngenhøvdingen, nøjedes paa hin Tid med paa Breve og Kvitteringer at sætte sit røde Laksejl og ved Siden deraf at tegne sit Bomærke.

¹⁾ Skaanske Handl. Adskill. Forestill. 1657—59.

²⁾ Skaanske Indl. 1657.

³⁾ Skaanske Handl. Nr. 864, Bil. 95.

han Korporal ved samme Kompagni og faar da udbetalt et Aars Besoldning med 45^{1/2} Rdl. 12 þ. Denne Korporal kunde være den senere bekendte Svend Povlsen, som saa efter 1 Maj 1643 kan have begyndt at hverve et Kompagni Dragoner. Der findes flere Omstændigheder, som tyde hen paa, at det forholder sig saaledes. Gjøngehøvdingen var, for at nævne en enkelt Ting, godt kendt i det sydlige Halland, han hvervede i den følgende Krig sine fleste Dragoner her, og paa Tinge er det nok, naar Vidnerne blot nævne Navnet Svend Povlsen, saa er han kendt Mand, uden at det behøves nærmere at betegnes, hvem der menes. Dette Kendskab i Landet kan nævnte Korporal Svend Povlsen tænkes at have naaet ved, at netop begge de Kompagnier, han havde staaet ved, baade Dumbars og Hans Petersens, havde ligget i Halland¹⁾. Ved senere at hverve Dragoner kunde han benytte dette Kendskab, udvide det og vinde Agtelse og Tillid som Fører. At Gjøngehøvdingen havde en saadan Tillid her, ses deraf, at da han i 1657 igen begyndte at hverve Dragoner, meldte der sig straks en gammel Gefrejder Karl Ennersen, der havde ligget, først som menig Soldat fra 1637—44, og derefter som Gefrejder paa Laholm Slot²⁾. Og at Svend Povlsen maa have kendt Karl Ennersen forhen, fremgaar deraf, at han straks ansatte ham som Kaptajn d'armes eller Vaabenmester ved sit Kompagni Dragoner, saa snart han havde meldt sig.

I 1657 var Svend Povlsen Husejer i Halland.

¹⁾ Halmstads Lensregnskab 1640—45.

²⁾ Laholms Lensregnskab 1637—44.

Saa fremt man forudsætter, at han ogsaa var bosiddende der, fremgaar heraf, at han efter Brømsebrofreden og efter, at hans Dragoner vare aftakkede, maa have slaet sig ned i Halland, hvor han under Krigen var bleven kendt. Det kan ikke bestemtes paavises, hvorledes Svend Povlsen har faaet Hus og Hjem i Halland; men det er troligt, at det er gaaet til paa følgende Maade: I Halmstad var der 1640 en gammel Løjtnant *Lauritz Christensen*¹⁾, som efter Slotsherrens Befaling havde Opsyn med Brobygning og Voldarbejde, men som samme Aar kom ned i Laholms Len, hvor han fik et Sted og Kongens Bestallingsbrev paa, at han for at eksercere «Bønderknegterne» der i Lenet skal have i aarlig Besoldning 60 Rdl. Denne Løjtnant Lauritz Christensen forsvinder med Aaret 1643. Turde man nu forudsætte, at Svend Povlsen har ægtet Lauritz Christensens Enke og med hende faaet Hus og Hjem, samt tillige har overtaget hendes afdøde Mands Bestilling, at eksercere Bønderknægtene i Laholms Len, da forstod man med det samme, hvorledes Svend Povlsen kunde have den Magt over Sydhallands Befolkning, som det siden viste sig, at han havde, naar han paa sit første Opraab kunde faa Mand efter Mand til at gaa med i Kampen for Genforeningen med Danmark. De unge Karle, han havde ekserceret med trindt om i Sognene, havde han vel da samtidig med Eksercitsen mindet om den gamle Forbindelse med Danmark, om Krigens Eventyrbedrifter og om, hvor ønskeligt det vilde være, naar den belejlige Tid kom, da igen at rive sig løs fra Sverige. Og da

¹⁾ Laholms Lensregnskab 1637—44.

var det en selvfølgelig Sag, at Stifsønnen maatte hedde Niels Lauritzen, som ogsaa at han kunde kende noget til Mønsterskrivertjenesten fra sin afdøde Faders Tid af. Men da vilde det ogsaa være fuldt forstaaeligt, at Svend Povlsen, der i denne Stilling maatte staa i svensk Tjeneste, aldrig senere hen, efter at han i Spidsen for sine Dragoner, sine fordums Lærlinge, havde vendt sine Vaaben mod Sverige, nogen Sinde tiere turde vende tilbage til sit Hus i Halland.

1657—1660.

Der tænkes paa Krig.

Kristian IV kunde hverken glemme Freden til Brømsebro eller Svensken; men han var baade for gammel og træt til at vinde det tabte tilbage. Sit Sindelag over for den gamle Fjende kunde han dog ikke lægge Skjul paa: Da han saaledes i 1646 holdt sin nyfødte Sønnesøn, den senere Kong *Kristian V*, over Daaben nede paa Flensborghus, og Drengen under Præstens lange Tale faldt den gamle Mand tung at bære, udbryder Kongen: «Vil du, mit Barn, saa trykke Svensken, som du trykker min Arm her i Dag, da faar han Skam!»

Og *Frederik III* arvede Faderens Sindelag mod Sverige. Han kunde frem for alt ikke glemme, at Svenskerne trods deres Løfte ved Freden i Brømsebro dog beholdt hans Ærkebispedømme Bremen, eller at de ved denne Fred havde tilsneget sig en saadan Magtstilling, at de nu til enhver Tid stode som faretruende Naboer. Baade Kongen, og mange med ham, gave sikkert hin Præst Ret, der, da han paa Prædikestolen skulde takke for Brømsebrofreden, gjorde det med følgende Ord:

«O, en stor Fred, en god Fred; da det nu er kommet saa vidt, at Fjenden kun behøver at udstrække sine Arme for at lægge os under Aaget».

Kongen tænkte vel idelig paa at faa Oprensning for den lidte Tort; men han gemte sine Tanker hos sig selv, som han havde for Skik, og rugede i Stilhed over sine Planer.

Hvor skulde der ogsaa komme Midler fra til at fremhjælpe Forsvarsvæsenet med? Rigsraadet stod modløst og vel til Dels ogsaa viljeløst som Følge af den Tanke, at kom der Krig, vilde Byrderne falde tungt paa Adelens Skuldre; thi Landets Gæld var allerede paa 4 Millioner Rdl., medens Kronens Indtægter kun vare faa og smaa. Den gamle Rigsraad *Kristen Skel* skriver derfor ogsaa i sin Dagbog¹⁾: «Jeg befinder store Vanskeligheder (Difficultet) og ringe eller fast ingen Middel, saa om, Gud forbyde, noget uformodentligt paakom, forstaar jeg ikke, at vi have noget at forsikre os paa, uden Gud alene. Dog maa vi derfor ikke lade Hænderne synke». Og hele Rigsraadet ytrer 1653 om Forsvaret²⁾: «Middel til dette at fortsætte vide vi ingen anden, end dersom den allerhøjeste Gud Landet med god Afgrøde velsigner, da Skatter kan kunne paabyde, saasom Undersaatterne det kunde formaa». 1 Juli 1654 skriver *Kristen Skel* atter³⁾: «Militsen anlangendes. Derom ville een Gang for alle gøres en fuldkommen Ordinans, eftersom vi saa tidt røre derved,

¹⁾ Dan. Mag. III R, 4: 13.

²⁾ s. St. 231.

³⁾ s. St. 269.

og intet fuldkommetligt endnu er sluttet, saa om, Gud forbyde, noget paakom, skulde befindes største Konfusion. . . . Det er mit Betænkende, der maa tales med Adelen, der nu ere samlede, at de vedblive at holde Soldater og Ryttere». Til andre Tider mander den gamle Rigsraad sig vel op; men straks komme Betænelighederne frem igen. Den 13 Sept. 1656 siger han¹⁾: «Førend vi kunne begynde noget, da burde vi at skrive til Sverige og til Ove Jul (Gesandten), om de ville give os Satisfaktion. Naar vi «ded» søger, skulle vi vel have Kaarden i Haanden, medens, inden det sker, betænke to Ting: 1) Hvad vi have at gøre med, og 2) Hvorledes vi skulle føre Krig, enten offensive eller defensive».

Men Aar efter Aar gik hen, og Raadet drøftede gentagende den forelagte Forsvarsplan uden at faa noget sat i Værk. Under denne hjælpeløse og møjsommelige Hensliden af Tiden udbryder *Kristen Skel* den 20 September 1656, som i Fortvivlelse²⁾: «Jeg sagde, at vi gaa her op og ned med Bedrøvelse og med en ond Samvittighed, for vi snakke derom og gøre intet derved, og det hele Land raaber paa os, og vi gøre dog intet derved, saa Gud maa ikke være iblandt os». Han fortsætter med lignende Klage den 22 December³⁾: «Hver Gang vi samles, opsættes noget, baade om Militsen, Magasiner, Generaltoldforvalter og andet, og er blevet læst, der bliver dog intet deraf. Vi laa forgangen

¹⁾ Dan. Mag. III, R. 4: 289.

²⁾ s. St. 291.

³⁾ s. St. 295.

fra Pinsedag til Mikkelsdag og bestilte intet, saa man gaar op og ned med Bedrøvelse og rejser frem og tilbage med Besværing; og hver Mand i Landet raaber paa Rigens Raad». Dagen efter dukker den Tanke op hos ham, om det ikke skulde være muligt at købe sig Fred og Forligelse til med Sverige, og i mild Julestemning optegner han i sin Dagbog¹⁾: «Om man ikke skulde byde de Svenske nogle Tønder Guld for at afstaa vore Lande og den Frihed i Sundet?»

Ja, Fred frem for alt, var det, som den gamle, erfarne Rigsraad sukkede efter og ønskede i fuldeste Maal; og nu, da Aaret var ved at udrinde, er det sikkert under bange Anelser om, hvad det nye Aar vilde bære i sit Skød, at han den 29 December udbryder²⁾: «Kunde vi nogenledes nyde Fred, da raader jeg ikke til Krig; dog skulle vi sætte os i Forsvarsstand for at naa Freden og for at forvare os for Krigen. Begynde vi noget og have ingen Penge, da er det forlorent Værk».

Aaret endte med den fuldstændigste Hjælpeløshed paa alle Kanter af Landet og paa alle Omraader med Hensyn til Forsvarsvæsenet.

I den før nævnte gamle Vise³⁾ synger Spottefuglen om Adelen paa denne Tid:

Dem fattes Forstand, Raad, Hjerte og Mod,
dertil og det gamle god Adelsblod;
deres Krop, den skælver, saasom Hundelaar.
Mod Fjenden ride de som taabelig' Faar.

¹⁾ Dan. Mag. III, R. 4: 297.

²⁾ s. St. 299.

³⁾ Ny kgl. Saml. Nr. 1033 c.

En vred Soldat de ret aldrig saa,
langt mindre ved mod hannom at gaa;
dog Oberstens Pladser skal de betjene
og have de bedste af al Kronens Lene.

Kunde Landsens Fjender med Kander og Glas
bortjages, og ikke med Sværdene hvas,
da vare vor' Fjender for lang Tid lagt øde,
forjaget af Landet og slet slagne døde.

Kunde store Ord — med pralende Heste,
förgylde Sporer og Klæder de bedste
Svensken slaa ihjel, da vaare behænd'
vor fø'sede Adel brave Krigsmænd».

Imidlertid arbejdedes der ved det svenske Hof med al optænkelig Iver paa at øge Hadet til Danmark, saa det kunde komme til at blusse op i fortærende Krigslue. Og det allersorgeligste var, at det var danske Mænd, der udførte dette sælsomme Arbejde. Det var den faldne Rigshofmester Korfits Ulfeld, der her i Landflygtigheden tillige med en hel Stab af ligesindede, misfornøjede Venner søgte at drage Hævnen ned over sit Fædreland og dets Konge. Han mente sig forurettet, følte bittert, at den stolte Magtstilling var gleden ham ud af Hænderne, og nu betænkte den faldne Stormand sig ikke paa at forraade og sælge sit Fædreland til Fjenden. Ulfeld havde betydelige Pengemidler mellem Hænder, og han sparede hverken disse eller sine store Evner for at faa slukket sin Hævntørst. Først indsmigrede han sig hos den højtbegavede, men lunefulde, Dronning Kristina, hvem han vandt ved at forstrække hende med Laan paa Laan. Denne usikre Hofgunst

maatte han købe i saa dyre Domme, at hans Fordring hos Dronningen til sidst rakte op imod 300,000 Rdl. Og det blev endda ikke herved. I Aaret 1652 kom nemlig en landflygtig, polsk Stormand til Sverige netop i et lignende Ærinde, som Ulfeld, han vilde ophidse det fremmede Folk imod sit Fædreland, blotte dettes svage Sider og bevirke et Fredsbrud. Herved opstod et formeligt Kapløb mellem de to Landsforrædere. Ulfeld mente at vinde Prisen i denne æreløse Kamp, da han kunde gøre det højeste Bud: Han skal endog have lovet Dronningen en Sum paa 8 Tønder Guld, naar blot Krigen kunde komme til at rase i hans Fædreland; men de svenske Statsmænd satte sig herimod. Og Danmark fik Lov til at sidde i Fred endnu for en Tid.

Imidlertid blev Dronning Kristina ked og træt af Regeringens Byrder og overdrog Kronen til sit Søskendebarn *Karl Gustav*, en fattig, tysk Rigs greve, der i Fædrearv kun havde faaet to Landsbyer, en Flække og et Par Slotte; men en Mand, der var besjælet af et sandt Heltemod, og som havde gennemgaaet en fortrinlig Krigerskole under sin navnkundige Morbroder *Gustav Adolf* i Trediveaarskrigen. Allerede mens han var Dreng, havde det krigerske Sind ytret sig hos ham; han kunde da efter Læsningen om de gamle, romerske Helte udbyrde: «Med Værget i Haanden vil jeg søge min Lykke!» Og nu, efter at han havde tilkæmpet sig Hæder og Ære paa Tysklands Valpladse, lagde han sig efter det Mundheld: «Jo flere Fjender, desto rigere Ære».

Karl Gustav vilde Krig, skønt Landets Pengesager vare bragte i en ynkelig Forfatning ved Kristinas

Ødselhed, og skønt flere af hans betydeligste Stormænd raadede fra; Krig vilde han alligevel — saa kastede han sig over Polen. «Kongen antager nok, at Lykken er firkantet, medens alle andre anse den for rund, rund som en rullende Kugle!» sagde en vittig Svensker i et Flyveskrift. Det lod virkelig fra først af til, som skulde Karl Gustav naa dette, at faa Lykken til at ligge, hvor han pegte, som var den firkantet; han vandt glimrende Sejre, Lykken stod fast; men saa paa een Gang drejede Lykkehjulet sig: Sværd, Savn og Sygdom formindskede hver Dag Svenskehærens Rækker. Det var i Begyndelsen af Aaret 1657.

I Danmark begyndte man da at løfte Hovedet og tænke paa Oprensning. Svenskerkongen sad fast i Polen, hvor han havde fuldt op at gøre; nu maatte Tiden være kommen til at vinde det tilbage, som før var tabt. Men de gamle Rigsraader og flere af Landets høje Herrer holdt igen, saaledes Kristen Skel, der sagde: «Saa Gu', Bro'er lille, vi vil have Fred, Krig er et forlorent Værk og vil fortære os selv; vil Kongen have Krig, maa han selv skaffe Penge». ¹⁾ Disse gamle erfarne Mænd forudsaa, at Krigen maatte bringe Fordærvelse og Ødelæggelse over det ganske Land og Rige. Og Midler til Krigens Førelse var der ingen af. «I Skaane», sagde Fredspartiet, «er Folket endnu saa udpint fra forrige Krig af, at der ikke er til at opdrive en Skilling derovre, med mindre en Vekselbank paa nøgne Kvinders og Børns gule Haar Penge vil forstrække». Og hvor vilde det ikke knibe med at

¹⁾ Fryxell XV, 5: Brev fra Durell til Per Brahe 9 April 1657.

skaffe Soldater, da vort Folk hverken var øvet eller krigsvant. «Men Svensken», sagde de, «er født Soldat, Bonden der, tag ham lige fra Ploven, han er dog bedre Krigsmand end andensteds Kaptajnen med Fjeder i Hatten». ¹⁾ «Svensken ligner Fanden, naar han har indtaget et Hjerte, kan han ikke drives ud af det igen». ²⁾

Alle de erfarne og forsigtige Mænds Betænelighed nyttede dog intet. Krigsvennerne fik mere og mere Vind i Sejlene, nu da Kongen ikke længere vilde taale nogen Modsigelse eller Hindring. Admiralen paa Bremerholm, Kristoffer Lindenov, fik dette at føle, da han maatte smage Kongens Stok og blev forvist Hoffet. ³⁾

Den 23 Februar 1657 aabnedes en Rigsdag paa Raadstuen i Odense, hvor Kansleren Kristen Thommesen Sehested blandt andet ytrede, «at det nu var højeste Tid at oplukke Øjne og Hænder og med Æren skikke sig i Tiden». Krigsstyr blev bevilget til over en Million Rigsdaler, Soldater skulde hverves, og en Del Adelsmænd tilbøde at oprette frivillige Regimente. Enkelte Steder var Folket helt krigerisk: Skomagere og Skræddere raabte paa Krig, snarest muligt skulde der begyndes; og denne Stemning tog Næring ved Rygterne om, hvor misfornøjede Hallænderne vare under det svenske Aag. Nu kunde Danmark genvinde sin tabte Krigerære ved at tage Bremen og Halland tilbage. Derfor drog Marsken *Anders Bilde* ad Jylland til med sine Tropper og slog Lejr der; medens 5000 Mand stode i Skaane

¹⁾ Fryxell XV, 5: Brev af 5 December 1656.

²⁾ s. St. Brev af 12 Februar 1657.

³⁾ s. St. Side 4: Brev fra Durell til Per Brahe 22 Januar 1657

under *Axel Urups* Kommando, der havde *Ulrik Kristian Gyldenløve* ved sin Side som Generalmajor.

Og dog, trods alt dette — var der kun lidet Haab; thi Tilliden til Adelens Styrelse, saavel under Fred, som under Krig, var borte. Derfor synger Spottefuglen ogsaa paa ny ¹⁾:

«Thi skal de længe bær Rigens Taske,
da maa snart Kongen gaa udi Aske,
skal de saa herske over al' Stand,
nødes vi snart at løbe af Land.

Skal de saa længe i Riget raade,
vil det gaa Danmark i onde Maade,
skal de saa bær' Officers Navn,
vil det ej vorde Danmarkis Gavn.

De fromme her ikke tænkes bør,
langt mindre tilføjes nogen Vanær.
De andre lade sig gaa til Gemytte
at søge deres Fædrelands Nytte.

O, Gud, du for dit hellige Navn,
søg Æren din og vor Riges Gavn,
bevar dit hellige, rene Ord,
og bryd Tyrannernis grumme Mod.

Bevar vor Konge, giv hannem Lykke,
og driv hans Anslag efter hans Tykke,
at du maa æres, Riget udbredes,
og Landsens Fjender de kan bortspredes».

Men Adelen havde Magten, og den vilde de ikke give Afkald paa. Da Fjendtlighederne begyndte i Maj

¹⁾ Ny kgl. Saml. Nr. 1033 c.

Maaned, idet nogle svenske Saltskibe stoppedes i Sundet, valgte Rigsraadet den 1 Juni¹⁾ Ove Gjedde, Otte Krag, Peder Redts og Kristen Skel til at blive i Kjøbenhavn og tage Vare paa Udrustningen og Ordningen af samtlige Krigsfornødenheder. Samme Dag sendtes en Herold til Sverige; med Scepter i Haand og i fuld Ordensdragt drog han over Grænsen med Fejdebrevet. Krigen var begyndt.

Svend Povlsen i Skaane.

I Skaane var der et stærkt Røre. Bønderne begyndte at true med Holger Danske, der skulde komme frem og hjælpe sine Landsmænd. «Det turde nok hænde», svarede Smaalønderne dem, «men forinden have vi naaet at jage alle Danskerne ud i Øresund». ²⁾ Skaaningerne søgte dog at opildne sig selv og holde Modet op, medens deres Sindelag overfor Svensken vekslede mellem Frygt og Had. Naar Frygten fik Overvægten, skyndte hver Mand, der kunde, sig med at faa Gods og Kostbarheder bragt til nærmeste Fæstning; og mangen Bonde solgte sine Kreaturer for Spotpris af Frygt for, at Svensken skulde føre dem ind i Smaaland. ³⁾ Da 260 skaanske Karle skulde føres fra Kristiansstad til Kristianopel, løb 140 af dem bort paa Vejen. «Vi hæle os i Skovene saa længe», sagde Rømningsmændene, «indtil vi se, at Dansken faar Over-

¹⁾ Dan. Mag. III, R. 4: 310.

²⁾ Fryxell XV, 6: Durell til Per Brahe.

³⁾ s. St. Februar 1657.

haand, saa skulle vi nok komme frem og piske paa Svensken». ¹⁾ Andre Bønderkarle snege sig derimod ind over Grænsen og toge svensk Tjeneste, fordi de troede at have bedre Haab om Sejr der end under deres eget Fædrelands Faner ²⁾. Men Gjøngerne vare som sædvanlig kongetro og stillede sig som altid tilforn i de Danskes Rækker. Som udmærkede Skytter kom 100 Mand af dem over til Kjøbenhavn, hvor de bleve øvede i Brugen af et egent Slags Bøsser, som ved een Ladning kunde skyde 50 Skud ³⁾.

Under disse urolige og trange Forhold i Skaane var der et stort Arbejde for Krigsstyrelsen, dels med at bringe en Hær paa Benene og dels med at skaffe Underhold til Veje for den. *Holger Vind* til Gundestrup, Guvernør i Helsingborg, der gjorde Tjeneste ved denne Lejlighed, fik blandt mange andre Hverv ogsaa det, at skulle gøre Aftale med *Svend Povlsen* om Hvervningen af et Kompagni Dragoner. Aftalen blev gjort, og efterstaaende Bestallingsbrev ⁴⁾ givet:

„Efter Welb. Herrers Dannemarchis Riges Raad saa well som Generalens Welb. Her Arsell Wrups Ordre haffuer ieg vnderchreffuen capitulerit med Suend Poffuelshen om et Compagnie paa 100 Dragoner at werffue till Hans Kongl. Maysts. Tieneste paa effterschreffuene Conditioner, at hannem schall giffues for huer Dragon vnderer med Hest, Sadell, Bisfell och Byffe 10 Rdr., men for een vmunteret 1 Rdr. Att hannem schall forvndes

¹⁾ Fryxell XV, 6: Brev af 22 April 1657.

²⁾ s. St. Spionbrev 22 April 1657.

³⁾ Becker: Fr. III—I, 194: Brev af 13 Mai 1657.

⁴⁾ Rigsarkivet: Afregninger 1666. S. 21.

Quarteer till sig och sinne Dragoner effter Handen, som de werbet vorder, udj Engelholmb. Att hand skulle bliffue munstert och giffuet Fahne, saa snart hand kunde bringe de 50 Dragoner op; att hannem Werbepenge skulle giffueff effter Haanden, som hans Werbing gaar for sig.

Datum Helsingborg, den 29 Aprilis Anno 1657.

H. Wind^o.

Svend Povlsen tog straks fat paa Hvervningen. Han begyndte i Halland; og naar han gjorde det, var det vel for en Del, fordi han var bedst kendt der, men nærmest dog fordi Stemningen der var saa god for hans Foretagende. Danskerne havde nemlig hele Tiden søgt og naaet at holde Hallændernes Misnøje over for Sverige vedlige. Og da nu den svenske Regering netop paa denne Tid vedtog at afvæbne Almuen i de undertvungne Landskaber, hvilken Beslutning de havde fattet af Frygt for, som det hed¹⁾ sig, at de ellers alle til Hobe vilde blive Snaphaner der, saa bleve Bønderne for Alvor forbitrede. Hvervningen gik derfor let og rask for sig. Og alt som Svend Povlsen samlede Mandskab, hvoraf han fik største Parten i det sydlige Halland, førte han de hvervede Dragoner til Engelholm, hvor Løbepladsen var. Efterhaanden, som hans lille Skare her voksede, fik han Hververpengene udbetalte i Henhold til følgende Ordre til Kommissærerne i Skaane, given af Rigsraadets Udvalg:

Kiere Herr Niels Krabbe, Iffuer Krabbe Mogensen och Kield Krag, sønderlige gode Venner!

Nest woris wenlig Hilsen, Tackfigelse for beuiste Goede, med hosføiede voris beredwillig Erbydelse till ald Wel-

¹⁾ Fr. Carlsen: Sv. Histr. I, 399 efter Brev til P. Brahe 8 Mai 1657.

behag, begieris hermet wenlig och gierne, att I vdaff hafuende Midler ville leffuere til General Krigs Commissario Herr Niels Krabbe saa mange Penge, som Svend Powelsen udj Engelholmb er forordnet til att werbe sit Compagnie Dragoner complet fore Wij findij altid Eder til Ære och Tieniste beredwillig. Och will hermet haffue Eder Gud allermæchtigste trolige befahlitt.

Haffnia 6 Maij 1657.

Offue Gedde, m. p. p. Christen Skiel. Us.¹⁾

Men det kneb med at skaffe Pengene til Veje. Allerede den 22 Marts 1657 havde den svenske Resident *Magnus Durell* fra Kjøbenhavn skrevet hjem til sin Regering: «Indenrigs er hverken Konduite, Kurage, Orden, Penge, Kredit eller Soldater». Og snart viste det sig, at det rejste Krigsstyr ikke vilde slaa til. Den 26 Juli skriver Krigsudvalget til de øvrige Rigsraader, at de have Bud fra Axel Urup og Iver Krabbe i Skaane om, at der hverken er Brød eller Underholdning til Armeen, som selv maa fouragere og sørge for sit Ophold; der mangler Proviant til Flaaden, der mangler Penge, og Folket er uvilligt, intet Forraad haves paa Ammunition, Gevær eller andet, som behøves, Folket gaar en Hob nøgne og barfodet²⁾. Og den 31 Juli

¹⁾ Skaanske Handl. Nr. 888. Convl. 51. Nr. 1., Hvor Ordren bærer følgende Udskrift: Erlige och welbyrdige Mend, Herr Niels Krabbe till Schellinge, Rider, Iffuer Krabbe Mogensen till Wegholmb och Kield Krag till Trutsholmb, Ko.: Ma.: Befalingsmand offuer Sølfuitzborg Slott, Frosteherrit och Hellne Kirches Lehne, och bestalter Commissarier udj Schaane och Blegind, woris sønderlige gode Venner gandsch wenlig.

²⁾ Chr. Bruun: Gunde Rosenkrantz 144.

skriver Kristen Skel til Otte Krag¹⁾: «Kære Otte Krag og kære Broder! Tal med Hofmesteren om Penge — alt maa gøres for at salvere Rigerne, endog det nu er sildig tagen, thi sker det ikke, da tør eller kan jeg ikke blive her i Byen, medens vil retirere mig paa mit Gods og tage af Guds Haand, som en anden tager sit; thi jeg skammer mig ved, at jeg saaledes baade af fremmede og indenlandske idelig skal manes og plages, og jeg haver aldeles intet at fornøje dennem med. I Aftes, siden jeg havde lagt mig, maatte jeg af mit Skrin faa Hans Bertraen 50 Rigsdlr., inden han vilde fort; i Dag, inden jeg kom i mine Klæder, var Kongens Lakaj to Gange hos mig, at jeg skulde skaffe Gjøngerne Sko og Bukser og lade Klæderne sy, foruden Kjolerne, som jeg tilforn havde skaffet Klæde til. Jens Lassen, Tøjmesteren Klavs Hønicke og mangfoldige andre komme daglig og tigge. Her er i denne Tilstand ikke eet Skaal pund Krud paa Tøjhuset».

Det var vel ikke naaet saa vidt med Nøden endnu, som her skildres; men Svend Povlsen maatte dog klage til Rigsraadet, før han fik de lovede Penge til Hvervningen; saa kom der den 16 Maj fra Krigsudvalget følgende Skrivelse til *Niels Krabbe*:

Efterfømb Suend Povelsen i Engelholmb sig haffuer paataget et Compagnie Dragoner vdi Halland at werbe, och hand sig nu schriftlig beflager, at hand same Werbung formedelt Penges Defect eij fand til Weye bringe, saa effterdj med dette eragtes at sçee Hans Ko. Ma. och Cronen dobbelt Tieniste och voris Taaber derimod til Af-

¹⁾ Dan. Mag. III, 4: 316.

brech fand gerade, da wille wy derfor hafue General Krigs Commisarius Herr Niels Krabbe hermet ventlig ombedet, att bet^e Suend Povelsen, naar hand intet vden got folsch antager, hannem da effter voris forige schriftlige Begiering til Lant-Commisarierne, daterit 6 May nest forleden, till hans anloffuede Compagnie med at completere femb Hundrede Rixdaler maatte leffueris imod hans Venis, at hand sig med same Verbung och folskets Leffuering forderligt indstiller.

Haffnia 16 May 1657.

Offue Gedde m. p. p.
Christen Skiel Us. (Underfen)¹⁾.

Efter Modtågelsen af denne Skrivelse sendte *Niels Krabbe* den 26 Maj følgende Ordre til den skaanske Kommissarieskriver²⁾:

Nest wenlig Hølfend! Befahlis Rasmus Søffrensen Commisarij Schriffuer vdi Schaane at lade Holger Wind, Gueneurer udj Hølfingborig werre følgagtig femb Hundrede Rixdlr., der wnder beregnit de thre Hundrede Rixdlr., som allerede ere annammet til Suend Poelfenns Werbung. Och derpaa tage welbemelte Gueneuers Quitering.

Uff Malmøe, den 26 May 1657.

Niels Krabbe. Egh.

Holger Wind, der havde modtaget disse Penge ad to Gange, gav følgende tvende Tilstaaelser for Modtagelsen³⁾:

1) Holger Wind thil Gundestrup, Ko. Ma. Befalingsmand offuer Brue Lougs Lehne, hermed befiender att

¹⁾ Skaanske Handl. Nr. 888. Convolut 51 Nr. 2.

²⁾ s. St. Nr. 3.

³⁾ s. St. Nr. 4 og 5.

haffue effther di gode Herrer, Hr. Rigens høyniste Raadhj Ordre annammet aff de welb. Hr. Landt Commissarier wdj Schaane tho Hundrede Ridaller wdj gangebar Mondt, som schal til Suend Poulsens Dragoner Werbing i Engelholmb. for huilcke forschr. 200 Rdlr. welb. Hr. Landt Comisarier hermet quiteris. Thil Witterlighed med egen Haand wunderschreffuet.

Actum Lund, den 15 May Anno 1657.

H. Wind m. p.

2) Kiendih ieg Underschrefne at haffue ladet annamme af Rasmus Søffrensen, Commissari Schrifuer i Schone, effter erlig och welb. Mand, Her Niels Krabe til Schielinge, Rider, General Krigs och Landt Commissari udj Schonne och Befallningh Mand offuer Sollefsborg Læhn, hanh Order: Penge threi Hundrede Ridaller, som er til Suend Poulsen, som werber Dragoner i Engelholmb. for huilcke forne Penge hermed quiteres.

Helsingborig Slott, den 26 May Anno 1657.

H. Wind¹⁾ m. p. p.

¹⁾ *Holger Wind*, født 31 Maj 1623, gjorde i sin Ungdom en længere Udenlandsrejse, hvor han i Rom var med ved *Pave Urban VIII's* Begravelse, kom til London samme Dag, som Biskoppen af *Canterburry* halshuggedes. Han siges at have været en stor, velskabt Mand af et smukt Ydre, der havde et aabent Væsen og var af Naturen dygtig og begavet med en stor Forstand. Mindre kønt var hans Forhold til hans første Fæstemø: *Sofie Elisabeth, Kristian IV* og *Kristine Munks* Datter, og Enke efter *Grev Pentz*. — Ved *Ulfelds* Fald og *Svigersonnepartiets* Ydmygelse forlod han hende; men hans Trolovede blev herover saa harm, at hun sendte ham hans Portræt tilbage, efter at hun først havde stukket Øjnene ud paa Billedet. Wind lo kun herad og giftede sig med *Ove Gjeddes* Datter *Margrete*. Han havde Gundestrup til 1661, da han for at undgaa at blive svensk Undersaat solgte Gaarden til sin Svoger *Kristoffer Gjedde*. *Holger Wind* døde 1683.

Svend Povlsen fortsatte sit Arbejde med at samle Dragoner. Og alt imedens dette skete, og Krigen nærmede sig med stærke Skridt, bleve Folkene i det sydlige Halland og i Nordskaane mere og mere urolige, dog ingen Steder var Røret saa stærkt, som netop lige ved Grænsen — paa *Hallandsaas*. — Denne Fjældryg, der tillige med den nærmeste Omegn nu snart skulde danne Skuepladsen for Krigens Omskiftelser, er meget ejendommelig og huser en sjælden Rigdom af Naturskønheder. Den tager sin Begyndelse ude ved Kattegattet og strækker sig mod Sydøst fra Baastad, gennem Karup Sogn og Hasløf Pastorat, indtil den taber sig inde i Skaane, hvortil under hele Strækningen dens Sydside hører. Den har ikke alene en saa anselig Højde, at den er synbar i flere Miles Afstand, men den er tillige paa nogle Steder over en Mil bred. Vejrlaget er koldt der oppe; men i meget varme Somre, naar Sæden tager Skade af Hede og Tørke i de lavere liggende Egne, staar Kornet dog godt oppe paa Fjældryggen; medens i vaade Somre det omvendte Forhold finder Sted. Regner det i Omegnen, sner det ofte paa selve Aasen, og stundom falder der oppe Regn, eller der opstiger tætte tykke Taager, medens det nede ved Foden er klart Solskinsvejr. Vinteren paa Aasen er langvarig og streng, og Vaaren kommer saa sent, at Træerne ofte fryse helt bort; tidt sker det, at der endnu er Slædeføre der oppe, medens der nede i Omegnen ikke findes Spor af Sne. Intet Træ kan paa Fjældryggen maale sig med Bøgen, der her kappes med Egen baade i Størrelse og Frodighed; hvorfor det ogsaa er de store, herlige Bøgeskove, der afgive en af de

bedste Prydelser for den stolte og anselige Hallandsaas. Og disse prægtige Bøgeskove klæde ikke alene selve Fjældryggen, men tillige dens Sider og strække sig langs med dens Fod, hvor talrige Gaarde og Byer ligge spredte i den fortryllende Egn. Det, der dog frem for alt andet er Aasens herligste Smykke, er de vidunderlig skønne Søer med deres dybe, blaa Farve, fyldte, som de ofte ere, med smukke, skovklædte Holme. Naar Aasens mægtige Bøgeskove kaste deres mørke Skygger hen over Søerne, eller, naar om Vaaren Bøgen med sit lyse, grønne Blad spejler sig i Søen, danner der sig her Malerier, som ingen Kunstner, men kun Naturen selv kan male dem.

Hallandsaas var i Krigstiden et udmærket Skjulested for Spejdere og Strejfpartier, og i Fjældryggens mørke Skove, i dens Grotter, Kløfter og Huler fandt Snaphanerne fortrinlige Tilholdssteder, hvor de grundede deres Røverreder, og hvor de fandt et ypperligt Skjul for det Bytte, som de hjembragte fra deres Plyndringstog. Snaphanerne kunde altsaa ypperligt bjærge sig her. Saa meget mere, som Egnens Folk ofte stode i deres Sold og villige gik dem til Haande, dels som Spejdere og dels som Hælere. Det var et Folkefærd, som boede her omkring, der fra ældgammel Tid havde et daarligt Lov paa sig for deres Rapseri og Snatteri. Stednavne, som *Niddingstorp* og *Tyvholt*, bære Vidne derom. Og et Ordsprog, der endnu er gængs der i Egnen, og som tillægges Folkene i Tyvholt, synes ogsaa at forudsætte et mindre redeligt Tankesæt, det hedder nemlig: «Lad gaa til Gaarden, sagde Bonden, han satte Ild paa Skadereden».

Paa Aasens Sydside, ikke langt fra Røssjøholm, nær Røssjøen og de smukke Troldehaller, findes et Sted, kaldet *Snaphanestalden*. Fra en stejl Bjærgryg skyder her et Klippestykke frem og danner et overhængende Skjul som et stærkt fremspringende Tagskæg, under hvilket Snaphanerne fandt et godt Tilholdssted, naar de under Klippen søgte Ly for deres Heste. Snaphanestalden var tillige paa anden Maade godt skjæmet: Mod Syd, helt ned mod Rønne By, havde den nemlig til Værn et Bælte af store øde Hedestrækninger, hvor Øjet atter og atter kun mødte det hvide Sand og den brune Lyng. Naar der er ringet Marieklokke, og det begynder at mørkne, gaar endnu den Dag i Dag ingen gerne ene hen over den vide, tavse Hede, om hvilken Vallhjonen (Vogterdrengen) ved helt underlige og sælsomme Hændelser og Sagn at fortælle; og hvor man for ikke langt tilbage endnu kunde se Ulven strejfe om ved Vintertide¹⁾.

Oppe paa Aasen, tæt ved Gaarden *Hellede*, ligger ligeledes en Snaphanegrotte, der kaldes *Snibestugani*. For en Menneskealder siden stod den endnu hel og holden og kunde rumme indtil 30 Personer²⁾; men nu er Hulen styrtet sammen, Klippestykker ligge strøede rundt paa Pladsen, Slyngplanter og Slaaentjørn bryde frem gennem Revnerne og danne et uigennemtrængeligt Net hen derover. En smal og stejl Vej snor sig ad Aasens Nordside, ofte langs Randen af bratte Fjældvægge, ofte paa

¹⁾ Ljunggren: Skaanske Herregaarde I, Røssjøholm.

²⁾ Efter Meddelelse fra Hr. Kammerjunker *Gyllenskold* til *Vallen*.

skrøbelige Broer over dybe, kratbevoksede Kløfter op til Snibestugan. Det skulde synes at være en halsbrækkende Vej at færdes paa med et Køretøj; men Halændingen kører dog med sine smaa, rappe Heste i fuld Fart, sikkert og uforknyt opad den ubanede Vej, hen over de rystende og gyngende Broer over Afgrundene, op til det gamle Snaphanehjem, af hvilket der nu dog ikke er stort andet tilbage end Navnet.

Mindet om hine urolige og farefulde Tider, da Snaphanerne havde deres Tilhold oppe paa Fjældryggen og derfra gjorde Strejftog til Byerne ved Aasens Fod for at plyndre og røve, lever endnu. Det hedder sig saaledes, at der i Snaphanetiden kom en Flok af disse Krabater ind i den af Menløsegaardene i Hasløf Sogn, der ligger nærmest Aaen. Pakket krævede ind baade Mad og Drikke; og da der kun var en enlig Gumma (gammel Kone) hjemme, mente hun, at hun stod sig bedst ved at give dem alt, hvad de forlangte; og hun bar derfor frem, alt hvad Huset formaaede, gav dem fuldt op i alle Maader; men især skænkede hun for dem af Brændevinen, og det saa ofte og rigeligt, at efter en Stunds Forløb laa alle Krabaterne døddrukne og sovende paa Gulvet. Nu vare gode Raad dyre. Gumman skulde have Bud til Lensmanden (Sognefogden); men hun turde ikke løbe bort fra Gaarden; thi det vilde tage Tid, eftersom Fogden boede et længere Stykke borte, og sæt, at Gavtyvene vaagnede og mærkede, at hun var borte, saa kunde de godt faa i Sinde at brænde Gaarden ned. De ejede vel der i Gaarden en eneste Hest, og kunde Gumman faa den frem, vilde hun selv ride efter Lensmanden; men det lod sig kun vanskeligt gøre at

faa Hesten ud af Stalden, da der kun fandtes een Udgang, som netop gik lige igennem det Rum, hvor Snaphanerne laa og sov, saa disse efter al Rimelighed vilde vækkes, naar Hesten skulde føres der igennem. Kvinden hittede dog paa Raad. Hun tog og trak Strømpesokker over alle Hestens fire Hove og førte derpaa Dyret forsigtigt forbi Røverne. Aldrig saa saare var Gumman lykkeligt og vel kommen ud i Gaarden, før hun steg til Hest og red til Lensmanden, der straks fulgte hende tilbage med fornødent Mandskab, og i en Fart fik bastet og bunden de sovende Snaphaner, saa de siden hen kunde faa deres fortjente Straf¹⁾.

Endnu en Beretning om Snaphanernes Færd opbevares i Hasløf Sogn²⁾. Skælmerne skildres heri at have været saa nærgaaende mod deres Sognepræst Hr. Anders Brunchman, saa de toge Kjolen eller Frakken fra ham. Men han forstod at tale saa indtrængende til dem, at de bleve mere bange for hans mørke Tale og dunkle Spaadomsord, end de vilde være blevne for haandgribelige Vaaben. De gik kyste og skræmte bort, og paa Vejen kunde de ikke lade være med at tænke paa Præstens Ord, til sidst kom de endog til den Beslutning, at det nok var bedst, de bare Kjolen tilbage til Ejermanen igen. Den fornemste af Snaphanerne blev imidlertid fortrydelig over, at Hr. Anders tog saa koldt og overlegent imod dem, som vilde han give til

¹⁾ Meddelt i Sommeren 1890 af en Gumma i Hasløf Sogn i Sydhalland, der tillige udpegede den Gaard, hvor Tildragelsen skulde være hændet.

²⁾ Af Dr. Osbecks Samlinger i Hasløf Kirkeakiv.

Kende, at han havde tænkt sig det som en selvfølgelig Sag, at de maatte komme tilbage med Frakken. «Vil du», sagde Tyven, «maaske sætte dig højere end jeg!» «Nej», svarede Præsten, «Gud bevare mig for at komme til at sidde højere end du». En otte Dage derefter blev Tyven hængt i Nabosognet, i Hjærnarp, hvor han var henne paa Fangst. Hr. Anders kunde dog spaa ret, sagde Snaphanerne; og da tænkte de paa Præstens dunkle Ord om at sidde højt, som de nu udlagde som en Forudsigelse af deres Kammerats Skæbne.

Det skønne Herresæde *Vallen* ligger henrivende smukt paa et skovklædt Bakkedrag, spejlende sig i en blank og dyb Sø, kun en ringe Kende mod Nord for Hallandsaas. Her til gik et af de første Snaphanetog i de urolige Dage. Vallen tilhørte *Magnus Durell*, der foruden at være svensk Resident i Kjøbenhavn tillige var Landsdommer i Halland. Sin Post i Kjøbenhavn forlod han dog nu i 1657, da Tvistighederne om Tolden ikke kunde bilægges ad fredelig Vej, og da der blev nok at gøre for Landsdommeren hjemme i Halland, hvor Uroen havde grebet alle Sind, og Plyndringer og Røverier hørte til Dagens Orden. Durell tænkte først og fremmest paa at redde, hvad der kunde reddes fra hans egen Ejendom Vallen, og lod i den Hensigt Hovbønderne tilsige til at føre alt hans rørlige Gods til Halmstad.

Da var det, i Vaaren, lige ved Krigens Udbrud, at Gudmand i Torp kom ridende over til Sefued Knudsen i Vokstorp, og de to sloge Følge op til Ejler Ladefoged paa Vallen. Det kunde synes, som red de kun deres eget fredelige Ærinde til Besøg hos Ladefogden, thi

her sade de og pratede og drak en Kande Øl eller to, som Ejler hentede frem til dem; var det da Øllet, der løb Gudmand til Hovedet og gjorde ham balstyrig, eller havde han en Ræv bag Øret, red Snaphanernes Ærinde og kun gjorde sig kruset for at forhale Bortførelsen af Landsdommerens Gods. Nok er det. Da Gudmand saa, at Svend i Esperød og Bent i Birkholm, der havde holdt og ventet paa de andre Hovbønder, nu begyndte at læsse en hel Hob Vinduer og Vinduesbeslag paa en af Vognene, for han op imod dem med Banden og Skælden, truede dem med sin Bøsse og raabte: «I skulle intet føre noget her fra Gaarden eller køre noget videre, I have alt kørt nok!» Siden hen, da der blev holdt Forhør angaaende dette Snaphanetog, vilde Gudmand vel gaa fra, at han skulde have truet med Ord eller Vaaben, og mente, at de, der vidnede imod ham, gjorde det af Avind. Hvor skulde vel ogsaa han enlige Person have kunnet kyse saa mange! Han indrømmede vel at have sagt, at Godset kunde blive, men det gjorde han kun, fordi han troede, det var vel bevaret der paa Gaarden. Han havde ej heller set nogen som helst Krabater den Dag, hverken da han tog til eller fra Vallen; og derfor burde ingen vidne ham noget usandfærdigt paa, eller hans Mund fra og hans Drukkenskab. Men der var Vidner nok, som baade havde hørt og set, hvad Gudmand sagde og gjorde. Der var Tredningsfoged Svend Pedersen fra Vokstorp, som kom hjem af Marken og ind paa Vallen, netop som Gudmand stod og tumlede med «Frælsbønderne» (de Vornede); han saa altsaa, hvordan det gik til og kunde vidne derom; men Svend Foged anede tillige straks, at der stak noget

bag ved Gudmands sære Opførsel, hvorfor han gik op paa Slottet, lige straks Gudmand var reden af Gaarde, for at se, om der skulde vise sig noget mistænkeligt i Omegnen; og aldrig saa saare var han kommen op i Fruerstuen og saa ud af Vinduerne mod Vest, før han blev var en stor Flok, der kom ridende op mod Gaarden. De to Bønder, der stode og læssede nede i Gaarden, fik ligeledes i det samme Øje paa det store Parti af Krabater, der kom Vester fra, forbi Vokstorp Kirke og red lige op imod Vallen, og de bleve ved dette Syn grebne af Frygt og Rædsel, og for at redde deres Heste spændte de i Hast fra Vognene, lode disse blive staaende, og rede Norden omkring ud af Gaarden ad Skræmmerød til. Svend Foged oppe i Fruerstuen blev lige saa ræd, som de andre, han ilede ned og sprang over et Gærde, hvor han forstak sig; og da var han saa bange, at han næppe turde se op; men som han alligevel stjal sig til at titte over Gærdet, blev han var, at Krabaterne nu jøge af Sted efter Svend og Bent, hvorfor han forstak sig ad en anden Vej hen ad Skræmmerød til.

Snart vendte Snaphanerne tilbage og tvang Bønderne — som dog nok ikke vare saa uvillige — til at bortkøre en Mængde af Gaardens Varer. Menløse Mænd maatte køre med flere Læs Rug, Byg, Havre og Malt, andre fik nogle Tønder Øl eller Vineddike til Læs, medens Ingel i Udemose agede bort med et Læs Mel og fire Jærnskovle, og Mons i Hellede fik nogle Kalveskind, Jærngryder og andet Køkkentøj, samt en Kurvfuld af Vinflasker at køre med.

Snaphanerne rede derefter bort, som de vare

komne, under Anførsel af Lensmanden (Ridefogden) Niels Jensen fra Herregaarden Demmestrup.

Dette skete om Mandagen. Men om Fredagen derefter kom Ridefogden igen for anden Gang med samme Parti Krabater for at tage, hvad de havde levnet sidst. Alle Haande løse Varer og Sager, de kunde finde i Ladegaarden og de øvrige Steder paa Vallen, bleve tagne med. Og denne Gang var det Vokstorp Bønder, der maatte gøre Ægtrejserne. Eskild Gundersen kørte med tre beslagne Hjul og en «skøn» Kane til een Hest; men hvor nøje alt blev pillet med, kan ses deraf, at Sefueds Søn i Vokstorp, Peder, bekender, at han agede et Læs bort, bestaaende af nogle tomme Tønder og et Fuglebur.

Det følgende Aar havde Dansken nok at gøre ovre paa Sjælland ved Kjøbenhavns Belejring, saa at Magnus Durell nu fik frie Hænder til at kunne tugte de dansk-sindede Hallændere. Den 7 December 1658 lader han da ogsaa for Høgs Herredsting indstævne ikke mindre end 18 Personer, som skulde have været Deltagere i Toget til Vallen. Og paa de følgende Tingdage bliver der af Vidnerne navngivet i alt 22 af Snaphaneflokken, som skulde være Hallændere, Landsdommeren lader disse 22 Mand tiltale for i den sidste Krig at have røvet og plyndret hans Gaard Vallen, og til Slutning lader han sætte i Rette, at «efterdi disse Røvere vare Landets egne Børn, ja edsvorne Børn, og Lemmer under Sveriges Krone, som efter deres Eds Pligt burde have forhindret og afværget sligt, men i Steden for ere optraadte med letfærdigt Røveri, da bør de derfor samtlige, hver for sig, naar de ertappes og paagribes

kunne, da at straffes som Røvere og Landsforrædere, efter Lovens mangfoldige Punkter, paa deres Liv, andre saadanne letfærdige, menedige Skælmer til Mærke, Eksempel og Afsky». Men kun tre af Mændene kunde findes. Den før nævnte Gudmand fra Torp, der svor sig fri for al Deltagelse i Toget; dernæst Skovfoged Lasse Jensen, ogsaa kaldet Flemmen Lasse, som i sit skriftlige Indlæg siger: «Jeg, Landsdommerens egen Skovfoged, benægter ved min Sjæls Ed at have taget noget af min gode Herres Gods»; og endelig den forhenværende Tolder i Karup, Oluf Pedersen, der i sit Indlæg højlig benægter at have været paa Vallen i Krigstiden og meget mindre at have taget eller røvet noget af den gode Herres Gods, og heller ej tror han, nogen skulde kunne overbevise ham derom. «Mens», slutter han sit Indlæg, «naar den Herre Landsdommer foregiver, at jeg skulde være en Landsforrædere, da er mit Svar derimod saaledes: Jeg blev med Vold og Magt tagen af *Svend Pouelzen* og hans Medfølgere, imod min Vilje, at jeg skulde drage med af Halland; hvilket jeg vil bevise, om fornøden gøres».

Alle de øvrige vare og bleve borte. Men de dømmes alligevel af Herredsdommeren Bent Gudmanson i Kjøflinge med Skrивeren Svend Svenningsen fra Laholm. Dommerne erklære, at egentlig skulde disse Snaphaner efter Jydske Lovs II Bog 45 Kap. dømmes for Ran, men da Sagen ikke, som samme Lov krævede, var forfulgt med Ransdele til Ting, saa kendes nu for Ret, at enhver af de indstævnte betaler sin Kvotadel af det bevist borttagne Gods; hvorhos der paakendes dem Bøder. For øvrigt indstiller Dommeren Sagen til Lands-

tinget for efter Kristian IV's Reces dermed at gaa, som Retten er¹⁾.

Snaphanerne vare altsaa dømte; men Dommen naaede dem aldrig; thi de iblandt dem, der ikke allerede vare faldne i Træfningerne paa og om ved Hallandsaas, stode nu, da Dommen faldt, i de kæmpendes Rækker paa dansk Side. De havde nemlig saa godt som alle ladet sig hverve som Dragoner ved Svend Povlsens Kompagni²⁾, og efter at dette var sket, skulde de nok vogte sig for igen at vende tilbage til deres Hjemstavn i Halland, hvor kun Dom og Straf ventede paa dem.

Med Hvervningen var Svend Povlsen for øvrigt nu

¹⁾ Afskrift om «Ransakninger over Snaphanur 1658» i Dr. P. Osbecks Saml. Hasløf Kirkearkiv.

²⁾ Af Deltagerne i Toget til Vallen fandtes ved Svend Povlsens Kompagni Karl Ennertsen af Laholm, der var ansat som Vaabenmester; Tolderen Oluf Pedersen af Karup, der tjente der en Tid som Sergent; dennes Søn Peder, der, som Korporal, fandt sin Død under en af Kompagniets første Træfninger; Peder Nielsen af Hisholt, forrige «Kaldstjener» (Tingløber), der paa Grund af det fortrinlige Kendskab til Egnen, som han ved sin nævnte Stilling havde erhvervet, fik Ansættelse som Kvartermester; en Søn af Gudmand i Torp, Peder, oftest kaldet «Udekulde Pederen», der blev Gefrejder; og senere indtraadte Peder Mikelsen af Barremose som Sergent i Kompagniet. Af de øvrige Snaphaner fra Vallenstoget, der nu som menige Dragoner stode i Svend Povlsens Tjeneste, kan nævnes: Bent Olsen af Vinderup, de tre Brødre Ingvar, Peder og Gudmand fra Vrangerup, Povl Jyde, født i Gødstrup i Vejngø Sogn, Torbjørnsonnerne Ingvar og Jeppe fra Grimmelundshuset i Karup Sogn, Peder Skrædder fra Vestilt, samt Rasmus Andersen i Egerød og Svend Kristensen i Aalstrup; de to sidste faldt begge i en af Kompagniets første Træfninger.

naaet saa vidt, at han Søndagen den 10 Juni kunde stille i Helsingborg med et Kompagni paa 60 Mand, nemlig 50 Dragoner, 9 Befalingsmænd og Stifsønnen Niels Lavridsen som Mønsterskriver, der vare udrustede saaledes, at hver Mand havde Hest og Gevær eller Bøsse. Efter General Axel Urups Ordre optog og underskrev Guvernøren Holger Vind her en Rulle¹⁾ over Kompagniet, overleverede det en Fane og lod Mandskabet sværge til denne. Naar der skulde sværges til Fanen, var det — i det mindste senere hen i Tiden — Skik, at medens Fanen blev holdt op i Vejret, traadte Mand for Mand frem og gentog med oprakte Fingre højt, langsomt og tydeligt Ord for Ord den Ed, som blev dem forelæst. Soldaterne bleve derhos advarede mod Mened; og de Punkter af Krigsartiklerne, som handlede om de groveste Forbrydelser, bleve oplæste, og det blev herved særligt lagt dem paa Sinde, hvilke haarde Straffe der vilde ramme de tvende grove Forseelser Fejghed og Rømning. Faneedens Aflæggelse blev altsaa gjort til en saa højtidelig Handling som muligt; og det var vel ogsaa derfor, at den for Svend Povlsens lille Trops Vedkommende blev henlagt til en Søndag, sandsynligvis med forudgaaende Gudstjeneste og Altergang for hele Kompagniet. Men saa snart den hele højtidelige Handling var til Ende, drog Svend Povlsen og hans Dragoner med den nye Fane i Spidsen tilbage til Engelholm, hvor Kompagniet skulde have sit faste Kvarter. Af og til maatte Anføreren dog ride til

¹⁾ Afregninger 1666 Side 21 Nr. 6.

Helsingborg¹⁾ for at hente Ammunition og Fødemidler samt for at modtage Ordre ved Hovedkvarteret.

Der var alligevel ikke lidet tilbage at gøre i Engelholm, før Kompagniet blev saaledes udrustet, at det kunde drage i Marken, thi daglig fremkom Klager, baade over den ene og den anden Mangel ved Udrustningen. For at afhjælpe de største Savn gav Overgeneralen derfor følgende Anvisning²⁾:

Kiere Herr Niels Krabbe och fiere Broder!

Er min wenlig Begiering, at min gode Broder wille well gjøre och forstrecke General Adjutanten paa hans Befolding, som hannem siden fand affortis: It Hundrede Rixdaler. Item Suend Poulszen til hans Draguners Ud-

¹⁾ Efter Skaanske Handl.: «Ditleff Borcherts schonske Rechnung fra 11 Juni 1657—6 Sept. 1658» Bilag 43 har: «Efternævnte Swen Poulszen bekommen et Hundrede Pund Krudt, sambt 70 Pund Bly den 15 Juni Anno 1657». Og efter Bilag 44 har «Swen Poulszen, bestalter Kaptajn, den 30 Juni der modtaget 85 Pund Krudt og 4 Lispund Bly». Paa begge Kvitteringerne sætter han forneden, uden Navns Underskrift, følgende Segl

i rødt Lak. Ligeledes modtog Svend Povlsen i Følge Provianskriveren i Helsingborg, Søren Nielsens Regnskab, (Skaanske Handl. Nr. 890. Pag. 128, 129 og 133) fra 23 Juni til 19 Juli 1657, Fødevarer for 181 Rdr. 1 L . I den sidste Del af dette Tidsrum har han dog rimeligvis modtaget Varerne i Engelholm. For at kunne se Tidens Priser, og tillige hvad Dragonerne da fik til deres Underhold, anføres her Varerne med vedføjede Pris, nemlig: Brød 15 Td. à 9 L , Malt 18 Tdr. à 10 L , Humle 17 Skpr. à 48 S , Rug 4 Tdr. à 10 L , Byg 6 Tdr. à 10 L , norsk Sild 6 Tdr. à 8 Sldr., tysk Sild 3 Tdr. à 20 L og Kommis-Øl 6 Tdr. à 5 L ; i alt 181 Rdr. 1 L .

²⁾ Skaanske Handl. Nr. 888, Convl. 10, Nr. 2.

muntering tou Hundrede Rixdaler. Desligste paa min Regiments Badschers Kiste: It Hundrede Rixdaller¹⁾.
Helsingborg, dend 4 Julij 1657.

Axel Drop, m. p.

For Modtagelsen af de nævnte 200 Rdl. gav Svend Povlsen følgende Tilstaaelse²⁾, der anføres her, efterdi det er det første skriftlige Vidnesbyrd, der foreligger fra ham:

Kiendes jeg vnderstrefue Svend Pofelsen, Draguner Capitain, att haffue anammitt aff erlig och welb. Mand, Her Niels Krabbe thil Scheldinge, Ridder och General-Krigs-Commisarius wdi Schone: Pending thou Hundrede Rixdaller thill att completere mitt Compagnie for, og derfor at gore noyagtig Regenshaf, huorfor welbemelte goede Herre thilborligenn schal werre quitteritt, det jeg med min Haand eller Singenett bekræfter og venligen ombeder Christen Lund, Proniant Schriffuer, och Lauris Jensen, Byefouget i Engelholm, med mig thil Ditterlighed att vnderstreffue.

Actum Engelholmb, dend 13 Julij 1657.

Dette til Witterlighed

Christen Lund. Lauris Jensen.
Egen Haand.

I Sverige var der nu et stærkt Røre, og Krigs-udrustningen dreves med stor Iver og Skyndsomhed. Saa snart det danske Fejdebrev, som Herolden havde bragt til Halmstad, kom Rigsdrotten *Per Brahe*³⁾ i Hænde

¹⁾ Niels Krabbe giver 4 Juli 1657 Anvisningen følgende Paategning: Haffuer Munsterschriffuern *Jens Michelszen* denne Generalens Begiering att efterkomme.

²⁾ Skaanske Handl. Nr. 888. Convl. 10, Nr. 52.

³⁾ Efter «Beretning om Grev Per Brahes tapre Konduite imod de Danske», trykt 1657.

i Vernemo, hvor han var til Stede for at mønstre Krigsfolket, begav han sig paa staaende Fod med et Følge af kun 50 beredne Musketerer til Grænsen ved Markerød for at bese Posterne. Siden mønstrede han igen og samlede Tropper af det nærmest for Haanden værende Mandskab, baade til Hest og til Fods, ved Lyngby.

Generalmajor Linderod stødte til her med Hjælpetropper. Og nu rykkede Grev Brahe ind i Halland for at holde Styr paa Hallandsboerne, der plejede hemmelig Korrespondance med Danskerne. Rigsdrotten stod en Stund ved Laholm og sankede sammen en Styrke, der til sidst løb op til 3700 Mand; men da han paa den Tid fik Meddelelse om, at Axel Urup og Gyldenløve vare gaaede frem til Engelholm, og «den Snaphanen *Sven Palszen*» laa med sine Dragoner ind paa Hallandsaas, og da han desuden, der hvor han laa, led stor Mangel baade paa Foder til Hestene og Føde til Soldaterne, hrød han op med Armeen og drog ad Skaane til. Paa Vejen søgte Greven at bibringe Svend Povlsen et grundigt Nederlag; og han lod i den Hensigt Søndagen den 17 Juli henimod Aften en større Fortrop snige sig op mod Aasens Nordside. Svend Povlsen laa den Nat med sine Dragoner lidt ovenfor Passet ved *Hemse* (Himmelsløf), og her blev han ved Daggry den følgende Morgen pludselig overfalden af Svenskerne. Det var ham umuligt at holde Stand mod den store Overmagt, hans Dragoner spredtes til alle Sider, og selv trak han sig tilbage mod Engelholm; men inden han naaede Byen, havde han den største Part af sit Mandskab samlet hos sig igen. Et føleligt Tab havde han

dog lidt her i den første Træfning; var det end ikke slet saa galt, som Grev Brahe fortæller, naar han siger, at hans Tropper nedhug største Delen af Svend Povlsens tvende Kompagnier og forjog Resten, saa var det alligevel haardt nok at miste 14 Mand af den lille Flok, og det skete dog, 14 Mand forsvandt, og tilmed ere sikkert de fleste af disse dræbte i Kampen, thi ingen af dem vendte senere tilbage til Kompagniet.

Rigsdrotten drog straks frem til Baastad, der næsten stod folketom, kun nogle faa Kvinder og Børn vare blevne tilbage, medens alle Mændene med den øvrige Befolkning vare flygtede ud paa Skibene i Havnen. Herfra rykkede han videre fremad mod Engelholm, indtil han i Nærheden af denne By stødte paa danske Tropper, der her havde besat et Pas; men han trængte sejrriigt gennem Passet. Gyldenløve, der førte de danske Soldater, maatte trække sig tilbage til Byen, men kastede dog først Broen af og udsatte en Forvagt. Inde i Engelholm laa Axel Urup med 2000 Mand, Gyldenløve med 3 Kompagnier Dragoner og Svend Povlsen med sine; men ved Rigsdrottens bratte Fremrykning havde de helt tabt Modet, og Forvirringen og Skrækken var saa stor, at det blev besluttet over Hals og Hoved at rømme Byen. Dette skete. Og alle Oplag lodes i Stikken, deriblandt Fødevarer til en Værdi af 1176 Rdl. 3 Å 6 $\frac{1}{3}$ B^1). Allerede den følgende Dag drog Per

¹⁾ «Soffren Nielsens skaanske Regnskab» se Skaanske Handl. Nr. 890, Side 28. Af de Varer, der bleve tilbage, «da vor Arme hastelig maatte rømme fra Engelholm den 18 Juli», kan nævnes: 45 Tdr. Mel à 10 Å Td., 23 $\frac{1}{2}$ Td. Smør à 20 Dl. Td., 47 Td. Brød à 9 Å Td., 2 Sk B 12 L B Humle à 36 Rdl. Sk B , 9 Tdr. Salt à 3 Rdl. Td. og 36 Tdr. Havre à 8 Å Td.

Brahe imidlertid bort igen. Og Axel Urup fik nu Mod til at vende tilbage til Byen og besætte den. Nogle smaa Skærmysler forefaldt i de følgende Dage mellem de tvende fjendtlige Hære; men snart derefter drog Greven helt tilbage til Baastad, og siden gik han ind i Halland for at finde Fourage og holde Styr paa Folket, der nu overalt i Landet Sonden for Lagaen gjorde eet med Danskerne, medens Snaphanerne rumsterede alle Vegne.

Mellem de tvende Hære forblev derpaa alt roligt indtil den 4 August, da Rigsdrotten paa ny drog ad Skaane til; hans Vej gik forbi Karup Kirke, lige over Hallandsaas, saa han endnu samme Dag naaede Erarp, en lille By, der ligger en halv Fjerdingvej fra Engelholm. Her blev han staaende. Kong Frederik III og Dronning Sofie Amalie havde været i Engelholm, men vare lige rejste igen; saa Rigsdrotten kom ikke til at hilse paa Byen med sit Krudt og Bly, medens Majestæterne vare der, hvad han ellers nok kunde have haft Lyst til. Grev Brahe blev liggende ved Erarp en halv Snes Dage; og i den Tid forefaldt et Par Smaatræfninger; sidste Gang var den 15 August om Aftenen, da Gyldenløve drog ud med 300 Ryttere og foretog et Angreb paa Fjendens Lejr, hvor Tropperne kom paa Benene i stor Forvirring, og ved hvilken Lejlighed der en kort Stund blev kæmpet hidsigt og vildt paa Markerne om Erarp; men snart igen hvilede Nattens Stilhed hen over Valpladsen.

Rigsdrotten syntes dog nu ikke længere om det nære Naboskab med Fjenden, han frygtede for et nyt Udfald fra Engelholm, og derfor brød han pludseligt op

og skyndte sig saa illsomt med Tilbagoet, at han allerede den 17 August stod i Halmstad.

Svend Povlsen, som i den forløbne Tid til Stadighed med sine Dragoner havde staaet sammen med den øvrige Hær i Engelholm¹⁾, drog nu ogsaa ud med denne, da den fulgte efter Rigsdrotten ind i Halland til Laholm.

Fjenden trak efterhaanden større Troppemasser sammen ved Halmstad, og da dette var sket, brød Hæren den 30 August op for at gaa imod Danskerne. Axel Urup og Gyldenløve rykkede samtidig ud fra Laholm for at

¹⁾ Efter Proviantskriver *Christen Lunds* skaanske Regnskab i «Skaansk Handl.» Nr. 890, Bilag 89, fik Kaptajn *Svend Povlsen* til sit Kompagni Dragoner som Proviant og Forplejning fra 6 Juli til 14 August i alt for 285 Rdl. 3 £ 11 ß , nemlig: Kaufringbrød 18 Sk L à L 1 Rixort, 24 Tdr. «gemeent Øell, Tønden fem £ , siuf Øxsne, tilsammen 36 Rdr. 1 £ , 9 Tdr. norsk Sild à Td. 8 Sldr., Torsk 6 Tdr. à $6\frac{1}{2}$ Sldr., $6\frac{1}{2}$ L Smør for 9 Rdr. 1 £ 11 ß , 6 store Oste for 5 Rdr., 3 Skpr. Salt for $1\frac{1}{2}$ Rdr., 1 Td. Kød for 7 Sldr., $2\frac{1}{2}$ Sk L Torsk for 25 Rdr.». For Modtagelsen har Svend Povlsen givet en Kvittering, udstedt i Engelholm den 14 August 1657, hvormed han, som han anfører: «Christen Lund tilbørligen quiterer, og haffuer jeg till Witterlighed her neden wnder teignet med egen Haand och mit Zeignet derhoes trytt, saa och vennlig ombedet Lauritz Joensen och Niels Olszen i Engelholmb med mig till Witterlighed att vnderschriffue».

Under Kvitteringen findes hans sædvanlige Segl i rødt Lak og ved Siden deraf hans Bomærke **A**.

Ligeledes ses det efter «Borcharts Regnskab» i Skaanske Handl., at Svend Povlsen den 24 Juli i Engelholm fik $\frac{1}{2}$ Centner Krudt og 600 Kugler. Og efter samme Regnskabs Bilag 33 fik han atter den 5 August i Engelholm 50 Pund Krudt og 500 Kugler.

hindre Fjenden i at gaa over Lagaaen, paa den Maade mødtes Hærene den 31 August ved *Genevads* Bro. Her kom Slaget til at staa. Svenskerne havde Fordelen af Vinden, og Danskerne, som stode højere, skøde ofte over dem. Til Slutning, Kl. 10 om Aftenen, trængte den svenske Hær, efter en haard Strid, paa begge Fløje over Aaen. Den danske Hær, der havde et betydeligt Mandetab, maatte vige; skærmet af Natten fuldførte den Tilbagoet og standsede ikke ved Laholm, men drog straks over Passet ved Himmelsløf tilbage ind i Skaane.

De hallandske Bønder stode nu raadville; blive ved Hjemmene turde de ikke, hvorfor mange flygtede til Skovene, medens Resten sluttede sig til de danske Tropper og gik over Hallandsaas ind i Skaane.

Svend Povlsen havde fulgt Hæren og deltaget i Slaget ved Genevads Bro¹⁾; men efter Tilbagoet laa han en Tid med sine Dragoner paa Forpost i Karup og Baastad²⁾, indtil han fik Ordre om at støde til Hovedhæren inde i Skaane³⁾, hvor den laa og ventede paa at tage imod Svenskerne.

¹⁾ Efter Borcherts Regnskab, Bilag 61, fik Kaptajn Svend Povlsen den 25 August ved *Laholm* 55 Pund Krudt og 40 Pund Bly. Og efter Chr. Lunds Regnskab ligeledes i *Laholm* 2 Skpr. Salt den 26 Aug.

²⁾ Efter Borcherts Regnsk., Bil. 66 modtog bestalter Kaptajn Svend Povlsen den 7 September i Karup 5 L Krudt og 3 L Bly. Efter Bilag 69 fik han 14 September i *Baastad* 100 Pund Krudt og 4 L Bly, og efter Bil. 74 ligeledes i *Baastad* den 26 September 60 Pund Krudt og 3 L Bly.

³⁾ Efter Chr. Lunds Regnskab (Skaanske Handl. Nr. 890, Bil. 90) fik Svend Povlsen den 25 September i *Helsingborg* udleveret 3 Tdr. Brød, og den 27 September 4 Tdr., paa *Lunds-*

Efter Slaget ved Genevads Bro var Rigsdrøtten, der nu mente at have løst sin Opgave fuldt ud, gaaet fra Hæren til Stockholm. Og Feltmarskal, Grev *Stenbock*, der havde indtaget Per Brahes Stilling som Anfører, tænkte nu paa at gæste Skaane for maaske at tage fast Ophold der inde. Fra Smaalandsiden rykkede han ind i Skaane; men kom ikke længere end til *Ørkeljunge*, hvor Gyldenløve tog saa varmt imod ham, at han straks vendte tilbage ad Fagerhult til, idelig fulgt lige i Hælene af Gyldenløve, der skilte ham af med en stor Hob Folk, hvorfor Feltmarskallen skyndsomst trak sig tilbage ind over Grænsen.

Kong Frederik III, der for at styrke sine Soldaters Mod, selv var mødt ved Hæren, satte over Aasen ind i Halland; hvorefter *Stenbock*, der ved idelige Skærmydsler var bleven holdt varm, bestræbte sig for fra *Knærød* at komme foran Danskerhæren paa Vejen til Laholm; men han fandt til sin Overraskelse den 3 Oktober ved *Kattarp*, at denne allerede var gaaet over Lagaaen. Her, en Mil fra Laholm, stødte begge Hærene igen for Alvor sammen. Svenskens Fortropper og højre Fløj, som bestod af nysudskevne Folk, vilde ikke fægte, men flygtede i vild Uorden. Det lykkedes vel *Stenbock* ved snild Benyttelse af en nærliggende Høj

gaard fik han den 29 September 6 Tdr. Brød, 6 *Lth* roget Kød og 4 *Lth* Ost. I hele denne urolige Tid, da han maatte flakke om fra Sted til Sted, fik han indtil 4 Oktober udleveret Fødevarer for 73 Rdr. 5 *£* 4 *ß*, hvorfor han giver Kvittering i Helsingborg den 6 November. Han forsyner sin Kvittering med sit Bomærke **A** og har Provianskriveren Sofren Nielsen til Vitterlighedsvidne.

med Fodfolket at faa Dræbningen hovedsagelig standset, men han maatte dog ilsomt trække sig tilbage, først til *Knærød*, siden til *Traheryd* i Smaaland. Svenskerne mene, at de kun havde 70 døde og 40, der vare tagne til Fange; men *Holberg* anfører derimod, at *Stenbock* mistede over tusinde Mand, deriblandt Baron *Liljehök*, og at hans Styrke desuden led stor Skade, hvorhos han maatte lade flere Kanoner blive tilbage paa *Valpladsen*. *Holberg* bemærker endvidere, at «Kongen af Sverige var meget ilde fornøjet, og taleden den svenske General Banner siden haardt til, efterdi han sammesteds havde ført saa slet *Konduite*»¹⁾. *Karl Gustavs* Vrede gik dog nærmest ud over *Stenbock*, hvem Kongen den 26 Oktober tilskriver saaledes: «Jeg har fornummet, hvorledes det er gaaet ved den sidste *Recontren* (*Fægtning*), og er jeg i højeste Forundring over, at *Fjenden* i et saa konfust Værk ej nyttede sin Lykke og kastede *Eder* ganske over Ende. Det undrer mig, at I ej før vidste af *Fjendens* Ankomst, og at han sig fra *Sjælland* havde forstærket, da I gik *Eder* ind over Grænsen. Her maa holdes en skarp Eksamen (*Forhør*) over dem, som ej vilde fægte».²⁾ *Stenbock*, der savnede sine gamle *Kærnetropper*, var meget forknytt og klager den 7 Oktober i en Rapport til *Per Brahe*: «Gud give Kongelig Majestæt snart kom til Sverige og førte nogle gamle Ryttere med sig, saa skulde man snart vise *Jyden* Vejen tilbage igen»³⁾.

¹⁾ *Holberg*: Danm. Hist. VII, 353 efter *Puffend*: *Carl Gustav IV*, 337.

²⁾ *F. F. Carlsen*: Sv. Hist. I, 408.

³⁾ s. St.

«De Danske savnede», siger Holberg, «blandt andre Knud Alefeld og nogle faa gemene». Men Sejren havde givet Hæren Mod, og Tropperne førtes nu til Halmstad, hvor de sloge Lejr med det Forsæt, snart at kunne støde sammen med den norske Hær, for derefter med samlet Styrke at gaa frem til ny Kamp og Sejr. Vårbjærg blev opfordret til Overgivelse, og stolte Fremtidsplaner lagdes.

Svend Povlsen og hans Dragoner havde ogsaa været med her i Slaget ved *Kattarp*¹⁾, og de vare ligeledes med til at glæde sig over Kampens Udfald; men Glædesrusen varede ikke længe, thi endskønt det var deres egen Hjemegn, hvor de nu færdedes, blev Opholdet her Dag for Dag pinligere. Det ulykkelige Haland var fuldstændig udsuget og plyndret, Gaarde og Huse laa paa mangfoldige Steder øde, Folkene vare flygtede til Skovene, til Aasens Kløfter, eller hvor som helst de noget andet Sted kunde finde Skjul. Svenske Tropper havde gennemstrejft Landet i alle Retninger, og overalt viste Sporene sig af deres Færden i de grummeste Ødelæggelser. Og nu kom Danskerne bag efter og skulde finde deres Fødemidler der, hvor saa godt som intet var levnet. Det er derfor ikke til at undres over, at de Stakler, der vare tilbage, klynkede og klagede, naar de danske Soldater med Vold og Magt delte med dem de Smuler, der vare igen, eller naar de, som Røvere, kaade og raa plyndrede de Steder, hvor

¹⁾ Efter Borcherts Regnskab, Bilag 75, fik Svend Povlsen den 3 Oktober i *Kattarp* udleveret 120 Pund Krudt og 900 Kugler.

der endnu fandtes lidt. I Væri Præstearkiv findes en Optegnelse fra den daværende Præst, hvori han siger: «Anno 1657, den 27 Octobris, kom det danske Folk og drak for mig 3 Tønder Øl, og takkede de mig, da de rejste bort; men den 28 Oktober, som var Søndagen, kom de tilbage og betalte mig for Traktementet, og det ilde, thi de droge mig af Sengen, og siden truede og pinede mig til at vise dennem, hvis jeg havde, saa de borttog Sølv, Klæder og Penge og næsten alt, hvis jeg ejede»¹⁾).

Det blev dog ikke til noget med de forventede nye Sejre. Og hjemme fra Danmark lød der kun idelige Klager over Pengemangel: Allerede den 15 August skriver Rigsraadets Krigsudvalg til Hofmesteren: «Ingen Penge! Hvor man før kunde faa 10,000 Rdl., kan man nu ikke faa 10 Snese til Laans; Tøjmesteren mangler Penge til at gøre Lad for til Kanonerne; der er intet Forraad eller Krudt eller Gevær i Tøjhuset. Proviantskriveren har hverken Ved til at brygge eller bage ved, Bagersvendene løbe bort, Møllerne ville ikke male mere, og Hestene, som slæbe til og fra Mølle, ere fordærvede eller døde; thi der er intet Hø til dem. Skibene — fortsætte de deres Klager — kunne hverken gaa til Jylland efter Korn eller komme af Sted med Proviant til Hær og Flaade». De ende Skrivelsen med det Udraab: «Gud hjælpe vel og straffe ikke for haardt!»²⁾

Værre blev det, da hver ny Tidende bragte Kongen Melding om Karl Gustavs Fremgang i Jylland. Fyn

¹⁾ Bexell: Hallands Hist. III, 272.

²⁾ Her efter Chr. Bruun: Gunde Rosenkrantz S. 145.

maatte dog sikres. Og Frederik III ilede derfor til Kjøbenhavn, for straks derpaa at rejse over til det truede Land, til Fyn. Imidlertid brød Hæren op fra Lejren ved Snidstrup Gaarde foran Halmstad, hvor den havde staaet siden 3 Oktober, og drog sig den 20 Oktober over Knærød og Markerød tilbage til Skaane. Fra den Stund af var Krigen stilnet af for Østhærens Vedkommende.

Folkene i Halland og Skaane, i Smaaland og Blekingen vare trætte og ønskede Ro; hvorfor der her efter gammel Skik sluttedes *Bondefred*.

Hvorledes en saadan Bondefred kunde komme i Stand, derom fandtes der Oplysning i en gammel, nu forsvunden Kirkebog¹⁾ fra Vissefjerda i Smaaland. Det er den gamle Kirkehyrde eller Sognepræst til Vissefjerda Pastorat Magister Niels Bock, der fortæller, at da Krigen med Danmark begyndte Anno 1657, sluttede han Fred med Almuen i Blekingen paa den Maade, at han med Sognefogden, Oldermænd og Tilsynsmænd i Vissefjerda mødte Kirkehyrden Hr. Mikkel Kolding med Fridlestad Sogns Foged og raadende Mænd lige ved Rigsgrænsen paa Fuhrsbro, hvor begge disse Præster med deres Sognemænd bleve enige om at leve i Fred og god Forstaaelse med hverandre, som det sømmede sig for Naboer, og de gave hinanden indbyrdes Forsikring om, at, trods Ufreden mellem Sverige og Danmark, skulde dog ingen af disse to Sognes Mænd falde ind over hverandre, eller med Mord, Ran eller Brand tilføje hinanden nogen Skade, men der skulde fremdeles, som tilforn, holdes

¹⁾ Weibull: Saml. til Skaanes Hist. 1870. S. 5.

godt og redeligt Naboskab imellem dem. Denne Forening blev kaldet *Bondefreden*. Overenskomsten blev optegnet og derpaa underskrevet af alle de paa Fuhrsbro mødte Mænd; hvorefter Fredsbrevet toges i nøje Forvaring af Mag. Niels Bock. En ganske lignende Bondefred havde Mester Niels allerede faaet sluttet i Aaret 1644, medens «Gustav Horns Krig» rasede i Skaane. — Hvor gammel Hævd den Sædvane havde, at Folkene i Sognene paa de modsatte Sider af Rigsgrænsen kunde leve i Fred og god Forstaaelse med hverandre, trods Krig og Ufred mellem Nabolandene, finder man ligeledes oplyst i nævnte gamle Kirkebog: Vissefjerda Kirkes Regnskaber vise nemlig, at i Aarene 1611—1613, altsaa under Kalmarkrigen, levede Vissefjerdafolkene i Venskab og Fred med Naboerne hin Side Grænsen, med Blekingerne, af hvilke de nærmestboende gik til Kirke ovre i Vissefjerda, lode deres Børn døbe der og gave Foræringer til Kirken.

Det er et kønt og lysende Vidnesbyrd om Nabovenskabets Styrke, ogsaa under hine ellers saa stridbare, ufredsommelige og mørke Tider, da Konger og Stormænd sloges paa Land og Sø, Landskaber, ja, hele Riger og Lande lagdes øde, og store Skarer af Tidens kraftigste og bedste Sønner nedmejedes paa Slagmarken, eller hentede sig fra det raa Liv i Lejren en Smitsot, der blev til ubodelig Skade for Legeme, som for Sjæl — at man samtidig hermed kunde se Folkene i de afsides liggende, fattige Grænsebyer, Folk, der gik for at være halvville, dog endnu, mens Krigen raser vildt og ødelæggende rundt omkring dem, holde fast paa det gamle, gyldne Nabovenskab og slutte *Bondefred*.

Svend Povlsen havde med sine Dragoner fulgt den øvrige danske Hær, da den fra Halmstad drog over Smaaland¹⁾ til Skaane. Hidindtil var der, lige fra 1 April af, beregnet ham 56 Rdl. for hver Maaned i Lønning samt 32 Rdl. til at holde fire Rideheste for og til de to Knegte, han havde til Hestepassere; hertil var der tillige for den Tid, «han var i Marken», det vil sige, saa længe det egentlige Felttog varede, nemlig fra 4 Juli og nu til 1 November, beregnet ham endnu 16 Rdl. maanedlig til at holde tvende Vognheste og en Kusk for; men da han i samme Tid havde modtaget Forplejning baade til sig selv og Karlene, samt Havre og Foder til Hestene, maatte han lide en bestemt Afkortning herfor i sin Lønning²⁾. Nu efter Tilbagekomsten til Skaane fik Bønderne i Bjerre Herred Ordre til hver Uge at yde en vis Pengesum til Proviant for Svend Povlsen og hans Dragoner. Selv fik han af 5 Gaarde i Finderup 9 Sldr. om Ugen til Kød og Brød; og paa lignende Maade maatte to eller tre Gaarde i Forening udrede det ugentlige Bidrag til hver af hans Befalingsmænd og Dragoner: Fændrik Oluf Pedersen fik 14 R , Vaabenmester Karl Ennertsen, Sergent Peder Mikkelsen, Kvartermester Peder Nielsen, Gefrejderkorporal Knud Andersen og Mønsterskriver Niels Lavridsen skulde hver have 7 R om Ugen; 5 Korporaler, 10 Gefrejdere og Trommeslageren Anders Bendtsen hver 5 R 4 B , og endelig hver af de 100 Dragoner 3 R 15 B ³⁾.

¹⁾ Efter Borcherts Regnskab, Bil. 79, fik Kaptajn Svend Povlsen den 23 Oktober i *Markerød*: 82 Pund Krudt og 70 Pund Bly.

²⁾ Afregninger 1666. Side 21, Bilag 3.

³⁾ s. St. Nr. 6.

Engelholm var nu atter Svend Povlsens faste Stede; og gjorde han end stundom en lille Afstikker ned til Helsingborg¹⁾ for at høre Ordre ved Hovedkvarteret, saa vendte han dog hurtig igen tilbage til Engelholm, for derfra med sine Dragoner at gøre Spejdertog ind paa Hallandsaas og holde Øje med Fjenden inde i Halland, eller for om muligt at hente en eller anden god Tidende om Iver Krabbe, der til Stadighed ventedes at skulle komme ned fra Norge og gøre lyst i Fjendens Rækker, hvor de maatte være at træffe. — Længselen efter et glædeligt Budskab i den Retning var stor, thi Tiderne vare onde. Niels Krabbe melder²⁾ til Rigsraadet, at der i *Skaane* herskede grænseløse Tyverier og Røverier, og det var endda mest Officererne, der øvede disse Voldsgerninger, skønt de menige Soldater ej heller kunde siges fri. Paa *Sjælland* var Tilstanden slet ikke bedre. Rigsraadet skriver den 9 November til Kongen, at Bønderne i Sjælland ikke ville betale Skat, de prygle Udriderne, som komme for at kræve Afgifterne. Der skulde afsendes Krudt, men der er ingen Rustvogne, og Bønderne vægre sig ved at køre. Og Rigsraaden Kristen Skel havde allerede 1 November sendt en Skrivelse til Kongen, hvori han beder om Fritagelse for at have mere med Landets Pengesager at gøre, da han frygter for Oprør: Bønderne paa Fyn og i Skaane begynde at skyde paa hverandre, der tvistes og trættes om alle Haande Drømmeværk, skammelige Smædeskrifter

¹⁾ Efter Chr. Lunds Regnskab, Bilag 90, var Svend Povlsen i *Helsingborg* 4 og 6 November.

²⁾ Chr. Bruun: Gunde Rosenkrantz: 146.

føres paa Bane, og Forvirringen er saa stor, at det hele ender i den rene Galenskab og Fortvivelse, saa Landet bringes i største Fare.

Svend Povlsen led imidlertid ingen Nød i Engelholm. Af en Kvittring, som han udstedte der i Byen den 21 November, ser man, hvorledes det stod til hos ham; han skriver:

Anno 1657 hafr jeg wnderfchreffne Kongl. Mayst. welbestalter Capitein Suend Poffuelßen offer det schonsche geworben Compagnie Draguner wdj Engelholmb logerende annammed aff Proviant-Schriffer Jens Chron effter offuerlevere de Kulle paa et Hundrede och sex gemeene Manschafft, Kongl. Mayst. Proviant paa threi Dage, bereignendis fraa den uende Nouember till tolfte dito, paa huer Person om Dagen halff andet Scholpund Kauring-Brød och halff andet Scholpund salted Kiød. Item fraa den tholffte till tyugende Nouember paa huer Person halff andet Scholpund Kauring-Brød. Noch den 21 Nouember annamed paa Compagniet thoe och forgetyuge Fiffpund Kauring-Brød och femb Schepper Salt, huilchen offn schreffn Proviant jeg saaledis hafr annamed och derfor hermed tilbørligt quiterer med egen Haand wnderfchreffued och Signet wndertrøcht.

Engelholmb, dend 21 Novbr. Anno 1657¹⁾.

Samtidig hermed giver Svend Povlsen Skriversen Jens Chron Kvittring²⁾ for 8 Skpr. Salt, beregnet til

¹⁾ Chr. Lunds Regnskab; se Skaanske Handl. Nr. 890, Bilag 91; hvor det hele opgøres i Penge, til Beløb: 54 Rdr. 1 $\text{R} 9\frac{1}{2}$ ff.

²⁾ Chr. Lunds Regnskab; se Skaanske Handl. Nr. 890, Bilag 92.

4 Rdr., som han havde brugt under dette Ophold i Engelholm. — Naar for øvrigt Rytterføreren baade denne Gang og oftere siden efter faar sig udleveret saa stor en Del Salt, som han fik, har han formodentlig anvendt største Parten deraf som Sundhedsføde for Hestene for dermed at værne dem imod de Forkølelssygdomme, som de let bleve udsatte for nu i den kolde Aarstid, da Dragonerne færdedes saa meget oppe under Aasens klamme og raa Vejrlag.

Indtil henimod Jul blev Kaptajnen ved at strejfe om med Rytterne og holde Udkig. Det kneb med at faa tilstrækkelig Ammunition, saa han selv den 1 December maatte ride ned til Helsingborg og tigge og bede om Krudt og Bly, som han nødvendigvis maatte bruge, naar han med sine undergivne Folk skulde re-kognoscere Passene i Hallandsaas og inde paa *Valen* holde vaagent Øje med Fjenden¹⁾.

Svend Povlsen var sikkert helt vel fornøjet med sin Stilling som Fører for Dragonerne; men han længtes alligevel efter at komme til at sidde bedre fast i Sadlen ved Hjælp af en kongelig Udnævnelse. For at naa dette Maal vidste han ingen nærmere eller bedre at henvende sig til end *Holger Vind*, der i sin Tid havde afsluttet Kapitulationen med ham og udstedt hans første Bestallingsbrev. Flere Gange har han fremført sin Anmodning herom for Vind, og denne, som nu havde forladt sin Guvernørpost i Helsingborg og var kaldt til

¹⁾ Efter Borcherts Regnskab, Bilag 81, fik Svend Povlsen 1 December i Helsingborg «efter indstændig Opfordring» udleveret 120 Pund Krudt og 150 Pund Bly.

Kjøbenhavn, hvor der var meget at gøre for ham i den besværlige Krigstid, glemmer dog ej heller over sit meget Arbejde sin dygtige Hverver og kække Rytterførers Bønner. Naar det da alligevel trak i Langdrag med Bestallingsbrevet, tænkte Svend Povlsen vel til sine Tider, at Grunden maaske kunde være af samme Art, som den, hvorom det i førnævnte Spottedigt¹⁾ hedder:

«Kommer her frem en ærlig dansk Mand
af borgerlig eller af Bonde-Stand,
og han sin Tjeneste vil præsentere
sit Fæderland, saasom en Kavalere.

Hannom agter, som vi ser forsandt,
vor danske Adel som en Ab'gant,
og gør af hannom baade Spot og Spe,
hvilket maa gør' enhver Harm og Ve.

Det var den adelig Stand for nær,
skuld' han dem kommandere og lær'.
Men derfor sker her udi vort Land
hin galne Tog til Land og til Vand.

Nu skulde Svend Povlsen imidlertid ikke vente længe. Holger Vind taler hans Sag hos Oversekretæren; og Juledag skriver han et Brev til denne sin «kære Broder og elskelige Ven Erik Krag», hvori han lægger Oversekretæren tre forskellige Poster paa Sinde; den tredje og sidste af disse lyder paa, at «Kaptajn Svend Povlsen maatte meddeles kongelig Bestallingsbrev, efter som han

¹⁾ Ny kgl. Saml. Nr. 1033 c.

saa højlig længes derefter og lægger saa stor Magt derpaa¹⁾. Holger Vinds Brev maa have gjort god Virkning, thi allerede tredje Dagen efter, at det var skrevet, skete det, at

«*Suend Poffuelsen fick Bestalling for Dragoner Capitain*»²⁾. Den var saaledes lydende:

Friderich 5.

Gjør alle vitterligt: at vj naadigst haffuer antaget oc bestillet, saa oc hermed antager oc bestiller Suend Poffuelsen til at vere Capitain offuer et Compagnie Dragoner udj voris och Cronens Tieniste. Thi schal hand i samme sin Bestilling vere os, vore Riger och Lande huld och troe, deffen Gaffu och Beste aff yderste Magt och formufue fordre och fremme, Schade och forderff derimod hindre och affverge, och ellers sig udi alding saaledis forholde, som en tro och oprichtig Dragoner Capitain vel eygner och anstaar. Och for samme hans Tieniste haffue vj hannem naadigst loffuit och tilsagt den samme Tractament oc Besoldning, som andre Capitaine offuer Dragoner i vor Tienniste bekommer effter den derom trycte udgangne Capitulations Indhold, som schal begynde oc angaae fra dend 1 Aprilis sidst forleden, och siden continuere, saalenge hand samme Capitains Bestilling betienendis vorder

Hafnia, den 28 Decembris 1657.

Nu havde Svend Povlsen foreløbig naaet sine Ønskers Maal, den kongelige Udnævnelse som Dragonkaptajn; men ogsaa efter Modtagelsen af denne kærkomne Nytaarsgave forblev han med sine Dragoner paa

¹⁾ Skaanske Indl. 25 December 1657.

²⁾ Bestallingsbog fra 1657—60.

Spejderposten i Engelholm. I den haarde Vintertid er dog alt stille, der høres slet intet fra den nybestaltede Kaptajn. Kun ved man, at han den 6 Februar havde sin Vaabenmester med 24 Dragoner en lille Sviptur nede i Helsingborg; men hvad Ærinde, de have haft, kan ikke ses¹⁾.

Endelig, som Nøden var størst, syntes der at skulle komme Hjælp, maaske Redning, netop fra den Kant, hvor man saa længe havde ventet den — fra Hæren i Norge. Medens der tiggedes og trygledes om Naade og Fred hos Karl Gustavovre i Taastrup Kro paa Sjælland, hed det sig nemlig, at Bjælke og Krabbe vare trængte ind i Sverige, havde slaet Svenskerhæren, hvorpaa de vare dragne lige mod Stockholm. Svend Povlsen kommer til Helsingborg med Budskabet, og Ridefogden der i Lenet, Jens Mouritsen, bringer med illsom Hast Efterretningen videre til Kjøbenhavn i følgende Brev til Rigsadmiralen Ove Gjedde:

Edle Welb. Herre och Husbonde, Her Rigens Admiral!

Her kom Tidende i Dag fra Suend Poulsen, at Bielcke fra Norge er med sin Arme wel inde i Suerige mod Stockholm. Och Krabbe schulle haffue erhødet en Gefecht och de Suensche forfuldt sej Miele i Suerige, hvor Krabbe staar; och schal vere sched i Dag och Morgen 14 Dage.

¹⁾ I Søren Nielsens skaanske Regnskab — se Sk. Handl. Nr. 890. Pag. 28 — hedder det: «Efter Commedanten Jochim Klings Ordre, dat. dend 6 Februar 1658: Lessuerit til Suend Poelszens Capt. disz Armis paa 24 Draguner-Hester Haufer 1½ Td. à 8 \mathcal{L} ».

Jeg forhøber, at detz continuerer. Dette i største Hast. Och Eders Excellents hermed i Guds trygge Beschermelse stedse ynschet och befalet.

Eders Excellents ydmygste och plichtschildigste Tiener.
Helsingborg, dend 19 febr. 1658.

Jens Mouritzen.

Ove Gjedde har straks sendt Brevet videre til Oversekretær Erik Krag; men før Afsendelsen har han egenhændig skrevet uden paa Brevet: «Kære Hr. Sekretær, ret nu fik jeg dette Brev, men agter uraadeligt at lade sig mærke med noget, førend Svensken er af Landet, og Broen brudt¹⁾. Ak, ja! bare Isbroen brudt. Det var det, han sukkede efter, den gamle Søhelt, der allerede som ung Mand i en Alder af kun 24 Aar med sit Skib havde pløjet Bølgerne den lange Vej helt om til Cejlon, og som siden i mangan en god Dyst havde ført an mod Svenskerne paa Havet. Bare Søen var fri igen, det knugende Baand borte, saa kunde det dog være, at Danmark endnu kunde hente Oprejsning.

Bjælke og Krabbe gik frem i Sverige, og den gamle Admiral lovede sig selv at skulle slaa et godt Slag paa Søen og holde Sunde og Bælter fri for Fjenden. Men det blev kun Drømme, de lovende Efterretninger om Sejre viste sig at være Lygtemænd, Haabet blev til Gøglesyn; og det varede mangan ond Dag endnu, før Fjenden var ude af Landet. Der var intet at gøre. For Svend Povlsen var der nu ej heller

¹⁾ Breve til dansk Cancelli: Justm. Afl. Skab 14, Nr. 295.

længere noget at gøre i Engelholm, efter at Skaane var i fremmed Eje, afstaaet til Karl Gustav ved den sørgelige Roskildefred. Alt var tabt. Saa maatte Svend Povlsen, hvor nødigt han end vilde, med sine Dragoner sige Farvel til det kære Skaane og drage over til Sjælland.

Svend Povlsen under Krigen i Sjælland.

Den første Hilsen, som Svend Povlsen efter Ankomsten til Sjælland modtog fra sin Herre og Konge, og som kom til ham gennem et Kongebrev til Rigens Hofmester Jokum Gersdorf, bærer Spor af at være sendt bort under en nedtrykt og vemodsfuld Sindsstemning; men at det forholder sig saaledes, er ej heller til at undres over, naar det ses, at Kong Frederik III hin Dag, da han skrev dette Brev, skulde have sin mægtige Fjende, Landets Overvinder Karl Gustav hos sig som Gæst paa Frederiksborg Slot, og naar nu ret straks denne stolte Sejrherre, med hvem Kongen nys havde maattet slutte den tunge og bitre Fred til Roskilde, vilde komme til at sidde smilende og brammende her ved den overvundne Herskers Taffel, da maatte vel den slagne Herre nok have Grund til at føle sig baade sørgmodig og forknyt til Mode og til i Stilhed at sukke baade paa sine egne som paa sit kære, underkuede Riges Vegne. Under disse nedtrykkende Forhold er det, at Kongen skriver til Righshofmesteren¹⁾:

¹⁾ Sjæl. Tegl. 3 Marts 1658.

Friderich 3^{tius}.

Wor sønderlige Gunst tilforn. Efter som wij komme i forfaring, at Svend Povelskens Dragoner schal vere her ofver kommen til wort Land Sielland, da erachter wij best udj disse Tider, da Landet er udplyndret, at de aftages. Thi hafuer I med bemelte Svend Povlsen at handle, at han lader dennem gaa fra hver andre, saa enhver kand søge Tieneste her i Landet, som de best kand. Hvad bemelte Svend Povelsken er angaaende, kand I hannem om Dores Kongelige Naade for gjorde Tieneste forsichre, naar nogen Leylighed der til gifnes, eller hand der om anholder. Dermed etc.

Friderichsborg, dend 3 Martij Anno 1658.

Der var ingen Brug for dem mere, hverken for Svend Povlsen eller hans Dragoner, nu havde de aftjent og kunde gaa, hvorhen de ønskede, for selv at søge Tjeneste og Erhverv i det udplyndrede og øde Land. Det kunde synes at være en daarlig Tak, der kom de kække Dragoner til Del, men de have dog næppe følt Behandlingen at være saa haard og hjerteløs, som den nu tager sig ud for vore Øjne. De turde vente paa og levede sikkert i det Haab, at der snart blev noget for dem igen at gøre som Svend Povlsens Dragoner; ret langt bort vilde de i alt Fald ikke drage, og allermindst tænkte de paa at vende tilbage til Hjemmene i Halland eller Skaane, der til hverken turde eller vilde de stile, thi der vare de visse paa snart at komme til at føle Svenskens Aag. De bleve altsaa, og længere vare de ikke borte, end at da der snart paa ny blev kaldt paa dem, saa kunde hver Mand straks give Møde.

Overalt i Landet herskede den dybeste Sorg. Og ikke mindst smertede det, da General Trampe ved

Kjøgebro maatte afgive de 2000 Ryttere, som Fjenden ved Fredsslutningen havde betinget sig overleverede, og saa meget mere ondt maatte det gøre, da man tankeløst — «ligesom for at spytte paa sig selv» — havde valgt indfødte danske Folk og ikke hvervede Tropper til Overlevering.

Men hvorfor havde Krigslykken vendt Danmark Ryggen? Det stammede hovedsagelig fra det rare, gamle Søkendepar: Stædighed og Ligeledighed! Et Par, der vel ere saa nogenlunde Modsætninger, men som dog alligevel kunne gaa Haand i Haand for at volde Fortræd. Man *vilde* kæmpe i Øster, og medens alle Blikke toge den Retning, og hver Tanke gik ad Skaane og Halland til, slog «Nordens Lynild», Karl Gustav, ned fra den stik modsatte Side, fra Vester. Saa blev der vel i Efteraaret 1657 baade tænkt og talt en hel Del om Foranstaltninger, der skulde sættes i Værk, for at sikre Sjælland mod et fjendtligt Indfald; noget blev der gjort, men det gik langsomt med Udførelsen, andet blev helt skrevet i Glemmebogen, og i det hele skortede det næsten overalt baade paa Lyst og Vilje. *Kristoffer Hyas* skulde ligge med Ridderskabets Rostjeneste samt Præsterytterne og Sognerytterne i Kjøge og Storeheddinge¹⁾. Og den bekendte *Kaj Lykke* fik 27 November Befaling til med sit Regiment, det saakaldte «Kongens Livregiment», at staa i Vordingborg og Præstø for nøje at paase, at disse Byer bleve vel forvarede mod al fjendtlig Indfald og Landgang. Paa hver to Mil skulde han udsætte Ordinansryttere, for at der kunde

¹⁾ R. Nyerup: Efterretn. om Fr. III. 49.

være Bud og Kundskab mellem ham og de nærmest liggende Officerer, saa han i det Tilfælde, at et fjendtligt Indfald skete, kunde kaldes til Hjælp paa de Steder, hvor der trængtes til hans Bistand. Han skulde sørge for god Orden og streng Lydighed i sit Regiment og maatte ikke lægge for store Byrder paa Undersaatterne med Hensyn til Strandvagten, saa kun de maatte benyttes dertil, som vare dygtige eller brugbare til Tjenesten¹⁾. Den 4 December paalægger Kongen Lave Bæk at sørge for, at Kaj Lykke med hele Livregimentet kommer til at ligge i Vordingborg og Præstø, «formedelst de farlige Poster, der samme Steds findes». Men trods disse gentagne Paabud maa Kongen atter den 10 December skikke en ny Ordre til Kaj Lykke, og Majestæten ser sig endogsaa foranlediget til nu at slaa over i en strengere Tone og skrive: «Uagtet det for nogen Tid siden er befalet, at du med dit Regiment skulde marschere til de forordnede Poster ved Vordingborg og andensteds, og der endnu ikkun eet Kompagni deraf skal være tilkommet, haver du straks og uden al Forsømmelse dermed til dine Poster efter forrige Ordre at forføje og dem saaledes i Agt tage, som du agter at forsvare, om nogen Ulejlighed for dets Udeblivelse kunde foraarsages»²⁾.

Den 29 November 1657 fik Borgemester og Raad i Korsør, Præstø, Vordingborg, Kjøge og Storeheddinge en kongelig Befaling³⁾, lydende paa, at de i hver af

¹⁾ Chr. Bruun: Kaj Lykke, 28—31.

²⁾ R. Nyerup: Efterretn. om Fr. III, 51.

³⁾ s. St. 51.

disse Byer skulde forskaffe Proviantmesteren i Sjælland *Nicolaus Bennich* en bekvem Plads paa Raadhuset eller i et andet Hus til Provianten, som Bønderne skulde yde og føre dertil. Og den følgende Dag giver Kongen Ordre til Tøjmesteren *Peter Kalthof* om straks at skikke 200 Pund Krudt og 6 Lispund Bly til Vordingborg og lige saa meget til hver af de tre Byer: Kjøge, Præstø og Korsør. Men trods alle disse Paabud blev kun ganske lidt udført. Bønderne vilde ikke køre. Efter en kongelig Ordre af 3 December 1657¹⁾ viser det sig, at det især var Bønderne i Ringsted og Flakkebjerg Herreder samt i Gisselfeld Birk, der viste sig stridige og vægrede sig baade ved at gøre Strandvagt som ogsaa ved at være med til Skansegravning. Men heller ikke i Baarse Herred vare de villige: Af Tingbogen fra 1655—57 fremgaar det, at Bønderne der i Herredet vægre sig ved at gøre Bavnetjeneste. Og Kaptajnen over Bønderkarlene, Bent Ebbesen i Brøderup, maa lade flere Karle tiltale ved Herredstinget for deres Opsætsighed og Vold. Rasmus Hugger i Dyrlov, der var udskrevet til Soldat, vilde saaledes ikke tage imod Kongens Gevær, da Lægdsmanden bragte ham det; men paa Tinget tager han dog imod Vaabnene, nemlig en Musket og en Kaarde med Bandeler, og han forpligter sig nu der til under Tro og Æres Fortabelse at tjene for en Soldat, hvor Kongen kalder, og ej at undvige fra Kompagniet. Under 24 November klager samme Kaptajn over en Karl, Hans Hjon, fra Engelstrup, der havde overfaldet Kaptajnen, da denne paa sin Tingrejse fra

¹⁾ R. Nyerup: Efterretn. om Fr. III, 51.

Fakse kom udi det Krat, der er ved Ledet mellem Jyderup og Hylledé. To Mænd synede Bent Ebbesen paa Tinget og befandt, at han havde to blaa Slag under det venstre Øje og to Huller. Ikke bedre var det gaaet en anden Kaptajn der i Herredet, Kristian Buk i Sageby; han havde ligeledes maattet lade flere Karle tiltale; deriblandt Hans Stolt og Søren Lemand, som havde vist Opsætsighed og overfaldet Kaptajnen med ærerørige Skældsord. Men paa Tinget bade de begge om Naade og ikke om Retten.

Lensskriveren paa Vordingborg Slot Søren Klemmensen sender 8 December følgende Brev til Herredsfogden i Baarse: «Kære Jakob Hansen, gode Ven! Advar alle Tingløberne i Eders Herred, at de tilsige Bønderne til ufejlbarligen inden Søndag at betale deres Skatter her paa Skriverstuen, hvis de ikke derfor ville tiltales og straffes». Men det hjalp ikke, der kom ingen Skat, Bønderne manes atter og atter, det hjalp lige saa lidt, og kort Tid der efter kunde de — efter Svenskernes Plyndringer — intet betale, havde de ogsaa illet.

Da Faren nærmede sig, bleve alle Karle, der havde tjent som Soldat i Lægderne, indkaldte til Kjøbenhavn; men de vilde heller ikke møde frem. Endnu den 11 Maj 1658 finder Ridefoged Niels Eriksen paa Vordingborg Slot sig nødsaget til paa sin Herres, Lensmanden Frederik Redts, Vegne, at lade tillyse ved Herredstinget, «at alle Bøndersoldater paa Vordingborg Len, som ikke vare i Kjøbenhavn med de andre, straks og uden nogen Forsømmelse have at forføje dennom til

Kjøbenhavn, saafremt de ikke ville paagribes og af deres Officerer straffes».

Kaj Lykke, der endelig var naaet frem paa sin Post, fik 15 December Befaling til at skulle holde Ordinarsryttere baade i Kjøge Kro, Kjøbenhavn og Ringsted, saa der hurtigt kunde bringes Bud frem og tilbage mellem de forskellige Poster. Men han kom ikke til at udrette noget der paa sin farlige Plads, thi den 1 Februar 1658 blev han kaldt til Kjøbenhavn med hele Livregimentet med Undtagelse af en Officer, der med 50 Dragoner skulde holde Forvagt i Vordingborg og stadig sørge for at vedligeholde Forbindelsen med Kjøbenhavn ved at sætte Ordinarsryttere for hver tre Mil. Kom Fjenden, skulde Dragonerne hurtigst trække sig tilbage¹⁾.

En Tanke, der, hvis den var bragt i Udførelse, sikkerlig vilde have bragt velsignelsesrige Følger med sig, dæmrede frem, men den kom baade for silde og tillige dødfødt til Verden. Det var 2den Juledag, at *Oluf Brokkenhus*, Befalingsmanden paa Svenstrup, fik Ordre²⁾ til, saa snart Foraaret kom, og man kunde komme i Jorden, da at danne Befæstninger paa den halvmaanedannede Knudshoveds Odde samt Brystværn om Vordingborg og Præstø; men Foraaret kom og gik, uden at den enøjede *Oluf Brokkenhus*, der var en god Selskabsbroder og gift med Korfits Ulfelds Søster, havde bragt noget som helst i Stand. — Under slige Forhold er det ikke saa underligt, at Spotteren igen giver sig til at synge:

¹⁾ O. Nielsen: Kjøbh. Diplomat. V, 419.

²⁾ R. Nyerup: Fr. III, 52.

«Ak, Danmarkis Rige! Hvad maa du nu klage
over din Anfører udi disse Dage.
Den Spot saasom du i mange Aars Tid,
stor Haanhed — vel stor — af alle havd' lid,
kunde du saa vel udi disse Dage
med Ære nedlagt uden stor Umage,
Gud gav dig god Tid og Lykken i Hænde,
gode Midler vakte han op med Behænde.

Dit Forsæt var vel, dit Anslag var godt,
du kunde bedst dæmpet den forrige Spot,
du havde Landsknægte til Fod og til Hest,
i tusinde Hobe, udaf de bedst'.

Men ser nu, hvor underlig dette tilgaar,
du maa det klage, mens al Verden staar.
Din Spot den var stor, den større vil blive —
Dog, give det Gud, jeg her maatte lyve.

Ser mig, hvor falsk'lig mod dit Land
omgaaes den danske Adelsmand:
Han er din Konge, ja, Riget en Falk —
Saa straf ham Gud, den arrige Skalk.»

Spot og Skade vilde følges ad, hvis Svenskerne kom. Og de kom. I Daggryningen til den 30 Januar 1658 drog Karl Gustav fra Strandbredden neden under Skamlingsbanken ud paa sin mærkelige Heltevandring, og med utænkeligt Held gik den sælsomme Fart fremad over den gyngende Isbro til Fyn. Karl Gustav kastede sig i en Slæde med en Smule Halm i og udrød leende: «Det er min Triumfvogn». Den 4 Februar sad han i Dalum Kloster og nød sin Aftensmad, da hans snilde Raadgiver og kække Vejviser *Dahlberg* traadte ind og meldte, at Vejen over Isen til Lolland var farbar; han kom selv lige derovrefra med 80 Ryttere.

«Nu, Bro'er Frederik, nu skulle vi tales ved paa godt Svensk!» udbød Kongen¹⁾. Allerede 9 Februar var han i *Vaalse* paa Falster²⁾.

Her fra lod han først det smaalandske Regiment og nogle Dragoner gaa over Isen og sætte Post paa den anden Side i Vordingborg Slot. Fjenderne fandt ikke den ringeste Modstand — kun de danske Hunde gøede ad dem. Var der da slet ingen, der tænkte paa at gøre Modstand? Jo, een Mand fandtes, der vilde, at man burde møde Svensken paa Halvvejen. Den ærlige og oprigtige Rustmester *Jakob Norman* fortæller om sit eget Liv og Levnet: «Der Fjenden var indfalden i Fyn, gav jeg an hos Kongens Admiral, at man skulde samle Folket, at gaa Fjenden i Møde med, hvor han vilde gaa over Isen. Da blev der svaret mig, at «man skulde fortøve ham her i Kjøbenhavn». Da sagde jeg: «Dersom I ikke gøre det, som jeg sagde, saa tager han vore egne Folk i Landet og slaar os med, saavel som og forhindrer al Tilførsel af Landet»³⁾. *Jakob Norman* havde altsaa den gode Vilje, men han stod som den enlige Svale, og fik kun et trøstesløst Svar. Mærkeligt nok, at det selv samme Svar: «at fortøve Fjenden i Kjøbenhavn» — er givet paa ny i Begyndelsen af vort Aarhundrede; og da bragte det lige saa sørgelige Følger med sig, som første Gang.

Den 11 Februar, der var en Mandag, gik Karl Gustav selv over til Sjælland. De danske Udsendinge Righofmesteren *Jokum Gersdorf* og Rigsraad *Kristen Skel*,

¹⁾ R. Nyerup: Fr. III, 48.

²⁾ Joh. Grundtvig: Medl. fra Rentek. Ark. 1871, 126.

³⁾ R. Nyerup: Fr. III, 48.

ledsagede af den engelske Gesandt Hr. *Filip Meadowe* som Fredsmægler, der vare skikkede den svenske Konge i Møde for at indlede Underhandlinger og tinge om Fred, traf ham lidt uden for Vordingborg. I en Slæde, omgiven af finske Ryttere, kom Heltekongen agende frem, og her, ude paa den vildene Mark, midt imellem Snedriverne, tog han imod Udsendingene. Det varslede intet godt, dette Mandagsmøde paa den aabne Mark, og det var kun et saare kort Foretræde, Fjendekongen gav, et Møde uden noget som helst Udbytte. Snart ilede Karl Gustav af Sted, det gik hurtigt fremad: den 12 Februar var han i Fakse, den 15 i Kjøge og den 17 i Thorslundemagle (*Høje Taastrup*)¹⁾. De danske Sendebud fulgte efter, og Underhandlingerne fortsattes i Kjøge og i Taastrup, for endelig at finde deres Afslutning paa sidstnævnte Sted den 18 Februar. Det var forfærdeligt haarde Vilkaar, der bleve stillede for Danmark, med Afstaaelse af Landskaber og Folk, Udlivering af Ryttere og Fodfolk, og med Paabud, ikke alene om Tilgivelse over for, men endog med Paalæg om Belønning til Danmarks værste Fjender Korfits og Ebbe Ulfeld, samt Hertugen af Gottorp; men det gik her som altid, Frænde er Frænde værst; og det var Landets egen Søn, Forræderen Korfits Ulfeld, der for Svenskerkongen med gottende Hævnlyst sad og dikterede de ublu Vilkaar. Den 26 Februar sluttedes Freden i Roskilde. Men da Righofmesteren *Jokum Gersdorf* skulde underskrive den strenge Fred, sukkede han og hviskede: Gid jeg ikke havde lært at skrive! *Kristen*

¹⁾ Grundtvig: Medl. fra Rentek. Ark. 1871, 126.

Skel derimod, «Manden», som han kaldte sig selv, og som han kaldtes af andre med — han tav; men han græmmede sig til Døde.

Svenskens Fart gennem Sydsjælland havde været kortvarig; men Baarse Herreds Tingbog fra 1657—60 bærer dog Vidne om, at «Overløbet» havde været længe nok til at kunne sætte sørgelige Spor efter sig. De Byer, hvor igennem Fjendens Vej faldt, vare fuldstændig udplyndrede. Der bliver saaledes vidnet paa Tinge (3 August 1658), at Bymændene i Skovhuse, Egesborg, Rødstofte og Lækkende Byer, samt i en Del af Udby, Allerslev og Skibbinge Sogne ere «ganske udplyndrede af Fjenden paa deres Korn, Kobber, Tin, Klæder, indehavende Gods, Heste og Hopper; saa de ej havde kunnet forblive ved Gaardene, ej heller kunnet tilsaa Halvdelen af deres Jorder dette Aar, havde ikke deres gunstige Lensmand dennom med Korn forstrakt og Bæster til at drive Jorden med». Selv samme Klage lyder fra Totterupholms Bønder i Sjolte, fra Frederik Ejlersen i Kongsted Borup, der ved Fjendens Overløb var Forpagter paa Bækkeskov, men som maatte flygte derfra, da de vilde Skarer i Bund og Grund ødelagde Gaarden, — Klagerne gentages af Erik Kromand nede fra Fru Vibekes Kro ved Præstø Bugt, som fra Tryggevælde Bønder oppe i Stavnstrup og «Hemmingstrup» Byer; og fra hvert Sted føres der Vidne om deres Ruin og Ødelæggelse af Fjenden. (B. H. Tb.¹) 6 Juli 1658). I Teglstrup By laa den første Nat, efter at Svensken var indkommen fra

¹) B. H. Tb. — Tb., eller blot Anførelse af Datoen — bruges her, og fremdeles, som Henvisning til *Baarse Herreds Tingbog* fra paagældende Tid.

Falster, over 800 Mand, der plyndrede Byen og hos Kirkeværgen Hans Pedersen toge ikke alene hans eget, men ogsaa Kirkens Landgilde og Tiende, som han havde i Opbevaring. (B. H. Tb. 16 Oktober 1660).

En anden Del af den svenske Armé laa samme Nat i Allerslev og rumsterede dygtigt der; især gik det ud over Degnestavnen, hvor Povl Degn «blev udplyndret paa Korn og Foder, baade paa Loft og i Lade, og ellers al hans havende Formue, saa han blev ganske ødelagt og intet beholdt i nogen Maade». (6 November 1660).

Ægtrejser baade hid og did havde Bønderne maattet køre i Mængde. Aage Simonsen i Brøderup stævner (13 Juli 1658) Peder Odder i Smidstrup til at betale «en Rejse, han gjorde for ham over ad Falster med de Svenske»; men Peder Odder møder paa Tinge og siger, at Aage skilte hannem ved en lang Vadmelskjol, saa god som 11 Mark; naar han skaffer ham den, vil han betale. Baade den gamle Skovrider Jakob Finke i Broskov og tillige den unge, Svigersønnen Mikkell Skovrider, klage ynkeligt over, at *Vildtet* i Skovene er ødelagt af Fjenden. Nede ved Lækkingegaard traf Mikkell paa nogle Svenskere, der kom kørende i Slæde, og som havde hos sig en Adelhjort paa ti Ender. De havde taget den i Raavænget, det var han sikker paa; thi der var ikke Mage til den viden om, saa han havde let ved at kende den. Og nu var det kommet i Gang med Vildttyveriet af Landets egne Børn med. Den 13 Juli lader han paa Tinge oplyse en Vogn, som han fandt i Mærn Ris med to Raadyr paa, og Hammel og Sele og Madpose. Men han var ganske vis paa, at der nok ikke fandtes nogen, som vilde kende sig ved det Køretøj.

Helt slemt havde det været med *Hestene*. Svenskerne havde for Fode væk taget baade Heste og Vogne, kørt eller redet saa langt og saa længe dermed, som de fandt for godt, og derpaa solgt det røvede Gods. Men nu, da «den korte Fred» eller «den liden Fred», som de siden hen kaldte den stakkede Fredstid — var naaet, saa kom de oprindelige Ejer mænd og kendtes ved deres Heste igen. Oluf Smed i Skuderup kommer saaledes i Følge med en af sine Bymænd i Juni Maaned til Hr. Niels Pedersen, Kapellan i Baarse, vedkender sig der en brunstjernet Gilding og lægger en Fjeder paa den. Hr. Niels vedstaar ogsaa straks at have købt Hesten af Svenskerne og givet 8 Dlr. for den; hvorefter han har ladet afskære et Stykke af dens venstre Øre, for at det kunde blive lige med det højre. Men siden vil Kapellanen gøre gældende, at Hesten tilhører en Borger i Præstø, for hvem han har den paa Græs, og uden hvis Minde han ikke tør udlevere den til nogen. Oluf Smed kan dog faa Hesten, naar han betaler 8 Sldr. Det tegner til, at Sagen skal trække i Langdrag, maaske indskydes for Provsteretten; men saa forliges Parterne pludselig saaledes, at Oluf Smed faar sin Hest, og Hr. Niels mister sine Penge. (B. H. Tb. 8 Juni 1658 osv.).

Niels Hansen i Øster Kippinge i Falster kom over hos Hans Madsen i Ugledige og fandt sin sortstjernede Gilding, der blev ham frarøvet i Svenskertiden og solgt af Rytterne her i Ugledige. Niels Hansen «tilhællede» sig Gildingens med tre «Hællings-Mænd», som lagde deres Hænder paa Hesten og svore ved Helgens Ed,

at det er Guds og Niels Hansens opfødte Kvægshøvede. (22 Juni 1658).

Diderik Pedersen i Endegaarde gik nogen Tid efter Paaske ind til Præstø for at købe sig noget Salt; saa kaldte Oluf Degn paa ham, og han gik med ind, hvor han kom til at handle med Rytterne om en «soeligbrun» Hest. Det viser sig siden hen, at Svenskerne havde taget samme Hest tillige med et »bærbrunt» Øg fra Lars Jensen i Roholte. (29 Juni 1658).

Hemming Aages Søn i Baarse, Anders, gik en Dag ned til Peder Pedersens i Egebjerg, kom ind i Gaarden i sin graa Kjol og spurgte, om de ikke havde set en broget Hest. Folkene svarede, at der var ingen broget Hest der i Gaarden. Saa tog Anders alligevel en brunblisset Hest ud af Stalden og red hjem paa, idet han sagde, at det var hans Faders; Svenskerne havde taget den. Men Peder i Egebjerg fører Vidne for, at Hesten er hans og brændt paa tvende Steder med hans Horsebrænde. (17 Juli 1658).

Da Esben Brand i Taageskov tillige med sin Hustru en Lørdag i Slutningen af Juni kørte hjemad fra Næstved, bleve de overfaldne ved Holme Led af en dem ukendt Mand, der blev ved at raabe paa, at Køretøjet var hans, Svenskerne havde taget det fra ham, og i det samme slog han løs med en Vognkæp og ramte Esbens Kvinde over Hænderne; hun sad med tre Lerkar, dem tabte hun, saa de gik i Stykker. Esben selv fik mange Slag baade over Aksel og Skulder, Arme og Ben; men han slap dog fra den gale Mand og kom hjem. (B. H. Tb. 13 Juli 1658). Peder Engelsen i Rønnede beklager sig og lader Søndagen den 24 Marts lyse til Bands

første Gang i Vester Egede Kirke over nogle slemme Tyve, som i den Uge, da Rytterne laa der i Byen, bortstjal en «Færdings-Vogn» fra hannem, som han havde sat i Bagmosen, og de derfra havde bortkørt paa en Slæde. Søndagen derefter lader Jens Kjøge, ligeledes fra Rønnede, i Kirken lyse til Bands for en Kobbergryde, som blev stjaalen fra hannem i den Tid, Krigsfolket var i deres By. (Vester Egede Kirkebog 1658).

Karlene vare flygtede bort, da Svensken kom, og de blive nu under den liden Fred efterlyste i Hobetal. Det er dog ikke alle, om hvem det hedder sig, at de ere rømte af Skræk for Fjenden, tværtimod hører man, at af de tvende Brødre, Gaardmandssønnerne Lars og Rasmus Pedersen af Everdrup, var den første rømt til Tyskland, men den anden «tog hen med Svensken».

Under Gennemfarten og lige efter Overløbet herskede der idel Forvirring: Kirkegangen ophørte, og fra 3 Februar til 11 Maj var der *Tingstille*. Der var i al den Tid kun varslet til Møde een eneste Dag ved Baarse Herredsting, og da var der oven i Købet slet intet at forhandle.. At alt laa stille hen ved dette Ting, havde dog tillige en anden Grund: Fjenderne vare nemlig en Dag trængte ind hos den gamle, hæderlige og afholdte Herredsfoged *Jakob Hansen* i Baarse, de havde truet og mishandlet ham, ja, til sidst ihjelsloge de endog den gamle, værgeløse Mand der i hans egen Gaard, hvor han i 18 Aar, som Egnens Dommer og Haandhæver af Ret og Orden, havde vundet udelte Agtelse og Tillid. (B. H. Tb. 11 Maj 1658).

Nogle Dage efter, at Jakob Hansen var jordet, kom Fjenden igen til Baarse og plyndrede endnu værre

end før i Fogedgaarden, saa den sørgende Enke, Lisabet Mogensdatter¹⁾, «maatte med Børn og Folk undvige Gaard og Gods, hvor hen hun kunde sig hytte». Hun tyede da ned til sin Broder Ole i Vandmøllen — i Gaarden var der ikke til at være — den største Plyndring fortsattes, og Gaardens Folk bleve, før de slap bort, hugne, slagne og ilde medfarne, for at de skulde fremvise Enkens Gods, og Fjenderne hug Kister og Skrin sønder, toge alt, hvad der var der udi, toge seks Heste og Øg, og først da rede de af Gaarde med deres Rov. Sognepræsten Hr. Anders Hansen, der var gift med

¹⁾ Herredsfogdens Efterleverske indgik 2 Juli 1660 med et Bønskrift til Kongen. (Sjæl. Indl. 2 Juli 1660). Fattige vare hun og hendes salig Husbond komne til den øde, afbrændte Fogedgaard, hvor de maatte bygge og heje af al deres vordende Formue. — Saa det første de Svenske indkom i Sjælland Anno 1658, var der nogle ugudelige Mennesker af Fjenden, som ynkeligen myrdede og ombragte hendes kære, salig Husbond; og hun sad igen med fem umyndige Børn, med hvilke hun i flere Tider svævede i stor Frygt og Livsfare hver Time paa Dagen, formedelst de ugudelige, svenske Krigsknægtes idelige Anløb og Overilning med Plyndring, hvorover hun til sidst maatte vige Huset, dertil hun dog atter var vendt tilbage. Lisabet Mogensdatter beder nu mindelig, at hun ikke i al sin Armod og Elendighed skal blive udstødt af Gaarden; hun, den arme, højnødtrængte, raadvilde Enke, ved da ikke, hvor hun skulde vende sig hen med sine faderløse Børn. Og da Lensherren Henrik Redts følger sin Bøn til Enkens og giver hende en god Anbefaling, faar hun 8 September 1660 Kongens Brev paa at maatte nyde og beholde Fogedgaarden, saa længe hun levede. Men det vedblev at være fattigt og smaat for hende. Allerede 27 Januar 1663 kræves hun af Kirkeværgen for 5 Sldr. til Jordefred for hendes salig Mands Lejested udi Baarse Kirke. Og der kom mange Maninger og Mindelser efter den Dag.

Herredsfogdens Datter, vidner, «at han selv mistede sit Sølv den samme Tid; og hans Hustru, Magdalene Hr. Anderses, fortæller, at «hun var neder til hendes Moders, den Tid hun var i Møllen, og da var hun slet berøvet og udplyndret for alle hendes ejendes Dele». Endnu efter Freden blev den stakkels Enke plaget, idet Oberst Overbech med sine Tjenere laa indkvarteret hos hende en 14 Dages Tid og gjorde hende stor og ulidelig Skade. (B. H. Tb. 18 Februar 1662). Hos Tingskriveren Hans Kjær kom Fjenderne ogsaa paa deres Plyndringstog, men han undslap til Melteskoven.

I et Brev, som Ridefogdens Haandskriver paa Vordingborg Slot Jørgen Nielsen den 28 Juli 1658 sender sin gode Ven og forhenværende Medtjener Ingvor Lavridsen i Kjøbenhavn, skriver han: «Hvad til Stunden her sig er anlangende, da maa du vide, at dine gode Venner her nere endnu efter denne forrige Tids Tilstand lider vel, mens en ganske Del af Bønderne ere meget forarmede og af det svenske Folk mesten deres bedste Formue fratagen. Dog forhaabes, det skal endnu blive godt. Maa du ogsaa vide, at din gode gamle Ven Jakob Hansen i Baarse, Herredsfoged udi Baarse Herred, er af Fjenden ombragt og ved Døden afgaaen, og endnu ingen Herredsfoged igen forordnet eller indsat, saa ikke vides, hvem samme Bestilling igen bliver betroet»¹⁾.

¹⁾ Sjæl. Indl. 1659: «Opskriften» paa Brevet lyder: «Min kierre Broder Ingvor Lauritzen, formodendes hos Carl Meyer udi Kiøbenhaffn venlig thill Hænde». *Ingvor Lavridsen* indgiver straks herpaa Ansøgning til Kongen om at blive Herredsfoged i Baarse. Han vedlægger skriftligt Vidnesbyrd fra den bekendte Ridefoged *Lorents Taxen* om, at han har forvaltet Tingskriveriet

Det er en Selvfølge, at allerede denne første Plyndring maatte føre Nød og Armod ind i mange Hjem, særlig i de Egne, hvorigennem Fjendens Vej var falden. Man hører da ogsaa om en stakkels Enke, Sidsel Brydens af Brandeløv, at hun lader føre tre Mænd fra Nørre Tvede som Vidner anlangende hendes Armod og Fattigdom efter hendes salig Mands Død: «Der han var nederlagt og omkommen af Svensken, gik hun af Boligen med sine smaa Børn, og intet i ringeste Maade bekom, der Hosbonden havde udtaget til Fæld og Landgilde; saa der hendes salig Mand blev begravet, kastede hun Nøglen paa Graven» og havde intet enten at skylde eller gælde med. (B. H. Tb. 1658).

Om Anne Ibsdatter i Udby hedder det, at da hendes salig Farmoder, Dorette Svane af Fæby, døde hos

udi Hørsholm Birk i 5 Aar, og tilføjer: «Saa haver jeg og min Vagt med andre her udi Staden udi værende Belejring, som billigt var, forsynet, men og paa Ko. Ma. gode Behag gjort nogle farlige Rejser paa de Steder, som Fjenden var, og bragt Kundskaab herind, endog paa den tredje Dag tilforn, førend som Fjenden med Storm ansatte». Men Ingvor Lavridsen blev ikke Herredsfoged; hertil valgtes Lars Sørensen, forhen Ridefoged paa Totterupholm; dog blev han ikke derfor glemt, thi efter Krigen gør Kongen ham til Ridefoged paa Gisselfeld, der ved Kaj Lykkes Fald var tildømt Majestæten. Og den 28 August 1670 skænker Kongen ham for «tro Tjeneste og lidt Skade i sidste Krig» Kistholm Vandmølle og Pile Skvatmølle eller Græsmølle, samt to Gadehuse i Kongsted Borup, alt frit og forskaanet for aarlig Afgift og Landgilde, samt Ægt og Arbejde. Ved en Fejltagelse var imidlertid dette Gods ogsaa samtidig tilskødet Oberstlojtnant Ditlev Rumohr; Ingvor Lavridsen faar da til Gengæld i Stedet herfor Hestetangs Mølle, Uggeløse Sogn, med 19 Td. 4 $\frac{1}{2}$ Skp. Hartk. og Skov til 30 Svins Olden.

hende, gik hun ned til Kristen Pil i Dyrløv og tingede en Ligkiste. Kristen vilde i de farlige Tider sikre sig Betalingen; og da den fattige Kvinde ingen rede Penge havde, fulgte han med hende hjem, der han annammede og hjemtog en lille Jærngryde, vurderet for 7 Mark. Men der han siden leverede Kisten, var det falsk og bedrageligt Arbejde; den var gjort af gammelt, forraadnet Tømmer, «Fyrredeller» (Bræder), som, der Liget ikom, gik slet i Stykker, saa de maatte binde Stykkerne om Liget med Høsimer. (B. H. Tb. 1658). Men der fandtes dog dem endnu, der sade inde med kostbare Sølvsager og Klæder, og som havde Raad til at købe slige Ting. Enken Maren Daniels havde en bræmmed Kaabe til 40 Dlr., Peder Jørgensens Søn Jens paa Raadegaard købte sig i Næstved en mørk, indsprænget «Klæde-Klædning» tillige med en Nattrøje til i alt 47 Rdl. 2 $\frac{1}{2}$ 6 $\frac{1}{2}$, og Bonden Lars Hansens Kvinde i den nylig udplyndrede Hemmestrup By fandt Raad til at købe sig 5 Kvarter rødt Fløjl for 11 $\frac{1}{2}$ Mark til et Snørliv. (13 Juli 1658).

Havde Fattigdommen og Nøden end ikke endnu naaet at gæste alle, saa synes derimod Vrangvillighed og Opsætsighed at have bredt sig vide om. Lensmanden paa Vordingborg Slot fandt sig nødsaget til 3 August 1658 at lade oplæse følgende paa Tinge: «Eftersom mig er beklaget og andraget, hvorledes Bønderne her paa Lenet med deres Landgilde og andet, hvis de pligtige ere at udgive, sig meget nåklassige og modvillige anstiller, idet de ikke, naar de advares og tilsiges, ville yde og klarere, hvis de pligtige ere og bør, da paa det, at Ko. Ma. og Kronen ingen Skade skal erlide, alvorligt

foreholdes alle og enhver, som pligtige ere dette Aar og herefter noget til Slottet at udgive, at de det yder, naar de derom tilsigendis vorder. Saafremt nogen modvillige befindes, eller og forfaris kan, at de med slig Naklassighed og Modvillighed dermed ville bedrage Ko. Ma. og Kronen for hvis, de pligtige bør at udgive, da skal og maa Ko. Ma. og Kronens søges af Hosbonden; imedens og naar han noget haver med at betale, og han for sin Modvillighed unnlader, da her paa Slottet tilbørlig straffes, som vedbør. Hvorefter alle og enhver for sit Vedkommende kan have sig at rette og for Skade at tage i Vare.

Vordingborg Slot, den 30 Juli Anno 1658.

Frederich Redtz, Eghd.».

Rigshofmesteren Jokum Gersdorfs Bønder under Lækkendegaard vare dog endnu mere urolige. Samtlige Bymænd i Lækkende nægtede alt Hovarbejde, og deres Faar og Svin lode de, trods alle Advarsler, græsse overalt, ogsaa ind paa Kongens eller Rigshofmesterens Fællede og Vange. Saa var det en Søndag, at Ladefogden og Vangevogteren paa Lækkendegaard toge og «openede» Bøndernes Faar og Svin og dreve dem ind, dels i Gaardens Fold og dels i Husene. Bymændene vare just samlede til «Gildes» den Dag og havde drukket en Tønde Øl; da de saa fik at høre, hvad Ladefogden og Vangevogteren havde gjort, bleve de enige om at gaa op til Gaarden og tage deres Kreaturer fra Ladefogden, men hvis nogen svigtede og ikke gik med, da skulde han bøde en Fjerding Øl til Bylavet. Toget drog af Sted. Ved Ledet ind til Folden stod Lade-

fogden og raabte, at ingen maatte komme indenfor, det kunde ikke skikke sig, at Bøndernes Kvæg gik i Gaardens Marker. Men ingen agtede paa hans Raaben. Et Par grebe og holdt ham, en lukkede Ledet op, mens andre jøge Faarene af Folden, og atter andre dreve Svinene ud af Gaardens Huse. Der blev en stor Tumult, Stald-døren blev revet over Ende, og Ladefogden skældte og bandte; men Bymændene raabte ham imod med høj Røst, at de kunde ikke holde Kvæget af Marken, før Gærderne bleve lukkede og Gabene hejede; og de grebe Stavre og Sten som Vaaben. Jens Spillemand stod med en Sten i Haanden og raabte: «Hugger han os, slaa vi med Stavre og Sten!» Det nægter han ikke heller siden. Saa dreve Lækkende Bønder hjem med deres Faar og Svin; men Ladefogden klager. (B. H. Tb. 25 Maj 1658).

Sandvig Bønder stillede sig paa samme Maade; men hos dem kom det bedre frem, hvad det var, der laa bag ved og gjorde dem misfornøjede. Fredagen før Pinse kom Ridefogden Frederik Kofod fra Beldringe Gaard ridende derned og havde i Følge med sig Peder Ladefoged fra Lækkende samt Tredningsfogden i Kindvig. Han lod tude i Hornet til Gadestævne. Og da Bymændene vare samlede ved Majbænken, oplæste han en Skrivelse fra Rigshofmesteren, der lød paa, at de skulde pløje, saa og gøre deres øvrige Hoveri til Lækkendingaard; men da Brevet var læst, svarede samtlige Sandvig Mænd, saa mange som til Stede vare: «Nu komme de og sige, vi skulle gøre Hoveri, men den Tid, Svensken var hos os, da krøbe de i Skjul; da havde vi ingen Øvrighed, men maatte forsvare os selv». Ridefogden

foreholdt dem, at de alligevel burde gøre deres Hovgerning, ellers maatte de være fortænkte paa, at der vilde følge Straf efter af Øvrigheden. Hertil svarede de: «Vi kunne intet gøre, uden Øvrigheden vil skaffe os noget at æde og noget at saa». Ridefogden lagde igen ud for dem, at de endelig maatte komme og pløje, hvis de ikke vilde straffes; og Ladefogden føjede til, at de kunde jo pløje den Del, de kunde; medens Tredningsfogden bemærkede, at det var hannem bevidst, at de dog nogenledes havde faaet pløjet og saaet deres egen Jord. Da svarede de atter: «Svensken haver nu fra os taget, hvad vi havde, og nu ere vi tilfredse, enten han kommer til os igen eller ej». (8 Juni 1658).

De kunde synge med Spotteren:

«Ak, Sjælland, du nu lader staa,
skøtter ej, hvor det med Riget mon gaa,
du, som hin stor' Præbende har nydt,
din Adels Ære du har forbrydt.

Du soer, du Kongen vild' være huld,
indtil du lagdes i sorten Muld;
men nu du ser, det vil gaa i Knibe,
ligger du i Dvale, ret som en Vibe.

Nu Fjenden kommer og Landsens Uven,
med Storcken og Vildgaasen flyver du hen.
Kanst du kun dit Liv og dit Gods salvere,
Kongen din lader du perichtere.»

Det var dog næppe mange, der sang eller med Sandvig Bønder sagde: «Lad Svensken kun komme igen, vi ere lige glade». Der herskede derimod stor Glæde, da der trindt om i Kirkerne paa Palmesøndag kunde holdes

Taksigelsesfest¹⁾) for den vundne Fred; om ogsaa der hos mange under Glædesfesten sneg sig en vemodig Følelse frem, naar Tanken faldt paa de store Ofre, der vare bragte for at naa denne Fred. Dyrekøbt var Freden, og liden blev den.

Svend Povlsen laa imidlertid i Kjøbenhavn med Hustru og Børn og ventede paa sin Afregning. Han ejede nu hverken Hus eller Hjem; thi Stedet i Halland, som han havde maattet forlade, kunde han aldrig tiere vente at se. Det vilde være halsløs Gerning for ham at komme der. Indtil 31 Marts havde vel baade han og Stifsønnen faaet sig udleveret den sædvanlige Forplejning, ligesom ogsaa den faste Lønning blev skreven dem til gode indtil da, men efter den Tid ophørte begge Dele. Først den 21 Juni kom Opgørelsen for Svend Povlsens Vedkommende. Det var de tvende General-Krigskommissærer Niels Krabbe og Otto Powisk, der havde affattet den og beregnet ham for 11 Maaneder og 13 Dages Tjeneste, samt for Holdet af 4 Rideheste i alt $100\frac{3}{4}$ Rdl. 12 ß ; hvortil endnu kom 60 Rdr. for Underholdet til Vognheste i de $\frac{3}{4}$ Maaned, han «var udi Marken». Men i denne Sum var der afkortet ham for den Forplejning, han havde nydt i nævnte Tid, $\frac{1}{2}$ Rdl. om Dagen, og for 2 Knegte og 4 Rideheste $\frac{1}{2}$ Rdl. 18 ß om Dagen, i alt beløbende sig til $43\frac{1}{4}$ Rdl. 18 ß ; hvortil kom for Vognhestene og Kusken 33 ß om Dagen, eller $4\frac{1}{4}$ Daler, tillige med Strøelsespenge $6\frac{1}{2}$ Dr. 18 ß ; saa der skulde afkortes ham i det hele $48\frac{1}{4}$ Rdl. 12 ß ; hvorefter hans Tilgodehavende vilde

¹⁾ Vester Egede Kirkebog 1658.

blive $58\frac{1}{2}$ Rdl. Regnskabsførerne føje dog forsigtigt til, at «hvis imod Forhaabning noget herefter skulde findes at være oppebaaret udi Kvartererne og ellers», som ej her var taget med, da maatte Kaptajnen finde sig i videre Afkortning. Om Svend Povlsens tilgodehavende Hververpenge bliver der ikke talt et Ord.

Stifsønnen Niels Lavridsen fik den 30 Juni sin Afregning, ligeledes affattet af Niels Krabbe og Otto Powisk. Fra Mønstringsdagen, den 10 Juni 1657, og til den 31 Marts 1658 blev der beregnet ham for hans Tjeneste som Mønsterskriver en maanedlig Lønning for hans egen Person samt til Holdet af en Ridehest 15 Rdl., hvilket opgøres til $138\frac{1}{4}$ Rdl. 3 ß ; men heri afkortes ham for Forplejning i samme Tid: paa hans egen Person om Dagen 16 ß , paa hans Hest 12 ß , samt 12 ß om Maaneden til Strøelse for Hesten; hele Afkortningen beløber sig til 87 Rdl. 19 ß ; saa hans Tilgodehavende kun blev 51 Rdr. 8 ß ¹⁾.

Afregningen var endelig sluttet, og baade Svend Povlsen og hans Stifsøn havde deres bestemte Fordring hos Kongen og Kronen at kunne gøre gældende; men det nyttede dem ikke stort, da der ingen Penge fandtes hverken i Kongens eller Kronens Kasse. De maatte altsaa vente og øve sig i Taalmodighed. I denne Ventetid glemte Svend Povlsen dog ikke, at Kongen ved Rigshofmesteren havde ladet ham tilsige sin Naade med Løfte og Forsikring om, at Majestæten vilde mindes hans gjorte Tjeneste og sørge for hans Fremtid, naar Lejlighed gaves, eller der var noget, Svend Povlsen

¹⁾ Afregninger 1666. Side 21. Nr. 3 og 4.

ansøgte om; og han begyndte derfor at se sig om efter en Ejendom, hvor han kunde bo med sin Familie. Der maa have været en eller anden, der har givet ham Anvisning paa den smukt beliggende Esrom Vandmølle i Nordsjælland, thi den indgik han til Kongen med Andragende om tillige med en indtrængende Bøn om at faa Lov til at øve Fiskeri i Esrom Sø. I den Anledning kræver Kongen Lensmanden *Kristoffer Billes* Erklæring om Esrom Møllens Fiskerettigheder ved en Skrivelse¹⁾, dateret Kjøbenhavn den 10 Juli 1658, saa lydende: «Vi bede dig og naadigst ville, at du dig erkendiger, om det Fiskeri, som er til Eszerums Mølle i dit Len, uden nogens Præjudice til Svend Povlsen kan forundes, og din underdanigste Erklæring med forderligste derom i vores Kancelli haver at indskikke. Dermed etc.».

Svend Povlsen fik ikke Esrom Mølle og kom ikke til at fiske i den herlige Esrom Sø, ej heller kom han til fremdeles ret længe at søge sig Hus og Hjem; thi Svensken kom igen, og paa ny kom Dragonkaptajnen ind i Krigens vilde, omskiftende Liv, under hvilket al Tanke om at skabe sig et fast Hjemsted var ganske vejret bort, da hans rastløse Færden Landet over næppe levede ham Tanke tilbage for Hustru og Børn.

Karl Gustav fortrød, at han ikke fuldstændig havde erobret Danmark. Sejrvandringen maatte gøres om — Freden brydes! I al mulig Stilhed drog han Tropper sammen i Kiel og udskibede dem paa Flaaden. Tidligt om Morgenen den 5 August gik han derpaa selv om

¹⁾ Sjæl. Tegl. 10 Juli 1658.

Bord, og nu stod Flaaden mod Nordost ad Sjælland til. Den 7 August steg Svenskerkongen i Land ved Korsør og fortalte, at han kom for at hjælpe Kong Frederik mod Adelsmændene. Der var dog næppe ret mange, der troede den Svenskerhistorie; men desto flere fandtes, som baade tænkte og sagde, at nu var Danmarks sidste Time kommen. Faa Dage i Forvejen havde Kristen Skel skrevet i sin Dagbog¹⁾ om Rigsraadets Stilling: «Uden Raad, uden Trøst». Han kunde have gentaget de samme Ord nu om Fædrelandets Stilling; thi Danmark syntes at staa: Uden Raad, uden Trøst!

Det passer for denne Tid, da Uvejret var ved at bryde løs, hvad Spottefuglen synger og varsler:

«O, gode Dansk-Konning, Friderik blid,
tænk Rigets bedste, det er nu høj Tid:
Se, hvor de begynde deres gamle Vane,
vor danske Adel i Jylland og Skaane.

Grib Ulven derfor, før han bider dig,
Dansk-Konning, saa gør du ret viselig,
bed Gud om Naade, tag Sværdet i Haand,
det beder dig Borger og Bonde-Mand.

De er dig begge baad' tro og huld,
vil vove med dig Liv, Sølv og Guld.
De fattig', som her i Riget bo,
giver dig hertil baad' So og Ko.

Om du vil dennom løse og fri
fra Adels strenge Tyranni;
Kvinde og Bonde, gejstlige Klærke
ønsker det snart kan gaa udi Værke.»

¹⁾ Dan. Mag. III R. 4, 318, 2 August 1658.

Som Folk sade i Kirken midt under Gudstjenesten Søndagen den 8 August, naaede det første dumpe Rygte om Fredsbryderens nye Overfald til Kjøbenhavn, og at Rygtet talte Sandhed, fik Byen snart at føle.

«Der Fjenden ankom for Kjøbenhavn den 11 August, var voris Soldater og Ryttere udlagt i Landet» — siger¹⁾ den daværende Præst til Vartov, Anders Mathiesen Hjørring — «saa her var kun 400 i Byen; disse Soldater vare fra Bønderne udskrevne, og ikke her var i Byen en eneste gammel gevorben Soldat, saa at regne; hvorfor og Svensken med sit Krigsfolk, som alle vare gamle forsøgte Karle, ikke agtede dem mod sine gamle Sko». «Hvor tør de dog gøre Modstand!» sagde Svensken. «Hvor ofte hørte jeg ikke med mine egne Øren», fortsætter Hjørring, «at Svensken selv sagde og brammede deraf, at de vare nu her ind i Riget kommen at ville gøre og handle mod Kongen og Kronen af Danmark, som Dronning Margrete udi gamle Dage mod Kongen og Kronen af Sverige».

Den gamle, graahærdede Oberstløjtnant Johan Hausern gik den første Nat, de vare komne foran Byen, med to andre svenske Vovehalse over Gravene op paa Voldene ved Østerport, han gik tilbage igen til Karl Gustav og svor, at maatte han prøve det, skulde han indestaa for med 2000 Mand at indtage Kjøbenhavn²⁾. Det skete ikke. Og heldigt var det; thi hvem kan vide, om ikke den gamle Vovehals havde holdt Ord. Endda vare gode Raad dyre. Thi vel vilde Kongen

¹⁾ A. M. Hiøring: Leyrs-Krantz. Ark. A 3.

²⁾ s. St. A. 5.

ikke følge det hemmelige, svigefulde Raad til Flugt, der blev stilet til ham, men svarede med Højmod og Stolthed: «Nej, den ædle Fugl værger sin Rede og vil hellere dø end fly fra sine egne». Og lige saa lidt raadede Kjøbenhavns Borgere til Overgivelse paa Naade og Unaade, da de den 9 August vare samlede paa Slottet. Byens Øvrighed med Præster og Professorer, samt de «bedste» Borgere havde faaet Bud om at give Møde, men da Dørene stode aabne, gik enhver frit ind og ud, saa Salen blev hurtig fyldt. Og da Borgemester *Hans Nansen* derpaa æskede Svar til Kongen fra Forsamlingen, skal det have været en Garver, der først tog Ordet og sagde: «Det vilde være en evig Spot og Skam at forlade vor Konge for en svensk Trudsel. Nej, vi forsøge først en haard Dyst, nødes vi da til at give os, ere vi undskyldte». Da stemmede hele Forsamlingen i med og raabte: «Vi slaa, det længste vi kan!» Endda vare gode Raad dyre; thi Kræfterne vare faa og smaa.

Kongen traadte ind med Righerrerne og hørte det faste, frejdige Løfte fra Borgerne. Men Hans Nansen føjede endnu kækt og frimodigt til, at Kongen turde ikke som forrige Aar tvivle paa Borgerskabets Troskab, det vilde vove Liv og Gods for Majestæten, saa enhver skulde nok komme til at se og kende, hvad Hjertelag Kjøbenhavns Borgerstand bar for deres Herre og Konge. Og atter tonede et højlydt Tilslutningsraab fra hele Forsamlingen. Kongen takkede og lovede at gøre Kjøbenhavn til en fri Rigsstad, at skænke de vurnede Soldater deres Frihed for Fødestavns Tiltale samt at adle de kækkeste Landsforsvarere.

Det var et frejdigt Mod, der lagde sig for Dagen,

og det blev ikke ved Ord og Tale alene, der blev tillige arbejdet alvorligt, og alle Kræfter bleve lagte ind paa at forbedre Forsvaret; thi det mærkedes nok, at den Kamp, som nu forestod, vilde blive en Kamp paa Liv eller Død. Alle Borgerne i Kjøbenhavn — ingen Stormand trak sig tilbage — arbejdede med Iver og Udholdenhed paa at udbedre de forfaldne Fæstningsværker. Men der trængtes tillige haardt til Soldater, hvis man skulde vente at forsvare Byen med Held. Allerede den 9 August havde Otto Powisk faaet Ordre til at lade Gjøngerne, der laa paa Frederiksborg Slot, hurtigst komme ind til Kjøbenhavn, han kunde i deres Sted lægge saa mange Bøndersoldater ind paa Slottet, som han fandt fornøden¹⁾. Den 11te bleve Gjøngerne, der hidindtil havde faaet deres Underhold paa Kristianshavn, dragne ind i selve Hovedstaden, medens andre Soldater kom i deres Sted²⁾.

Om Fordelingen af Svend Povlsens gamle Soldater, der hurtigt vare mødte frem, saa snart de havde faaet Kundskab om Fredsbrudet, fik Feltmarskal *Hans Skach* den 27 August følgende Kongebrev³⁾:

Wor Günst tilforn. Wij bede dig oc naadigst ville, at Du ligeligen lader fordeele Svend Povlsens Soldater udi trende lige Parter, saa at os elskelig Ulrich Christian under sit Regiment Dragoner bekommer en Part, Du self til dit Regiment en Part oc os elskelig Obrist Friderich von Ahlfeld under sit Regiment dend tredie Part. Dermed etc.

Hafniae, dend 27 Augusti 1658.

Friderich.

¹⁾ Sjæl. Tegnel. 9 August 1658.

²⁾ s. St. 11 August 1658.

³⁾ s. St. 27 August 1658.

Der blev vel endnu samlet flere Tropper ind til Hovedstaden, end de her nævnte, men trods dette, er det dog let at forstaa, at der maatte opstaa Tvivl om, hvor vidt Byen alligevel vilde kunne modstaa en længere Belejring af saa øvede og sejrvente Soldater, som Svenskerne vare. Stor Modstand kunde man næppe vente af selve Indbyggerne, om ogsaa de vare besjælede baade af Lyst og Mod; thi deres Antal var kun ringe imod nutildags, det anslaaes nemlig med unge og gamle, syge og sunde til kun i alt at have udgjort 45000¹⁾. Det er derfor ikke heller til at undres over, at Kongen kunde falde paa den Tanke, at Folkene ude paa Sjælland, i Købstæder og Landsbyer, burde opmuntres til at tage Del med i Landets Forsvar, hver i sin Egn og efter sin Evne. Skete dette, og hele Folket rejste sig, da vilde der herved skabes et mægtigt Værn imod Fjenden. Men der stillede sig en betænkelig Hindring op: Den nemlig, at finde en Mand, der ikke alene besad Evne og Snildhed, men, som tillige havde Mod og Vilje til at paatage sig det vovelige og halsbrækkende Hverv, at snige sig gennem den fjendtlige Belejringshær, der omsluttede Hovedstaden, eller ogsaa at gaa en anden ligeledes farefuld Vej, nemlig Søvejen, saa han med en Baad sneg sig ud fra den belejrede By og gjorde Landgang et eller andet Sted paa Kysten. Og dog var Hvervet ikke engang endt hermed, det tog snarere først sin Begyndelse nu; thi naar den paagældende kongelige Udsending endelig var naaet ud paa Landet, da gjaldt det om, hvorvidt han havde Evne til der at virke ind paa

¹⁾ Fr. Hammerich: Dänm. Hist. 4, 268.

Landbefolkningen og opflamme denne til virksom Modstand mod Fjenden. En saadan Mand var dog hurtigt funden: Svend Povlsen var nemlig selvkaldet til en slig Sendelse. Ved sin raadsnilde og kække Optrædenovre i Skaane og Halland havde han tildraget sig almindelig Opmærksomhed, han forstod at klare for sig i en snæver Vending, og han var tillige begavet med en særegen Dygtighed til at rive Borger og Bonde med sig, naar det gjaldt om at væрге Hjemstavn og Fædreland imod en Fjende. Kongens Tanke faldt derfor straks paa Svend Povlsen, da der skulde vælges en Udsending. — Naar man derfor forgæves søger efter Kaptejnen, hvor der er Tale om Fordelingen af hans gamle Dragoner under de forskellige nye Førere, da er Grunden dertil den, at han allerede den 22 August var skikket ud i det nævnte Kongens Ærinde med et Opraab til Sjællands Almue. Opraabet lød¹⁾:

Hjælp wij eder alle, wore fiere oc tro Underfaatter, af hvad Stand oc Condition I were maa oc kand. Efter som wi uformodeligen af Kongen i Sverrig er ofverfalden oc her i voris Recidents-Stad belejret, saa twisfe vi icke paa, at enhver af vore tro oc oprichtige Underfaatter jo sig til Gemyth fører dend Eed oc Plicht, hvormed de os ere tilforbunden, oc derfor søge efter at giøre Fienden ald muelig Ufbred oc Schade; til hvilcken Ende vi oc naadigst hafver anbefalet Svend Povlsen sig ud paa Landet at begifve oc Almuen at samle. Thi bede vi eder alle oc enhver, som Fienden Ufbred giøre vil, af ald Magt hannem behjelpelig vere udj ald, hvis hand eders Tieneste kand behjelpelig vere, oc hvorved Fienden ald Schade oc Nachdeel kand

¹⁾ Sjæll. Tegner. 22 August 1658.

tilføyes. Wij ville alle eders Velvillighed i saa Maader tilbørligen oc med ald kongelig Naade i sin Tid wide at erkjende. Gifvet etc.

Hafnia, dend 22 August 1658.

Friderich.

Men da det stod usikkert for Svend Povlsen, om han nogen Sinde skulde vende levende tilbage og faa Hustru og Børn at se igen, udbad han sig og fik ogsaa af Kongen den selv samme Dag, han drog ud, efterstaaende Beskærmelsesbrev¹⁾ for sig og sin Familie:

Wii Friderich dend Tridie, med Guds Naade Danmarches, Norges, Wendes och Gottes Koning, Herttug udj Sleswig, Holsten, Stormarn och Dytmerischen, Greffue udj Oldenborg och Delmenhorst, giøre alle witterligt, at wij naadigst hassuer loffuit och tilfagt, saa och hermed loffuer och tilfuger, at Capitain Suend Poffuelcken schall icke alleniste med forderligste, och saa snart Gud giffuer bedre Tiider, bliffue betalt hans Rest och fordring hos os och Cronen for giörde Thieniste, mens endochsaa tilbørligen worde recompenserit och aflagt, och dersom hand udj voris och fædernelandets Thieniste schulle bliffue schut och omkommet, da wille wij efter hans Død lade forsjøge hans Hustru och Børn dieris Liuffs Tiid.

Giffuit paa wort Slott Kiøbenhaffn dend 22 Augusti Anno 1658.

Under wort Signett.

Friderich.
(S. S.)

Svend Povlsen drog ikke ene ud. En kæk og offervillig, norsk Skipper *Niels Berg*, der i over Aar og

¹⁾ Afregninger 1666, Side 21. Nr. 2. Original med Segl i rødt Voks.

Dag maatte blive liggende hernelde med sin fragtede Skude, fortæller, at han «af fri og villig Kærlighed til sit Fæderneland havde ladet sig finde og gik med, den Tid Kaptajn *Svend Povlsen* fulgt af Major *Flatius* var beordret af Kongen ud paa Sjælland»¹⁾.

Og der fulgte maaske flere med endnu. Enkelte af hans gamle Dragoner kan have følt større Lyst til at følge den kendte, kække Fører ud til det vante, frie og flakkende Liv med dets dristige Eventyrbedrifter, end til at ligge indespærret bag Københavns Volde. Der vides ikke, hvor mange der fulgte med; men Toget gik ned til Sydsjælland. Og her, i de store, tavse Skove, gennemfurede af dybe, med Krat og Tjørn klædte Dalkløfter og skærmede ved den tætte Under-skov af Hassel, Slaaen og sammenfiltrede Slyngplanter, samlede han sig snart et «Parti» eller «Selskab», som det kaldtes, af forvovne Krabater, der hurtigt vandt sig det gamle kendte Snaphanenavn. Det var i Egnen omkring Præstø og mod Nord herfor, langs Præstø Bugt, hen til Bækkeskov og Vindbyholt, at han oftest færdedes og havde Tilhold. Kløfter og Skove gave her et godt Skjul, og det var noget, der var nødvendigt; thi de vidste godt, baade han og hans Folk, at bleve de nappede af Fjenden, da gjaldt det Livet. De, der slut-

¹⁾ I Indlæg til Registr. 16 Juli 1659 er en Ansøgning til Kongen fra *Niels Berg* om at blive Tolder i Marstrand. Han anfører: at have maattet fortove fra sit ringe Hus, sig til største Ruin og Pengespilde; i 24 samfulde Uger at have søgt Voldene til Forsvar mod Fjendens Vold og Anløb og deltaget i Modstanden mod Stormløbet paa Østerport; at have holdt Rytter med Hest og Vaaben i 19 Uger, samt deltaget i de fleste Udfald.

tede sig til hans Parti, maatte derfor hovedsagelig blive saadanne Folk, som ikke længere havde noget at tabe, løse Karle, der ikke satte deres Liv højt i Pris; men for hvem det kun gjaldt om en fri og ubunden Tilværelse, under hvilken der kunde øves alle Haande lystige Eventyrbedrifter; eller, det var Mænd, der allerede havde et stort Regnskab at skulle have opgjort med Fjenden, Mænd, der vare drevne fra Hus og Hjem af Svenskerne, og som derfor nu søgte hen til *Svend Povlsen* for ved hans Hjælp at faa Hævn over Fjenden. Drevne af den ene eller den anden af nævnte Grunde kom i det mindste følgende Mænd til Kaptajnen:

Peder Kristoffersen, en «løse Karl», der havde haft Vaaning og Værelse i Smidstrup, og som faar det Vidnesbyrd af sin Præst og sine Sognemænd, at han en lang Tid havde skyet baade Kirken og sin egen Vaaningslejlighed og havde slaet sig til Snaphaneri med *Svend Povlsens* Parti¹⁾.

Anders Bødker, der med den Smule Gods og Formue, som han kunde redde fra Fjendens Haand, ved «Nattertide» maatte frarømme sit Fæstehus, et Gadehus i Rejnstrup paa Gunderslevholms Gods. Han flygter hjem til sin Fader i Sønder Skovhuse og beklager sig saare ynkeligt over Svenskens Vold, allermost over, at de toge fra ham fire Svin, som han havde faaet fedet paa Oldengangen i Gunderslev Skove. Saa slaar han sig til *Svend Povlsen* og bliver Snaphane²⁾.

Anders Lavrsen med begge sine Sønner, Morten og

¹⁾ Vidne ved Tureby Birketing: se Sjæll. Indl. 1661. Nr. 126.

²⁾ B. H. Tb. 16 Februar 1664, o. s. v.

Povl, gik ogsaa med Svend Povlsen. Han havde ved Krigens Udbrud en Gaard i Snese, men Fjenden udplyndrede ham saa fuldstændigt, at han til Slutning kun havde et stakkels, rød-blisset Føl tilbage. Efter Krigen fik han en Gaard i Ring¹⁾.

Rasmus Hugger fra Elmue og Anna Madsdatter fra Dyrlov kom sammen i Ægteskab og fik, næppe to Aar før Krigen brød ud, en Fæstegaard paa Prinsens Grund i Grumløse. Men under Fjendens første Indfald bleve Ungfolkene saa haardt pinte og plagede af Svenskerne, at Manden, som de især handlede ilde med og truede med at ville gøre til deres medfølgende Tjener og Soldat, ved Nattetide maatte sige Farvel til sin unge Hustru og fly fra hende og Gaarden. Under «den liden Fred» vedbleve svenske Skarer af og til at rumstere i Gaarden, saa det var kun i Ny og Næ, at Rasmus turde snige sig hjem dertil for en kort Stund, naar Mulm og Mørke kunde skjule hans Færden. Værre blev det, da Ridefogden paa Vordingborg Slot om Vaaren krævede Kvinden for Skatter og Gaardfæld og raabte paa, at Rasmus kun holdt sig i Skalkeskjul for at blive fri for at betale sin Skyld, men nu skulde der lyses efter ham. Da Konen hverken kunde skaffe Skatter eller Mand til Veje, og Øvrigheden, der søgte efter den undvegne, ej heller kunde finde ham, førte de den stakkels Kvinde ud paa Slottet i Forvaring. Ved Slægt og Venners Hjælp slap hun dog snart ud igen, idet de fik Smeden i Grumløse til at følge med ud til Slottet og løse Rasmus fra Gaarden ved selv at overtage Fæstet.

¹⁾ B. H. Tb. 30 Oktober 1660, o. s. v.

De havde kun lidet at give Smeden for Overtagelsen: en Bryggerkedel, Kakkellovnen og Rugsæden, der stod paa Marken, var alt, hvad han fik; men selv fik de dog mindre, thi da de droge af Gaarde, ejede de kun, hvad de gik og stode i. Imidlertid brød Fjenden paa ny ind i Landet, og nu vidste de stakkels unge Folk, der vare saa strengt medhandlede, ikke alene af Landets Fjender, men ogsaa af dets egen Øvrighed, ikke deres levende Raad for Livets Ophold. Da var det, at Svend Povlsen kom til Egnen, og Rasmus Hugger gav sig i Tjeneste hos ham; men Anna gik om hos Frænder og Venner, af og til havde hun sit Ophold hos sine Forældre i Dyrlov, somme Tider gik hun hen til sine Venner i Elmue, hvor hun gerne for en føje Stund fik sin Mand at se, og til andre Tider igen gik hun over til Lars Knudsens i Grumløse og blev der ofte en 14 Dages Tid, eftersom hun og Larses Kvinde vare Venner sammen. Sjælden traf hun Rasmus. Den sidste Gang, han kom til hende, før Freden blev sluttet, var ved St. Mortensdags Tider, og da vare de sammen hos hendes Forældre i Dyrlov og fulgtes ad til Elmue. Da Svend Povlsen var dragen bort, tog Rasmus Tjeneste for Rytter hos Hr. Peder i Roholte og Hr. Jesper i Ulsø, og imidlertid fik Anna en Stue at bo i i Elmue. Men da Freden kom, og Rasmus kom tilbage, droge de siden hen ned til Skibbinge og boede i et Gadehus der.

Der er gaaet mange Aar hen, og Rasmus Hugger er for længst død i Gadehuset i Skibbinge, da Anna som en «træt, fattig og uforsørgendes Kvinde» i Sommeren 1685 staar frem paa Barse Herredsting og giver den her meddelte Skildring af hendes Ægteskabs første,

tunge Dage. Hun vidner for at vinde Sønnen Johan fri for Vornedskab, eller i det mindste fri for de tre mægtige Fruer, den stolte Fru Anna Lindenov til Bækkeskov, den onde Fru Merte Sofie Urne til Lindersvold og den «ædle og velfornemme, dydelskende Matrone Magdalene, salig Jokum Ernstes, til Strandegaard». Kunde Sønnen blive tildømt at have sin Fødestavnsret under Prinsens Gods i Dyrlov, var der sikret ham en mildere Fremtid; det er derfor ikke til at undres over, at den fattige, svage Kvinde faar Mod til at træde op imod de mægtige Fruer; thi hun er jo den «vornedes Moder», som hun ogsaa nævnes i Tingbogen¹⁾.

Den sidste og nok tillige den gæveste blandt de af Svend Povlsens Mænd, der kendes, og som skulle nævnes her, var *Lavrids Hemmingsen* fra Sjolte, som efter mange Livets Omskiftelser var havnet her i et fattigt Gadehus. Han var ellers frifødt, Søn af en Ejendomsbonde inde i Lyderslev i Stevns, men ung gift kom han tidlig hjemmefra og kunde som fri Mand tage Tjeneste hvor og hos hvem, han syntes. En Tid tjente han hos Præsten Hr. Rasmus Hansen i Everdrup, men det varede ikke længe; thi Hr. Rasmus var en haard og hidsig Mand, der baade som Skibspræst og som Præst for Grev Valdemar i Rusland havde set mangel, vild og raa Fremtoning i Livet og lært at bruge skarp Lud til skurvede Hoveder; og da nu Lavrids Hemmingsen heller ikke var hverken mild eller blid af sig, men snarere følte sig noget og bar Hovedet højt som Adelsbondens Søn; saa malede de to haarde Stene ikke

¹⁾ B. H. Tb. 18 August 1685.

godt sammen; de skiltes da ogsaa ad, men det var langt fra i Venskab. Siden blev det ikke bedre. Lavrids Hemmingsen blev nemlig der i Byen hos en Bonde, og derved fik han Lejlighed til at afgive følgende Vidne paa Herredstinget om Hr. Rasmus. Det var en Dag, vidner han, at Præstens Dreng (Karl) rendte efter et graat, «stakrumped» Svin hen ad Everdrup Gade, og der det kom ved Majbænken, stod Hr. Rasmus der og greb en Sten og slog det paa Kæben, saa det løb ind i Gærdet og blev siddende der med et stort, langt Aag, det havde paa, derefter kravlede det op ad Gaden, og Tungen hang langt ud af Halsen paa det. Siden vendte det om. Og imidlertid løb Præsten frem og tilbage og havde en Økse i den ene Haand og et stort Træ i den anden, der da Svinet kom igen tilbage, slog Præsten anden Gang til det med det store Træ og ramte det paa Siden, saa det paa ny løb i Gærdet med det lange Aag og blev siddende der en Stund. Siden gennede han det ind i Fæhaven, hvor det gik og ravede med gabende Mund og gryntede noget. Men hvor det derefter blev af, ved han ikke. Endskønt dette Vidne var sandt, eller maaske netop fordi det var sandt, blev Hr. Rasmus vred og tænkte paa Hævn. Og han glemte ikke Hævntanken. En Dag i Rughøsten, som Lavrids Husbond med sin Dreng kørte hver sit Ruglæs op ad Gaden, og Lavrids gik midt imellem begge Vognene i sin Husbonds Ærinde, møder Præsten dem. Hr. Rasmus, der gik med en Økse paa Akselen, siger til Lavrids Hemmingsen, idet han slog hans Hat af med sin Haand: «Du, der gaar der, det er dig, jeg mener, du est en Tyv og en Skælm, og nu, jeg siger dig, du skal faa

Skam og en offentlig Ulykke». Der de saa havde været hjemme med Læssene og igen vare kørte ud, mødte Hr. Rasmus dem i Marken ved Præstebækken, løb Bonden i Tømmen og sagde: «Ole Hansen, I holder mig denne Kompan til Fortræd. Jeg skal skrive til eders Husband om ham, thi han er en forløben Skælm». Hvortil Ole Hansen svarede: «Hr. Rasmus! I maa være en mærkelig Mand, I haver jo selv haft ham i eders Tjeneste tilforn og taget hannem til Alters, hvorfor han jo maa have vist eder godt Skudsmaal!» Dermed de skiltes.

Men en Dag noget før Paaske kom Laurids Hemmingsen ind i Everdrup Smedje og klagede over, at Præsten havde slaet ham; og baade Rasmus Smed og Jens Møller vidne, at han da var ganske blodig i Ansigtet. Selv fremstod han for Retten og gav højlig Last og Klage paa Hr. Rasmus for Vold og Overlast med Hug og Slag, som Præsten har begaaet baade paa ham og hans Hustru. Hvorpaa han ender sin Klage med at sige, at «dersom hans fattige Hustru, som gaar paa faldende Fode, inden Aar og Dags Forbigaaelse ved Døden afgaar, ved han ingen anden for hendes Død at beskyldte end Hr. Rasmus, Præsten i Everdrup, som hende ubarmherteligen stødt og slagen haver; saavel som og for hvis Menførsel det Foster, hun bær, kan have og erkendes kan, naar det her til Verden bliver født og baaren». Endvidere fremlagde han paa Tinget et Brev, lydende: «Er det osz vnderschreffne witterligt, at Lauridtz Hemingsen er barnføed her udj Lydersløff Bye, vdj hans salig Faders frj Eyendoms Gaard, och er forne Lauridtz Hemingsen fri at maa were, huor hannem løster, endten paa Herremands eller huad Gods

och Sted, hans Hu och Sind tilfalder. At saa i Sandhed er, som forskreffuidt staar, haffue wi dette med woris Hender och Karmercker her vnderschreffuidt. Ex. Lydersløff 6. 7^{bris} Anno 1652.

Hans Søffrensen. Morten Lauridtzten.»
Egen Handt.

Hr. Rasmus erkender ikke det fremlagde Bevis for at være gyldigt nok til dermed at kunne fastslaa, at Lavrids Hemmingsen er en fri Karl, han formener tværtimod, at Lavrids er en vordet og ufri Karl, der er rømt fra Rønnovs Billes Gods. Beviset kalder han et «Benchebref»¹⁾, der er uden Kraft²⁾.

Efter denne Strid med Everdrup Præst var det, at Lavrids Hemmingsen kom til at bo i Sjolte. Det var ingen god Tid, thi det trak stadigt op til Krig, men værre blev det efter Svenskens første Indfald, da ogsaa Sjolte var iblandt de Byer, som det gik haardest ud over. Han var derfor ikke i Vilderede med, hvad han skulde gøre, da Svend Povlsen kom til Egnen. Han meldte sig straks til Tjeneste hos Kaptajnen.

Med de her nævnte Mænd og en stor Flok af ligestillede Kammerater, for hvem Livslykken paa samme eller lignende Maade var bleven knust af Fjenden eller under Tidens haarde Vilkaar, skulde Svend Povlsen nu drage ud for at gøre Fjenden Skade og Afbræk. Han

¹⁾ Efter Rosenvinge: Gaml. dan. Dom IV, 159. Anm. vare *Bænkebreve* skriftlige Vidnesbyrd, der ej vare stadfæstede paa Ting, inden *Tingstokkene*, men affattede ved en simpel *Bænk*.

²⁾ B. H. Tb. 18 September og 2 Oktober 1655.

gjorde det ogsaa. De mangfoldige Sagn, der endnu leve i Egnen, vidne derom, hans egne skriftlige Udsagn¹⁾ stadfæste det, men af bestemte, sikkert paaviselige Tilfælde er der kun opbevaret Efterretningen om et eneste²⁾. Det var i og ved Snesere By, det skete. Svend Povlsen havde faaet Nys om, at der til bestemte Tider blev leveret en større Mængde Fedenød og Slagtekvæg samt alle Slags Fødevarer til de to svenske Kvartermestere, der laa i Snesere Præstegaard. Paa en slig Leveringsdag stormer han med sit Mandskab pludseligt ind i Præstegaarden, hvor det kommer til en hidsig Kamp, under hvilken de tvende Kvartermestere Mogens Johansen af Major Patriks Kompagni og Svend Andersen af Ritmester Horns Kompagni, begge blive dræbte. Der nævnes ikke flere faldne, men der siges udtrykkelig, at Striden, under hvilken de tvende Kvartermestere bleve ombragte, førtes baade i og ved Snesere, saa Kampen maa have strakt sig fra Præstegaarden til uden for Byen.

Sagnet, der ved saa meget at fortælle om Svend Povlsens Mod og Snildhed, og som lader ham drage omkring under alle Haande Forklædninger, snart som Kræmmer eller Degn, snart igen som Tiggerkærling, alt for at udspejle Fjenden —, ved ogsaa at fortælle om Begivenheden ved Snesere, og om hvorledes hans mageløse Snildhed ved denne Lejlighed, som ved hans mangfoldige andre Eventyrbedrifter, ledsagedes af et besynderligt Held.

Engang i den haarde Vintertid, hedder det, kom han, forklædt som en gammel Kone, ind til en svensk

¹⁾ Sjæl. Indlæg 1661. Nr. 126.

²⁾ s. St.: Vidne og Dom fra Tureby Birketing. 25 Maj 1660.

Høvedsmand og tilbød sig at vise, hvor Svend Povlsen laa skjult. Høvedsmanden, der kløede Fingre efter at faa Tag i den slemme Snaphane, udsendte straks en Trop Ryttere, som Tiggerkærlingen, der var Vejviser, førte ad Snesere til. Et lille Stykke mod Øst for Byen ligger en meget dyb Sø; der hen imod stiledede Svend Povlsen; men som de vare komne ind i Skoven, nær Søen, smuttede han væk fra Rytterne, aftog Kvinde- dragten, satte sig paa sin lille, graa Hest og red i en Fart ad en Omvej ud af Skoven og ned til Søen. Her holdt han, da Svenskerne kom ridende ud fra Skovranden. «Her har I Svend Povlsen, tag ham, om I kan!» raabte han dem i Møde og lod i det samme sin lille, kvikke Hallandshest feje ud over Søens tynde, gyngende Isdække. Det bugnede og bragede under ham, men det holdt dog, saa han slap vel over. Med et Harmskrig satte hele Ryttertroppen i samlet Skare efter ham ud paa Søen, Isen brast under den tunge Skare, der sank til Bunds og fandt sin kolde Grav i Snesere Sø¹⁾.

Til en vis Tid af Aaret høres en sær og forunderlig Lyd at stige op fra Søens Bund, fortælle Egnens Folk; og hvorfra skulde vel den komme, føje de spørgende til, uden netop fra de druknede Svenskere. Tillige siges der, at saa godt som hvert Aar driver der under stærke vestlige Storme en større Mængde af «Horseben» i

¹⁾ Repholtz siger: Stampenborg. S. 48, at han hørte Sagnet 1820 af en gammel Bondemand, der boede i Lundby. Samme Mand fortalte ogsaa, at Svend Povlsen opholdt sig, saa længe Krigens varede, i Egnen omkring Bækkeskov og Vindbyholt.

Land, som antages at være Ben af de druknede, svenske Rytterheste¹⁾.

Et andet Sagn²⁾ om Svend Povlsen knytter sig ligeledes til Snesere. Der fortælles nemlig, at Svenskerne, der havde faaet Nys om, at «Svend Gjønge», som laa paa Rejse til Kjøbenhavn med en stor Sum Penge, vilde paa sin Fart komme gennem Snesere By og tage ind i en nærmere betegnet Gaard, besluttede at overrumple ham der i Gaarden og tage Skatten fra ham. Men Svend Povlsen, der stedse forstod at skaffe sig bedre Besked om Svenskernes Foretagender end de om hans, kom dem i Forkøbet. Han samlede nemlig i Tide sine Folk i Byen og indkvarterede dem i de nederste Gaarde; men udenfor den Gaard, hvor Fjenden tænkte paa at fange ham, havde han ladet opstille «Lyttere» eller Vagtmandskab i Skjul af en stor Ask. Saa snart Lytterne hørte noget til Svenskerne, skulde de give et aftalt Tegn til andre af hans Folk, der stode rede til at stikke Ild i Halmknipper, som de havde opstillet ved hvert af Gaardens Hjørner; men selv vilde han imidlertid drage af Sted med Skatten for at bringe den i Sikkerhed nede i Helledes Mølle. Den lagte Plan lykkedes fuldt ud. Svenskerne kom, og Halmen blussede efter Lytternes Signal højt til Vejrs trindt om Gaarden; men da de fjendtlige Ryttere saa, at Gaarden stod i lys Lue, jøge de skyndsomst ind ad Porten for at faa Fingre i Svend Povlsen og redde hans store Skat. De fandt intet; men medens de søgte, brede

¹⁾ P. Jensen: Snesere Sogn. S. 229.

²⁾ s. St. 221.

Ilden sig, og Varmen steg, angste og anende Uraad vilde de undfly det farefulde Sted, hvorfor enhver tyede til den nærmeste Udgang: til Vinduer, Døre og Porte; men ingen slap ud, thi ved hver en Udgang stode nogle af Svend Povlsens Folk, der gennede de arme Svenskere tilbage ind i den brændende Gaard, hvor de alle til Hobe fandt en ynkelig Død¹⁾.

Om den store Ellemose ved Gaarden Bredeshave, ligeledes i Snesere Sogn, gaar Sagnet, at Svend Povlsen lokkede eller drev en Flok Svenskere saa langt ud paa Mosen Hængesæk, at de sank igennem og omkom²⁾.

I Egnen omkring Junghoved Slot færdedes Svend Povlsen ligeledes ofte med sit Selskab; han udspejdede her Fjendens Bevægelser, og naar han kunde se sit Snit dertil, overraskede og nedsablede han mindre Troppedelinger og de Ryttere, der tjente Førselsvognene som Dækning. Til sidst udsatte den svenske Hovedsmand paa Slottet en Pris paa hans Hoved. Kort derefter staar samme Officer en Aftenstund ved et af Slotsvinduerne og skuer ud over Egnen, da der kommer en Kugle og gennemborer hans Hoved; der høres et Plask i Slotsgraven, og alt bliver igen stille. Lyden af Skuddet havde dog gjort Vagten ængstelig. Der

¹⁾ De her anførte Sagn kunne synes at have deres Udspring fra Carit Etlars Fortælling «Gjøngehøvdingen»; men skulle dog være fortalte af en gammel Mand, der aldrig havde læst eller hørt fortælle om nævnte Bog.

²⁾ P. Jensen: Snesere Sogn S. 221. Ved en Grøftgravning i denne Mose i Aaret 1832 fandt man en stor Mængde Menneskeben, som Finderne straks mente maatte stamme fra de der druknede Svenskere.

gjordes Anskrig, og Soldaterne ilede til Samlingspladsen i Borggaarden. I samme Øjeblik kom en svenskklædt og svensktalende Ordonnans ridende over Vindebroen hen til de sammenstimlede Ryttere, hvem han fortæller, at han paa Vejen har mødt Snigmorderen, en væbnet Mand, der sprang af Sted, alt hvad han kunde, ad Skoven til. «Kom med, jeg skal vise Vej!» raabte han til Slutning; og de fulgte troskyldige med. Men da de kom ind i Skovtykningen, mylrede pludseligt væbnede Mænd frem fra Krat og Tjørn, overmandede de svenske Ryttere og gjorde dem til Fanger. Det var Svend Povlsens kække Selskab, som overraskede Svenskerne i Oremandsgaards Skove; men den, der skød den svenske Oberst i Slotsvinduet, og som bag efter viste hans Ryttere Vej til Fangenskab, var ingen anden end Svend Povlsen selv¹⁾.

Endnu gaar det Sagn i Folkemunde, at Svend Povlsen og hans Mænd forstode at forfærdige en egen Art smaa Helvedmaskiner, der eksploderede eller udsendte dræbende Skud, naar nogen kom til at træde paa dem eller paa de Fængsnore, der udgik fra dem. De kaldte deres Sprængapparater «Selvskud» og satte dem paa Landevejen, der løber langs Præstø Bugt; medens Snaphanerne selv laa i Skjul og holdt Udkig inde fra Lestrup Skov. Kom nu Svenskerne forbi paa Vejen, gik Selvskuddene af og ødelagde og dræbte mange Mennesker. Ligene forsænkede Svends Mænd i Brydemosen inde paa Bækkeskøvs Hovmark. Meddelelsen af dette Sagn føjede til, at der var somme, der

¹⁾ Fr. Hammerich IV, 294, Repholtz: Stampenborg S. 46, Fryxell XV, 118 og Faber: Minerva. December 1807.

kaldte Mosen for *Brødemosen*, og det Navn mente han, at den havde faaet, fordi det var en stor *Brøde*, som her blev begaaet af Snaphanerne, der myrdede og ned-sænkede deres Medmennesker¹⁾.

I øverste Brødebæks Mølle, i gammel Tid ogsaa kaldt lille Troldmølle, der ligger i Kongsted Sogn, vil Sagnet vide, at Svend Povlsen mangan Gang tog Op-hold for kortere Tid, naar han færdedes i de store Skove, der fra Møllen strække sig langt ud mod Syd, og som endnu den Dag i Dag danne en tæt, sammen-hængende Kæde. Undertiden kom han vel ogsaa til Møllen, naar han og hans Mandskab vare trætte af at ligge i Baghold ved Landevejen, som dengang fra Dy-sted, forbi Sparresholm og Svenderup, sneglede sig gennem de mørke Skove og gennem Kongsted løb ad Fakse til. En Dag kom nogle omstrejfende Svenskere til det nærliggende Borup og øvede efter Sædvane alle Slags Udyder. En gammel Mand traf de paa ved den store Helledsten tæt uden for Byen, hvor de tum-lede med ham saa længe, sloge ham og mishandlede ham, saa han til sidst laa død for deres Fødder. Siden stormede de under Raab og Hujen ind i Byens syd-ligste Gaard, og her forlangte de ind baade Mad og Drikke. Kvinden, der laa i Barselseng, havde ingen andre end Lillepigen hjemme hos sig, hende bød hun at sætte frem, hvad Huset formaaede, og fremfor alt ikke at spare paa Gammeløllet. Lillepigen gjorde, som Madmoderen befalede hende, og saa flittigt tappede hun og bar ind, at Rytterne snart bleve døsigte og forlangte

¹⁾ Meddelt af en gammel Mand i Lestrup, Kongsted Sogn.

Sengeleje. Efter Konens Raad viste Pigen dem Leje i Halmen, der laa under Tagskægget, ligesom Tække- manden var gaaet derfra uden at blive færdig med sit Arbejde. Men da de drukne Krigskarle kort derefter snorksov ude i Halmen, listede Kvinden sig op af Sengen, og hun og Lillepigen i Forening skare Rebene over, hvormed Tækkestænger og Stiger havde været fastholdte, saa disse tunge Redskaber faldt ned og dræbte de sovende Fjender. I det samme hørt et stærkt Bulder. Det var Svend Povlsen og hans Følge, der kom hidilende for at bringe Hjælp. Lige straks, da Svenskerne begyndte at stime og storme, var der nemlig sendt løbende Bud ud til Møllen for at spørge efter Svend Povlsen og lade ham vide, at Svenskerne rumsterede i Byen. Han var der ikke; men aldrig saa saare kom han, før han fluks red ad Borup til for at holde Styr paa de vilde Karle. Her kom han tids nok til at kunne se Udfaldet af de to kække Kvinders Snarraadighed og til at kunne overvære de dræbte Ransmænds Jordefærd. Der blev ikke gjort stor Stads af dem. I en Kalkkule mellem Gaarden og den nærliggende Nabogaard strede de Ligene ned og kastede Kulerne til over dem. Da der for nogle Aar tilbage blev gravet her mellem Gaardene, stødte Folkene under Arbejdet paa en større Hob Menneskeben, og de vare da straks alle enige om, at det maatte være Benene af de Karle, som Kvinderne havde dræbt i Svenskekrigen¹⁾.

Sagnene kunde maaske lede den Tanke frem, at Svend Povlsen under sine farefulde Strejftog ikke alene

¹⁾ Meddelt af en gammel Mand i Borup.

altid fik Held til at hytte sig selv, men at han tillige i alle Tilfælde havde Magt til at skærme sine Medfølgere mod Fjendens Hævn. At dette dog langt fra var saa, ses blandt andet af et Brev¹⁾, som Sognepræsten i Vordingborg, Kristen Nielsen Spend, den 20 November 1660 indsender til Kongen, og hvori han beder om, at Majestæten naadigst vilde bevilge og befale, at de tre, der af de Svenske ere stejlede ved Vordingborg, maa «undertages» og begraves, eftersom de uskyldig, dog som for Snaphaner, ere henrettede. Den 23 November udgaar derpaa Kongebrev²⁾ til Ulrik Frederik Gyldenløve, lydende: «Vor naadigste Vilje og Befaling er, at du lader nedertage de Stejler, som udenfor vor Købstad Vordingborg ere».

Det fejler næppe, at disse Snaphaner have hørt til Svend Povlsens Mandskab.

Lavrids Hemmingsen fra Sjolte, Svend Povlsens betroede Mand, gik det ikke bedre. Toget til Snesere og Drabet af de to Kvartermestere skulde hævnnes. Da Svend Povlsen var vendt tilbage til Kjøbenhavn, havde Svenskerne faaet Fingre i Lavrids Hemmingsen, og nu gjaldt det om at skaffe bevidnet, at han havde været i Ledtog med den slemme Snaphanefører. Ogsaa uden et sligt Vidne havde de vel dømt ham, men med et saadant tog Sagen sig bedre og lovligere ud. Det kunde nok ogsaa skaffes, thi gik det ikke ad Godvillighedens Vej, kunde det jo trues frem. Generalmajor Grev *Ludvig Weirich*, der laa paa Beldringe,

¹⁾ Sjæl. Indl. 20 November 1660.

²⁾ Sjæl. Tegn. 23 November 1660. Nr. 1319.

tog Sagen i sin Haand, og han havde en haard Haand, han udplyndrede Beldringe, der var ham assigneret eller anvist til Underhold, saaledes, at da han drog ud derfra, «var der ikke levende Liv tilbage: Hopper, Køer, Ungkvæg, Føl, Svin og Gæs havde han taget, foruden Korn, Bohave med hvis andet, der fandtes, intet undertaget»¹⁾. Han befalede nu sin Regimentskvartermester Johan Hansen at passe godt paa Fangen Lavrids Hemmingsen samt at skaffe Vidnesbyrd om ham fra Snesere Sogn. Og denne lod igen Ordren gaa videre til Kvartermester Bent Brasch, der laa hos Degnen Peder Jensen i Snesere. Bent Brasch henvendte sig straks til Sognepræsten Mester Albret Schrøder og fik af denne et skriftligt Vidne, undertegnet den 23 Maj 1660 af Præsten Albret Samuelsen tillige med 12 af hans Sognemænd, og hvori de bevidnede, at Lavrids Hemmingsen havde været med Snaphanerne i Snesere, da de tvende Kvartermestere bleve dræbte. Det skal ikke siges, at Mester Albret glad og villig gav dette Vidnesbyrd; men han kunde næppe andet. Det var jo i Præstegaarden, at Overrumplingen var sket, turde han nu ikke frit ud pege paa en af Svend Povlsens Medfølgere, kunde det i Fjendens Øjne komme til at se tvetydigt ud, og dristigt kunde man raabe baade ak og ve over Præsten, fattede de Mistanke. Tilmed kom, at Mester Albret, eller maaske rettere hans Hustru, gerne vilde staa sig vel med Kvartermesteren. «Margrette Magister Albrets» var nemlig en forsynlig Kvinde, der ikke undsaa sig ved i en snæver Vending at slaa en

¹⁾ B. H. Tb. 25 September 1660.

Handel af med Snesere Bymænd og sælge dem en Tønde Øl, naar Fangsmændene «Skøn-Valborgsdag» holdt deres lystige Samlag¹⁾. Men derfor kunde hun ogsaa, som Magisterens alderstegne Efterleverske, sidde paa sin egen Ejendomsgaard i Store Røttinge og tage Vare paa, at der blev tilsynet hende en Part paa 40 Svins Oldengang i Skoven²⁾. Og derfor stod hun nu i Krigens Tid ved Præstegaardens Havgærde og «skaadede» det Kvæg, der førtes hen for at leveres til Bent Brasch i Degnestavnen, saa hun siden kunde handle eller bytte med ham. En Dag kom Egert Smed trækkende med en Ko, som Præstekonen fik Lyst til, hvorfor hun ogsaa byttede med Kvartermesteren og gav et Slatenød, en lille Tyr, i Steden for Koen; men hun syntes nok, at Handelen, hun den Dag havde gjort, var lovlig god, da hendes Tyr ikke kunde anslaaes højere end til 9 Sletmark, og hun ytrede derfor, «at det blev vel intet stændigt derved». Men Brasch lovede hende at være hendes Hjemmel. Den Handel med Kvartermesteren kunde Margrette Hr. Albrets ikke undvære, og derfor afgav Præsten sit Vidnesbyrd. Men allerede anden Dagen derefter blev Lavrids Hemmingsen ført frem for Retten paa Tureby Birketing. Niels Kristensen fra Sprettingegaard og Anders Jensen paa Turebygaard vedtegne begge i Tingbogen, at det kun er efter Befaling, de ere mødte paa Tinget, henholdsvis i Dommers og Skrivers Sted. Efter at otte Stokkemænd, nemlig 5 Bønder fra Tureby, 3 fra Skrodsbjerg og 1 fra Engelstrup, ere

¹⁾ B. H. Tb. 4 December 1660.

²⁾ s. St. 21 September 1680.

tilforordnede, ligeledes efter Befaling fra Svenskerne, bliver Retten sat. Mester Albrets og hans tolv Sognemænds hjemlige, skriftlige Vidne bliver oplæst og af de indvarslede Vidner, der fremstaa paa Tinget, bekræftet med Ed. Hvorefter det ene af Vidnerne, Mads Lavridsen i Brøderup, «ydermere vandt, at han saa Lavrids Hemmingsen — noget efter at Kvartermesterne bleve ombragte — om Nattertide paa Sjolte Gade og er gaaet ind til en Mand ved Navn Peder Skrædders, og vilde han nødt hannem til at gaa omkring til Kaptajnerne over Bønderne med et oprørdiske Brev, som skal have formeldt: at oprøre Landet og gaa til Svend Povlsen og gøre de Svenske Afbræk¹⁾; men da haver forne Peder Skrædder staaet imod og ikke villet straks gaa med Brevet, og truede Lavrids hannem da og haver villet skudt hannem ihjel; thi han havde Pistoler hos sig paa Hesten». Peder Madsen i Sjolte vidner og ydermere, at han og lidet efter, at Kvartermesterne bleve myrdede, haver mødt Laurids Hemmingsen paa deres Mark, og havde han en lang Bøsse for sig paa Hesten. Derefter fremførtes Fangen og blev tilspurgt, om han vidste noget til sin Befrielse at fremføre, eller nogen paa hans Vegne havde noget at svare? Lavrids Hemmingsen fremstod, og med Ed og oprakte Fingre benægtede han at have været med nogen Snaphaner, langt mindre ført noget Gevær mod de Svenske eller ombragt noget Menneske. Men han formaaede ikke at sværge sig fri fra Galgen. Regimentskvartermesteren satte i Rette, at

¹⁾ Af Misforstand eller til Mistænkeliggørelse er altsaa Kongens Opraab blevet fremstillet som «oprørdiske» Breve.

han burde straffes paa sit Liv, andre til Eksempel. Og den tilforordnede Dommer med de otte Stokkemænd som Meddomsmænd maatte afsige Dommen, der kom til at lyde: «Efterdi forne Lavrids Hemmingsen overbevises, saavel og efter hans egen Bekendelse — paa Tinget nægtede han, saa Bekendelsen maa være fra hans Fangenskab — at have været med Snaphanerne den Tid, de tvende omrørte Kvartermestere bleve myrdede, og baade haver fulgt Snaphanerne til Snesere og fra igen, som de ere ombragte; og der i lige Maade bevises hannem over, at han derefter haver reden som en Snaphane og Morder med Pistoler og lange Bøsser — vidste ej Retten at kende anderledes, end han jo bør at straffes paa sit Liv for samme sin Gerning; om Hans Excellence Hr. Generalmajor Grev *Lodwig* ikke anderledes vil benaade¹⁾».

Saaledes, som Dommen var fældet den 25 Maj 1660, blev den kort efter bragt til Udførelse, uden nogen Naade fra Grev Ludvigs Side. Men da Efterretningen om den sørgelige Hændelse naaede Svend Povlsen, skrev han følgende Brev²⁾ til Kongen:

Ihm.

Stormechtigste høybaarne Første,
Allernaadigste Herre och Konningh.

Effter Ederz Kongelig Mayestets naadigste Ordre och Befahling, samt der om schrifftlig medgiffne kongelige Emission-Breff, Allfmuen thill Fiendens Affbrech vdi Siæland att reyse och forhamble, der jeg dend 22 Augusti 1658 aff E. K. M. naadigst bleff vdccommanderet, huilchet jeg och med høyeste Jffuer och Windschibeligghed haffner ladet

¹⁾ Sjæll. Indl. 1661. Nr. 126.

²⁾ s. St.

mig were angelegen vnderdanigst at efterkomme. Och alligewell jeg een Deell capabel Mandtschaff paa een kortt Thiid thill Weye brachte, huormed jeg och fienden, emedenst jeg kunde blotte mig der udj Landet, adskillig och merchelig Affbrech giort haffuer; saa er der dog fundenst nogle, som haffuer perturberet min goede Intention och ligesom giort sig affspendige fra dend goede gamle Huldtschabff och Mandtschabff. Och i Synderlighed der jeg udj mitt Compagnie verbet och offuerkom eene goed erlig, throe dansck Karll wed Nassim Lauridtz Henninghen, huilchen wahr alle Wegne meget welbekiendt udj Sielland, som och iche loed sig fortryde wed Natt och Dag att reyse omkring udj Landet mig iche alleeniste goed Kundschaft Recognition at fore, meden end och een Deel Mandtschabff mig at thilbringe och forschaffe. Denne troe, erlige Karll er omsider forraedeligen forkundschaft och bracht udj de grumme fiendens Hender wed een Deel voprichtige Siellandsfarderst Angisfuende, att haffue werret med Snaphaner och reyst for mig omkring Landet med oprorsck Bressue; huilchet Probsten udj Snidtzrod M: Albret, tillige med adskillige andres Widnesbiurd, goedwilligens, aldelsk vtvungen och vden nogen tilgiffuen Kalld och Warfjell, de Svensck till Willie, paa hanom saa gandsck ochristeligens bekiendt haffuer. Huor vdoffr de och haffuer thill Weye bracht, att nogle tilltagne vgdelige Dombst Mend effter fiendens Protestation haffuer hannom condemneret effter derom medfolgende Dombst wjdere Vduisning och Indhold; huor effter hand och yncheligen wed Turebyegaard ehr bleffuen hen rettet och lagt paa Steyler. An raaber derfor E. K. M. paa det allerunderdanigste, att E. Ms. naadigste Befahling maatte vdgaae till E. K. Ms. Befahlingsmand offuer samme Gebet, at forne erlige Martyr maatte igien aff Steylen bliffue nedtagen och lagt udj christen Jord; huilchet de vtroe Maennischer, som hannom udj sin troe, welmeente Tienniste mod E. K. M. saa yncheligen haffuer forraad och fordombt, till Straff selff burde at giore med Prouffstenst och Dommerenst Verwerelske och Tilhielp, och till een Straff selff ned igien aff Steylen

at tage och hederligen begraffue, som hand i leffuende Liiffue, paa hans Weigne at thaele, well fortient haffuer. Om samme sammen rottede Partj ellers i andre Maade, for sig hans forsmadelige Dodshestu och Straff, kunde fri bliffue, huor udj jeg vnderdanigst formoder E. K. M. naadigste Willie och Bønhoring; dett Gud allernaadeligens will ansee och rigeligent belønne. Och jeg med alle redelige, troe, dansck Mend forbliffue indtill Døden, med Liiff och Blod.

Hafnia, dend 1 Januarij 1661.

E. K. M.

Aller vnderdannigste, troeplichtskuldigste Tiener
Svend Povlsen. Capitein.

Svend Povlsen naaede næppe at faa sit Ønske opfyldt, saa Vidner og Dommere kom til at tage Liget ned af Galgen; men han bevirkede dog ved sit Andragende, at der kort efter udgik følgende Kongebrev¹⁾ til Lensmanden Jørgen Redts:

„Fr. 3.

W. G. T. Woris naadigste Willie oc Befalling er, at Du dend Anordning giore, att affgangne Lauers Himmens²⁾ Legeme, som schal lige paa Steille wed Turebyegaard strax worder nedtaget och udj christen Jord begraffuet. Dermed, o. s. v.

Hafn. 4 Martij 1661“.

Det vides ikke, hvor længe Svend Povlsen har kunnet «blotte» sig ude paa Sjælland, før han blev nødt til at vende tilbage til Kjøbenhavn; og lige saa lidt findes der nogen Efterretning om, at han senere

¹⁾ Sjæll. Tegl. 1661. Nr. 126.

²⁾ s. St. staar ved Fejlskrivning Simonsen.

hen under Belejringen har gjort Tog ud paa Landet. Det hedder sig vel, at et Parti danske Ryttere den 21 December 1659 gik fra Kjøbenhavn 9 Mil ud i Landet til Gisselfeld, «hvor de hasteligen toge og bemægtigede sig en Del Heste, tilhørende den svenske Feltmarskal Stenbuck, hvilke de ubehindret førte med sig tilbage til Kjøbenhavn»¹⁾. Men Svend Povlsen nævnes ikke ved denne Lejlighed; skønt det ikke er utroligt, at han kan have været Anfører for dette Tog ud paa Sjælland til en Egn, hvor han var godt kendt, og til et Foretagende, der passede saa godt for ham.

Under Belejringen hører man kun om ham gennem et Kongebrev²⁾ af 16 Marts 1659 til Lave Bæk, Holger Vind og Kristoffer Gabel; Brevet lyder:

fr. 5.

W. G. t. Wider, at wi naadigst tilfreds er, at Svend Poulsen maa indtil paa videre naadigste Anordning tracteris lige med andre reformerede Capteiner til Foeds. Dermed etc. Hafniæ 16 Marts 1659.

Dette Traktement var dog næppe rigeligt; thi da Fjenden faldt ind i Landet, havde han, som Hjørring

¹⁾ Efter Bircherods Dagbog S. 52 og Hjøring: Leyers-Krantz Ark Z. 3. Det synes mærkeligt, at de heromhandlede Heste skulle have tilhørt Stenbuck, der ikke havde noget med Gisselfeld at gøre, da denne Gaard og dens underliggende Gods var anvist den svenske Admiral Wrangel til Underhold; og denne havde ogsaa sine Folk liggende der. Se B. H. Tb. 22 April 1662. Stenbucks Fuldmægtig og Folk havde derimod deres Tilhold paa den nærliggende Herregaard Sparresholm. B. H. Tb. 30 Oktober 1660.

²⁾ Sjæll. Tegl. 16 Marts 1659. Nr. 357.

siger¹⁾, «det hele Land for sig, som var paa den bedste Tid; thi ingen havde indhøstet noget af sit Korn, men det stod i sit bedste paa Marken og biede paa Leen for at afskæres, derfor blev intet solgt og afhændet Fjenden fra, saasom ellers her af Sjælland aarlig sælges til Kjøbenhavn og andre Købstæder nogle Tusinde Tønder af hver Slags Korn. Det beholdt Svenskerne selv». Det kunde derfor ogsaa til sine Tider falde saa trangt med de tilstrækkelige Fødemidler, at der frygtedes for Oprør blandt de mange sammenstuede Soldater.

Kristen Skel skriver herom i sin Dagbog²⁾ 6 November 1658: «Jeg sagde mit Betænkende: Der vil og straks og uden Forsømmelse tænkes paa Middel, at Rytterne og Soldaterne her i Garnisonen kan faa noget at leve af, ellers er Meutination og Oprør at formode; thi Stænderne formaa ikke længer dennem at føde. Eders Majestæt kan af eders Lenes Indkomst erfare, hvad Adelen haver haft af deres Gods udi to Aar, saa de haver intet at leve af. Jeg fik nogle Penge at laane i denne Belejring, ellers havde jeg ikke haft at købe mig Brødet for; og haver givet mere end Halvparten ud til Folkets Underholdning, og haver ikke haft Hjælp af mit Gods for saa meget som en Knappenaals Værd, endog jeg havde 9 Herresæder, og har nu ikke et Gadehus deraf.

Den gejstlig Stand er heller intet at faa af; thi om dennem end nogle Penge tilslaar, saa har de det i Papir og Breve, saa de kan ikke blive dennem mægtig.

¹⁾ Hjøring: Leyers-Krantz Ark H.

²⁾ Dan. Mag. III R. 4 B. 326.

Hvad Borgernes Middel angaar, da have de udstaaet denne langvarige Tyng. — Gud forlade derfor dem, som bilde Eders Majestæt ind, at Stænderne vel have Middel, om de dem ville forstrække, hvoryed E. M. fatter den Mistroende til dem, at de ikke ville forstrække.

Jeg støttede Otte Krag vel og sagde, at han holdt dem for Skælmer og Forrædere, som kunde hjælpe og ikke gjorde det. Gud vil hjælpe, at der noget godt kunde udrettes, at vi engang maatte komme til danske Consilia igen, og forbarme sig over vores betrængte Fædreland, som stikker i største Elendighed». 14 Januar 1659 slutter han: «Jeg venter snart at staa for min Gud, han tage saa sandt imod min Sjæl, som jeg haver ment mit Fædreland det vel».

«Mange løb fra Byen ud til Svensken», siger Hjørring¹⁾, «det ses af de mange Navne, der bleve slagne paa Vippen eller Galgen, som staa paa Amagertorv, nogle mange opskrevne paa Blikplader, men flere an tegnede paa Papir. Men saa er det end mere at undre, hvor trolig mange gemene Mænd og Karle, der vovede sig ud fra Byen midt iblandt Fjendens Lejr og ellers alle Vegne om i Landet at indbringe visse Kundskab og Efterretning. Her var end af Bønderne nogle, som boede ved Strandsiden og havde smaa lette Baade, hvilke de droge op paa Landet udi Moserne og om Natten droge dem ud i Stranden igen, og derpaa førte de Karle, som spejdede for os i Byen, baade frem og tilbage, og førte tilmed ind til Majestæten mangt et vildt Dyr, Hjort og Hind og Hare, som fra Landet

¹⁾ Hjørring: Leyers-Politie, Ark J.

og tro Undersaatter blev tilskikket Majestæten. Den 15 Juni 1659 kom saaledes til Kongens Køkken fra Kjøge baade Lam, Høns, Smør og andre gode Varer¹⁾. Priserne vare ellers høje paa slige Spisevarer, især for Hollænderne bragte Fødevarer til den belejrede By²⁾. Til den svenske Lejr var der rigelig Tilførsel. De havde Søen aaben, og desuden havde de tilordnet de sjællandske Bønder og Borgere til hver Ugedag at bringe til Lejren alt, hvad de trængte til. Hjørring mener, at der dog hvilede Forbandelse over dette røvede Gods; han skriver³⁾: «Alligevel saa vi med vore Øjne og hørte med vore Øren ynkelige Klager, at gemene Soldater udi Lejren og Garnisonerne, som ikke kunde komme ud iblandt Bønderne at røve og plyndre, lede saadan Hunger og Tørst, at det var stor Jammer». Forbandelsen var synbar: «Thi naar Bonden og Borgerne kom med Brød, og Svenskerne lagde det ind udi deres

¹⁾ Hjørring: Leyers-Krantz Ark, X. 4.

²⁾ s. St.: «1 Pund Brød kostede 2 ß , 1 Pot Spiseøl 1 ß , og det som bedre var 2 ß , 1 Pd. Smør 2 Æ til 2 Æ 4 ß (10 ß) — i Parentes tilføjes Priserne, efter at Hollænderne vare komne — 1 Pd. Flæsk 10 ß (8 ß), 1 Pd. salt Kød 10 ß (4 ß), 1 Pd. fersk Kød 20 ß (12 og siden 8 ß), 1 Snes Æg 7 Æ (20 ß), 1 Gaas 15 Æ , 1 Oksetunge 6 Æ , 1 Oksefod 20 ß , 1 Oksekallun 14 Æ , 1 Par smaa Høns 10 Æ , 1 Par store Høns 10 Dlr., 1 Favn stakket Ved 18 Daler; dog købtes 1 Td. god Dansiger-Rug for 14 Æ og 1 Td. Malt for 18 Æ , 1 Okse, som tilforn kostede 20 Dlr., kostede nu 100 Sldr. eller endog 100 Rgsdlr. (50—60 Dlr.), 1 tre Dages gammel Kalv 20 Dlr. Da var fersk Mad ikke Kost for fattige Folk, men Sild, Ost og det ædle Brød og Øl».

³⁾ s. St.: Ark. H.

Spisekamre og Kældere, kunde det ikke holde sig i to Dage, inden det blev slet fordærvet og mulnede». Officererne toge Varer den ene Uge, Penge den anden, som de stak i deres egen Lomme; men af Fødevarerne toge de de bedste, saa skulde Soldaterne nøjes med Resten for de kommende 14 Dage. Fangerne, som de Danske fik, vare derfor ogsaa baade nøgne og hungrige Stakler.

I Sydsjælland under Krigen.

Sjælland blev frygtelig udpint. Borger og Bonde maatte føre alle optænkkelige Fødemidler og Brugsgenstande ind til den svenske Lejr. Der forlangtes ikke alene Fedekvæg, Faar og Flæsk; men tillige saadanne Sager som Nødder og Æbler; ja, det gik endog saa vidt, at Gaarde bleve nedrevne og Tømmeret ført bort af Svenskerne. En velhavende Borger i Kjøbenhavn, Peder Jensen Kandestøber, faar til Tinge ført Vidne om, hvorledes det var gaaet med den Ejendomsgaard i Allerslev, som han havde købt af den forrige Ridefoged paa Vordingborg Slot, Niels Eriksen; det hedder nemlig (B. H. Tb. 1 Oktober 1661): Ejendomsgaarden blev nedbrudt af Grev Pontus (de la Gardies) Kvartermester Anders Hansen og efter hans Befaling henført til Lejren som Felthytter til Grevens egen Fornødenhed¹⁾. Og ydermere vidnes der, at alt hans Korn blev staaende

¹⁾ Saml. *Bircherods* Dagbog Pag. 37, hvor det hedder: «Den 3 September (1658) begyndte de Svenske udi sin Lejr i Sjælland at bygge — i Steden for Telte — gode Vinterhuse af Træ, som høje Officerer kunde være udi».

paa Marken og opædt af Fæ og Kvæg, formedelst Peder Jensen da var i Kjøbenhavn og ikke kunde komme ud, fordi Staden var belagt.

Hastrup Bymænd havde i Krigens Tid leveret — (B. H. Tb. 29 Oktober 1661): «Først en Ko, som blev leveret her paa Gaarden (Beldringe), og hver af Bymændene gav 1 R ; derefter solgte Hans Boesen dem en Ko, der kom til Lejren, og hver gav dertil 1 Rigmærk; dernæst solgte Hans Boesen og Hans Munk dem 4 Alen Vadmel, som kom til Gaarden til Pojekerne (Soldaterne); endvidere udlagde Mads Olsen, Hans Boesen og Lavrids Jensen et Nød, som kom til Lejren; det var det sidste Proviant-Nød, de udgave; hvilke tre Nød skulde koste 20 Sldr., eller 2 Sldr. til hver Mand. Mads Olsen og Hans Boesen udlagde hver to gamle Faar, som kom til Lejren, hvert Faar til 1 Dlr., til Deling mellem Bymændene. Anno 1657 i Plyndringens Tid solgte Mads Olsen Bymændene en Stud til 9 Dlr., og Niels Jensen laante dem 1 Td. Byg, som de udgave for Byen til Oberst Bech, der laa i Vordingborg; Mads Olsen laante dem en Skærekniv til 3 R , og Hans Boesen 7 Skpr. Byg at levere til Oberst Bech».

Lars Andersen i Krømplinge vil have 18 Dlr. af Nørre Tvede Bymænd for et Par Stude, som de bekom og udgave for Skatte-Øksen til den svenske Konges Hofholdning. (B. H. Tb. 20 November 1660). — Ofte bortbyttede de svenske Kvartermestere de modtagne Kreaturer med andre, som de da sendte til Lejren; og det havde til Følge, at der efter Krigens Ophør opstod Trætte og Splid, naar en eller anden traf paa det Stykke Kvæg i fremmed Mands Eje, som han i sin Tid havde

maattet levere. Ridefogden paa Gisselfeld Niels Hansen Kornerup søger saaledes (B. H. Tb. 28 August 1660) paa Frans Knudsens Vegne i Brøderup Jens Jensen samme Sted for en Ko, som denne havde tilbagetaget. Det var ved Pinsedags Tider 1659, at Jens Jensens Søster trak hen til Kvartermesteren med en Ko, der skulde til Lejren; da kom Frans Knudsens Kvinde og spurgte, om Kvartermesteren vilde sælge denne Ko, hvortil han svarede nej, medmindre han fik et Slagtenød igen. Kvinden gik da hen til Jørgen Larsens og købte en Stud for 10 Sletmark og byttede derefter med Kvartermesteren, saa Studen kom til Lejren. Nu vilde Jens Jensen have sin Ko igen og tilbød at betale de 10 Mark, som Studen havde kostet; men Frans Knudsen vilde ikke afstaa Koen, «siden han har maattet føde den Aar og Dag og den saa længe i denne besværlige Tid salveret».

Der var imidlertid udgaaet en kongelig Forordning lydende paa, «at hvis bevisligt til de Svenske i Kontribution af Adel eller andre var udgivet, og de samme Varer nu findes hos nogen, bør de ej af første Ejermand igen fordres, men hører den til, som sig det tilforhandlet og bekommet haver». Herredstingsdommen kom derfor ogsaa til at lyde paa, at Jens Jensen bør at levere Koen, som han havde bemægtiget sig — tilbage igen til Frans Knudsen.

Hans Larsen, Borger og Indvaaner i Vordingborg, havde i Krigens Tid forstrakt mangfoldige med Midler, saaledes ogsaa Bymændene i Sønder Mærn, der blandt andet havde faaet en Side Flæsk, saa god som 3 Sl⁴ 12 ß, «udi Bymandskab at levere til Lejren». Peder

Mikkelsen i samme By havde til Skattepenge til Svensken laant 6 R 8 ß, og derfor havde han sat et Blaargarnslagen i Pant, og hans Kvinde havde modtaget til at yde i Udgift til Svensken 4 R . (B. H. Tb. 16 Oktober 1660).

Sognepræsten Hr. Karl Torkildsen i Langebæk havde ligeledes maattet forstrække mange i Krigstiden, som han saa bagefter maa sagsøge til Herredstinget 16 Oktober 1660. Mads Andersen paa Vallebogaarden havde af Præsten laant $1\frac{1}{2}$ Skp. Salt paa den Tid, da baade Bonde og Præst maatte kontribuere til Lejren, og da man maatte give 18 R i Kjøge for 1 Skp. Salt; dertil havde han faaet 14 Skpr. Byg; men nu svarer han paa Tinget, at han har leveret $1\frac{1}{2}$ Tønde *Æble-Krigsfrugt* til Lejren for Hr. Karl; og hvad Saltet angaar, da erklærer han, at han vel har modtaget det, men han vil tilbagebetale med Salt igen.

Jakob Nielsen i Ørslev faar bevidnet paa Tinge (30 Maj 1665), at han af en Gaard i Skuderup har leveret til Lejren for Anne Gjort Træskomands i Stege 1 Tønde søde *Æbler*, som Krigsæbler, samt to Skpr. *Boghvedegryn*. Den 10 September 1661 blive Engelstrup Mænd krævede for deres Skyld til Roskilde Duebrødre-kloster for de forløbne Aar. De klage, at alt er røvet fra dem i Krigens Tid; og Lars Nielsen fremfører, at han for Simon Vibes Kvinde har leveret 9 R Smør og 1 Skp. *Nodder*. (Tb. 10 September 1661). Ydelserne vare mangfoldige. Saaledes skal endnu nævnes, at Hans Jydes Kvinde i Skuderup havde maattet række Haand (kautionere) for Halvdelen af en Jærnstang, der skulde koste 9 R og bruges til en Rustvogn i forrige Fejdetid.

(Tb. 27 November 1660). Hertil kom endnu den uaf-ladelige Kørsel, som Bonden maatte yde: Lars Ras-mussen i Engelstrup klager saaledes til Tinge (30 Oktober 1660) over, at han i Vinteren 1659 maatte køre ikke mindre end 7 Gange til Lejren og 1 Gang til Korsør for Svenskerne. — Og det gik ikke Købstæderne bedre end Landet. Den lille, fattige By Storehedinge maatte fra 1658—60 i alt udrede i Varer og rede Penge for 7403¹/₂ Rd.¹⁾. 9 Gaarde og Huse vare ganske øde og 28 Borgere helt forarmede. Fem af Byens Borgere forklare i deres Regnskab til Kommissærerne Niels Parsbjærg og Kristian Daa, at Byen den 15 August 1658 har leveret til Lejren 4000 R Brød til 40 Rd., 23 Tdr. Øl til 23 Rd. og 5 Tdr. Salt til 11 Rd.; den 29 August leveret 200 Fyrredeller (Bræder) à 1 R er 33 Rd. 2 R , 15 December udgivet to Ryttere med fuld Mundering, er 145 Rd., og til Baron Lavrids Flemmings Sekretær i Lejren 32 Rd., 30 Maj 1659 leveret til Grev Pontus de la Gardie i Lejren 100 Td. Byg, som er 100 Rd., 18 August leveret til Generalmajor Fabian Berrentz Regiment i Lejren 150 Furdeller à 1 R er 25 Rd., 500 Søm er 3 Rd., 1 Træskive 2 Rd., 4 Vinduers Karffue er 2 Rd. og 2 Døre er 2 Rd.; den 18 December leveret 3 Artilleriheste, 5 Par Sadler med tilhørende Hampeskagler til i alt 103 Rd., og til Grev Pontus de la Gardie i Lejren 200 Td. Byg, er 200 Rd. Den 28 April 1660 udleveret alle Byens Geværer, nemlig 60 Bøsser og Musketter, 60 Karrer, 1 Tromme, 1 Fane, 3 Partisaner og 3 Hellobarder, alt beregnet til

¹⁾ Rigsarkivet: Synsvidner 1657—60 I, Sjælland

250 Rd. Men foruden alt dette, der udredtes til Lejren, maatte Byen samtidig yde til Fæstningsarbejderne ved Rødvig Skanse og ved Kjøge By; især til det sidst-nævnte Sted krævedes haarde Ydelser: Den 14 Marts 1660 leveredes der 5 L R Hampeblaar, 1 Munitionsvogn, 1 Kuglevogn, 10 Par Forseler, 4 Par Bagseler, 20 Par Hampeskagler, 4 Kuskesadler, 20 Tømmer med «Betzeler», i alt for 300 Rd. Den 28 April 1660 betaltes 50 Rd. for to Mand, der i 3 Maaneder havde kørt Pallisader til Kjøge. I Arbejdsløn til 15 Gravere, der i 14 Maaneder havde arbejdet ved Befæstningen, udbetaltes 1 Rd. om Ugen, eller i alt 840 Rd.; hvortil endnu kom Betalingen for en stor Mængde Materiale og Arbejds-redskab: 60 Spader à 3 R , 92 Hakker à 3 R , 125 Jærnskovle à 2 R , 195 Hjulbøre à 2 R , 38 Økser à 4 R og 4 Jærnstænger à 1 Rd., foruden Egeplanker, Bræder og Søm.

Allerede den 10 August 1658 kom der en svensk Løjtnant med 30 Heste til Byen, og ham maatte de give 40 Rd., for at han ikke skulde plyndre Byen. Og den Salvegarde, som han efterlod sig der, maatte de underholde i 3 Uger og derhos give ham 10 Rd. Til Stadighed maatte Byen betale Brandskat: Den 15 November 1659 betaltes for 3 Terminer 300 Rd., hvortil kom 2 % til Kommissæren. I hele 25 Maaneder, endog efter Fredsslutningen den 27 Maj 1660, nemlig til den 14 Juli, maatte Byen udrede 25 Rd. om Maaneden til hver af de følgende 4 Regimente: Hr. Generalmajor, Grev Ludvig Løwenhauts, Hr. Generalmajor Fabian Berrentz, Hr. Oberst, Grev Pontius de la Gardie og Hr. Oberst Gallens Regiment, eller tilsammen 2500 Rd.

Som det gik i Storehedinge og de øvrige Købstæder, gik det ogsaa paa Landet. Der blev ikke alene fordret store Leveringer til Lejren, men der krævedes tillige til Stadighed en Mængde Ydelser til de svenske Tropper, der laa indkvarterede trindt om i Landsbyerne; og de Kvartermestere, der skulde tage imod Leveringerne, handlede derhos med stor Vilkaarlighed, toge uden Regel eller Rettesnor, som det behagede dem. Et Bevis herfor har man i et skriftligt Vidne, som Bondekaptajnen Bent Ebbesen fra Brøderup indsendte til Baarse Herredsting den 11 September 1660, og hvori han skriver: «Er det mig, Bent Ebbesen i Brøderup, i Guds Sandhed vitterligt, at nu forleden, sidste svenske Fejde her i Landet, da kontribuerede Jens Jensen i Brøderup til Grev Ludvigs (Løwenhauts) Regiment og førte til Lejren paa en Maanedes Tid, blev saa udskift fra det Regiment og gav til nogen, som laa paa Vordingborg Slot, i tre Uger en «Potet»¹⁾. Nok siden gav han til nogen Tyske, som ogsaa laa paa Vordingborg Slot og havde Vagt, — havde og Potet —, og det fra Evebro Marked og til Pinsedag 1659. Siden tvang en Kvartermester ved Navn Bent Brasch ham at give til sig foruden Potet, og ej foreviste han nogen Rettighed at fordre noget efter; hvilken Kvartermester laa til Degnens i Snesere i Kvarter; og samme Kvartermester tog et Slagtenød fra mig, Bent Ebbesen. Og siden otte Dage derefter bekom han Fyldest for et Slagtenød af Lavrids Jensen og Jens Jensen, begge i Brøderup, eftersom begge tilsammen skulde give for en fuld Gaard. Fjorten Dage derefter

¹⁾ En *Potet* var en fastsat, bestemt Mængde af Ydelser.

tog samme Kvartermester en Ko fra Jens Jensen i Brøderup til et Slagtenød; og havde ingen af de andre, som gave til samme Kvartermester, givet noget, siden Jens Jensen gav sidst; saa samme Ko blev ham fratagen for Urette og ej i nogen hans rette Kontribution, mens han den Tid ikke havde Ret til at give noget Slagtenød. Siden blev Jens Jensen med de andre delt til Grev Pontus (de la Gardie). Nogen Tid efter igen til nogen Tyske, som laa i Stensby; og dernæst til nogen Tyske, som laa i Stenbjærg. Siden og til nogen Dragoner, som blev liggende en Del af dennom i Brøderup nogen Tid; og imidlertid gik Jens Jensen og de andre Bymænd til fornævnte Kvartermester og bad hannom, at han vilde fri dennom for samme Indkvartering og Udgift; hvilket han sagde, ikke at kunne gøre. Og siden, der de vare bortrejste, kom han os til at give til sig igen, og endda han ingen Tid fremviste nogen Potet eller Rigtighed at fordre efter. Dette alt sammen udi Sandhed at være, som skrevet staar, vandt Bent Ebbesen ved højeste Helgens Ed efter Loven».

Endvidere øvedes der storartede Plyndringer. Det er allerede tidligere omtalt, hvorledes Grev Ludvigs Kvartermester Ambjørn fuldstændig udplyndrede Herregaarden Beldringe; men han lod sig ikke nøje hermed. Sognepræsten i Baarse, Niels Pedersen, og Substituten til Beldringe Kirke, Lavrids Naskov i Beldringe Kirkelade, bevidne (B. H. Tb. 10 December 1661) begge, at Kirkeværgerne, da Svensken sidste Gang kom i Landet, ikke kunde faa afsat Kirkens Korn, som da var i Behold, eftersom ingen havde Penge at købe for, hvorfor de kørte det hen og lagde det op paa «Vaaben- eller

Vognhus-Loftet». Der saa Kvartermester Ambjørn det oftere, den Tid han laa paa Beldringe; og sagde han, at han vilde tage det til Gaarden og fodre sin Greves 50 Heste dermed, som stode paa Beldringe. Længe afværgede Substituten dette, sigende, at det var Synd at tage Kirkens Korn; men da Ambjørn til sidst ikke længere kunde faa Korn hos Bønderne, tog han Kirkens og fodrede det op. Paa Lækkendegaard gik det ikke bedre. Ladefogden fører her Vidner (2 Oktober 1660) for, at Gaarden udi sidstforleden svenske Fejdetid nogen Tid var assigneret Grev Pontus, og da lod han tage alt, hvad der fandtes; og siden lagde den svenske Konge en Stalddreng paa Gaarden, som i lige Maade borttog, hvad de forrige havde efterladt: «Korn, Øksne, Tømmer og hvis videre, der fandtes, intet undertaget». (Saml. Tb. 5 Februar 1661).

Lars Nielsen i Engelstrup fører 15 Januar 1661 Everdrup Mænd som Vidner for, at han i forleden Fejdetid tvende Gange maatte købe Hus og Gaard fra Fjenden, og hver Gang maatte give 10 Rdl. derfor. Første Gang han købte Hus og Gaard af Fjenden fri for Baal og Brand gav han et Sølv Kosken (Bæger) og en Sølvske, som vejede til 10 Rdl., anden Gang gav han 10 Rdr. i rede Penge. Og derforuden vandt de, at efter Freden blev sidste Gang, toge de, som han da var assigneret til, nemlig Artilleriet: Kvæg, Klæder, Faar og Lam, Heste, Øg og Svin, saa meget, der fandtes paa den Tid hos ham.

Maren salig Daniel Lavridsens paa Oregaard skulde betale i Gaardfæld 197¹/₂ Dlr., men undskylder sig paa Tinge 22 Januar 1661 med, at da Fjenden drev hende

og Børnene fra Gaarden, bleve alle Bygningerne nedbrudte eller opbrændte, og alt, hvad i Gaarden fandtes, blev bortrøvet.

Niels Hemmingsen, der var Inderste hos Ole Jensen i Everdrup, klager 3 December 1661 til Tinge over, at da der skulde leveres to Nød til Lejren i Fejdetiden, den sidste Vinter Svensken var her inde, toge de hans eneste Ko. Lægdet skulde levere to Nød, og det ene leverede Kristen Hansen; men saa siger Ole Hansen: «Lad os tage det andet hos Ole Jensen». Hvertil Salvegarden fremførte: «Køber hellere et, som I ere van at gøre». Men Ole Hansen og Ladefogden paa Sparresholm gik alligevel ned til Ole Jensens og drev Niels Hemmingsens Ko ud af Odelen. Da sagde Ole Jensens Kvinde, Ludtze Ibsdatter, idet hun gik ind i Odelen efter Ole: «Tager min egen Ko, hører I, og lader Nielses Ko staa!»

De toge alligevel Koen. Ladefogden stod med en dragen Kaarde og tvang Niels til at løse Koen af Baasen; men der Ole drev Koen ud af Odeldøren, stod Nielses Kvinde, Karen, der med et Spædbarn paa Armen og bad og græd, at de dreve med hendes allereste Ko.

Bo Rasmussen i Eskildstrup havde udi Svenskens Tid nedlagt noget Korn i Forvaring hos Ole Hansen i Snesere Torp. Det var ved Kyndelmisse Tider 1659. Ole Hansen sad fri og gav ingen Proviant eller Kontribution til de Svenske, formedelst hans Gaard var paa Gisselfeld Gods og Admiral Wrangel assigneret¹⁾. Men saa

¹⁾ Hiøring siger: «Leyers Krantz», Ark K: «Hvor Wrangels Folk vare paa Herregaard eller Bondegaard, fik de godt Lov paa sig».

kom der et Parti til ham i hans Gaard og tog hannom med dem med saa meget, de kunde føre paa en Vogn. Men hvor de førte hannom hen, vidste ingen. Om Morgenen derefter gik hans Kvinde af Gaarde, og da havde hun ikke videre end som en Kurv paa hendes Arm. Men den Tid, hun var gaaet bort, gik Pojkerne ind og sloge Døren op, toge af Kornet, medens der var noget paa Loftet, og gave deres Herres Heste; og den Tid det havde Ende, saa toge de af det Korn, som var i Laden. Og nødte de Kvinden, der hun kom hjem, til at lade skære Hakkelse deraf vel i tre Uger. Alt Gaardens Gods og Eje blev spoleret, og slet intet blev tilbage. (B. H. Tb. 22 April 1662).

Møller Hans Iversen i Tubæks Mølle fører 6 November 1660 Vidner til Tinge om hans Ruin og Ødelæggelse i Fejdetiden: Tidt og ofte og mange Gange baade i det første og sidste Indfald er han med Hustru og Folk fra Hus og Hjem forjaget, og Fjenden haver sig hans Gods og Formue bemægtiget, ja ganske udplyndret, saavel som fremmede, deres Korn, som i Møllen havde været indført og skulde males i den bedste Tid, naar der havde været Vand, men de havde ikke kunnet være Møllen mægtige for «Durigtropper», som gik frem og tilbage forbi Møllen — eftersom han laa paa den alfare Landevej — hvilke hannom haver gjort stor Vold og Afbræk; saa mange derfor, som pleje at søge Møllen, nu deres Korn paa andre Steder lader male, saa han for sligt er kommen saaledes til Agters, at han ej den aarlige Genant af Møllen kan udgive.

Hans Sædejord, som hannom ligger til Rens med andre i Marken, haver mesten ligget øde, og ikke

kunde han formaa at dyrke det, som han gerne havde villet. Hertil kommer den store, maanedlige Kontribution, nemlig 10 Rdr., som han med stor Borg og Laan haver udgivet, paa det, at Kronens Mølle ej skulde blive ruineret, som mange (desværre!) nu findes; og endnu hidtildags i dette Aar haver han ikke Vand, som der kan males med. Derhos ere Bønderne omkring Møllen i mange Sogne saa forarmede, at de intet Korn have saaet i Aar, og derfor end meget mindre haver noget at lade male.

Peder Jørgensen paa Raad havde for flere Aar forpagtet Everdrup Kirkes Degnetrave, og efter Overenskomst med menige Everdrup Sognemænd skulde de betale ham i Skæppen. Anno 1658 lod han tillyse fra Prædikestolen, at han efter Sædvane vilde møde en vis Dag i Everdrup med en Vogn, hvor de da skulde levere deres Korn; men de undskyldte sig, at de intet kunde yde, de havde selv intet, formedelst Fjendens Bemægtigelse; uden aleneste to Mænd i Everdrup samt Størlinge Bymænd. Det fik han. Men den tredje Nat derefter tog Fjenden det med meget andet af Peder Jørgensens Gods. (13 November 1660). Heller ikke det følgende Aar kunde Sognemændene betale Degnetraven, hvorfor Peder Jørgensen klager paa ny; idet han formener, «at det ikke er bevist, at Kirketjenesten er bleven forsømt eller er ophørt, mens, Gud være Lov, udi den forbigaaende bedrøvelige Fejdetid fuldkommen og troligen af Kirkens og Skolens Tjenere er bleven opvartet og forrettet». Men Sognemændene kunde ikke betale. (Tb. 19 Februar 1661). Om Søren Iversen i Broskov vidne Mikkel Skovrider og Rasmus Smed i

Even (26 November 1661), at Fjenden tog bort fra Søren Iversen alt, hvad han ejede, baade Kvæg, Bæster og Klæder, saa der var intet andet igen uden nogle gamle Trævarer i Stuen; hvorhos han blev jaget af Gaarden med Hustru og Børn og var fra Gaarden udi lang Tid. To Aar derefter havde han endnu kun nogle Faar og faa Stykker Sengeklæder, og henlevede han med Familien i stor Armod. Et Tingsvidne fra 17 November 1663 fremfører, at Søren Iversen døde udi største Armod, saa hans efterladte Gods og Boets Formue kun kunde vurderes for 4 Sletmark. Børnenes Arv efter deres Moder, 86 Rdr., var gaaget med; og Enken Johanne, deres Stifmoder, kunde jo intet betale.

Gregorius Brus i Skovhuse fik i Svenskens Tid sin Gaard afbrændt ved Nattetide, og al hans Formue blev hannem af Fjenden berøvet, saa han havde ikkun igen, hvad han gik og stod i. (Tb. 8 Juli 1662).

Velb. Jomfru Birgittes Fuldmægtig paa Jungshoved lod 15 Juli 1662 føre Anders Mus i Skuderup som Vidne for, at Efterleversken efter den ene af Kirkeværgerne ved Øster Egesborg Kirke blev af Fjender bortjaget fra sin Gaard; de toge alt, hvad hun ejede, og hun kom aldrig til Gaard igen.

Peder Hansen i Snesere blev ganske udplyndret og ruineret med stor Indkvartering og Kontribution udi Svenskens Tid; al hans Formue saavel som hvad, han af Snesere Kirkes Indkomst og af Børnegods i sit Hu indehavde, tog Fjenden. (B. H. Tb. 19 August 1662).

Søren Stisen i Skovhuse fik 23 Januar 1663 bevidnet paa Tinge, at han af Fjenderne blev bortjaget med Hustru og Børn fra Hus og Gaard, Gods, Kvæg

og Formue og ikke var eller kom til sit Hus udi 16 Uger. Mens Fjenderne baade Gods og Formue og alt, hvis paa Boligen fandtes, sig bemægtigede og bortførte og gjorde dennem saa nyttigt, som de godt syntes; saa at den Tid, da Søren kom igen, fandtes der hverken Døre eller Vinduer, men Husene vare ganske øde og tomme.

Salig Niels Hansen i Store Røttinge var i sin Tid Kirkeværge til Snesere Kirke; hans Enke Else blev aldeles ruineret af Svensken og af dennom fratagen alt, saa hun maatte undfly baade Hus og Gaard og døde udi største Elendighed et Aar efter, at Fjenden var uddragen. Og ikke fandtes saa meget efter hende, som hun kunde komme i Jorden for. (Tb. 18 Marts 1663).

Jens Pedersen i Risby, der havde forpagtet Kongetienden, fik saa godt som intet leveret hverken i 1658 eller 1659. Anders Ibsen vidner (8 Maj 1666), at det noget lidet, som han fik, aftarsk Fjenderne alt sammen og gave deres Heste det, eftersom de daglig marcherede gennem Byen.

Sognepræsten i Kongsted, *Kjeld Andersen Skytte*, maatte i 1658 for det svenske Indfald her i Landet med Hustru og Børn — deriblandt et lidet nydøbt Spædbarn — flygte fra Hus og Hjem og søge Skov og Skjul, «da Fjenden imidlertid bravt huserede i Præstegaarden», saa han blev en fattig Mand¹⁾.

¹⁾ Giessing: Jubel-Lærere III, 284 o. s. v. Efter Kjeld Skyttes egne Optegnelser havde han været en velhavende Mand, der ved sit Bryllup, den 19 Juni 1653, med Formanden Hr. Hans Sørensen Nyborgs Datter Abigail havde 94 Gæster; deriblandt Adelsmændene Kristen Skel, Manderup Due og Peder Grubbe,

Svenskerne synes især at have holdt meget af Heste, Køer og Faar. Tingbøgerne melde i det mindste om utallige Røverier af den Art; men ej heller Bohave, Køkken- og Bryggersredskaber er der kastet Vrag paa. Alt er taget med. En Rytter, Erik hed han, som nogen Tid laa paa Bækkeskov, havde røvet en Jærnkakkelovn fra Oluf Skovfoged i Engelstrup og slæbt den med sig langt hen i Landet. Efter Krigens Ophør fik Skovfogden opspurgt, at den skulde være til Rasmus Hans i Tureby. Han tog da dertil og spurgte Kvinden, hvorledes de vare komne til den Ovn. Hun svarede, at hendes Mand havde hentet den til Hr. Peders i Jomfruens Egede, og havde de laant den af Jakob i Børsted; men hvad hendes Mand skulde give i Leje deraf, vidste hun ikke. Skovfogden gjorde Forbud paa Kakkelovnen og rejste til Hr. Peder, som svarede, at han havde intet med nævnte Kakkelovn at skaffe, andet, end der kom en Rytter af Sønderleden og bad, han maatte sætte den ind her hos hannem nogen Tid. Saa kom Rasmus Hansen og havde en Seddel med sig til Hr. Peder, hvorefter Kakkelovnen blev ham følgaftig. (B. H. Tb. 19 Februar 1661).

Hans Jensen i Lille Røttinge klager 27 November 1660 paa Tinget over, at en Kvartermester, Adtzer Wari, der laa til Peder Hansens i Snesere, kom med sine Pojeker og tog hans Brændevinspande med tilbehørig Hat og Piber, som havde kostet ham 16 Sldr. Hans

3 Professorer fra Sorø, 33 Præster, foruden mange andre fornemme Personer. Summen af Brudegaverne beløb sig til 576 Lod «gjord Søl», foruden udi Guld og Penge 183 Rdl.

Jensen tog Morgenen derefter op til Kvartermesteren og bad om at faa sin Pande igen, da han intet resterede med at levere. Da svarede Adtzer Wari, han skulde vel faa den igen, naar han havde brugt den en Gang eller to. Men Hans Jensen fik ingen Brændevinspande; Kvartermesteren lod den køre op til Jørgen Vægter i Næstved, og der forblev den. Ole Mogensen i Baarse blev af Kvartermester Bent Brasch i Snesere tvungen til at levere en barked Oksehud, som skulde være til Sko og Støvler til Kompagniet. (Tb. 3 Februar 1664). Ligeledes blev Jakob Pedersen i Baarse tvungen til at købe for 3 Dlr. Klæde hos Gabriel Althus i Næstved til de Svenske, som han var assigneret til; men da han ikke kunde betale Pengene, tvang Grev Aksels Kvartermester, Bent Krabbe, tre af Bymændene til at sige god for de 3 Dlr. (Tb. 20 November 1660). Det var smaat med Pengene, naar der skulde tre Gaardmænd til at sige god for de 3 Daler, som den fjerde ikke kunde betale. Det samme træder endnu stærkere frem, naar Jakob Smed i Snesere maatte give Løfte for Betalingen af 11 Mark for 1 Td. Øl, som samtlige Bymænd skulde levere til det Kompagni Ryttere, der laa udenfor Snesere Præstegaard St. Mikkelsdag 1658. Smeden udtog eller købte Øllet hos Mag. Albret; men maatte sige god for alle Bymændene. (Tb. 12 November 1661).

Selv det allermindste blev taget med af Røverne paa deres Plyndringstog; Ting, som ingen Værdi kunde have for andre end den retmæssige Ejermænd. Kirkeværgen Jens Pedersen i Risby klager saaledes 16 December 1662 til Tinget over, at tvende Signeter ere ham frarøvede udi Svenskens Tid; og han lader tillyse, at de

nu ikke mere gælde, saa hvis nogen kunde have nogen Obligation, hannem paalydende, under sig med nævnte Signeters Tryk, de det da straks uden videre. Ophold tilkendegive, eftersom han samme Signeter vil forandre med fuldkommen Bogstaver udi. — Det er ikke til at undres over, at Folk under disse fortvivlede Forhold, da Plyndringer hørte til Dagens Orden, stræbte af al Evne efter at gemme og skjule alt, hvad der reddes kunde. De mange Sagn, der gaa om Skatte, der i Tidens Løb ere fundne i Jorden, i hule Træer og paa lignende Gemmesteder, ere derfor næppe altid uden Grund. Naar det saaledes hedder sig, at en Dreng, der gik i Skoven og vogtede, og, som for at lede efter en Fuglerede, stak Haanden ind i et hult Træ og derved hørte en raslende og klingende Lyd, der førte til Opdagelsen af en hel Hob Dukater, gemte i en Læderpose, hvis møre Snor brast ved Berøringen, hvorved en Skat, gemt i Ufredstider, kom for Dagens Lys; en Skat, der blev til en Rigdomskilde for Finderens Slægt i flere Led¹⁾; saa er et saadant Sagn saa meget desto mere troligt, som der straks efter Krigen omtales, at der allerede da skal være gjort lignende rige Fund. Det hedder sig i Tingbogen 21 August 1666, at Jens Eriksen i Skaldsbygaarde vandt, at forleden, St. Jørgens Dag, stod han i sin Mark og skar paa et Stykke Ved med sin Træsav, og Kristen Hermansen i Præstø stod hos, da hørte han, at de skændtes ovre i Neble, og han saa, at Abraham Smeds Kvinde stod ved Ole Andersens og lagde sin Haand paa Havegærdet, idet hun sagde: «Kom

¹⁾ Sagn i Baarse Sogn, Præstø Amt.

herud din Tyv og din Skælm». Og Ole Andersen og hans Kvinde stode samme Tid i Haven; de svarede igen; men det kunde ikke høres, hvad de sagde. Siden kom Ole Andersen til ham og vilde have ham til at følge med til Abraham Smeds Kvinde, om hun vilde være sine Ord gestendig. Der de da kom til Abrahams Gaard, kom Konen ud med en Rage og sagde til Ole Andersen: «Kommer du her, din Tyv og din Skælm, du skal faa en Ulykke, kommer du her med Mand til mig, du skulde hellere gaa til Karsedam igen og tage Gryder og Kedler op, deraf du haver faaet din Rigdom!» Saa tog hun Ragen og slog efter Oles Pande med, men han bødte for sig med sin Arm og fik fat i Ragen og holdt den for hende; saa tog hun til en Stavre, som laa paa Jorden, og vilde slaa Ole med, men denne bødte for sig med Ragen; da greb hun til en Haandsten og slog med samme Sten. Men Vidnet ved ikke, om hun ramte, eller hvad hun ramte. Som de da vilde gaa ud af Abrahams Gaard, tog Kvinden en Brandstage og slog efter Ole med, ud gennem Porten. Hun fulgte med efter ud paa Gaden, hen til Ole Andersens, hvor da dennes Kvinde kom ud og sagde til den gale Kærling: «Det var bedre, du gik hjem end gaa her og skaffe os Umag med at hente Mænd!» Men da svarede Abrahams Kvinde: «Hvad siger du, din Troldkone — det du faar en Ulykke». Ole bød sin Kvinde gaa ind og ikke tale et Ord mere. — Det hele havde sit Udspring fra, at Oles Griseso var gaaet ind i Abraham Smeds Græsvænge, det skulde saa gaa ud over Soen; hvorfor Kvinden og hentede en Økse til at dræbe den med. Men Soen undløb.

Det var helt mærkelige Gemmesteder og Maader at hengemme paa, der benyttedes. Bent Jensen i Baarse grov saaledes en Del Kød ned i Ringelund; men Ole Mikkelsen og hans Sønner i Faksinge toge det, hvorfor Bent skælder og raaber: «Du tog mit Kød, du aad mit Kød, du og de to Dreng, du haver hjemme, I have Djævelen, I Tyve, som I ere tilsammen! Dersom du ikke skaffer mig det igen, da skal jeg føre Rytterne ned paa dig, og de skulle vel skaffe mig det igen!» (B. H. Tb. 18 September 1660).

Anders Aage i Baarse kalder og klager over en af sine Bymænd, Jørgen Gjøde, angaaende «to 5-Fjerdinger *Melsche*»¹⁾, som denne skulde have udvist til de Svenske. Anders Aage fører som Vidner tvende Ryttere af Oberst Gyldenløves Regiment, der begge vidne, at de, «ungefær» 14 Dage før Freden blev sluttet, havde hørt, at Jørgen Gjøde sagde til den svenske Kaptajnløjtnants Tjener Gøste, at de kun skulde grave i Anders Aages Faarehus, der laa to Tønder Melske, og naar de havde gravet det op, vilde han vise dem noget mere, som de skulde takke hannom for. Et Par af Bymændene vidne, at da de fjorten Dage før Mikkelsdag, sidst forleden, kom fra Lejren for Kjøbenhavn og vare naaede til Herfølge, da fortalte nogle Ryttere dem der paa Landevejen om de to Tønder Melske, der vare gravede op i Anderses Faarehus. Jørgen Gjøde nægtede alt; han havde aldrig gjort Anvisning paa noget, hvad han ej heller kunde, da han ikke vidste, hvor Melsken

¹⁾ Efter Videnskab. Selsk. Ordbog var *Melske* en Drik, blandet af Øl og Mjød.

laa. Han mente, at Vidnerne næppe kunde staa til Troende, da de vare Rømningsmænd. (Tb. 18 December 1660). Herimod fremførte Anders Aage en følgende Tingdag, 26 Februar 1661, at de tvende Ryttere, nu sidste Gang Svensken sig Landet bemægtigede, ere blevne fangede fra «*Key Loches*» Regiment; og da vare de vel rømte, men for atter at tage Tjeneste i den danske Hær under Oberst Gyldenløves Regiment.

Det mærkeligste Gemmested var dog det, som Jakob Kristoffersen i Skovhuse benyttede. Han havde noget Gods, som han gemte i Nederdelen af en Særk, der efter Tilladelse fra Præstekonen i Øster Egesborg, Dorette Hr. Peder Hies, blev baaret der i Præstegaarden; men hvor det i Fejdetiden blev af, vidste ingen. (B. H. Tb. 19 Marts 1661).

Fjenden indlagde nok i hver By en Salvegarde, der som Ordenens og Retfærdighedens Haandhæver skulde staa som en Skytsvagt og sikre Befolkningen mod Vold og Overlast; men Salvegarden blev som oftest kun til Byrde og Besvær, og oftere øvede den Uretfærdighed, end den afværgede den. Kun ved den før omtalte Lejlighed, da Salvegarden i Everdrup talte for, at det var bedre at købe en Ko, der skulde leveres til Lejren, end at tage Fattigmandens eneste Ko, ses det, at Salvegarden har prøvet paa at afværge Uret. Fra Dyrlov klage de 22 April 1662 over, at den første Vinter Svensken indkom, skikkede Kvartermesteren, der laa der i Byen, dem en Rytter som Salvegarde, og han fik sit Kvarter hos Peder Pedersens i to Nætter, hvorefter han skulde gaa paa Omgang; men siden fordrede Kvartermesteren, at Bymændene skulde betale

2 Rdr. om Ugen, saa Salvegarden kunde blive boende fast paa eet Sted, endda han slet ingen Gavn gjorde dem.

Anders Jensen i Sjolte vandt den 20 Oktober 1661, at han selvanden 1659 ved St. Hansdagstide blev sendt af den svenske Bogholder Peiter Sanders, som da laa paa Totterupholm, til Hans Olsen i Bøgesø for at spørge denne, om han vilde løse sine Køer, Kedel og øvrige Bohave, da skulde han faa det tilbage for billig Betaling. Og da svarede Hans Olsen, han havde intet godt af, han løste det, thi løste han det, saa toge de det igen. Et Par af de andre Bymænd vidne da, at de i Kristen Nielsens Gaard i Sjolte bleve tagne og tvungne af Lars Povlsen, som var Salvegarde over Totterup Gods, til at drive samme Kvæg til Elmue til Jens Olsens, hvor Salvegarden havde sit Kvarter.

Den gamle Sognepræst i Vester Egede Hans Jensen Kolding — Farfader til Grønlands Apostel Hans Egede — lod¹⁾ paa den almindelige *Bandsdag*²⁾, Søndagen før Jul, 1658 gøre Kirkens Bøn for efternævnte Ting, der vistnok vare stjaalne fra Præsten selv: 100 Rdl., 30 Dukater, 3 Stykker Guld til 9 Rdl., 1 Rosenobel, 3 Skufdalere, 1 forgyldt Sølvstob med tre Knapper under, 15 nye Sølvskeer, 1 lang Sølv-Bordkniv, 2 Snørelænker og 50 Par Sølv-Maller. Ind i det nye Aar øvedes atter flere grove Tyverier; Præstens Stude bleve stjaalne, og fra Degnen, ligesom fra flere af Bymændene, der havde gemt Klæder og Gods i Kirken,

¹⁾ Vester Egede Kirkebog.

²⁾ Aarets tvende *Bandsdage* faldt paa Søndagen før Jul og paa Palmesøndag.

blev dette frastjaalet. Degnen lod da under Sognepræstens Sygdom Tyvene bandlyse. Det hedder herom i Kirkebogen:

„Christopher Degn lader liuße til Bantz offver nogle Dieffvels och wforschammede Mennischer, som nu for kort Tid siden ud aff den lede Sathens Indgiffvelse bortstaa fra hannem, saavell som fra andre bedrøffvede folk, en heel Hob Godtz och gode Klæder her paa Kirchen, att Gud allermegtigste samme Tiuffve och whorlige Dieffvels-Kroppe vilde straffe, saa de for hver Mand kunde bliffve aabenbarede, att de kunde faa deris tilbørlige Verdsens Scham och Wlyche. Amen“.

Trods denne kraftige Bandlysning fortsattes Tyverierne. Mod Slutningen af Aaret gik det endog ud over selve Ordenshaandhæveren: «Mikkel, som ligger til Niels Hansens, Salvegarden her i Byen, lader lyse til Bands over ugudelige Mennesker og Tyve, som i Gaar Nat bortstjal i hans Fraværelse en Pung med en stor Sum Penge udi, 3 Skjorter, 1 Karabin, 1 Par Lagener med meget andet mere, at Gud vilde, det kunde blive aabenbaret». Men Folk ynkede ikke Salvegarden; thi det var den almindelige Mening, at han selv havde stjaalet, hvad der nu blev ham frastjaalet. En følgende Præst skriver i Kirkebogen under Optegnelsen om Bandlysningen for det nævnte store Tyveri: «O! du gode Mickel Salgvard, veedst du icke det gemeene Sprichwort: Übel gewonnen, übel gerunnen. Male parta, male disabuntur. Hvad med Synden kommer, det med Sorgen bortgaar».

Ja, det kunde endog hælde, at en Salvegarde kunde overfalde og mishandle Folk. Det hedder saaledes i Tingbogen 11 September 1660, at da Ole Mik-

kelsen og Hans Nielsen af Faksinge 14 Dage efter Pinse i 1659 fore fredelig hjemad paa deres Torvevej fra Præstø, kom Salvegarden over dem, slog dem og jog dem foran sig paa Vejen, hvorhos han tvang dem til at føre en Ko til Faksinge.

Under denne sørgelige og store Ufred, da Folk til enhver Tid vare udsatte for Vold og Udplyndring, vare der mange, der ikke vidste bedre Raad end at flygte og lade alt i Stikken, medens andre bleve tilbage og led og døjede. Jørgen Væver i Skovhuse klager paa Tinge den 17 Maj 1661 over, at ikke alene har Fjenden frarøvet ham og borttaget al hans Formue, men han er ogsaa bleven mishandlet saaledes, at han hverken kan bruge Arm eller Haand, hans ene Ben er tvende Gange sønderslaget, og der findes endnu et saa forfærdeligt Hul derpaa, at Synsmændene gyse tilbage ved at se det og give en frygtelig Skildring af Benets Udseende.

Noget før Mikkelsdag 1658, som de Svenske anden Gang faldt ind, laa menige Allerslev Bymænd paa Gaden; da kom der en Løjtnant til Byen og rendte (3: red) iblandt Allerslev Mænd og raabte: «Haver I eders Rytter og eders Hest færdig?» Da svarede de: «Nej, de skulle blive færdige i Morgen». Imidlertid kom en Major og en Korporal til, og de i Forening med Løjtnanten toge og bandt Niels Mikkelsen til Majorens Hest; saa rede de, og Manden maatte løbe hos Hesten til Rekkinde Præstegaard, hvor han blev stødt, slaaet og truet. Imidlertid vare de øvrige Bymænd fulgte efter ned til Præstegaarden for at staa Niels Mikkelsen bi; men først efter at en af hans Heste var hentet, blev han fri.

Løjtnanten, der havde taget Hesten, blev den selv samme Aften skudt i Vordingborg; og saa kom Grev Pontuses Kvartermester Børge nogle Dage efter og krævede Betaling for Hesten paa ny, endda de havde leveret den; det hjalp ikke, hvad de sagde, de maatte alligevel betale Pengene i Rasmus Koks Stue i Allerslev. Siden red Børge ned i Skovbyerne og fordrede endnu en Gang Betaling for Hesten, som han da ogsaa fik hos Lars Glader i Kragevig. Nogen Tid efter kom en Korporal med 10 eller 12 Ryttere og fordrede nok en Hest; de stimede og tumlede saa længe med Bymændene, at disse maatte betale for Hesten. (B. H. Tb. 25 Marts 1662).

Mads Pedersen i Taageby blev af Fjenden ført fra sit Hjem og som Fange ført om fra Sted til Sted i længere Tid. (Tb. 23 Januar 1663). Undertiden gik det paa Livet løs. I Hammer Kirkebog hedder det: «Anno 1658, 17 Marts, begravet Hans Hemmingsen i Ring; dræbt af Fjenden. 27 Marts begravet Leonhard Christensen i Fuglebechs Mølle; blev dræbt af Fjenden». Og 24 September samme Aar: «begravet Niels Jyde i Hammer, som i Lejren for Kjøbenhavn af en ulykkelig Hændelse blev dræbt». Men det kunde ogsaa være Fjenden selv, som det gik ud over. I Vester Egede Kirkebog hedder det: Den 24 Februar 1659 blev den skaanske Rytter begravet, som blev skudt i «Rynede».

Den sørgeligste Begivenhed under den store Ufred var dog den, der forefaldt i den lille By Engelstrup i Everdrup Sogn. Her boede en aldrende og enlig Ænke; Børnene vare voksne og ude at tjene, saa hun maatte slaa sig igennem, saa godt hun kunde, i sin Enlighed, endda hun havde et saa stort Jordtilliggende,

at hun kunde holde Heste og saa 1 Pund Korn (4 Tdr. Byg) til Stedet. (Tb. 30 Oktober 1660 og 13 December 1661). Den bedste Underretning om denne Begivenhed faar man dog af et Brev¹⁾, som den paagældende Enkes Broder, den dygtige og kække Smed Rasmus Hansen²⁾ i Everdrup, skrev til Kongen, saaledes lydende:

Stormectiegfte høybaarne Konning, allernaadigste Herre!

Kand jeg fattige Mand [ey aflade], Eders Kongl. Maystt. vnderdanigst att andrage, oc det paa det høyeste baade for Gud oc min naadigste Konning at beklage, hvorledis min arme Syster ued Naffn Lucie Hansdaatter wdi Ingelstrup wdj Effuerdrup Sogen, som paa en 2^{1/2} Aars Tid haffuer sadt Encke, er wdj Wfredens Tid kommen till hende om Natten ued 12 Slett een Polacker Knecht, oc det wdj hendis Soffue-Cammer, som vaar 2 Dørre forre; oc der hand indfom, haffuer hannud strax satte Kraagen paa Dørrene, siden bunden dennem faste met Reeb, lagte sin spente Bøsse oc dragen Kaarde paa Bordet, imidlertid saadant bleff forrettet atskillige groffue oc wffinlige Ord brugte. Och der

¹⁾ Sjæl. Indlæg 26 Juli 1660.

²⁾ Rasmus Hansen var en for sin Tid vel oplyst og handle-dygtig Mand. Tingbøgerne bære Vidne om, hvorledes han til enhver Tid stod rede til at hjælpe, hvor der var Nød og Trang. Men han forstod ogsaa at klare for sig selv. Da han var født i Ambæk paa Jungshoved Len, lod Ridefogden der, Klavs Hansen, ham i 1656 indkalde til Baarse Herredsting for at lide den Dom, straks at forlade sit iboende Kirkehus i Everdrup og derefter at inddrage paa bemeldte Len for der at besidde enten Gaard eller Hus. Men Rasmus Hansen møder frem 29 April 1656 og forsvarer sig vel, hvorpaa han fremlægger den gunstige Herre og Husbonde, Velb. Hr. Frederik Redts, Lensherre paa Vordingborg Slot, hans givne Fæstebrev af 11 April 1647; saa han er ikke følgagtig til Hus eller Gaard at tage paa Jungshoved Len, saa længe han retter og holder sig efter sit Fæstebrev.

hand saaledis haffde befestet Dørrene, viste dennd bedrøffuede Quinde ey, huad hand dermed haffde i Sinde, tillmet vaar ingen wdaff Taaboerne hende hielp kunde. Och der hannud da begynte at uille angribe hende, haffuer min sal. Syster taget sig eet Manddomh-Hierte oc hannem effter yderste Effne imodstaet, saa samme Polacker deroffuer er bleffuen dræbt. Och som dette (Gud vere beklaget) sfeet vaar, er min sal. Syster for samme Gierning bleffuen anhefftet oc ued egen aabenbarlig Befiendelse, som bemelt, vedstanden, att hun saadant ued stor høy Nøduerie beganget haffuer; huorwdoffuer de Suenfche haffuer huldet Kriegh-Rett offuer hende oc Dommen da saaledis senterit, att samme min Syster er bleffuen halshuggen, Hoffuedet paa en Stage oc Kroppen kommen wdi Heden-Jord. Huilcket oc skede. Menh hand, som waar Hoffuet-Marfagen der till, ehr met stor Eigh-Begengelseh-Ceremonie saaledih bleffuen begraffuen, som en erlig Mand ey beder kunde erlange. Indflyer derfor till Eders Kongl. Maystt. met vnderdanigste oc ydmyggeste Bøn oc Begiering, Eders Kongl. Maystt. uilde for Gudh Skyld verdis till att ansee denne bem^e arme Quindis elendige Uffgang oc denth Sagh Beschaffenhed, att jeg maatte wdaff Naade tillades, jeg hendi h Egom oc Hoffuedet ued erlig Metfart maatte tage fra Heden-Jord oc met gode chriptive Medfølgere igien wdj Kiercke-Gaarden indsettis. Eruarter herpaa eet naadigst gaat oc mildt Suar, Eders Kongl. Maytt. till ald Siæls oc Eiffh æuige Velferdh hiertroligst befalt.

Eders Kongl. Maystt. vnderdanigste Tiener

Effuerdrop, den 26 Julij Anno 1660.

Rasmus Hansen Schmed,
Boendi wdj Effuerdrup.

Ved et Kongebrev¹⁾ af 9 August 1660 fik Smeden Rasmus Hansen Lov til at nedtage sin henrettede Søsters

¹⁾ Sjæl. Register 9 August 1660.

Hoved af Stagen samt til at lade hendes Legeme hæderlig jorde paa Everdrup Kirkegaard. Men efter at Fjenden, som anført, havde «forraadt Ludtze Knudtz Liv, toge de hendes Gods og solgte det for Spotpris til enhver den, der begærede for Penge at købe». Anders Jensen paa Bækkeskov købte baade et Kar og en Kiste af de Svenske og gav derfor kun 2 ~~Å~~ 4 ~~ß~~. Men siden gav de, der havde købt noget af Fjenden, det for en billig Penge tilbage til Familien: Sønnen, Peder Knudsen i Engelstrup, fik Moderens det brune Øg, og Datteren Bold (o: Bodild) fik en Kiste, saa god som 2 Sletdaler. Men til Betaling af et Pund Byg, som Lucie Knudsen ved Paasketider 1659 havde laant af den velhavende Hans Nielsen i Dysted, blev der intet tilovers. (B. H. Tb. 16 Oktober 1660)¹⁾.

Fjendens forbryderiske Handeler tjente tillige som et kun alt for smittende Eksempel for Landets egne Dagdrivere og løse Folk, der under de urolige, lovløse Tider snart lærte at øve lignende Voldshandlinger, som de Fjenden havde vist i Vej med. Skomageren Peder Jyde i Udby hittede saaledes paa at fremstille sig som svensk Befalingsmand og mødte som saadan frem hos Hans Svane i Vordingborg og afnødte denne til forskellige Tider en hel Hob: Først et stort Svin udi fjerde Aar, der gik paa Olden, derefter 12 Faar, en anden Gang 7 Faar, en liden brun Hest og et graat

¹⁾ Niels Sørensen i «Togsværg» havde tilkøbt sig denne For-
dring paa 1 Pund Byg; men da han lader Lucies Broder og
Søn indstævne, afvises Sagen, da i Følge Kristian IV's Reces:
«Ingen maa sig nogen Trætte eller Gæld tilkøbe». (Tb. 22 Januar
1661).

Øg, derefter 5 Stykker Svin og den bedste Dyne, Hans Svane havde, og endelig til sidst en Ko, som senere hen fandtes hos Borgemester Kristoffer Pedersen i Præstø. Peder Jyde vil først undskylde sig med, at han kun havde handlet saaledes, fordi han var tvungen dertil af Svensken; men saa siger han rigtignok i samme Aandedræt, at han købte det store Svin af Hans Svane for en Daler. (Tb. 16 Oktober 1660).

Karen Peders i Udby møder ogsaa frem paa Tinget, 30 Oktober 1660, med Klage over Peder Jyde. Fra hende havde han nemlig i Svenskens Tid taget: en Kaabe, en ny Klædestrøje, et nyt Blaargarnslagen, en ny Opled, et nyt Forklæde, en Kedelkrog og to Sider Flæsk. Og paa samme Tid havde han hos forskellige Mænd der i Byen taget tre Heste.

Fra den gamle, fattige Mand Ole Grønholt, der med sin lige saa gamle og affældige Kvinde sad til Huse hos Lars Gaard i Udby, tog Peder Jyde en Ko. Han nægter ikke, at han jo tog Koen, men først siger han dog, at det var paa Svenskens Vegne, og bag efter vil han lade, som han købte den, endda han vedgaar, at han ikke gav noget for den; men til Vidnerne siger han: «I skyldte mig Penge, I skulle betale Ole Grønholt hans Ko». (Tb. 25 Juni 1661). Han kunde altsaa dog ikke nænne, at de to gamle skulde lide Nød.

Peder Jyde havde en Kammerat, der bar det betegnende Navn Hendrik Djævel; men de bleve paa sædvanlig Keltringevis snart uenige om deres Handeler. Henrik Djævel beskyldte Peder for, at han havde saa godt som udspist ham af hans Hus. Sagen kom frem paa Tinge 15 Januar 1661; men Dommeren afviste den,

idet han dog tillod, at «de voldgave deres indstævnedes Sag i fire Dannemænds Hænder, som nu dennom efter begge deres Hænders Sammenlæggelse her for Retten haver forligt». Siden efter blive Kammeraterne dog Uvenner paa ny, og nu udvirker Hendrik Djævel hos Ridefogden, at Peder Jyde bliver kaldet til Tinge, hvor det da regner ned over ham med Klager, for hvad han i den forledne Fejdetid har øvet mod Hans Majestæts Bønder og Tjenere i Vordingborg Len og i Særdeleshed mod Hendrik Pedersen (Djævel) i Udby. Peder Jyde vil udtage Modstævning, men forvises Retten 18 Juni 1661. Endelig den 30 Juli falder hans Dom; der efter Ko. Ma. Forn. af 24 Juli 1660 Artk. 18 kommer til at lyde paa: «at han, fordi han her i den forbigaaende Fejdetid mod en Del Ko. Mast. Undersaatter sig som en Fjende med Vold, Udspisning og Tvang anstillet og forholdt haver, idet han Fattigfolks Gods under Fjendens Navn haver sig bemægtiget, da bør at straffes paa Bremerholms Arbejde paa Livstid, og de, han haver frataget Gods, bør det igen erstattes».

Herregaarden *Lilliendal* i Øster Egesborg Sogn hed tidligere *Skuderup* efter en nedlagt Bondeby af dette Navn. Ved Krigens Udbrud stod dog Byen Skuderup endnu, og her boede paa den Tid en Gaardmand ved Navn *Lars Krog*, som gjorde sig sørgelig bekendt der i Egnen ved sine slette Handlinger i Fejdetiden. Han fortæller selv, at da han saa, hvorledes Svenskerne udskreve flere af hans Landsmænd til Soldater, da blev han saa ræd, at han godvillig gav sig i deres Tjeneste ved en Kvartermester Ole Larsen. Nok er det, han tog Parti med Fjenden. Og det gamle Ord: «Hvo, som

en Bonde plage vil, en Bonde tage skal dertil!» — kom fuldt ud til at passe paa ham; thi saaledes turede og tumlede han med sine Landsmænd, og især da med sine Standsfæller, at Gud maatte sig forbarme.

Efter Krigens Ophør blev Lars Krog paagreben og ført til Vordingborg Slot; hvorfra Ridefogden Lavrids Mikkelsen senere lader ham føre frem paa Baarse Herredsting, for at han der skulde høre Vidneførselen om sine mange begangne slette Gerninger udi den sidst forledne Fejde, om hvad han havde øvet sammen med Korporalen Ole Larsen, om hvad han paa egen Haand havde øvet i adskillige Maader samt tillige for, at han skulde svare til, hvorfor han havde forladt sin Gaard i Skuderup, hvilken han siden den Tid havde været frarømt.

En lang Række af Vidner møde frem og afgive Beretning efter Beretning om Lars Krogs Slethed, men intet rører den forvildede Mand, der fremtræder som en yderst forvorten og fræk Personlighed. Da saaledes Retten en Dag paa Grund af Uvejr ikke kunde holdes i det forfaldne og af Fjenden ødelagte Tinghus ude paa Baarse Mark, og de derfor vare tyede ind i Herredsfogdens Gaard oppe i selve Byen, saa siger Lars Krog, som han havde været inde i Forhør og kommer ud i Gaarden, at «kom han blot nogen Sinde løs igen, da skulde Ammedrup Mænd faa dyrt betalt, at de toge ham til Fange; han skulde nok vide at faa sat Ild paa hver og en af deres Gaarde». Hans Nielsen i Faksinge fremstod og vandt endvidere, at han hørte Lars Krog sige paa bemeldte Tid og Sted, førend han blev indført for Retten, at «saa mange, som vilde «vinde»

over hannem, de skulde saa sandt faa en Ulykke, kom han løs igen».

De allerførste, der fremkom for at vidne om Lars Krogs frække Gerninger, vare *Lars Lærke* af Høfdingshus med sin Hustru Maren, der vandt ved højeste Helgens Ed og oprakte Fingre efter Loven: At først tog Lars Krog en Hoppe, saa god som 10 Daler, fra Larses Dreng (Karl) paa Vejen til Lejren. Og nogen Tid derefter kom han i Larses Bolig og tog to Hopper, satte sig selv paa den ene og en Pojek paa den anden og red dermed af Gaarde, og tog han saa Fjederne med sig, som Hopperne havde paa tillige med en anden Fjeder. Fem eller seks Dage derefter kom han gaaende til Høfdingshus igen, da havde han rendt (redet) den ene Hoppe ihjel, mellem Skuderup og Lars Lærkes; og den anden Hoppe kom Pojeken trækkende med, den var og forrendt og fordærvet. Saa tog han en brunblisset Hest og et nyt Hynde og satte sig paa, tog han saa tillige en brun Hest med sig, som han fik (gav) Pojeken, idet han sagde, at han vilde ride til Gederød, saa skulde Lars faa sine Heste igen; men Lars fik dem dog ikke igen. Og nogen Tid derefter kom Lars Krog atter og gik ind i Høfdingshus og tog en sort Hest, saa god som 20 Daler, og gav den til en Salvegarde, som laa i Skovhuse; og Lars Lærke fik den aldrig igen. Men paa den Tid, som Svensken vilde drage ud af Landet, i de Dage kom Lars igen i deres Hus og havde en Rytter med sig. Og da havde Lars Lærke netop ligget syg i tre Uger og var nys opstanden og sad bag sin Kakkellovn. Da bød Lars Krog Rytteren, at han straks skulde sætte Pine paa Gubben, og Rytteren

satte to Pistoler med Skruer af Laasene paa Larses Tommelfingre og pinte ham meget ynkelig. Og imidlertid løb Lars Krog op i Kammerset og stødte op to Døre paa et Skab, men fandt intet; og der han kom ind igen, sagde han til Rytteren: «Sæt hart paa Gubbens Hemmelighed og pin hannem, saa siger han vel frem, hvad han ved». Men Rytteren vilde dog ikke. Saa rendte Lars Krog ud i Gaarden, kastede Brøndværket af, fik en lang Stage fat og ledte dermed i Larses Brønd, hvor han fandt en Kobberkedel, som han siden tog med sig. Rytteren løb ogsaa ud; og da de siden kom ind begge to, tænkte de, at Lars Lærke havde været død. Maren bad og tiggede til Rytteren, at han dog vilde tage Pinen af hendes Mand, efterdi han var syg og hartad død. Da svarede Lars Krog: «Lad ham dø og drage til Helvede!» Og sagde han derhos: «Maa hun ikke lide det, at han pines, saa tag af Gubben og sæt paa Kærtingen, det Fanden farer i hende. Kærtingen ved lige saa vel, hvad her er, som Gubben». Saa satte Rytteren paa hende, paa begge hendes Tommelfingre, med to Pistolskruer, saa Blodet flød ud. Og Lars Krog bad, at han skulde sætte hart an, saa siger hun vel frem ret nu. Da lagde Rytteren et Stykke af en Grimetøjle om hendes Hoved, og vandt han rundt med et Træ og drejede, saa der sprang Blod ud af hendes Ører; og alt imens bad Lars Krog og sagde, at hun skulde sige frem, hvad de havde. Og hun kunde intet sige frem, for de Svenske havde det alt borttaget. Men da saa Lars Krog gik ud, tog Rytteren Pinen af hende, eftersom hun var hartad død; og svor Rytteren da ved sin højeste Ed og sagde: «Alt dette

maa I takke Lars Krog for!» Saa rede de af Gaarde. Men paa Mærn Gade mødte de Povl Svendsen; og da siger Lars Krog, som de rede forbi: «Nu haver jeg været neder og pint Lars Lærke og hans Kone!» — Saa gik Povl fra og tav stille.

Povl Hansen i Badebygaard vidnede, at Lars Krog kom selvferde til hans 1659 Lille-Juleaften udi Povls Fraværelse og slog hans Hustru, for hun vilde ikke fly hannem sit Skørt, og stødte hende omkuld. Da Povl kom hjem, og Kvinden beklagede sig, søgte han og hans Kone straks neder til Lars Lærkes; hvor de og fandt Lars Krog og hans tre Kammerater. Da spurgte Povl Lars ud og de andre, hvi de havde taget saa af Sted til hans og slaget hans Kvinde og taget af hans Gods.

Da sagde Lars Krog længe nej, han havde ingen af deres Klæder, og var ikke heller i Povls Gaard. Men Povl truede ham med Regimentskvartermesteren. Saa gik Lars hen og fik Povl igen et rødt Bajsskørt, nogle smaa Linklæder og Skorter, og kastede det paa Lars Lærkes Gulv og stak med sin Kaarde igennem Skørtet ti Gange, slog saa Povl med Fladen af Kaarden, imedens han gik paa Lars Lærkes Framgulv; satte han saa den dragendes Kaarde paa Povls Bryst og sagde: «Nu skal jeg støde dig ned!» Da sagde Povl: «Du lader mig vel være; men vil du ikke give mig alt Tøjet?» Og som Povl vilde gaa ud med Klæderne, slog Lars ham igen med Fladen af Kaarden og stak i Skørtet, og allermest slog han Povl i Larses Gaard, hvor Krogen nu gik og stimedede og gol.

Lars Krog, der ledig og løs, uden Fængsel og Baand, blev ført frem for Retten, sagde, at en svensk

Kvartermester Ole Larsen havde befalet ham at gøre, hvad han gjorde.

Derefter fremstod Mads Pedersen i Taageby og vandt: Lars Krog tog hans eneste Ko fra ham ud af hans Kobaas anden Juledag 1659, bandt den udi Gaarden og nødte ham til at trække den til Lars Lærkes, hvor de Svenske vare. Og samme Dag under Prædikenen tog han tre Bistader fra ham, og desforuden en Messingkedel og en Buløkse. Og ellers berettede Mads Pedersen, at Lars Krog var Aarsag til al hans Armod og Ulykke.

Hans Bendsen i Taageby vandt, at Lars Krog paa de Tider, som omvundet ere, søgte og ledte trende Gange i hans Hus og rendte Dørene op efter Mads Pedersen og hans Hustru; samt at han tillige med andre Svenske spurgte flittig efter Mads, idet han sagde: «Kunde jeg finde eller se nogle af Madses Sager, da vilde jeg vel kende dem».

Madses Kvinde Kirsten vandt, at den Tid Lars Krog ledte efter hendes Mand, da sagde han til hende udi hendes Stue, at han skulde sætte en hed Tang paa hendes Næse, saa hun skulde vise ham baade Kobber og Klæder; og sagde han, at han skulde bagbinde Mads Pedersen, Lars Lærke og Morten i Kræmmervænge. Og ellers tog Lars Krog fra dennom alt det, de havde; men dengang han truede hende med den hede Tang paa hendes Næse, da turde hun ikke længre bie ved Gaarden, men maatte forlade den og begive sig paa andre Steder.

Paa Tinget nægter Lars Krog slet ikke, at han jo har taget de nævnte Ting. Bierne tog han dog selvferde to Aftener før Juleaften, og førte han dem til

de andre Svenske; men Messingkedlen og Buløksen bekom Hans Rydsbjerg i Vordingborg af hannem, og gav ham derfor $\frac{1}{2}$ Pot Brændevin og ikke mere. Rydsbjerg spurgte, hvor han samme Gods havde bekommet, og dertil svarede Lars, at han tog det fra Mads Pedersen i Taageby.

Ingvor Pedersen i Taageby vandt i lige Maade, at nu Jul, bliver et Aar, om Natten, mødte Lars Krog hannem selvsektende paa deres Gade, og vilde de plyndre Ole Larsens; og da fornam han, at de andre Pojeker kaldte Lars Krog Kvartermester, og en af dem, en Polak, blev kaldt Korporal. Alle Pojekerne stimlede sammen om Ingvor der paa Gaden, sloge og stødte ham, tog fra ham hans Sko og en Pung med en Nøgle ved; og der dette var sket, blev han tagen af tvende af samme Pojeker, og slæbde de hannem imellem to Heste hen til Ole Larsens Dør, og holdt de hannom derudenfor i Frost og Kulde, barfodet, imidlertid de hug Ole Larsens Dør «isønder» og toge derinde, hvad de fandt. Og dermed slap de Ingvor løs.

Ole Larsen i Taageby vandt, at da de 16 Pojeker havde slaget hans Dør op, jagede de hannom og hans Kvinde bort, saa de maatte søge Skoven; og da toge de bort alt, hvad der fandtes til hans, undtagen en Kedel, som de havde ladet staa i Gaarden.

Lars Krog herom beretter, at hvis de fik samme Nat i Ole Larsens Hus, parterede de imellem hverandre, saa at hver fik sin Del deraf. Men den Tid Kvartermester «Lange Lasse» fik at vide, at sligt var passeret, da bleve de sankede i Præstø, alle de 16 Pojeker, og hver maatte levere sin Part fra sig, som de havde

taget; og beretter Lars Krog, at han fik for sin Part, som han og maatte levere til «Lange Lasse»: En gammel Kaabe, en Hat og et Forklæde.

Maren Gregersdatter, boende i Skuderup, vandt, at Lars Krog ved Evebro Markeds Tider, nu bliver to Aar, tog fire Underdyner, to Gryder, en sorthjelmed Ko — som hun tilforn havde købt af Kvartermester Ole Larsen for en Jærnkakkelovn —, otte Stykker Faar og 6 Daler; og sagde han til hende — og Larses egen Moder hørte derpaa — at han vilde slaa hende levende og hænge hende, at hun skulde lide den forsmædeligste Død, baade hun og hendes Mand; og ikke skulde de lade dennom noget efter i Verden. Nu havde hun ikke uden et brunt Klædesskørt; men det blev hendes Mand, Lars Skrædder, tvungen til at sy Lars Krog en svensk Kjole af; og alt det andet Tøj: Uld, Hør og en Kaabe, puttede Lars i en Tøndesæk og gik med. Lars Krog undskylder sig paa ny med, at han fik intet for sin egen Mund, uden Gryderne, som han solgte til Ole Smed for 2 Sletmark; alt det andet leverede han, dels til Lange Lasse i Præstø og dels til Kvartermesteren inde hos Niels Rasmussens i Skuderup. De beholdt det, og han fik intet. Men han hørte, at Niels Rasmussen sagde til Kvartermesteren, at denne skulde ikkun tage ud fra Lars Skrædder og hans Kone, hvad han vilde have, og sætte det ind til hannom; det var Synd, de skulde have noget.

Sisse Hans Esbensens i Ugledige vandt, at nu til St. Mortensdag, bliver to Aar, da kom Lars Krog paa Marken og ledte efter deres Ko. Han var ridende; men da han ingen Kundskab fik om Koen, kom han hjem i

deres Gaard og fik fat paa hendes Mand og stod over ham med en dragende Kaarde og truede, til hun maatte gaa ud paa Marken og hente Koen hjem og lede den til Kvartermesteren i Skuderup, og Lars Krog red og fulgte hende frem. Den anden Morgen derefter kom han igen selvanden og tog tre Faar. Nok herforuden tog han et Vadmelskort fra hendes Pige; hvilket dog en anden Rytter skaffede hende igen. Endnu tog han udi en Pose syv Par Træsko og et nyt Hørgarnsforklæde. Lars Krog berettede hertil, at Kvartermesteren fik de tvende Faar; men det ene beholdt han og den anden Rytter selv, og flyede de det til Frans Rydsbjerg i Mærn, som derfor gav dem Øl og Brændevin for en Mark.

Thomas Hansen i Allerslev vandt, at forleden Langfredag Morgen, for et Aar siden, da kom Lars Krog selvjerde, slog hans Døre op og i Stykker; saa han, hans Kvinde og Morten Skomager, som var til Huse hos dem, maatte nøgne søge Skoven og derigennem ned til Hr. Søren i Rekkinde. Og imidlertid toge Røverne alt, hvis der var i Huset. Samme Nat laa nogle svenske Officerer til Hr. Sorens, hvilke iligen kom paa deres Heste og rede efter Lars Krog og de andre, saa disse tabte en Del af deres Tyvekoster paa Gaden og en Del i Skoven. Morten Skomager mistede paa samme Tid en Dyne, hvilken han dog siden igen bekom. Lars Krog vil kaste Skylden paa Ole Andersen i Gederød: «De vare aldrig komne til det Hus at plyndre», siger han, «havde ikke Ole Andersen været». Og alt, hvad han fik for sin Part, nemlig et Par Støvler, to Sko, et Forklæde og Morten Skomagere

Flaske-Kjol, samlede han i en Pose og fik Mette i Gederød til at bære Thomas Hansen det hjem igen.

Peder Madsen i Allerslev vandt, at ved Paaske-tider, forleden et Aar, da kom Lars Krog til hans og flakte hans Skive i to Stykker og hug nogle Splinter og Stykker af Siden paa den, slog Vinduerne ud, rev Kakkellovnen ned og satte Sengen over Ende paa den ene Gavl. Siden derefter kom han selvjerde og ledte efter Peder Madsens Ko, og ikke fandt de den straks; da satte de sig alle til Hest og vare færdige at ville ride bort, men saa stod Lars Krog af sin Hest igen, og de andre bleve holdende i Gaarden, mens Lars løb hen i Husene og ledte paa ny efter Koen; og paa det sidste fandt han den paa «en» Sted, hvor den stod «indklint». Saa maatte Peder Madsen købe Lars Koen af for en Rigsdaler; og gav han hannem straks 4 Mark, men maatte blive ham de to Mark skyldig.

Valborg Pedersdatter fra Allerslev vandt, at noget for Paaske, forleden et Aar, da kom Lars Krog ind til hendes og tog en Brand paa hendes Fyrsted og løb op med til Peder Madsens Gaard; men der mødte hendes Husbond ham og fik Branden fra ham og slukede den i Gadekæret, saa han gjorde dermed ingen Skade. Lidt derefter kom Lars Krog igen løbende ind hos Hans Larsens, hvor Peder Madsens Hustru endnu sad og talede med Valborg, og da siger han til Peders Kvinde, at hun skulde hellere gaa hjem og slukke den Ild, han havde stukket paa dem.

Endnu fremstod Kristen Jyde i Allerslev og vandt, at Juleaften 1659, som han kom fra Præstø, da oprendte Lars Krog hannem paa Skibbinge Mark, og

straks hug han hannem tre Huller udi hans Hoved og stak ham udi hans Albue med sin Kaarde; saa Kristen gik vanfør udi 26 Uger og bar sin Arm udi en Liste i hele bemeldte Tid.

Afgangne Lægdsmand Hans Høgs fattige Enke Merde, der sad til Leje i Hr. Søren's Hus i Rekinde, blev af Lars Krog og hans Parti ligeledes frarøvet alle hendes fattige Ejendele; og den gamle Kone maatte ty ud i Skoven for at søge sig Skjul og Frelse.

Til sidst bleve Lars Krogs Handeler saa mange og saa grove, at endog Svensken fandt det for galt; hvorfor Oberstløjtnant Arensdorf under Grev Pontus de la Gardie udstedte en skriftlig Ordre, dateret Jungshoved Slot den 9 Juni 1660, til at paagribe Lars Krog, hvor og hvorledes han kunde findes, for nogle Skælmstykker han havde begaaet udi Landet saavel som udi Skovene. Da var det, at han blev fanget af Ammedrup Bymænd og ført ud paa Vordingborg Slot. Efter at de mange Vidner ere førte paa Tinget, sætter Ridefogden i Rette, at Lars Krog, der baade i Ufredstiden og efter Freden har øvet de mange omvundne Misgerninger i Vordingborg Len mod de arme Bønder og Ko. Ma. Tjenere, i Sønderlighed i Baarse Herred og derforuden i Jungshoved Len — Gerninger, som hvert Menneske maa beklage, og om hvilke der, om fornødent gjordes, med god Samvittighed kunde føres endnu langt flere Vidner — da bør Lars Krog efter Ko. Ma. udgangne trykte Forn., dat. Kjøbenhavns Slot den 24 Juli 1660, Art. 11 ingen Naade bevises; og var Ridefogden Dom begærendes, saaledes, at Lars Krog, andre til Afsky og Eksempel, som Landsens Forræder bør at miste sit Liv med et

Sværd, og efterdi han haver røvet og ranet, bør derfor den højre Haand hannom levende afhugges, og Hovedet med samme Haand at sættes paa en Stage; og som han haver stjaalet, da derover en Galge at slaas, og siden efter Kroppen dernedenunder til Høj og Hedenjord at stedes. Herudi at dømme haver Herredsfogden til sig taget otte lovfaste Mænd, hvilke otte Mænd med Herredsfogden udginge uberaadte og igen indkom velberaadte, og saaledes afsagde Dommen: «Eftersom Lars Krog efter Vidnesbyrd og hans egen Bekendelse udi den sidste Fejdetid her i Landet haver undviget og frarømt sin Gaard, som han udi Fredstid haver fæstet og bevaanet udi Skuderup, og haver givet sig frivilligen uden Tvang udi de svenske Krigsfolks Tjeneste, hvorudi han haver udpist, givet Anledning til og selv været med til, at en Del af Undersaatterne her i Herredet ere blevne pinte, slaade, huggede, udplyndrede, berøvede og bestjaalne, om Dagen saavel som om Nattetider, og endnu udi sit Fængsel haver truet og undsagt dennom, som har hannom paagrebet, og dennom, som deres Sandhed nu her vundet imod hannom haver, efter Tingsvidnernes videre Formelding, da vidste vi ikke at kunne befri Lars Krog, efterdi han har forrædelig brudt den Ed, som han og det ganske Land har svoret Hans Ko. Ma. efter Fuldmagters videre Formelding, at være Hans Mayst. huld og tro og at afvende Ko. Ma. og Kronens Skade og Ugavn med største Flid og Mulighed; da — efterdi det befindes, at Lars Krog har været Hans Mayst. utro og tilføjet Landsens Indbyggere stor Skade, Fordærv og Ødelæggelse — tildømmes Lars Krog at miste sit Liv med et Sværd, hans Hoved paa en Stage

at sættes, og derefter den højre Haand at afhugges og slaas paa Støtten under Hovedet, og Kroppen derunder udi Høj og Hedenjord at begraves; hvortil hans begangne Gerninger haver hannom dømt til Døde, og ikke vi otte Mænd med Herredsfogden». B. H. Tb. 24 September, 8 Oktober, 15 Oktober og 5 November 1661.

Efter Krigen.

Da den store Ufred endelig var ovre, saa det ud, som var Dødens Engel gaaet igennem Landet. Gaarde og Huse, ja hele Landsbyer stode øde og forladte, Nød og Elendighed raadede overalt. I et Brev¹⁾, som Rigens Marskal *Johan Kristoffer Korbitz* den 17 August 1660 som Lensmand skrev til Kongen, hedder det om den sørgelige Tilstand: «En Del Menneskers døde Kroppe ere beliggende paa vildene Mark her og der i Lenet, af Fugle og andet ere de moksen fortærede; nogle ere her rettede, lagt paa Stejler af de Svenske for en ringe Aarsag, fornemmelig, at de deres Herre og Konning og deres Fæderneland Troskab vilde bevise, og fornemme Godtfolk kan være paarørende. — Dersom det derfor naadigst Kongen vilde behage, de døde Kroppe at maatte bortføres og nedgraves paa Kirkegaarden, som er den Sted tilhørende, hvor deres døde Legeme nu findes liggende».

Intet Sted i Landet saa det dog næppe saa slemt ud, som i den sydøstlige Del af Sjælland, hvor Krigens

¹⁾ Sjæl. Indl. 17 August 1660.

haardeste Trængsler med mægtig Tynge havde kuet og lamslaaet Befolkningen. Gennemgaar man efter Baarse Herreds Tingbog de Beretninger, som efter Freden bleve afgivne paa Tinge af de Nævn, der havde synet Herredets Gaarde, Marker og Skove, kommer man til den sørgelige Erkendelse, at det stod saare ilde til. Vil man med de sandfærdige og uhildede Vidner gøre en Vandring gennem Herredet fra Nord til Syd, da hedder det straks, den 14 August 1660, om det nordligste Sogn, *Everdrup*: «Der kan ikke findes at være saaet en Fjerdepart af al den ganske Sogn, som tilforn kunde være saaet udi Fredstid, formedelst der findes af Sognets 62 hele og halve Gaarde 33, som slet intet er saaet til, og det, der findes, er meget «vaagt».» Af Byen Engelstrups 9 Gaarde var der intet saaet til de 6, af Stavnstrup 7 Gaarde var der intet saaet til de 5; men til alle Hemmestrup 8 Gaarde var aldeles intet saaet.

I *Snesere* Sogn fandtes 21 August 1660 3 Gaarde at være helt borte, afbrændte; 13 vare øde og 14 halv øde; hvorhos der til 13 Gaarde slet intet var saaet. 9 Huse vare slet øde og borte, deriblandt «Tape Nøyes Krohus», der var afbrændt. I Skovene var der fældet og borttaget 86 Ege, 139 Bøge og 233 større Grene. Men om Byen *Even*, der i Sognet, hedder det 27 November 1660: «Bymændene ere ganske ruinerede og udplyndrede af Fjenden, haver været jagne fra Bøligen, saa de aldeles intet haver saaet i Jorden i tvende Aar. Mikkell Skovriders Gaard er afbrændt, og Knud Sokkes samt Anders Rasmussens afbrudte».

Hans Bendsen i Store Røttinge er i Fejdetiden

undvigst sin Ejendomsgaard, og da han ikke siden er vendt tilbage, staar den slet øde og forfalden.

Af de 24 Gaarde i *Baarse* By vare de 10 slet øde, 1 halv øde; et Gadehus samt Degnestavnen var slet øde; og til de fleste af Gaardene var der slet intet saet. Tb. 21 August 1660. Om de andre Byer der i Sognet hedder det: Af *Risby* 7 Gaarde havde de tvende slet intet saet, og de andre næppe en Tredjepart; *Broskov* Bymænd ere ganske udplyndrede af Fjenden, haver været jagne fra Boligen og haver lidet eller intet saet. Og i Skovparterne savnes 89 Ege, 84 Bøge og 172 Grene.

I *Beldringe* Sogn fandtes 8 øde og 6 halv øde Gaarde, samt 11 hvortil der intet var saet; 1 øde og 1 halv øde Hus, foruden Degnestavnen, der var slet fordærvet, og hvortil intet var saet. Tb. 21 August 1660. I Skoven savnedes 55 Ege, 142 Bøge og 1419 Grene.

Men intet Sted stod det dog saa ilde til, som i *Skibbinge* By, om hvilken der vidnes paa Tinge 13 November 1660, «at der til Byens 21 Gaarde aldeles intet er saet, Folkene ere jagede derfra, og Byen staar ganske øde, hvorudover Gaardene ere saa ganske ilde medhandlede og næsten alle øde, flere ere nedbrændte eller nedbrudte, og Resten fordærvede, Gærderne og Haverne ere og alle øde». Lars Grib i Ammedrup vidner 29 Januar 1661, «at *Skibbinge* By var ganske øde og af Fjenden ruineret paa et Aars Tid, som var 1659; saa slet intet blev saet eller pløjet til nogen Mands Gaard, og Folkene vare forløbne Byen, saa der var ingen tilbage, hvorover alting blev dennom frarøvet

og borttaget; saa de aldeles ingen Middel haver dennom at opholde med i denne besværlige Dyre-Tid». *Skibbinge* Skov var ogsaa ilde medtagen: Synsmændene talte 200 rodhugne Træer, deriblandt 70 Ege, men mange gik de forbi, uden at kunne finde dem, 100 Ege og Bøge vare afbrændte, og af 70 Bøge var Toppen slet afhuggen, hvorhos de baade paa Ege og Bøge fandt flere Tusinde afstævnte Grene, saa mange, at de ikke kunde tælle dem. Tb. 29 Januar 1661.

I «*Endegaarde*» By var een Gaard nedbrudt og en anden halv fordærvet; Sæden, der var saet til Byen, var saa ringe i Mængde, at Peder Povlsen, der ellers kunde saa 2 Pund Korn i den ene Mark og 30 Skpr. i den anden, kun havde saet 3 Skpr. Rug og 2 Skpr. Ærter, og de øvrige Bymænd i Forhold hertil.

Tudbye (Tubæks) Mølle var slet fordærvet og stod i lange Tider øde, da Mølleren maatte flygte derfra.

Af 54 Gaarde i *Allerslev* Sogn stode 8 slet øde, 5 halv øde, til 13 var slet intet saet og til de øvrige en ganske ringe Part. I Skoven manglede 192 Bøge og 240 Grene.

I *Udby* Sogn fandtes af 39 Gaarde de 6 øde, 10 halv øde og til 15 var der slet intet saet. I Skoven savnedes 18 Ege, 138 Bøge og 404 Grene.

Af 78 Gaarde i *Øster Egesborg* Sogn var der 18 slet øde, 22 halv øde og til 36 var der intet saet. Til *Lækkende* By var Bygmarken ganske øde, fordi Gærderne til Hovmarken vare borte, og Rugmarken var helt fordærvet. I de to Byer *Skuderup* og *Skovhuse* fandtes ikke et eneste Vindue.

Peder Kristensen i *Rødstofte* lod føre fire Vidner

for, hvor ringe deres Sædavl havde været der i Øster Egesborg Sogn i 1659. Han havde ladet 8 Mænd syne Sæden, og de havde fastslaaet, at der ikke kunde ydes mere af Sognet end 1 Pund Rug og 1 Pund Byg i Konge og Kirketiende. Og i Skovene fandtes rodhugget 26 Ege og 165 Bøge, samt stynet 344 Grene.

I Mærn Sogn fandtes af 68 Gaarde 13 øde, 8 halv øde, og til 16 var der intet saet. Til Nørre Mærn blev Rugmarken ganske opædt og fordærvet, formedelst det sidste svenske Regiment, som gik igennem Byen, slog Lejr paa deres Rugmark om Natten. Tb. 21 August 1660. I Skoven var rodhugget 74 Ege og stynet 848 Grene.

Endnu i 1662 fandtes der i *Baarse* Herred 50 øde Gaarde. Og af Herredets 15 Ejendomsgaarde og Huse vare 3 Gaarde øde, og de øvrige saa ringe, at den bedste kun vurderedes til 150 Dlr.; de andre derfra nedad til 20 Rdl. for en Gaard og 3 Rdl. for et Hus. Tb. 25 Marts 1662.

Som det gik i *Baarse* Herred, gik det ogsaa i Naboherredet, *Hammer*. Der fandtes efter Krigen 110 øde Gaarde: I Snerthinge laa 9 Gaarde øde, i Køng 7, foruden Kønggaard, i Sallerup 8 Gaarde og et Gadehus, i Vester Egesborg 8 Gaarde, i Ring 5 Gaarde, medens Remkolde og Lundbytorp vare helt afbrændte og øde, det samme var Tilfældet med Køllebæksmølle; medens Tjørnebæks Mølle havde været øde i mange Aar.¹⁾

Mændene vare løbne bort i Fejdetiden, naar de

¹⁾ Rigsarkivet: Vordingborg Slots Jordbog 16 November 1660.

ikke kunde bjærge sig længere for Fjenden; og de vedbleve at løbe fra Gaardene, fordi Nøden og Elendigheden var saa stor. I Begyndelsen af 1661 løb Peder Kristoffersen i Sandvig, Lars Klant i Dyrlov og mange flere med dem fra Gaardene, de kunde ikke nære sig der. Tb. 30 April 1661. Tubæks Møller, Hans Iversen, var allerede tidligere løbet sin Vej. «Jeg maatte løbe fra andres, som fra mit eget!» siger han. Tb. 9 Oktober 1660. Men naar Manden løb af Gaarde, og den herreløse Gaard stod igen, regnedes den for Allemands Gods; og der var ingen, der gjorde sig Samvittighed af at plyndre den. Derfor lader ogsaa Ridefogden Skuderup Bymænd og Husmænd kalde til Spørgsmaal at høre, anlangende Rasmus Krogs Gaards Nedbrydelse og Borttagelse, om nogen af dem kunde bevise sig at være uskyldig deri. Og paa samme Vis gik det Lækkende Bymænd, angaaende Hans Madsens Gaard, som han var undvigt. Tb. 22 Januar 1661. Men om Lars Povlsens Hustru i Kindvig hedder det, 4 September 1660, at hun i Ufredstiden tillige med sine Børn gik ind i en øde Gaard der i Byen og tog en Stolpe af en Skivefod (Bordfod), Skiven og noget af en Slagbænk og slæbte af Sted med. En af Bymændene, som gik forbi og vilde i Kirke, da det var en Søndag, sagde til Kvinden: «Her gaar det ilde til!» Men hun svarede rapt: «Ligesaa gaar det til hos mig, naar jeg løber af Huset».

Det kneb haardt med at faa Mænd ind i de øde Gaarde. Ridefogden lader vel den ene Gang efter den anden baade Mænd og Karle indvarsle til Tinget; men kun ganske faa møde frem. Den 4 September 1660

var der kaldet og tiltalt i alt 14 Personer, men kun fire mødte. Af disse fremføre de tre, at de i Fejdetiden havde mistet alt, og nu havde de intet at holde Gaard med; og den fjerde, Iver Lavrsen i Præstø, der var undviget sin øde og afbrændte Gaard i Endegaarde, og som nu tiltaltes til Dom at lide og sin Gaard at opbygge, svarede ydermere, at han havde mistet sin Helbred udi denne besværlige Tid af Fjenderne, som haver skudt hannom med en Kugle igennem ved hans højre Patte, som han for Retten fremviste 11 September 1660, og er han derover vanfør. Den følgende Tingdag lader Ridefogden 14 andre Mænd og Karle kalde; men ingen mødte. Der bliver da fældet den Dom, «at de, som ere undvigte deres Gaarde, skulle straks forføje sig til dennom og udi By og Mark holde dennom ved Hævd; saa skulle og Ko. Mast. vornede Sønner tilfindes at besidde Gaarde der paa Lenet, hvor dennom forevises, saafremt de ikke ville paagribes med Fængsel og Jærn, om de dennom derudi modvilligen forholder». Den 16 Oktober indkaldes 6 unge Karle; men ingen af dem møder. To Brødre fra Allerslev tjente i Vester Egede Sogn, den ene hos Ole Knippel i Rønnede; de kunde ikke selv komme; men saa møder deres gamle Fader frem for dem paa Tinge og siger, at han havde intet, og de havde ikke mere.

Men trods det, at Karlene saaledes udebleve fra Tinget, vedbliver Ridefogden lige uførtroden at indvarsle dem. Den 17 Juni 1662 var der indstævnet 12 Personer; deriblandt de tre Brødre Oluf, Jep og Lavrids Hansen, fødte paa Ejendomsgaarden i Snesere; ingen mødte, uden den ene af de tre Brødre, Lavrids,

der svarede, at han formener at vorde fri for at modtage Gaard, fordi han er født paa Ejendom. Hertil gensvarede Ridefogden, at efterdi Herligheden fulgte Hans Majestæt, kunde saadanne Udflugter hannom ikke befri; men bør han, saavel som hans Brødre, være Kongens Fuldmægtig følgagtig og besidde øde Gaard, hvor den forevises. Tb. 17 Februar 1662.

Rasmus Lavrsen i Faksinge skulde tvinges til at besidde en øde Gaard; men han svarede, at han var født i en fri Købstad, og formodede han derfor ogsaa at være og blive fri.

Erik Nielsen, der tjente Hans Kristensens Kvinde i Præstø, var ogsaa kaldet til Tinget; han mødte og fremlagde følgende Vidnesbyrd fra Borgemester og Raad i Præstø:

«Eftersom voris Medborger, ærlig Mand Erik Nielsen, barnefødt udi Øster Egesborg Degnegård, sit skriftlige Testimonium af os Borgemester og Raad i Præstø er begærendes; da er det os bevidst, at bemeldte Erik Nielsen haver for nogle Aar siden svaret sit ærlige Borgerskab her i Præstø, derhos med andre sine Medborgere skattet og skyldet efter sin Evne og ringe Formue udi fredelig Tid, og ellers har han udi fjendtlig Tilstand udstaaet tillige med andre sine Medborgere stor Indkvartering med anden stor Maanedskontribution, saa han derover er bleven saa forarmet, at han, fattige Mand, nu paa sin Alderdom intet andet haver at erhverve sin Næring med, end han det hos Gud og Godtfolk kan betjene, og ellers haver han udi sin Velmagt, hvor vi hannom paa Byens Vegne haver kommanderet, sig villig ladet finde; saa vi hannem ej andet kan beskyldte, end

han sig jo som en ærlig Borger hidtildags haver forholdet. Dette saa at være udi al Guds Sandhed, vidne vi Borgemester og Raad i Præstø med voris Hænder neden skrevet.

Ex *Præstø*, den 23 April 1661.

Christopher Perszen, Eghd. Niels Jørgenzen, Eghd.
Jørgen Erlandtzen, Eghd.»

Det var Nøden alene, der drev bort fra Gaardene og vakte Angsten. Indfæstningen kunde det ikke være, thi den var kun en Ubetydelighed. Ridefogden lader saaledes i 1661 følgende indkalde til Tinge, for at de skulle dømmes til at betale den Gaardfæstning, som de ere tilpligtede: Jens Pedersen af en Gaard i Hastrup 1 Rdlr., Jørgen Pedersen af en Gaard i Baarse 2 Rdlr., Jakob Madsen af et Hus i Hastrup $\frac{1}{2}$ Dlr., Rasmus Larsen af Peder Degns Halvgaard i Dyrlov 1 Td. Havre, Rasmus Pedersen, en vanfør Karl, født paa Lenet i Ugledige, fæstede et øde Hus, hvorfra Manden var bortdød, giver 1 Sldr., Hans Larsen for en Gaard i Faksinge 2 Sldr. Andre betale Gaardfæstning uden Varsel: Rasmus Fugl for en Gaard i Skallerup $1\frac{1}{2}$ Dlr., Peder Finke for en Gaard sammesteds 1 Dlr., Anders Gaardsted 3 Rdlr., Niels Pil for et Hus 1 Rdlr., Hans Dyre og Peder Væver i Teglstруп have byttet Hus og Gaard, hvorfor den ene skal give 1 Dlr., den anden 4 Dlr., Lars Top af en Gaard der i Byen 6 Dlr. og Ole Kjøge af et Hus $\frac{1}{2}$ Rdlr. Tb. 2 Juli 1661. En følgende Tingdag betaler Ole Jørgensen i Staarby af en Gaard 1 Rdlr. og Anders Spurv ligeledes for en Gaard 1 Rdl., medens Niels Ræv giver 3 Rdl. for en Gaard i Skuderup. Saaledes veksler det fremdeles. Kun maa

Mikkel Jyde i Skuderup af en Officersgaard give 9 Rdl. i Indfæstning, Lars Lydike af en Gaard i Rødstofte 6 Rdlr. og Egesborg Bymænd i Fæste for en øde Gaards Jorder 4 Dlr. Tb. 9 Juli 1661.

Men trods Lokken og Truen vilde Folk ikke til Gaardene; thi Fattigdommen og Trangen var saa stor, at det var en fortvivlet og trøstesløs Handling at binde an med en øde Gaard, og hellere tog saa Manden Tiggerstaven i Haanden og vandrede til Tinge for der at hente Brev og Forlov til at maatte gaa om og tigge. De vare mange, der gik den Vej.

Kristoffer Jensen fra Rekkinde møder frem paa Tinge den 30 Oktober 1660 med følgende Brev fra Ridefogden Anders Nielsen paa Jungshoved Slot: «Eftersom den fattige Mand Kristoffer Jensen haver været hos mig, og efter Begæring hannom en Seddel at ville meddele til Baarse Herredsting, om hvis mig, saavel som alle her paa Lenet, er vitterligt, at nu forgangen Paaske, er et Aar, om Natten, blev der sat Ild paa hans Gaard, og opbrændte alt hans Kvæg, Korn og Formue, som han havde; saa den gamle, stakkels Mand med sin Hustru nær vår bleven indebrændt. Dette er mig, saavel som og alle andre her paa Lenet, i Guds Sandhed bevidst.

Actum *Jungshoved*, den 26 Oktober 1660.

Anders Nielsen.»

Manden fik Tingsvidne herpaa og Tilladelse til «at besøge Godtfolk om Hjælp i Herrens Navn, eftersom han er geraaden i største Armod og Fattigdom». Hertil føjes: «Vor is venlige Bøn og Begæring er til alle og enhver, i hvad Stand og Kondition I være kan, at I

for Guds og denne voris ringe Skrivelses Skyld ville være denne fattige Mand noget behjælpelig i Jesu Navn til samme hans store Skades Oprejsning, naar han eller hans visse Bud herom eder besøgendes vorder, tagendes Løn hos Gud allermægtigste, som alle gode Gerninger igen rigeligen vil belønne. Sligt forskyldte vi gerne igen i lige Fald, om nogen af eders — det Gud forbyde dennom at paakomme — os forekommendis vorder».

Paa lignende Vis fremstod Knud Pedersen i Nørre Mærn og klagede sig over, hvorledes hans Kvæg, Heste, Korn og indehavende Gods af Fjenden blev borttaget og hannem berøvet udj forleden Fejdetid, tilmed blev Gaarden ganske ruineret, saa han aldeles ingen Middel haver, hvorved han kan komme paa Fode igen, med mindre han Godtfolk udi Jesu Navn om nogen Hjælp maatte søge. Vidnerne bekræfte, at Knud Pedersen paa hans Gods og Formue ganske er udplyndret og spoleret, eftersom han tidt og ofte maatte undvige Boligen, naar Tropperne marcherede igennem Byen. De bede: Hjælp ham for Guds og denne vor ringe Skrivelses Skyld.

Gregorius Brus i Skovhuse vandrer ligeledes ud med Bønnebreve. Han havde opbyggt sin Gaard af ny for otte Aar siden; men i Fejdetiden blev den med al hans Formue ved Nattetide af «den skadelige Ildebrand og vaadige Gæst fortæret og ganske opbrændt, saa at han fattige Mand med Hustru og Børn næppelig med Livet undkom!» Hjælp ham.

Rasmus Larsen i Skuderup og Mads Ræv i Mærn komme begge frem 25 Februar 1662 og begære Tingsvidne for deres Skrøbelighed og Armod, eftersom de have

mistet al deres Formue under Ufreden, og de nu ikke vidste at ernære sig uden ved at tigge. Rasmus Lavrsen lider tilmed af Tarmløb; og Mads Ræv klager, at den onde Orm (Kræft) haver sat sig udi den venstre hans Hase og sig daglig formerer, saa han er foraarsaget at give sig under Badskær og Læges Haand, men haver ingen Middel at betale med.

Mangen Bonde blev vel fritagen for Tiggergangen; men kun som Følge af, at han var bukket under i Trængselstiden. Saaledes hedder det om Jens Nielsen og Peder Degn i Dyrlov og Peder Bosen i Rødstofte; at de hendøde i Nød og Armod i Svenskens Tid; det samme siges om Rasmus Hemmingsen, Niels Ladeby, Niels Olsen og Hans Mikkelsen i Mærn, Niels Mikkelsen i Taageby, Peder Olsen i Udby og Morten Mogensen i Lækkende, Ole Rasmussen og Ole Bonde i Skallerup; og om ikke mindre end 5 af Mændene i Byen Skovhuse hedder det, at de hendøde i Armod i Svenskens Tid; og endelig var det samme Tilfældet med Peder Ibsen i Snesere. Andre vare rømte bort og kom ikke tilbage igen. Det var Tilfældet med Mads Plov, Kristen Villadsen og Lars Klant i Dyrlov, Peder Mikkelsen og Jens Aader i Mærn. Men om Hans Pedersen i Skovhuse hedder det, at han blev udtagen til Soldat af Svenskerne og kom aldrig tilbage mere. Tb. 6 Maj 1662.

Der var dog nok tilbage, som kom til at gaa med Tiggerstaven. Om Hans Mortensen i Rødstofte siges der, at hans Gaard blev ganske afbrudt i forleden Fejdetid, og Manden gaar nu om med Kone og Børn og «tiger». Ole Bondes Gaard i samme By er øde,

Manden er død, og Kvinden gaar om og «tiger». Knud Pedersen og Jens Rasmussen i Mærn gaa begge den selv samme sørgelige Gang med Kone og Børn, og bedre gaar det ikke hverken Evert Kristensen eller Jens Kjøge af Udby, Morten Andersen i Skallerup eller Lavrids Ibsen og Hans Kristoffersen i Skovhuse. Endog Selvejerbonden Hans Goddag af Rødstofte havde maattet forlade sin Gaard og gik om og tiggede. Tb. 19 November 1661. Hans Goddag tillige med flere Ejendomsbønder havde lovbudt deres Gaarde til Salg ved Tinget de fastsatte fire Gange. Ole Smed i Skuderup faar sin Gaard solgt til Gjert Rasmussen, Borger og Indvaaner i Stege, for 150 Daler; men Hans Bendtsen i Store Røttinge, der i sin Ejendomsgaard skyldte 117 Sldr. 2 Sl~~æ~~, og kun kunde faa den vurderet til 80 Sldr., løb bort fra Gaard og Gods; saa det var intet Under, at Hans Goddag gjorde det samme; thi hans Gæld var langt større, og hans Gaard, der var nedbrændt, ansloges kun til 50 Sldr. Efter at han saa den 25 Juni 1661 havde opbudt sin Ejendomsgaard til fjerde Ting, og ingen af hans mange Slægtninge blandt Bønderne i de nærliggende Sogne turde løse ham af, gik han bort fra det hele med Tiggerposen paa Nakken; og saaledes vandrede han om i tre paa fjerde Aar, indtil han endelig fandt Ro og Hvile i Graven. Imidlertid bleve Tiderne bedre. Og allerede 1665 fik Hans Goddags Enke, Kirsten Jensdatter, Gaarden solgt til Povl Povlsen, der ikke alene skulde betale Enken en Købesum af 150 Sldr., men ogsaa tilsikre hende «Undertagt»¹⁾ eller Aftægt i

¹⁾ Enken skulde i «Undertagt» have et Hus paa Rødstofte Gade, liggende op til Lavrids Lydiksens Gaard, 2 Skpr. Land

hendes Livstid. Som et andet Bevis, paa hvor hurtig Tiderne bedrede sig, kan anføres, at den Ejendomsgaard, som *Klavs Grubbe*, Hofmester hos Lensherren Ulrik Frederik Gyldenløve, besad i Ammedrup, i 1662 kun vurderedes til 60 Dlr., og tvende tilhørende Huse til respektive 5 og 3 Daler, medens samme Ejendom med de to Huse den 11 September 1666 takseredes for 380 Dlr. — Men i Nødens Tid, baade under og lige efter Krigen, maatte ikke alene Gaard, men ogsaa Gods springe. Maren salig Daniel Lavrsens paa Oregaard maatte forlade sin øde Gaard, og da sprang tillige hendes kønne Kappe til 40 Daler. Peder Lavrsens Hustru i Sandvig mistede en Kaabe til 21 Daler, et brunt Skørt til 8 Dlr., en sort Klædestrøje til 6 Dlr., en engelsk Trøje og et brunt Fløjels Snørliv med Maller og Sølvlænke; men et rødt Skørt havde hun været saa fornuftig at sy om til en Kofte til Manden. Den beholdt han. Mads Hansens Kvinde i Sønder Mærn havde maattet sætte sit vakre Sølvbælte, der vejede 15 Lod, i Pant hos Jens Lavridsen i Præstø. Den samme Vej var mangan Kakkellovn og Kedel eller Smykke af ædelt Metal vandret: Peder Byse i Faksinge havde

ved Kattebjerg og en Eng i samme Mark, kaldet «Streng-Eng», en Ager op i Ællekærs Raad paa 2 Skpr. Land, samt Engen der i Ællekær i 3 Aar; i Nørremarken en Ager, kaldet Rydsbjerg, 1 Skp. Land stor, og en Eng dertil kaldet Tankelvræa. Desuden havde hun endnu til gode fra Ejendomsalget 6¹/₂ Sldr. og et Par Sko; Povl Povlsen betaler heraf straks 2 Sldr. og Resten til St. Mikseldag; hvorimod Kirsten Jensdatter ved sin Broder Bendt Jensen i Baarse giver Povl Skøde paa Hans Nielsen Goddags Ejendomsgaard og Grund i Rødstofte.

maattet pantsætte sit Sølvbæger og to Sølvskeer; han — ligesom de andre — for at skaffe Fødekor: Rug og Byg. Tb. 19 November 1661. Lutz Schrams i Grumløse havde ligeledes maattet sætte adskilligt Sølv i Pant hos Anders Aage i Barse for Penge og Varer i Krigstiden. Tb. 21 Maj 1661.

Men langt værre end Tabet af Gods og Formue, var dog Tabet af den Sjælens Renhed, der havde hersket før Ufreden. Krigen med sine Følgesvende: Forbrydelser og Laster, havde bragt en Smitte med sig, der gjorde et mægtigt Skaar i de forholdsvis rene Sæder. Det var vel ikke saa, at Befolkningen levede i en Uskyldighedstilstand før Fejdetiden; men det hører dog til de store Sjældenheder at finde de grove Laster, som Drukken-skab og Hor, eller store Forbrydelser, som Tyveri, Røveri og Mord, omtalte i Tingbøgerne i Aarene forud for Krigen. Rapserier og Smaaforseelser blev sikkert da afgjorte inden for Bylavets Kreds ved Gadestævnet. Der faldt Dommen, og den fuldbyrdes straks. Eller, naar det kom højest, naar Overtræderen var haardnakket og ikke vilde gaa til Bekendelse, da blev Forbrydelsen kundgjort for Sognepræsten, og Bandlysningen lød fra Prædikestolen. Men baade for Dommen ved Majbænken og for Bandlysningen i Kirken bar enhver en ubetinget Frygt, der skræmmede og holdt i Ave.

Der er en stor Kløft imellem Forholdene før og efter Krigen. Ved Fejdetidens Ophør er det, som var Hovedet bidt af al Skam og alle Baand løste; nu kan Bylavet og Kirketugten ikke længere holde Orden og ave Forbryderne; men Lovens skarpe Sværd maa bruges paa Tinge for at tugte og bringe Advarsel.

Værst gik det med Ejendomsforbrydelser; thi fra Krigens Tid vare mange komne i Vane med at tage hvad og hvor, der var noget at finde, og denne Vane fortsattes der med, saa Tyveriernes Antal løb højt op. Her skal dog kun anføres nogle enkelte Eksempler:

Mads Rasmussen havde stjaalet fem Svin i Raad-vænget paa Lækkende Fang ved Ugledige. Svinene tilhørte Niels Olsen i Ugledige, og denne havde derfor efter Tidens Skik og Sædvane selv maattet holde Tyven i Forvaring, indtil han kan fremføres paa Tinge. Der vedgaar han, at han drev Svinene til Kiddehave, hvor han solgte de to til Rasmus Brager for 2 Skp. Rug og 2 Sletmark i Penge; de andre tre solgte han derimod til Kirsten Knuds i Nyraad for 2 Skpr. Rug; men ingen af Køberne vilde dog betale ham noget, for han skaffede Seddel for, hvor han havde faaet Svinene fra. For at skaffe en saadan gik han til Vordingborg og talte med en Skoledreng ved Navn Jakob Schøtt, «som ligger til Lars Kaaes, Væveren, der bor paa Riddergade»; og samme Dreng, som og skrev Seddelen, fik to Skilling for sin Umag; han begærede ellers en «Fjerring» Nødder, men det kunde Tyven ikke give ham, formedelst han ingen Nødder ejede.

Og bekendte Mads Rasmussen, at han intet havde stjaalet videre, uden den Tid han for et Aar siden tjente forrige Herredsfoged Jakob Hansens Enke i Barse, da tog han en «Jærn-Plov-Tiste» og fire Jærnkroge af en Age-stol, som Maren Mads Mikkels i Barse fik af ham, og gav hun hannem Æbler og Nødder igen; og berettede han, at Kvinden bad hannem om, at han skulde fly hende det; thi det havde været hendes eget tilforn. Og videre

bekendte han, at Ane salig Niels Franses i Vordingborg og hendes Mand, imidlertid han tjente der for tre Aar siden og vogtede Kvæget, leverede de hannem engang 14 Mark, at skulle bære Thomas Skrædder for Arbejde; da kom Lars Bysvend til hannom, som han sad og talte Pengene i Jens Lunds Bislag, og tog to 28-Skillingstykker fra ham; saa turde han ikke bære de andre tilbage igen, men løb bort med dem og tog ind til Kjøbenhavn; hvor han dog ikke kunde nære sig for Krigens Besværlighed. Nogen Tid derefter, da han kom tilbage, fik han hos sin Formynder Lars Bager i Vordingborg 14 R 1 S og betalte dermed Anne Niels Fransens igen. Af Formue og Gods haver han hos Bo paa Dragø en tavlgraa Hoppe i Forvaring, hvorpaa Bo haver forstrakt hannom med 1 Sletdaler. Nok haver han en Arv paa 60 Daler, som Mads Kristensen paa Kristianshavn haver under sit Formynderskab.

Svinene bleve af Retten vurderede, de tre gamle hver til 2 Sldr., og de to Grise hver til 2 Sl R .

Otte Dage herefter, den 13 November 1660, førtes Fangen frem paa Tinget igen, og da dømte Herredsfogden med otte tiltagne Doms mænd: «Efterdi Mads Rasmussen tilstaar at have stjaalet, de fem Svin, som hos hannom her ere til Stede, vides hannom ej at kunne befri, men han bør at miste sit Liv, klæde Galge og Gren, hans Krop udi Høj og Hedenjord, hans Hovedlod udi Kongens Være og Bonden igen sine Koster efter Loven».

Hestetyven Henrik Kristensen sad fangen inde i Stevns. Peder Bjørnsen i Dysted tog derind og udspurgte ham om den brune Hoppe med Vorten som en

Faarepatte under Kæben. Jo, den havde han ganske rigtig taget. «Men», føjede Tyven til, «havde jeg vidst, at det var din, skulde jeg ikke have rørt den. Gak til Oluf Søfren i Pederstrup i Smørum Herred, han har den for intet, han er ikke bedre end jeg; mens bliver ikkun hart ad med Oluf Søfren, og lader hannom ikke stryge eder om Munden med en Harefod». Tb. 5 November 1661.

Gaasetyven Rasmus Pedersen fremføres, og Ridefogden sætter i Rette, at da Tyven flere Gange har stjaalet og er truffen med «Tiuffnet», bør han at straffes paa sit Liv til Galge og Gren. Velbaarne Kristoffer Lindenvovs Fuldmægtig, Peder Kristensen, svarede paa sin gunstige Husbonds Vegne, at det var ringe Tyveri, og Tyven ikke derfor bør at hænges. Peder Kristensen blev da tilspurgt, om han vilde svare til alle Lovmaal, som her efter komme kan, hvis Fangen kom løs? Hvortil han svarede nej. Herredsfogden med otte lovfaste, vederhæftige Dannemænd udginge og indkom og afsagde Dommen: «Da Kristian IV's Reces udi 14 Kap. formelder, at ingen for ringere Tyveri skal straffes paa Livet, bør Rasmus Pedersen tildømmes at miste sit højre Øre, at brændes udi sin Pande med Tyvebrænde og derpaa at rømme Riget efter seks Dages Forløb; men dersom han siden betræffes, da at staa hans Ret med Galge og Gren, Bonden Igæld og Tvigæld og sine Koster igen efter Loven; hvortil hans begangne Geringer hannom haver dømt, og ikke vi otte Mænd med Herredsfogden». Tb. 5 November 1661.

Tyven Lars Høne, som ledig og løs, uden Pinsel og Trudsel fremstod paa Tinget, bekendte: For rum

Tid siden gik han med to Mænd ind i Aksved og stjal 7 Svin, som de dreve ind i den ene Medhjælper Gaard i Taageskov og partede der. Paa Snesere Mark stjal han en sort Hest og et brunt Æg, der tilhørte Jakob Smed i Snesere, men dem slap han igen paa Vejlø Mark og afhændede dem ikke til nogen. Engang stjal han to Gæs fra Anne Bosens i Store Røttinge og solgte dem i Præstø; men Kvinden fik dog siden hen Gæssene igen. Hos Peder Hansen i Snesere tog han en Hud, som tilhørte en Kvartermester, men hvem, der fik den, mindes han ikke.

Fra Niels Jensen i Aaside tog han en Slibestensaksel, som han solgte udi Næstved til Mette Guldsmeds ved Storebro for 3 Mark. I den forgangne Sommer tog han et brunt Æg paa Torup Mark, og en brun Fole medfulgte; han havde nogen Tid set efter et Æg, da Lars Bendsen havde bedt ham skaffe sig et saadant, men saa en Dag kom Rasmus, Ejendomsbonden i Hammers Torup, fra sit og op til Snesere og bad Lars Høne tage det nævnte brune Æg, som var Niels Larsens i Torup, til sig. Tvende Gange havde han stjaalet Bly af Snesere Kirke; og solgte han den ene Gang 6 Pund deraf til Melchior Pottemager i Næstved og fik 3 Skilling for Pundet; den anden Gang solgte han til samme Pris 6 Pund til en Pottemagerkvinde, ligeledes i Næstved; han solgte det ikke paa Torvet, men i deres eget Hus, og de begærede begge, at han skulde fly dem mere. Lars Høne havde derfor endnu en Gang til været paa Kirkegaarden for at ville stjæle Bly; men da kom der til hannom et Spøgelse, som en liden Dreng; hvorover

han blev saa forfærdet, at han gik af Kirkegaarden og hjem i sit Hus.

I Sølberup stjal han for Fode væk en hel Mængde Jærnsager og Smaating. I Ole Hansens Hølade tog han en Jærn-Plovaksel og en hel Bagplov, som han bar ud paa Marken og slog Jærnet af; i Odelen hos Ole Hansen tog han en Koklokke, en Miletømme og to Skagler; og hos Hans Ibsen i Sølberup stjal han to Plovjærn. Nogle af Tyvekosterne smed han i Sjolte Skov; men en hel Del gik han ned i Jungshoved Len med og solgte: Koklokken solgte han for 6 Skilling i Stenstrup, og Jærnet af Ploven fik han 2 Mark for af en Mand i Stavreby. Imidlertid havde Hans Ibsen i Sølberup faaet Spor paa Tyven, fik ogsaa Fingre i ham og lod ham sætte i Forvaring i Taageskov; men han slap ham atter løs, da han lovede at bringe Plovjærnene tilbage. Det var jo ogsaa en kostbar Historie at føde Tyven og lade ham bevogte; saa det kunde snart løbe op til meget mere, end Plovjærnene vare værd. Siden stjal Lars Høne en hel Mængde Værktøj i Stavnstrup hos Hans Pedersen: Huggejærn, Tængsler, en Baandkniv, en Bredøkse, en Sav og en Lundstikkenavr, som han alt sammen solgte i Sørup for en Daler. Men Manden, som havde købt det, bar det igen tilbage til Lars Høne, da han fik at vide, hvilke Koster det var. Tvende kullede Geder stjal han fra Peder Larsen i Snesere Torp; den ene, en gammel Ged, slog han ihjel med en Økse; men paa den anden, et Fjorkid, faldt en Gren neder, saa den faldt omkring; saa slog han Panden isønder paa den og kastede den hen i Stubbene indtil om Aftenen, da agede han den hjem til Anders Hansens

i Snesere, hvor han paa den Tid havde sit Værelse; der flaaede han den om Natten paa Loen. Og ingen af Folkene vidste noget deraf. Kødet spiste han selv og hans Folk; men Tællen solgte han i Henning Schøttes Gaard i Præstø og fik 3 Mark derfor. Endelig bekendte Lars Høne, at han havde taget fem Sider Flæsk fra Peder Jørgensen paa Sparresholm. De to og en halv Side, som Tyven blev greben med paa Storebroen i Næstved, ere til Stede for Retten.

Den følgende Tingdag bliver Lars Høne fremført paa ny, og han forklarer da, at Peder Hansen i Taageskov havde trede Gange været hos ham, de to Gange i Kristens Gaard i Taageskov og den tredje Gang i Haven, og sagt til hannom: «Jeg ved et godt Bytte; vil du være med? Der hænger noget Flæsk i Bagerhuset i Skoven, Spiddene sidde ud af Gavlen, der Flæsket hænger paa, mens i Aften kunne vi ikke komme dertil for den Sne, der er falden, saa kunde vi spores».

Siden imellem Torsdag og Fredag, om Natten efter Nytaarsdag, tog han fem Sider deraf. Den ene lagde han i nogle Stubbe og kunde ikke finde den igen; de fire bar han op imod Taageskov og lagde de to paa Marken, men de to bar han op paa Kristens Hø; dog vidste Kristen selv intet deraf. Om Morgenen bad Kristens Kvinde hannom, at han vilde slaa hende et Læs Ved sønder i Skoven. Da sagde Lars: «Ja, men der ligger noget Flæsk udi Høet, ser til, at ikke Hunde slæbe det bort. Jeg fik det i Nat». Saa gik han i Skoven; men da han kom hjem igen, var Flæsket borte, og han raabte da: «Jeg vil have det igen, ihvad det saa skal koste!» Han gik da op paa Høet og

ledte og ledte, men fandt intet. Imidlertid kom Kristen bærende med den ene Side, den anden kunde han ikke faa; men havde han faaet den med, vilde han have baaret det hele tilbage igen. Men Peder Hansen er mest skyldig, thi han ledte og lokkede ham til at tage det, ellers vilde han aldrig have gjort det. Derpaa vil han dø. Om Natten derefter tog han de tre Sider og bar dem til Næstved, hvor han solgte de to til Karen Løjtnants, ret som Dagen brød frem, og fik 3 Skilling Danske for Pundet; den tredje Side solgte han for samme Pris til en Kvinde, Trine, boende paa Hellig-Giestes Kirkegaard. — Mænd bleve nu udnævnte af Retten til at vurdere Tyvekosterne. De veje Flæsket, og det viser sig, at de $2\frac{1}{2}$ Side veje i alt 31 Pund, der takseres til 5 Skilling Pundet, eller 9 $\frac{1}{2}$ 11 $\frac{1}{2}$.

Herredsfogden og otte Doms mænd udginge uberaad og igen indkomme velberaad og afsige Dommen: Lars Nielsen Høne bør at klæde Galge og Gren og hans Krop udi Høj og Hedenjord. Hvorefter Dommen slutter med den sædvanlige Tilføjelse, at det ikke er Dommerne, men Tyvens egne Gerninger, der dømme ham. Tb. 21 Januar og 4 Februar 1662.

Den samme Peder Hansen i Taageskov, som Lars Høne anklager for at have været hans Frister og Forfører, havde tidligere, nemlig den Tid Svensken var Landet mægtig, stjaalet et Skrin med Penge, Sølv, Guld, Perler og andre adskillige Klenodier udi fra Peder Jørgensen paa Raad. Der gik Aar hen, og ingen vidste, hvem Tyven havde været, før han en Dag kom i Trætte med Merte Hans Mogensens paa Taageskov Gade. En Mand fra Everdrup stod inde i Peder Mik-

kelsens Stegers og hørte, at Merte sagde til Peder Hansen: «Du stjal Peder Jørgensens Sølv og Penge paa Raad. Du skal faa en Ulykke derfor! Jeg skal gaa ret ind og sige hannom det, og jeg vil ikke længere dølgge det, at du hug Skrinet sønder». Men Peder svarede: «Saa skal og du faa en Ulykke! Du brændte Skrinet». Siden gik Merte ind til Manden i Stegerset og spurgte, om han havde hørt deres Trætte? Da svarede han: «Ja, gjorde jeg saa, jeg hørte det vel, at I haver Peder Jørgensens paa Raad, hans Sølv og Penge». Da sagde Kvinden: «Nu vil jeg gaa og sige det til Peder Jørgensen og ikke dølgge det længere». Tb. 17 Juni 1665.

Tilstanden blev til sidst saa slem, at Lensskriveren Niels Ludvigsen paa Kongens og Øvrighedens Vegne fandt det fornødent at lade tillyse følgende Advarsel og Opraab paa Ting 8 August 1665: «Eftersom der efter adskillige Angivelser hidintil sig haver ladet befinde mange Løsgængere, som haver sig opholdet paa adskillige Steder i Skove, Moradser og Vildnis, og have Tilhold udi adskillige Krohuse, saasom Røvere og Mordere og andre udædiske Mennesker, saa at rejsende og vejfarende Folk, Bønder, Landboer og andre paa deres retfærdige Rejser ikke sikkerligen haver turdet understandet dennom at fare, hvor deres Hverv og Ærinde haver kunnet tilsige dennom. Og derover adskillige Klagemaal paa Vordingborg Slot ere fremkomne; og det i Synderlighed af de paa Kongens Vegne forordnede Sognelægsmænd, som sig i Synderlighed haver beklaget og befrygtet for samme ugudelige Mennesker; hvorfor herved tillyses og advares, at ikke nogen, enten Ko.

Mast., Adelens, gejstliges eller hvo, det være kan, deres Tjenere tilfordriste sig saadanne eller deres Partier eller Anhang at huse eller hæle eller i ringeste Maader med dennom at befatte; men saa snart der nogen af saadant Selskab af nogen betræffes, hvem det og være kan, da det, hvor det paa Ko. Mast. Gods befindes kan, Tredningsfogderne derom at advare; som dennom siden skal være behjælpelig med meninge Bønder saadanne ugudelige Mennesker at udbringe til Vordingborg Slot til Eksaminering for Øvrigheden; saafremt de ikke derfor vil stande til Rette og straffes som de, der ere Medvidere med saadanne Personer. Og andre Proprietærers Tjenere ere, hver Mand derom i lige Maader, pligtige at lade sig være angelegen sligt at efterstræbe, som forsvarligt og tilbørligt kan være, og hvis ej, da straffes».

En Flok af den Art, som Lensskriveren her advarer imod, havde for længere Tid sit Tilhold i et Hus nær Even ved Præstø Fjord, hvor Ole Hansen Piber holdt Smugkro¹⁾. Formanden for Partiet lod sig kalde med forskellige Navne: Til sine Steder hed han Henrik Skovrider, somme Steder Henrik Hestegilder, i Jylland lod han sig kalde Henrik Skovrøver, men som oftest fik han Navnet Henrik Keltring, som det, der var mest betegnende for hans Virksomhed. Han havde slet (glat), rødt Haar, var en høj, lang og stærk Karl, der gerne bar en rød Vams og Fjer i Hatten, og som, naar han red ind i Kongens Vildtbane og opholdt sig der, hvad der ikke skete saa sjældent, da havde to eller flere lange Bøsser hos sig og bar en Hirschfænger ved Siden; men

¹⁾ Stedet hedder endnu «Ole Hans Kro».

naar han red om paa sine Hestehandeler eller Røverier, havde han en hvid, ulden Kirsejs Skjorte og «om Livet et gult Gehæng med Sølvskede til Kaarden». Han havde Kvinde og flere voksne Børn med; deriblandt Datteren Marie, der laa i «Fælig» med en ung Karl af Selskabet, Kristoffer Skytte, og nogen Tid holdt de Hus sammen i Lille Røttinge. Saa var der en anden ung, middelmaadig Person med et gult, spidst Skæg, Jep Madsen, der sagde sig at være inde fra Spjellerup. Hertil kom endnu Hans Simon fra Præstø, som ellers kaldtes «Flander Øre». Og endelig holdt Jens Kommis af Lille Røttinge ogsaa Omgang med Partiet. Henrik Keltring havde haft Fæstebrev paa en Gaard inde i Stevns; men den var han løben fra. Nu laa han og spillede og drak med sit blandede Selskab hos Oluf Piber, og alt imens jagtede han paa Kongens Vildtbane, handlede med Heste, stjal og røvede, alt som det kunde falde sig, indtil han af den rige Borger og Handelsmand Jens Lavridsen i Præstø lejede en denne udlagt Ejendomsgaard i Store Røttinge, hvilken Gaard han dog hurtig løb bort fra.

En Dag sad Partiet og drak i Tappenøje Kro, og da de havde siddet en Stund, listede tre af de unge bort fra Selskabet. Kælderpigen saa godt, at Kristoffer Skytte, Flander Øre og Henrik Keltrings Søn Jens snege sig bort fra Kroen og fulgtes ad ind i Skoven, Mølleren i Kongens Mølle havde ogsaa set de tre Personer færdes der i Nærheden af Møllen. Og samme Dag blev Bonden Lavrids Bendsen fra Lidemark i Bjevskov Herred overfalden og udplyndret paa Landevejen imellem Tappenøje og Vibekes Kroer. Otte

Dage derefter sad Flander Øre og Henrik Keltrings Jens igen og drak sammen i Tappenøje Kro, og som de vare blevne berusede, begyndte de at prale af, hvorledes de havde huggedes med Lavrids Bendsen henne paa Landevejen. Der var altsaa ingen Tvivl om, hvem der havde forøvet dette Røveri. En anden Gang tog Henrik Keltring to Heste fra en Dreng henne paa Sibberup Mark, tvang bagefter en Mand til at vise sig Vej til Vordingborg, hvorfra han lod sig færge over til Lolland, red til Maribo Marked og solgte der den ene Hest til en ung Bondemand for 11¹/₂ Daler. Jens Kommis var ogsaa til samme Marked med tvende stjaalne Hopper; han red med Sabel og to Pistoler i Bæltet og gjorde raske Handeler. Til sidst kom han og Henrik Keltring i Drik sammen, handlede og sloges, og droge saa igen som gode Venner sammen tilbage; Færgemanden snege de sig fra uden at betale for Overfarten og rejste derpaa ad Præstøvejen hjemad.

Hvor Henrik Keltring kom frem, havde han stedse og overalt Haandlangere: Jørgen Bonde og Anders Sappe i Nyraad, Søren Ræv og Anders Føenbo i Køng, Jens Felbereder og Peder Glambæk i Vordingborg, foruden mange andre havde han i sit Garn. Men da det begyndte at trække op til Uvej, Kaldelsen til Tinge kom, da var Keltringen fløjen sin Vej, og han havde tillige givet sine Medhjælpere et Vink, saa heller ingen af dem var at finde. Den eneste, der blev fanget, var Jens Kommis; men han var ikke let at faa Bugt med. Han havde solgt en af sine stjaalne eller røvede Heste til Ole Nielsen i Smidstrup; og da der intet Øl var hjemme i Gaarden, drak de «Leykiøb» (Lidkøb) til

Niels Spurvs i Præstø. Ole Niels Dreng kom ridende derud med Hesten og holdt med den ude ved Bislaget; og da Daniel netop i det samme var inde hos Spurvens, blev han anmodet om at se paa Hesten, hvad han ogsaa gjorde. Og spurgte han da Jens Kommis, om det var den Hest, han havde solgt til Ole Nielsen? Hvortil Jens svarede ja, og sagde han, at han vilde være Oles Mand og Hjemmel derfor; og skulde nogen hænges for den, vilde han hænge derfor. Senere vidner Jens Kommis egen Broder, at Hesten var den, som Ole Nielsen købte af hans Broder Jens. Men trods disse Vidnesbyrd blev Tyven ved sit: Han havde aldrig ejet eller solgt denne Hoppe. Tb. 5 September 1665. Og han blev da sat paa fri Fod, medens Ole Nielsen blev ført som Fange ud paa Slottet. Kun med megen Møje og Besvær slap den arme Bonde ud, og det vilde ikke være sket, havde han ikke faaet Hjælp ved en Skrivelse fra Ridefogden Niels Pedersen paa Tryggevælde. Men to Maaneder herefter bliver Bonden anholdt paa ny. Anders Aage fra Baarse var af Øvrigheden fra Vordingborg Slot udsendt for at gribe ham, og da han træffer ham i Tappenøje Kro, spørger han igen Bonden, om han ogsaa virkelig havde faaet den omvundne Hoppe af Jens Kommis? Ole Nielsen svarede: «Ja, jeg fik den i Præstø!» Men Jens Kommis, der var kommen til, benægtede ved sin højeste Ed, at Ole Nielsen aldrig nogen Tid havde faaet denne Hoppe af ham, derpaa han ønskede sig saa mange Djævle, som der var Øltaarer i den Pottekande, han drak af, og som der var Sand i Havet.

Ole Nielsen skulde nu i Henhold til «Jydske Lovs

2 Bog, 93—106 Kap. holdes fængslet, eftersom der klarligen formeldes, at Mand bør at bindes med de Koster, som Mand er paagreben med».

Men han blev dog fri, da han gentagende kunde føre Vidner for, at han havde faaet Hesten af Jens Kommis. Men nu var Tyven borte. Tb. 7 November 1665.

Siden hen blev Jens Kommis dog fanget og dømt til Bremerholm; men ogsaa derfra brød han ud og slap derfra 9 Oktober 1666.

Endnu et Onde havde Krigen ført med sig, nemlig Smugkroerne, der vare fremblomstrede frodigt, havde befordret Drukkenskab med Trætter og Slagsmaal og fremavlet alle onde Lyder og Lyster. Kromanden i Snesere klager ynkeligt over, at to af hans Bymænd holder Smugkro, hvor baade Mænd og Karle drikke sig drukne og bag efter gaa om paa Gaden og huje og skrige.

Saaledes kom Niels Skrædder forleden Søndag Aften fra den forbudne Kro og gik for Degnens Vinduer ude paa Toften og raabte: «Kom her ud, du gamle Skurk, du gamle Hunsfot, jeg skal skaffe dig Slæde¹⁾ at age paa, jeg skal bandsætte dig paa din Pande og din gamle Kærling med». Tb. 18 December 1660. Og da der hos den ene af Smugkroernes Værter findes fuldt op af drikkende Gæster, og det bliver foreholdt ham, at han jo alligevel sælger Øl, svarer han: Det gjorde

¹⁾ En Polakkerkaptajn havde bragt en Slæde til Degnestavnen, som en svensk Trop siden havde rovet; men Degnen beskyldtes for at have solgt den.

han ikke; «mens Folkene havde givet en halv Tønde Øl til *Æreol* efter et deres afdøde Børn». Tb. 19 Februar 1661.

Mærn Bymænd kørte fulde hjem fra Vordingborg, hvor de havde drukket for mange Potter Øl; saa sidder Hans Gregersen og græder paa Vognen, fordi hans Nabo kunde drive sine Agre bedre end han selv kunde. Ovenpaa Graaden slaas de med Kørevaander og Svøbeskafter. Tb. 27 September 1664.

Hans Holst i Snesere kørte hjem fra Næstved, og Smeden Jakob Drukken agede med ham; men som de kom til Fladsaa, kom Ladefogden fra Beldringe og kørte ijævne dem og spurgte Hans Holst ad: Hvi han hujede saa, endda han sad ganske rolig og kørte. Tog Ladefogden da tillige en liden Kæp og slog Hans to Slag paa Ryggen med. De kørte saa igen, indtil de kom paa Banken ved Møgenstrup Kirke, der sprang Ladefogden af sin Vogn, løb til og stred en Pistol efter Hans og ramte ham dermed i den venstre Tinding, saa han styrtede af Vognen til Jorden, hvor Ladefogden imidlertid endnu ilde medhandlede hannem, saa han kom blodig tilbage og maatte bede Jakob Drukken om at hjælpe sig op. Ladefogden siger paa Tinget 2 Oktober 1660, at han slog ikke, han kun pikkede hannom to Pik paa Ryggen, for de havde været kendt tilsammen tilforn.

Den ene Synd rakte den anden Haanden. Ludtze Larsdatter tilstaar saaledes paa Tinget, at hun uden Ægteskab har født fire Børn; de to første ere døde og ligge jordede paa Kallehave Kirkegaard, hvor hun og har staaet «aabenbare Skrift»; de to sidste er Bent

Udrider paa Vordingborg Slot Fader til; men han giver hende alt intet. — En Aften silde kom hun da gangendes med sit lille Spædbarn til sin Søsters, Kirsten Peder Grens, i Mærn. Barnet skreg for Mad; men hun havde intet, og Søsteren ikke heller noget. Kirsten havde tidligere, da de ogsaa sultede, foreslaaet, at de skulde bryde ind her eller der, Væggene duede intet, men havde «allensstels» store Huller, saa det vilde falde dem let at komme ind; men Ludtze havde hver Gang sagt nej; hun vilde ikke bryde ind. Denne Nat derimod, som hun sad ved Ilden i Søsterens Stue, klagede hun sig idelig for Mad og udbrod til sidst: «Vidste jeg kun, hvor jeg kunde faa Brød — dersom det og skulde koste mit Liv, vilde jeg gaa derefter. Jeg vil gaa op i Jørgen Hansens øde Stue — og laa Brødet end ved Jørgens Side, tog jeg det». Kirsten stod op, og de fulgtes ad op i Jørgen Hansens Abildhave, hvor Kirsten blev staaende, medens Ludtze gik op paa Loftet og tog 2 Sk. Byg i sin medbragte Pose. Dagen derefter gik Peder Gren til Præstø med Kornet og solgte det til Iver Skrædder for 2 R 14 B Skæppen.

Herfor fik de følgende Dom: Ludtze, som ikke blot tre, men fire Gange var befunden udi Hor, skulde derfor uden Naade straffes til Kagen med 9 Slag; men for Tyveriet skulde hun miste sit venstre Øre, hendes Hovedlod være forbrudt til Kongen, og bør hun derefter rømme Landet inden trende Solemærker, saafremt hun ikke vil straffes paa hendes Hals, om hun træffes efter denne Dag. Bonden skal have sine Koster igen. Kirsten straffes til Kagen med 12 Slag. Og Peder Gren skal miste venstre Øre samt inden tre Solemærker

forlade Landet, saafremt han og hans Kvinde ikke ville straffes paa deres Hals. Saa føje Dommerne til: Vi dømme dennöm ikke; men deres egne Gerninger efter deres egen Bekendelse dömmet dem. B. H. Tb. 25 Februar 1662.

Lidelser, Tab og Trængsler havde ramt Landet, meget var gaaet til Grunde under den ødelæggende Krig; men alt var dog ikke tabt. Og det varede ikke saa mange Aar, før Folket rettede sig igen: Agerbruget kom i sin gamle Drift, de øde Gaarde fik Mænd, og det tegnede til, at det kunde blive Dag paa ny. Hvor stærk en Grundkraft, der havde været til at bære over de trange Tider med, ses bedst deraf, at da Krigen atter igen krævede Udgifter og Skatter, var Offervilligheden og Formuen til Stede, saa Krigsstyret kunde bringes til Veje, trods det at Krigsmagten og Kongehuset Aar efter Aar havde krævet og faaet betydelige Afgifter fra Landet.

Svend Povlsen paa Lundbygaard.

Straks efter Krigens Slutning stod Regeringen uden Penge. Og den vidste derfor ingen anden Maade at stille sine mange Fordringshavere tilfreds paa end ved at give dem Udlæg i Jordegods, eller ved at give dem en eller anden Ansættelse i Statens Tjeneste. Det var et stort Antal, som kom med Fordringer til Kronen: nogle, som den rige Handelsmand og Raadmand Hans

Pedersen Klejn i Kjøbenhavn, Brødrene¹⁾ Søren Lavridsen, Krigskommissarius i Sjælland, og Jens Lavridsen, Borger og Handelsmand i Præstø, senere Pensionarius over Vordingborg Amt og Grundlægger af Nysø Gaard og Gods ved Præstø, havde ydet Kongen Forstrækning under Krigen og fik nu udlagt Jordegods derfor; medens andre havde lidt store Tab og bad om Hjælp. Saaledes skriver²⁾ Rasmus Hansen, Borger og Indvaaner i Slangerup, til Kongen og klager: «Jeg fattige Mand haver nu i denne foregaaende Krig mist mestendelen al min fattige Formue, som jeg i mange Aar haver tjent fore, formedelst min Troskab imod Eders Ko. Ma. og mit Fædreland; thi der Svensken kom i Landet, og der kom Befaling til Slangerup, at vi skulde skaffe Svensken Proviant, Øl, Brød og Salt til hans Armé, da svarede jeg, at vi ej kunde stærke Fjenden imod vores egen naadigste Herre og Konning; hvilket blev siden for de Svenske angivet, hvorfor de mig udplyndrede og haver skudt mig selv igennem min Mund og Hals med Hagel, saa jeg dog paa det sidste undkom med Livet. Og haver siden imidlertid løbet om som et fredløst Menneske, saa jeg nu, som flere, maa leve udi stor Armod». Men da han har erfaret, at Kregome Tingfogderi i Frederiksborg Len er ledigt, beder han bønligst om at faa denne Plads.

Atter andre havde gjort Tjeneste under Krigen og

¹⁾ De vare Sønner af Borgemester Lavrids Nielsen og Hustru Elisabet Jensdatter i Præstø, deres Farfader var Bonden Lavrids Nielsen i Ammedrup.

²⁾ Sjæl. Indl. 3 Juli 1660.

skulde nu have Belønning derfor. Det er allerede tidligere nævnt, hvorledes den forrige Ridefoged paa Gisselfeld *Ingvor Lavridsen* fik tvende Møller i Kongsted Sogn, Fakse Herred.

Oberst *Georg Steding* fik 1661 5 større og gode Gaarde i Blangsløv By, Hammer Herred¹⁾.

Kaptajn *David Donell* fik Langebæks Mølle med 10 Tdr. Hartkorn i Kallehave Sogn for sig, Hustru og Børn. Hans Efterleverske «Maren salig Dauitd Donnell» har den 16 August 1662 i Kjøbenhavn underskrevet og indleveret en lille Jordbog²⁾.

En Skytte ved Navn Jespersen, der havde tjent som Konstabel under Krigen, og over hvem der findes et Epitafium i Køng Kirkes Kor, fik som Belønning for udvist Tapperhed i Krigen en Ejendomsgaard i Køng, Hammer Herred³⁾.

Endnu kan nævnes, at Kaptajn Peder Jensen i Helsingør fik Esrom Mølle⁴⁾ i Holbo Herred under Kronborg Len; den samme Ejendom, som Svend Povlsen tidligere havde ansøgt om.

Som det gik disse Mænd, og vel mange flere med

¹⁾ Efter en lille Jordbog (Nr. 11) i Rigsarkivet, dateret Blangsløff 2 August 1662 og underskrevet af *George Stadingh*, havde de fem Gaarde et samlet Hartkorn paa 40 Td. 1¹/₂ Skp. 1¹/₂ Fjdk., og de to af dem laa i Hammer, medens de tre andre laa i Mogenstrup Sogn. Steding, der var af en holstensk adelig Familie, døde 1668; og hans Lig blev i Følge Hammer Kirkebog indført der i Kirken den 29 September 1668.

²⁾ Rigsarkivet: Jordbøger 1662 Nr. 10.

³⁾ Repholtz: Stampenborg S. 49.

⁴⁾ Synsvidner efter Krigen 1657—60: I Sjælland, Febr. 1661.

dem, saaledes gik det ogsaa Svend Povlsen. Han havde Kongens Løfte for, at denne vilde komme ham i Hu, naar det dagedes med bedre Tider; og det kongelige Løfte lød ikke alene paa, at han skulde faa sit Tilgodehavende, men tillige paa, at der skulde gives ham Belønning for hans udviste tro Tjeneste for Konge og Fædreland under Krigen. Afregning fik han dog ikke. Men 1661 forundte Kongen ham *Lundbygaard* i Vordingborg Len at nyde kvit og frit paa Livstid. Denne Gaard laa ikke paa det Sted, hvor den nuværende Herregaard *Lundbygaard* ligger, men derimod ved den nordlige Udkant af *Lundby By*¹⁾. Det var en større Bondegaard, hvoraf Landgilden var ansat til 4 Pund Byg, 4 Tdr. Havre og af en liden Jord endnu 1¹/₂ Pund, hvilket i alt var lig med 20 Tdr. Hartkorn. Senere hen blev Hartkornet dog nedsat til 9 Tdr. 3 Skpr. 3 Fjdkr. Paa den Tid Bonden Anders Skomager havde Gaarden i Fæste fra Slottet, blev den udlagt til Officersgaard; men nu ved Krigens Slutning var den fuldstændig øde og ubeboet²⁾, saa Svend Povlsen med stor Bekostning maatte lade den istandsætte, før han kunde bebo den³⁾. Og skønt «Gaarden var skellig højt anslagen

¹⁾ Paa denne Plads blev for flere Aar tilbage anlagt et Teglværk. Og ved denne Lejlighed fandtes i Grunden foruden flere andre Smaasager, saasom Murbrokker og Stykker af Porcelæn og Jærn, tillige en temmelig stor *Messingfingerring* med et ingravet S. og P.; hvilken Ring formodes at have tilhørt Svend Povlsen og af ham at være tabt her i eller ved den gamle *Lundbygaard*.

²⁾ Vordingborg Slots Jordbog 10 November 1660.

³⁾ Sjæl. Indl. 30 Januar 1666.

til Hartkorn, maatte det alligevel findes sandfærdigt, at dens tilliggende Jorder vare meget af Stene og Grus bemængede og falder vidtløftige, mens meget ringe frugtbar, som haver været Beboerne til Ruin». ¹⁾ Og det blev ligeledes Svend Povlsen til Ruin; hans Formuesvilkaar fik straks et saa føleligt Knæk, at han ikke siden hen kunde komme rigtig paa Benene igen. Der tør vel heller ikke menes, at Krigsmanden har været nogen duelig Landmand, der kunde bringe noget videre ind af den fattige og «vidtløftige» Avling; saa meget mere, som han især i de første Aar efter Krigen var meget borte fra Hjemmet. Skønt han nemlig havde sin faste Bopæl og sin Familie paa Lundbygaard, saa opholdt han sig dog som oftest i Kjøbenhavn eller paa Rejser i Kongens Ærinde.

Paa begge Sider af Sundet vedblev Haabet om en fornyet Genforening af det skilte at levè, og sygnede det end stundom næsten hen, saa blussede det dog atter snart op igen, og det med fornyet Styrke. Skaaningerne vilde saa nødigt bøje sig under det svenske Aag. Hvert Sogn derovre havde vel til den 14 April 1659 maattet sende udvalgte Mænd til Malmø for at aflægge Troskabsed til den svenske Konge og for at hyld ham; men dette hindrede dem ikke i at fastholde deres gamle Hengivenhed for Danmark eller i at vise deres fjendtlige Sindelag mod Sverige ved at danne Snaphanepartier, der fandt sikre Tilholdssteder mellem Bjærgene og i Skovene. En Brevskriver ²⁾ meddeler Rigsraadet:

¹⁾ Topogr. Saml. Lundby 10 a.

²⁾ Lübeckers Brev 20 April 1659. Se Cronholm: Skaanes Hist. II, 49.

«Glimacker By (Østre Gjønge Herred) holder sig stadigt ulydig og er i daglig Omgang med Snaphanerne. Saa snart Skoven bliver grøn, tør man intet godt have i Vente af dem». Brevskriveren ønsker, at der kunde ske et Udbrud, Oprør, for at der kunde faaes Rede paa, hvem der vare de rette skyldige; men tillige vilde det være heldigt at sende nogle Dragoner der til Egnen.

I Færs Herred havde en Flok unge Karle dannet et Parti; og der mentes, at de vare de samme, som efter et Rygte vare hvervede for den danske Konges Regning. Brevskriveren ¹⁾ foreslaar, at der bliver sendt en Ryttertrop der til Egnen under Anførsel af en snild Karl, som, under Foregivende af at ville fange og slaa alle Løskarle, skal bemægtige sig Snaphaneflokken og føre den hen til det Sted, Kongen ønsker. Frygten for Udskrivning og haard Behandling af tyske Ryttere gjorde endog mange Egne helt øde. Saaledes flyttede en stor Del Bønder fra Sletten af Rædsel for de fremmede Krigsfolk ind til Malmø, og flere af dem tvivlede paa, at de nogen Sinde fik deres Jorder tilbage igen.

Det var rimeligt, at Kong Frederik III stræbte efter at vedligeholde og øge den Stemning, der rørte sig ovre i Skaane, hvis han skulde vente at vinde Landet tilbage. Det gjaldt i den Anledning først og fremmest om at finde den rette Mand til at være Budbringer til de misfornøjede hinsides Sundet. Men til dette Hverv var næppe nogen bedre skikket end Svend Povlsen. Det fandt Kongen ogsaa og tog hans Dygtig-

¹⁾ Taubenfeldt til den svenske Konge 31 Marts 1659. Se Cronholm: Skaanes Hist. II, 49.

hed i Brug. Fra danske Kilder vides intet om denne Sendelse; men den svenske Resident i Kjøbenhavn, Gustav Lilliecrona, skriver¹⁾ den 16 August 1666 hjem til Rigskansleren: «For nogle Uger siden underrettede jeg Eder om den Anledning, der var mig givet til at undersøge den hemmelige Brevveksling, som adskillige utro Undersaatter i Skaane og Blekingen havde ført med nogle af deres Venner i Kjøbenhavn. Endelig har jeg med stor Møje og Bekostning erholdt et Originalbrev af den fornemste Korrespondent; hvoraf det noksom er at se, hvilke slette Planer denne Herman Kristensen selv har for, og hvilket Tilhæng han har der i Landet, som han har sat i Bevægelse. Han tilstaar ogsaa selv i sit Brev, hvad han tidligere har raadet denne Kaptajn Svend Povlsen, og hvad han paatager sig at udføre, saafremt de Danske ville fortsætte med deres Anslag. Svend Povlsen har i sidste Krig været en navnkundig Kaptajn for Snaphanerne og skal som oftest rejse derover i Bondedragt. Han bruges meget her ved Hoffet til at udføre slige Kommissioner; hvortil han og skal være helt adræt. Herman Kristensen har nogle Gange i dette Aar skrevet ham til; men han har straks brændt Brevene. Den Mand, jeg har brugt i dette Ærinde, har læst disse Breve, og han beretter, at de vare af samme Indhold, som det ene, der herved følger. Dog skal han endnu videre have fremstillet, hvor de Danske kunde gøre Landgang, og anbefaler han en Havn, som skal ligge paa denne Side Ystad.

¹⁾ Dr. P. W. Becker: Saml. til Danm. Hist. under Fr. III: II, 160.

Denne Kaptajn har endnu en anden fortrolig Korrespondent paa Landet, enten ved Helsingborg eller ved Lund, hvorom jeg ogsaa haaber at erholde nogen Underretning gennem den samme Person, som gaar mig til Haande.

I disse Aar, da Svend Povlsen fremdeles havde saa meget at udføre i Kongens Tjeneste, hører man derfor kun saare lidet om ham fra Lundbygaard. Kun en enkelt Gang, i 1664, møder han paa Barse Herredsting paa en af sine gamle Medfølgeres, Anders Bødkers, Vegne og tager sin tro Kampfælle i Forsvar.¹⁾

Saa tier alt. Og Svend Povlsen tier med, indtil Nøden driver ham til under 30 Januar 1666 at skrive følgende Brev²⁾ til Kongen:

Stormegtigste Konge, allernaadigste Arffue-Herre!

Aff høytregende Nød foraarfagis ieg fattig Mand Eders Kongl. Mayst. underdanigst at erindre, at E. K. M. udj sidstforleden Krigs Tid hafuer ladet capitulere med mig om et Compagnie Dragoner at werbe och siden anbefahlet at giøre Affregning med mig paa min tilstaaende Befolding efter højsfølgende Capitulations, dateret den 29 April 1657, och Affreignings, dateret den 21 Junij 1658, widere Udwijsning, oc efter som desj Betaling, formedelt de wanschelige Thider der paa icke stragen kunde schee, da derfor E. Ko. M. udj et obet Brev sub Dato den 22 Augusti 1658 naadigst tilfagt, at min Rest och fordring med det første skulle betallic, och ieg der for uden for giorte troe Tieniste tilbørligen recompenseris och afleggis, dog endnu intet derpaa fundet følge, uden at E. K. M. Anno 1661 mig naadigst hafuer beuilget Lundbygaard udj

¹⁾ B. H. Tb. 11 Oktober 1664.

²⁾ Sjæl. Indl. 1666. Nr. 198. (Kopi).

Wordingsborg Amtt at niinde quit och fri min Liffstid, huor forre ieg mig paa det allerunderdanigst betacher; mens effter som ieg samme Gaard ved min Tiltredelse hafuer ladit besichtige och den megit øede och brøstfeldig befunden, effter hoeffølgende Tinghwinde Lit. A, och ieg nu samme Brøstfeldighed nesten ald gandsche med stoer Bekostning hafuer ladet reparere, effter i lige Maader hoeffølgende Tinghwinde Lit. B, huor nu offuer jeg er geraaden i saa stoer Armoed och Elendighed, at ieg de paabudne adtschillige Schatter och Contributioner af samme Gaard udj disse besuerlige Tider uden min total Ruin ey kand til Weie bringe, særdeels effter som tuende Møller och tre Gade-Huuse, som tilforne hafuer contribuert til Lundbygaard, ere kommen derfra och yder nu deris Schyld til Slottet, saa ald den Hielp, ieg kunde hoffue til at betalle min Contribution och Schatt med, er mig gandsche betagen. Beder derfor vnderdanigst E. K. M. naadigst ville see til min elendighe Wilfor och forunde mig nogen forlindring paa forschrefne Contributioner, eller och at i Steden for ofuen bemelte tuende Møller och tre Gade-Huuse forschrefne Lundbygaard sampt en anden Bunde Gaard udj Lundby, Olle Michelsen paa boer, schylder aarlig 3 Tr. Nur och 9 $\frac{1}{2}$, maatte schiodes mig til Alf och Eyendomb imoed min refterende fordring, som sig beløber ved 1572 $\frac{1}{2}$ Rdr., helst effter som ieg udj Eders Kongl. Mayst. Tieniste hoffuer midst och tilsat all min formue och midt Huus udj Haaland. Thuisler der for ingentlunde, at mig io nogen Naade vederfaris, huor imoed jeg mig beplichter E. K. M. med Liff, Goedtz oc Bloed, saauel udj Fredtz som Feyde-Tid, altid troligen at tienne, forblifvende Eders Kongl. Mayst. troe Vndersaatte indtil Døden.

Kiøbenhafn, den 30 Januari 1666.

Suend Pouelsen.

Som Følge af denne Ansøgning udgik der den 19 April en kongelig Befaling¹⁾ til Kammerkollegiet,

¹⁾ Topogr. Saml. Lundbygaard og Sjæl. Tegn. 19 Apr. 1666.

saaledes lydende: «Hvad Svend Povlsen anlangende nogen Fordring hos os underdanigst haver ladet andrage, kan I af hosfølgende Supplikation se og erfare. Thi er vor naadigste Vilje og Befaling, at I med hannem rigtig Afregning gøre; og for hvis han befindes at tilkomme, have I hannem af det begærede Gods til Ejendom at udlægge og derpaa vores naadigste Skøde forfærdige lade».

For at fremskynde Afgørelsen indgik Svend Povlsen til Kammerkollegiet med et Bønskrift¹⁾ om Afregning den sidste April (dat. Hafniæ den 31 (!) April Anno 1666). Efter at han heri først har henvist til foranførte kongelige Befaling af 19 April og til Kongens aabne Brev af 22 Aug. 1658 med Løftet om Belønning og Fyldestgørelse, anfører og vedlægger han tillige for Kollegiets «højgunstige Herrer og mægtige Befordrere» for det første Renteskriverne Klavs Jørgensen og Samuel Bieners Afskrift af hans Afregning fra 1658, i Følge hvilken han for hans Kaptajnstjeneste skulde have 582 $\frac{1}{2}$ Rdr. til gode; for det andet fremlægger han paa sin Stifson Niels Lavridsens Vegne en Fordring for gjort Mønsterskrivertjeneste paa 51 Rd. 8 $\frac{1}{2}$ ²⁾; og endelig fremfører Svend Povlsen som tredje og sidste Post: Hververpenge for 169 Mand, for hver Person med Hest, Sadel, Bidsel og Bøsse 10 Rdr., eller i alt 1690 Rdr., hvoraf han dog har modtaget 700, saa han kun har 990 Rdr. til gode. Men hertil be-

¹⁾ Afregninger 1666. S. 21.

²⁾ Begge disse Fordringer faa Kammerantegnelse om at være rigtige efter Afregningen.

mærker han, «at enddog Kapitulationen ej lyder højere end paa 100 Mands Hvervning, og det af Aarsag, jeg til hans Kongl. Mayst. og Kronens Tjeneste ej turde understaa mig ydermere Løfte paa videre Mandskab (udi en Hast til Veje bragt) at gøre end forbemeldt, alligevel dog haver formedelst idelig Flid og Kuriositet erhholdet med deres fulde Mundering 69 Mand mere, end Kapitulationen melder», — med hvilke han havde gjort virkelig Tjeneste, og til hvem han havde været anvist Kvarter. «Rullerne ville kunne vise det,» fortsætter han, «og den daværende Ridefoged i Bjærre Herred, Jens Movridsen, nuværende kongelig Byfoged her i Staden Kjøbenhavn, vil kunne stadfæste det, om der tvivles herpaa eller fornøden gøres, hvad dog ej formodes. Og tjener dette I høje og gode Herrer ydmygeligt til Underretning, at jeg paa bemeldte Kompagni ej Mønster Maanedspenge, ej heller nogen Gage, da vi bleve aftakkede, haver bekommet, hvilket og ydmygeligst formodes i gunstig Betragtning at tages.» For den hele Fordring 1623 Rd. 3 fl 8 sb beder han sig Lundbygaard og Oluf Mikkelsens Gaard i Lundby udlagt til Ejendom, idet han tilføjer: «Den mig af Ko. Ma. naadigst bebrevede og bevaanende Lundbygaard, haver jeg sat al min Armod paa fra sin Ødestand at reparere og forbedre». Saa haaber han og, «at de Møller og Gadehuse, som til Lundbygaard altid ligget og kontribueret haver, maatte herefter i lige Maade efter min underdanigste Supplikations Formelding dertil igen vorde lagt at kontribuere, mig i de paabudte Skatters Udgift til nogen Hjælp og Forlindring». Og forventer han herpaa en hurtig Afgørelse og Skødets Udstedelse.

Kammerkollegiet kunde imidlertid ikke gaa ind paa at give Svend Povlsen Hververpenge for 169 Mand. Det anerkendte Rullen af 19 Oktober 1657¹⁾, attesteret af Ridefoged Jens Movridsen, som udviser, at Svend Povlsens Kompagni, der da blev indkvarteret i Helsingborg Len, bestod af 100 Dragoner og 23 Officerer foruden ham selv; men det tør ikke regne alle de øvrige 45 paa samme Rulle af Svend Povlsen opførte Mand med, som han tillige opgiver at have hvervet, og som skulle være «slagte af Fjenden, fangne, døde eller borteblevne fra Kompagniet», de tage kun 14 af disse Karle med, og dem tage de, fordi de tillige findes paa Holger Vinds Rulle²⁾ over Svend Povlsens Mandskab, da det blev mønstret den 10 Juni 1657. Kammerkollegiet tilstaa ham derfor Hververpenge for 137 Mand, eller, med Fradrag af de tidligere udbetalte 700 Rdr., 670 Rdr., saa hans Fordring bliver i alt: Hververpenge, Kaptajns-lønning og efter Stifsønnens Afregning 1303 Rdr. 3 fl 8 sb . Denne Opgørelse maa være kundgjort for Svend Povlsen; og han har bøjet sig herfor og er gaaet ind paa ikke at forlange Hververpenge for flere end de 137 Karle; thi det hedder sig i en ny Kollegieskrivelse³⁾: «Anno 1666 den 7 Maj haver ærlig og mandhaftig Kaptajn Svend Povlsen indlagt og overgivet her udi Ko. Ma. Rentekammer et hans Register og Fortegnelse, hvorudinden han til Fordring stiller:» — her følge de nævnte Fordringer — og der sluttes med: «Endelig

¹⁾ Afregninger 1666. Side 21.

²⁾ s. St. Nr. 6.

³⁾ Topogr. Saml. Lundbygaard. Nr. 7 a.

uefterrettelige Ejermænd til Hunde, der ikke vare lammede, bleve idømte Bøder. Men da det tillige under Straf var paabudt¹⁾ alle Kongens Tjenere og Bønder, at de skulde skyde og ødelægge alle de Krager og Skader, som byggede Reder i Træer ved Byerne, saa var det jo nødvendigt for dem at holde Bøsser; og de kunde derved let komme til at skyde ogsaa andet Vildt end Krager og Skader. Tillige tør man tro, at der næredes langt større Frygt for, at den gamle, dristige Fører og Kaptajn for Friskarerne, den dygtige og øvede Skytte Svend Povlsen kunde faa i Sinde at overtræde Jagtlovene, end der frygtedes for, at de tæmmede, vornede Bønder skulde vove det.

At der for øvrigt har været tænkt nøje over denne Afregning med Svend Povlsen, før den traadte i Kraft, kan spores deraf, at der ogsaa var sendt en Forespørgsel om Gaardenes forskellige Forhold til Pensionarius i Vordingborg Len Jens Lavridsen. Denne anfører herpaa i sin underdanige Erklæring²⁾, at hvis Svend Povlsen skal have Lundbygrund til Eje, «var det bedst at lade tage Mænd paa Skoven, som den kunde afpæle og taksere, hvor mange Svins Olden den kunde være til, saa dette tillige kunde blive beregnet i Købet. At tvende Møller³⁾ og tre Gadehuse ere tagne derfra,

¹⁾ B. H. Tb. 12 April 1681.

²⁾ Topogr. Saml. Lundbygaard Nr. 9.

³⁾ Trods denne Opgivelse fra Pensionarius, ses det, at der dog alligevel har været en Mølle paa Lundbygaards Grund: Hammer Herreds Tingbog udviser nemlig, at der 12 December 1681 føres Sag af Jakob Nielsen i Overvindinge imod Knud Gregersen paa Lundbygaard angaaende Lundby Vejr mølles Bygge-

derom findes intet i Jordbogen.¹⁾ Men den begærede Gaard, som Oluf Mikkelsen paabor, er for sin Skyld imod andre at regne som en af de bedste Gaarde paa Vordingborg Amt, og ikke vel kunde den mistes fra Amtet». Dog, Jens Lavridsen kom altfor sent med sin Erklæring, først 29 Juni indsendes den, og Skødet til Svend Povlsen var allerede udstedt den 12 Maj. — Endelig blev Svend Povlsen altsaa Ejer af Lundbygaard ved følgende Skøde²⁾:

grund og Plads, som Jakob Nielsen har «sted og fæst af Hs. Exel. Gyldenløve; og har han Fæstebrev derpaa af 2 Oktober 1661» Lavrids Mikkelsen var da Ridefoged paa Slottet og skrev Fæstebrevet 5 September 1661, hvorefter det senere læstes paa Hammer Herredsting 18 Marts 1672. Jakob Nielsen vilde nu ikke give alt, hvad Ejeren af Lundbygaard kunde hitte paa at forlange. Hertil svarer Knud Gregersen, at han kun forlangte samme Skat, som hans Formand Løjtnant Kristian Sivertsen havde faaet. Denne havde modtaget 5 Rdr., sagde Jakob Nielsen, og det vilde han ogsaa give Knud Gregersen. Dommen kom til at lyde: Jakob Nielsen skal aarlig kun give 6 Sldr. For øvrigt havde der ligget en Vejr mølle her i mange Herrens Tide. Efter Kirkehistr. Saml. III R. 3 B, Side 115 købte Arved Knap, Foged paa Vordingborg Slot, saaledes i Aaret 1355 paa Kong Valdemars Vegne en Vejr mølle ved Lundby i Hammer Herred af Bo Lavrentsen.

¹⁾ Hammer Herreds Tingbog viser ligeledes, at der har hørt i det mindste eet Gadehus til Lundbygaard: Knud Gregersen lader nemlig Gadehusmanden Peder Mortensen i Lundby kalde til Ting 24 Oktober 1681 for resterende Ugedage af hans iboende Hus fra sidstafvigte Phil. Jacobi og til Michaeli, hver Uge een Dag, som er 19 Dage à 8 ſ, eller i alt 9 ~~8~~ 8 ſ. Peder Mortensen anfører, at han haver gjort adskillige Rejser og Arbejde, der beløber sig til 5 ~~8~~ 14 ſ; Resten betalte han straks paa Tinget til Knud Gregersen, Lundbygaards Ejer.

²⁾ Topogr. Saml. Lundbygaard Nr. 8, B. H. Tb. 12 Marts 1667 og Aarb. fra Gehj. Ark. V Bind, Side 233.

Di Friderich den III osv. Giøre alle witterligt, att wi naadigst for itt Tusinde trei Hundrede och halffierde Rixdaller viij þ, (huer Daller beregnet til halffemtesindstunge och sex Schillinge Danske) haffuer afftaait, saasom Wij oc nu med dette wort obne Bress allernaadigst schiader och affhænder fra os oc worris kongl. Arffsuccessorer vdi Regieringen i begge worris Arffuerigger, Danmark oc Norge, til os elschelige Suend Possuelsen och hans Arffuinger dise effterschreffuene woris Eyendomme, Gaarde oc Goedtz, leggendis her udj woris Land oc Provintz Sædland under Wordinborrig Amt, nemblig udj Hammers Herrit, Lundsbye Soggen, Lundsbye Gaard, som forschreffuene Suend Pouffuelsen nu selff paaboer, och haffuer giffuit aarligh Landgilde iiii Pund Bing och iiii Tonder Hauffer, item aff en Jord j Pund Bing. Noch udj Baarje Herrit, Snejere Soggen, en Gaard, Peder Hanssøn paaboer, schylder aarlighen viij & Penge och j & Giefteri, huorhoes schal følge forme Godtzs rette Unpartt udj Schouffuen der sammesteds. Huilche forschreffue Gaarde och Godtz med Bingvinger och ald dessen Landgilde, Giefterie, Stedzmaal, Sagefald, Wagt, Arbeide, wornede Sønner, eller des Rettighed aff føede och vfødde, samt anden wise och vuisse Indkompst, Herlighed, Rendte och rette Tilliggelse, werre sig aff Agger, Eng, Schouff, March, Hæde, Kiære och Moejer, Fischewand, Fegang, Torffuegrøfft, Liungstett, Waat och Tørt, inden Marcheschiel och vden, aldiellis indtet vndertagen i nogen Maader, som der nu tilligger och aff Alders Tid der til ligget haffuer (saauit os haffuer werit berettigt) och bør dertil att lige med Rette, forme Suend Pouffuelsen och hans Arffuinger schal och maa følge, annamme, haffue, niunde, bruge och beholde och sig saa nøttig giøre, som de self best wil, weed och kand, till æuindeligh Eyendomb, at angaa fra Philippi Jacobi Daug sidst forleden udj neruerende Aar 1666; doch os och woris Arffsuccessorer udj Regieringen, Soueranitet, kongl. Regalier och Høyheder af forme Goedtz, saasom Tølld, Accisse, Wragh, sampt ius patronatus, Birche Rettighed, Jagten udj Wildbahnen, och ellers huis Contributioner

proquota, ordinarie eller extraordinarie, offuer det hele Land er eller worder paabudden, vforkrencht och os aldelis forbeholden. Item naar wij eller woris kongl. Arffsuccessorer naadigst kunde bliffue til Sindz eller os tilpas kommer forschreffuene Goedtzs os igien at tilforhandle, da det at komme os igien til Løefen fra huer, som det da eyer eller haffuer udj Possession, epter derom woris vdgangene forordning sub Dato d. 1 Decembris No 1664, och det proportionaliter for lige Priis, som det nu af os er affhændit fore, tillige med billig Erfattung for paa Goedtzit da gjorde noedwendige och beuislige Melioration. Och wille wij naadigst Aar och Daug tilforn lade ansige, naar wij samme Goedtz epter forberorte Conditioner indløese och betale wille. Forbindendis alle och enhwer, som forme schreffuen staar att hindre eller i nogen Maader forfang att giøre, under wor Hyldest och Naade.

Giffuit paa wor kongl. Recidentz udj Kiøbenhavn, 12 May No 1666.

Under wortt Signette.

Friderich.

Udskrift: Suend Possuelsens Schiøde paa Goedts till Eyendomb udj Wordingborrig Amt.

Efter at Svend Povlsen nu var bleven Ejer af Lundbygaard, holdt han sig sikkert mere hjemme der end tilforn, men gjorde vel ogsaa af og til en Afstikker over til Gaarden i Snesere. En af hans Ture derover fik imidlertid et mindre heldigt Efterspil for ham. Det var anden Nytaarsdag 1667, at Svend Povlsen paa Hjemvejen fra Snesere til Lundbygaard tog ind hos Præstens Medhjælper med Tilsynet i Baarse Menighed, den velkendte og agtbare Gaardfæster, Kirkevæрге og Tiendeforpagter Jens Pedersen i Risby, hos hvem der var stort Værtskab eller Julegilde. Der var Bylavet fra Risby, Lægdets Soldat Jens Pedersen, nogle af Baarse-

folkene, som Lavrids Iversen og Jens Bryde, ja, endogsaa Ridefogden fra Vordingborg Slot, Peder Madsen Møller, havde bæret Værten med sin Nærværelse. Svend Povlsen, der var noget tung i Hovedet formedelst den stærke Kulde og det haarde Vejr, kan være, at han ogsaa allerede da var en Del beskænket, kørte med sin Slæde ind i Gaarden; og da han saa blev bedt ind i Stuen, hvor de Godtfolk sad med en Skaal med Brændevin udi paa Bordet for sig, skænkede Manden brav dygtigt for ham. Den gamle Kaptajn begyndte at fortælle op om sine Bedrifter og Eventyr fra Krigens Tid og om sit nøje og fortrolige Kendskab til de høje Herrer inde i Kjøbenhavn. Til sidst, da Brændevinen var stegen ham endnu stærkere til Hovedet, voksede hans Mod og Dygtighed i en foruroligende Grad, saa da Talen faldt paa Skatter og Afgifter, sagde Svend Povlsen til Ridefogden, at han skulde være Pensionarius ad, thi de havde handlet ilde imod ham: Engang maatte han saaledes give 5 Sletdr. i Skat efter Skatteseddels Indhold, og dog fandtes der i det til Fiskalen overleverede Skattemandtalen kun anført 4 Sldr.; og ligeledes var det ham bekendt, at flere Husmænd i Lundby stode opførte paa Lægsseddelen for en Skat af 2 eller 3 $\frac{1}{2}$; men de fandtes slet ikke i det til Generalfiskalen indsendte Regnskab. Og alt som han talte, blev han dygtigere og dristigere og endte med det Udraab, at han nok skulde mage det saa, at hverken Pensionarius Jens Lavridsen eller hans Fuldmægtig Niels Ludvigsen skulde nogen Tid derefter blive betroede at omgaaes med Skatteopkrævningen!

Ridefogden blev paa sin Husbonds Vegne harm

over denne Snak og tilspurgte Svend Povlsen tvende Gange, om han vilde være disse sine Ord «bistandig». Hvortil Kaptajnen svarede, at han vilde staa ved forne Ord, saafremt han vilde være en ærlig Mand. Peder Møller sagde da: «Kan I det gøre, vil jeg have forlist 20 Rigsdaler!» Og bad Ridefogden tillige samtlige tilstedeværende og sagde: «Drages til Minde, hvis Ord her bliver sagt!»

Der faldt nok flere Ord dem imellem; men ingen vil ret kunne mindes deres høje Talen og «uhørlige» Ord, thi nogle gik fra og til, medens andre gik for Døren.

Da Svend Povlsen bliver kaldt til Barse Herredsting, nægter han ikke, at han jo haver talt om Skatterne hin Aften i Risby, og at han da sagde, han engang havde givet 5 Sldr., og dog kunde det ske, der i Fiskalens Bog ikkun fandtes anført 4 Sldr.; Husmændene i Lundby, som Talen var om, findes en Del af deres Navne i Fiskalens Bog, som ingen Skat staar hos, men hvor mange, og om de have givet Skat eller ikke, det vidste han ikke. Og bad han til Slutning de Godtfolk, at de ikke vilde regne hannem til onde, om der var falden nogle ufnlige Ord; thi han var en drukken Mand, hvilket han vil bevise, om det gøres behov¹⁾.

Med denne Bøn om Tilgivelse for de utidige Ord synes Sagen at være endt.

Vilde man imidlertid af Svend Povlsens Udtalelse, om at han var beskænket og en drukken Mand, slutte, at den gamle Kaptajn var forfalden, tog man sikkerlig

¹⁾ B. H. Tb. 29 Januar 1667.

fejl; han fulgte derved kun Tidens Sædvane, den nemlig, at naar alle andre Udveje vare lukkede, og der for Retten intet havdes at fremføre til sin Undskyldning, da at paaberaabe sig, at man havde handlet galt, som Følge af Fuldkab.

Skønt Svend Povlsen nu var Selvejer — eller maaske rettere forstaaet, netop som en Følge heraf — blev han snart nødsaget til at rejse et Pengelaan. Det var den velhavende Præstemand Hr. Rasmus Madsen Faaborg i Hammer, der alt forud havde mange udestaaende Fordringer trindt om paa Egnen, som den nybagte Gaardejer allerede i Begyndelsen af Aaret 1667 maatte ty til om Laan. Et Pantebrev lydende paa 200 Sletdaler blev læst paa Baarse Herredsting¹⁾, efter hvilket Brev Svend Povlsen erklærer at have laant den anførte Sum af Hr. Rasmus; ligesom han forpligter sig og sine Arvinger til paa Ære, gode Tro og Love, redelig og vel at tilbagebetale Beløbet med de deraf paagaende Renter i rede Penge og ingen anden Vare til 11 Juni 1667 til Hr. Rasmus eller hans Arvinger. Og stiller han som Pant for rettelig og redelig Betaling sin tilhørende Gaard i Snese, som Anders Ibsen da paaboede, idet han fremlægger sit Skøde paa denne Gaard samt paa Lundbygaard i Retten. Svend Povlsen har underskrevet Pantebrevet i Hammer den 7 Marts; ligesom han venligen har ombedet de tvende velagtede Dannemænd Jens Jensen Smed og Rasmus Andersen, begge i Hammer, til som Vitterlighedsvidner at underskrive med sig. Han mødte selv for Retten og ved-

¹⁾ B. H. Tb. 12 Marts 1667.

stod Pantebrevet i alle dets Ord og Punkter, hvorefter han overgav det til Hr. Faaborgs Fuldmægtig Rasmus Jensen Dolmer.

Tingbøgerne udvise imidlertid, at Svend Povlsen, trods det, at han fik stiftet et Laan, dog ikke længe kunde holde sig som Ejer af Lundbygaard. Det store og vidtløftige, men magre Jordtilliggende har næppe givet den ukyndige Jordbruger videre Indtægt, men maa tværtimod have forvoldt ham mange Bryderier i de onde og trange Tider: Skatter og Afgifter faldt paa, uden at han kunde betale, Restance dyngedes til Restance; saa maatte den fattige Mand Svend Povlsen ophøre med at være Selvejer og igen overlade Gaarden til Kongen. Kort Tid herefter maa *Henrik Fabritius*, tidligere Forvalter¹⁾ hos Lensherren Ulrik Frederik Gyldenløve paa Vordingborg Slot, have faaet Lundbygaard. Han skriver²⁾ i det mindste herfra, 28 Januar 1678, at Gyldenløve ved den forrige Pensionarius Jens Lavridsen havde friet ham fra den gamle Restance af Gaarden. Og da Fabritius atter faar Kald og Varsel om at betale, svarer han den 27 Januar 1679 fra Lundbygaard, at han, som gammel Betjent af Frederik III, havde faaet Gaarden kvit og frit som Fæstegaard, og haaber han derfor, at Prins Georg, der nu havde Vordingborg Slot og Gods, vil gøre imod ham, som hans Fader havde gjort³⁾.

Men skønt Henrik Fabritius havde faaet Gaarden i Fæste, vedblev dog Svend Povlsen at bo der. Og

¹⁾ B. H. Tb. 2 Oktober 1660.

²⁾ Hammer Herreds Tb. 18 Februar 1678.

³⁾ s. St. 27 Januar 1679.

sammen med ham boede her tillige i længere Tid en Løjtnant *Kristian Sivertsen* med sin Kæreste (Hustru). Der er en Del, der taler for, at Løjtnant Sivertsen har været Svend Povlsens Svigersøn, og at det var som saadan, han fik Lundbygaard efter Fabritius, for at han skulde sørge for Svend Povlsens efterladte Familie, da den gamle Krigsmand var gaaet bort. Men trods dette sandsynlige Svogerskab herskede der dog langtfra noget godt Forhold mellem de tvende Krigere. Et Tingsvidne¹⁾ af 26 Marts 1672 giver Underretning om deres Tvistigheder og om de Skældsord, der ere faldne imellem dem, og fører altsaa Bevis for, at deres Samliv har været saa slet, at det endog har affødt en Retstrætte.

Paa samme Tid havde Svend Povlsen ligeledes en ikke ringe Part af Sorg og Bekymring for et andet Medlem af Familien, nemlig for hans Svoger (Svigersøn) *Hans Svendsen* i Smidstrup i Snesere Sogn. Hans Svendsen havde baade i «forrige og sidste Krigsjaar tjent ærligt med Liv og Blod og forholdt sig vel som Dragon i Kaptajn Svend Povlsens Kompagni, med hvilket han blev udkommanderet, da Svenskerne vare her paa Sjælland, og var han og med Svend Povlsen ude at gøre Fjenden alt Afbræk, som gøres kunde, hvilket hans smukke Afsked og Testimonium udviser». Siden tog han anden Gang Tjeneste som Rytter ved Hr. Ritmester *Axel Urnes*²⁾ Kompagni. Og da han selv holdt sig med Hest og Mundering, fik han Kongens og Kronens Gaard

¹⁾ H. H. Tb. 15 April 1678.

²⁾ *Axel Urne*, født paa *Næs* i Jylland, døde som Major paa sin Gaard *Bækkeskov* paa Sjælland den 2 August 1677.

der i Smidstrup frit at bruge og bebo. Men da han var barnefødt paa forrige Statholder, Kong Frederik III.s højstbetroede Mand, Kristoffer Gabels Jordegods, lod denne ham søge til Barse Herredsting og fik ham af Herredsfogden der, Lavrids Sørensen, dømt til, foruden anden Skade og Bekostning, tillige at skulle fraflytte Gaarden i Smidstrup, som han hidindtil havde brugt og beboet, og derimod at antage en af Kristoffer Gabels øde Gaarde eller Boliger, hvor denne eller hans Føged anviste ham den. Hans Svendsen havde flere Gange sendt Bønskrifter til Kong Kristian V i Anledning af denne Sag; og nu fremkommer han paa ny med en Ansøgning¹⁾ om Tilladelse til at blive boende paa Kongens Gaard i Smidstrup, som han har gjort den skyldige Pligt af, for at han saaledes kunde vedblive at være Kongens Undersaat og Tjener og fritages fra Kristoffer Gabels Forfølgning; han mener, at dermed intet andet sker, end hvad hannem med Rette tilkommer. — For at støtte sin Svigersøn skrev Svend Povlsen den 19 Maj 1672 paa Lundbygaard et Brev²⁾ paa Tysk til Grev Hans Schack, der sad i Kongens Raad. I dette Brev, der følger med Svigersønnens Ansøgning, beder Svend Povlsen sin gunstige Herre og Befordrer, Præsidenten i Krigskollegiet, som han kendte og var kendt af fra Kjøbenhavns Belejring, om at skaffe Svigersønnen et Beskyttelsesbrev fra Kongen mod Hr. Gabel og Fritagelse for at lide efter Herredsfogdens Dom. Han minder om Frederik III's aabne Brev, der lød paa, at hvem, der

¹⁾ Indk. Sager til Krigskoll. Nr. 167. 1672.

²⁾ s. St. Nr. 168.

gjorde Fjenden Afbræk, skulde forlenes med Gods, naar Freden kom, og frit tillades at bo paa hvilket Sted, de vilde. Og nu var det intet andet, hans Svigersøn, der havde tjent Kongen tro, begærede, end at han som en løs og ledig Karl maatte faa Lov at tjene og bo under Kongen. Han beder Grev Schack, som dennes lydige Tjener og tro Vaabensvend, at hjælpe Hans Svendsen til denne Ret. Men hvad, det endelige Udfald blev paa Sagen, vides ikke.

Fredstiden var i øvrigt ikke god for den gamle Kaptajn. Landbruget kunde han ikke magte, hans Kaar bleve knappe, og hans Navn, der sikkert i Krigens Dage havde lydt fra alle Munde, især i Sydsjælland, var nu ved at gaa helt i Glemme. Dette ses af følgende: Den 16 Februar 1673 udgik et Kongebrev¹⁾ til Krigsmarskallen *Johan Kristoffer von Korbitz*, lydende paa, at denne skulde erkyndige sig om, hvorvidt der i Sjællands Stift maatte findes nogen — af hvad Stand og Vilkaar det være kunde —, som havde forsøgt sig i Krigen til Lands eller til Vands, da Kongen vilde have saadanne i Erindring til Forfremmelse fremfor andre, naar Lejlighed gaves; thi Kongen agtede at opmuntre sine retfærdige og kække Mænd, og det vilde ske, naar de saa, at Dyden og Fortjenesten ej heller blev ubelønnet i deres eget Fædreland. Som Svar²⁾ til Rigens Marsk angaaende dette Kongebrev skriver Francke Meintzen, Amtsskriveren i Vordingborg, den 27 Marts

¹⁾ Rigsarkivet: Militære Regnskaber. IV, 42. Nr. 409: Efterretn. om de, der havde tjent i Krigen.

²⁾ s. St.

1673, at han havde ladet Kongebrevet læse og forkynde paa alle Tingene i Amtet og paa alle andre Maader søgt Oplysning; men han havde ingen fundet, «uden en «medaldrinde» Person ved Navn Svend Povlsen, som sig oppeholder udi Lundby i Hammer Herred, og som foregiver at have tjent her udi Riget i forrige Krigstider for Kaptajn over et Kompagni Dragoner. Og erbyder han sig fremdeles i saa Maader i Hans Mayst. Tjeneste, naar fornøden gøres». — Skriveren fra Vordingborg vil altsaa slet ikke kende den fra den forrige Krig saa navnkundige og af Fjenden frygtede, tapre og dristige Kaptajn, men ser kun i Svend Povlsen en tvivlsom Person, om hvem der intet andet vides end det, som denne selv foregiver. Den gamle Anfører havde dog kunnet trøste sig med, at der fandtes andre, der vare glemte, ligesom han selv var bleven det. *Hemming Sparre*, der havde tjent som Løjtnant under Krigen og nu boede i Kjøge, klager saaledes meget ynkelig over sin Nød, Elendighed og Fattigdom og beder ydmygeligt om blot at maatte blive lønnet med Gefrejders Traktament, da vilde han gerne lade sig nøje og vente paa, at Gud maatte skikke bedre Tider¹⁾.

Men Undersøgelsen kom dog alligevel den glemte Krigsmand til gode; thi han kom nu paa Omtale. Og da hans fattige Kaar kom til Kongens Kundskab, blev der «af sær kongelig Naade tilstaaet den gamle Kaptajn Svend Povlsen *Gynge* en aarlig Pension paa 30 Rdr.», som udbetaltes ham første Gang 16 August 1674. For

¹⁾ Rigsarkivet: Militære Regnskaber IV, 42. Nr. 409. Efterretn. om de, der havde tjent i Krigen.

Tiden her efter og til Nytaar 1675 blev der ham den 19 Januar dette Aar af Rigens Marsk Kristoffer Korbitz og af Sten Hundorf givet en Anvisning¹⁾ paa 12 Rdlr. 8 ß, der mod Kvittering skulde udbetales ham ved Krigskommissær Kristen Andersen. Den 19 Maj 1675 havde han endnu 10 Rdlr. til gode af denne sin Pension.¹⁾

¹⁾ Krigskommissar. Protokol 1675 B Nr. 20.

²⁾ s. St. Nr. 365.

1675—1679.

Den gamle Kaptajn drager atter ud i Krig og bliver Major.

Kampen for at vinde de tabte ældgamle danske Landskaber hinsides Sundet tilbage stod for Døren. Og snart kunde Svend Povlsen forlade *Lundbygaard*¹⁾ for aldrig tiere at vende tilbage dertil igen.

¹⁾ *Lundbygaard* havde efter Kirkehistr. Saml. III R. 3 B, Side 115 været en gammel Adelsgaard. 1423 havde Væbneren *Niels Galt* den til Leje af Agnete Kloster i Næstved. Og i 1484 ejede *Peder Sten* den; han nævnes 1477 som «Hovedsmand paa Helsingøre Krog». Gaarden gik derefter i Arv til Peder Stens Slægt, saa den 1493 ejedes af Sønnen *Sten Pedersen* og siden hen af Sønnesønnen *Knud Stensen*.

Nu — efter Svend Povlsens Tid — skiftede Gaarden ofte Ejere. Den førnævnte Løjtnant *Kristian Sivertsen* ejede den endnu 25 April 1681, da han paa Hammer Herredsting begærer sig udmeldt fire Mænd til at syne og besigtige *Lundbygaard*, som nu findes ved Magt paa Bygning og Gærder, baade i Mark og By. Sivertsen havde vel ved Skøde af 12 September 1680 overdraget *Lundbygaard* til sin Svoger Hans Hansen *Velsonius* eller *Vilschonijs*; men det synes, at denne Handel kun har været en Skinhandel, hvorved Løjtnanten vilde prøve paa at dække sig

Saa snart der begyndte at blive Røre i Landet, Krigstrompeten lød, kunde den gamle Fører ikke holde sig rolig længere, men skrev til Kongen:

„Stormægtigste Konge, allernaadigste Arffve-Herre!

Wdi dybeste Wnderdanighed haffuer jeg Eders Kongl. Mayß. at andrage, det jeg hafuer tiendt Eders Kongl. Mayß. sl. Hr. fader och sl. Hr. farfader, høyloflige Jhu-kommelse, Konger udi Dannemarch udj Krigstog och huerffuet ett Compagnie Dragoner for huer af dj sl. høyloflige Herrer; och dersom det naadigst maatte behage Eders Kongl. Ma., hafuer jeg endnu Eyft at huerffue et Compagnie at førre

mod sine mange paatrængende Kreditorer; thi da han sagsøges til Tinge, gør hans Sagfører Klemens Nielsen gældende, at Gaarden er bortskødet, og at Løjtnanten intet havde med den at bestille eller svare for, saa meget mere, som han længe havde været i Kongens Tjeneste. Men Ridefogdens Fuldmægtig Rasmus Lang indvender herimod, at Sivertsen jo alt længe forhen har været i Kongens Tjeneste, men derfor alligevel har holdt Hus paa Lundbygaard, eller — naar han drog udenlands — da hans Kæreste, og Gaarden var ej heller bortskødet til bestemt Tid, hvorhos Løjtnanten havde forbeholdt sig et Hus med Jord. Sivertsens Svoger fik dog ikke Gaarden. Den overgik nu til Knud Gregersen, som indsatte en Bestyrer (H. H. Tb. 8 Oktober 1683); men han betalte hverken Skatter eller Afgifter. 1686 vare de resterende Skatter lige fra 1 Januar 1680 derfor løbne op til 357 Rdl. 5 z 6 ß , og Lundbygaard var fast øde, saa der ingen Køber vilde melde sig, da den bliver opbudt til Tinge. Endelig tilbyder dog Ritmester *Johan Hendrik Smidt* at ville give 110 Rdl. (Topogr. Saml. Lundbygaard 10 a.) Dette Tilbud bliver forelagt Rentekammeret til Betænkning. Og Kammeret minder da i dets Indstilling til Kongen allerførst om, «at det vel er en stor Gaard, der har 20 Tdr. 2 Skpr. Hartk. eller nyt Hartk. 16 Tdr.; men dernæst fremhæves der, at den er slet paa Ejendom og Brug, saa Ejermændene ikke have kunnet svare til

imod Rigens Fiender, omb det fornøden giørris. Och dersom det er Eders Kongl. Mayß. naadigste Behaeg, at jeg et Compagnie Dragoner schall huerfue, er min vnderdanigst Begiering, at jeg folchet, dend Stund jeg huerfuer, maatte haffue till Inquartering udj Næsted. Jeg er bereed, som schyldig, Eders Kongl. Ma. at tienne imod Rigens Fiender Natt och Dag, saa længe ieg hafuer Lif och Blod, och will jeg stray anfange at huerffue, naahr Pengenne mig vorder leeffnerit, och haabes nest Guds Hielp inden Maannitidag at haffue Compagniet complet; tj her er mange fede Karle her udj Landet, som gierne will werre hos mig. Gud aller megtigste opholde Eders Kongl. Mayß. udj languarig Welstand at florerre och giffue Eders Kongl. Mayß. ett lych-

Skatterne, Bygningerne vare meget brøstfældige, og Avlingen saa vidtløftig, at Amtmanden ingen Bonde kunde faa til dens Befatning; han kunde ej heller faa Jorden pløjet og besaaet, fordi derertil hverken havdes Bæster, Kvæg eller Redskab; og hvis der skulde gøres Bekostning til Bygningens Reparation, og Hus til Avlingens Drift gøres fornøden, saa fattedes dog Folk til at tage Vare paa Gaarden og indhøste, hvis der kunde blive efter Sæden at vente». Kammeret indstiller derfor, at «Ritmesteren bør at have Gaarden for de 110 Rd., naar han har Middel og Vilje til at bygge og besætte den, og han tillige vil betale Skatterne fra sidstforleden 1 Januar af». Den 10 April 1686 resolverer Kongen derpaa, at Ritmester Smidt ved det sjællandske, nationale Regiment til Hest — for sin tro Tjeneste skal have den forladte Lundbygaard for 110 Rd. — dog uden nogen Konsekvens for andre. Den 23 April 1687 fik Smidt Skøde paa Gaarden, som han beholdt til sin Død; men hans Enke Maren Pedersdaatter afhændede snart efter, 10 Juni 1705, Lundbygaard til Dr. *Hector Gotfrid Masius* til Ravnstrup. Senere gik den over til Kronen. Og da Ryttergodset solgtes her fra, den 16 September 1774, blev Lundbygaard med Hammer Sogns Konge og Kirketiende, samt tillagt Hartk., i alt 477 Tdr., købt af Kammerherre *Casp. Vilh. Munthe Morgenstjerne* for 34,000 Rdl.

saligt Spir, huilket throhiertlig ønskes af Eders Kongl. Mayst. throe Wundersaatt.

Kjøbenhavn den 20 Mayus Anno 1675.

Swend Poffwelsfen.¹⁾

Da det forekom Svend Povlsen, at der tøvedes for længe, før han fik Svar, og da han under Ventetiden idelig gik i en mægtig Spænding og Forventning efter at høre, om han fik Lov til atter at træde i Kampen for Fædrelandet eller ej, saa kunde han til sidst ikke holde Uvisheden ud længere, men dristede sig til at skrive til Kongen paa ny, idet han fremsendte følgende, omtrent med det første ligelydende, Brev²⁾:

Stormedtigste Konge, allernaadigste Arffue-Herre!

Udj dybeste Underdanighed haffuer jeg Eders Kongelig Mayst. at aendrage, det jeg haffuer tient Eders Kongl. May. Hr. fader och farfader, salig Ihufomelse, Konger udj Danmark, o. s. v., och udj Hans Mayst. Tieneste udj Krigs Tid huerfuet to Companier Dragoner, som jeg imod Cronens Fiender haffuer ført, och nu udj fiste Beleiring her udj Byen it Companj til Fodz haffuer huerfuet; och imidlertid bleff jeg aff Hans Kongelig May. høyløfflig sl. Hr. fader ud comanderit och Companiet understocken. Och dersom Eders May. det saa behager, och fornøden giøris at motte huerfue it Companj, Dragoner eller till Fodz, effter Mayst. goede Behag, och imidlertid Huerffuinge schier. motte haffue min Louplas udj Nested, eller dog huor Eders Mayst. behager, forhøbis inden to Moneder Companiet complet at haffue, efftersom her findis ennu mange udaf mit forige Companj, som opuarter och sig under mit Compagni giene ville instille och folgactig vere. Och naar

¹⁾ Aarsber. fra Gehej. Arkiv V, 234.

²⁾ Indk. Sager til Krigskoll. Juni 1675 Nr. 438.

Companiet kan vere complet, och Stranduacten bliffuer aenordnet, jeg den da motte bliffue aenbetrodt intill videre Menordning, huilken ieg flittigen schal opuarde som en erlig kongelig Tromand och Tierner, her effter som tilfort, ueractende herpaa en naadig Resolution.

Oc efftersom ieg udj Dag haffuer talt met Kongen, da haffuer hand befallit mig den høye Comisaritedz-Collegio dette at aenuise och herpaa hos di høyaedle Comisaritedz-Herrer en cort Resolution. Befallende di høyaedle Comisaritetz-Herrer Gudz goede Beschiermelse. Vale.

Suen Poulsen.

Hvor snart disse Svend Povlsens indtrængende Bønner og Forestillinger — først baade skriftlige og mundtlige hos Kongen og nu sidst tillige hos de høje Kommissariatets herrer —, have fundet Ørenlyd, kan ikke ses. Men da den gamle Krigers Ønske om at kunne være til Nytte under det tilstundende Hærtog var saa brændende, og da ingen som helst Hjælp turde lades ubenyttet, er der al Rimelighed for, at man snarest har taget hans gode Kræfter i Brug, vel allerede endnu før Kong Kristian V den 12 September 1675 erklærede Sverige Krig. Medens Hæren i det første Aar under den «skaanske Krig» kæmpede nede i Tyskland, kan da Svend Povlsen efter sin indtrængende Begæring have faaet Ansættelse ved Strandvagten og der virket som Kongens ærlige og tro Mand. Eller han er — hvad der er end mere troligt — som saa ofte forhen, bleven afbenyttet som Spejder¹⁾ ovre i de gamle danske Landsdele Skaane og Halland.

¹⁾ Indk. Sager til Krigskollegiet 1676. Februar, Pakke F. viser, at Skipper *Svend Povlsen* fra Kjøbenhavn, der var arresteret i Helsingborg, den 25 Januar fordres udleveret af Fangen-

Alt dette er imidlertid kun Gætninger. Men hvad, der vides med Sikkerhed, er, at da den danske Hær i Slutningen af Juni Maaned 1676 gjorde Landgang i Skaane og straks derpaa slog Lejr uden for Landskrone, da var Svend Povlsen med her.

Han havde nu naaet at være bleven udnævnt til Major og var ivrigt i Færd med at hverve Tropper, hvilken Gerning synes at være lykkedes vel for ham og at være gaaet rask fra Haanden. Allerede den 16 Juli kunne nemlig *Korbitz* og *von Stöcken* der i Lejren ved Landskrone give Kommissarius Povel Jæger Befaling om at udbetale 200 Rdlr. til Major Svend Povlsen for Hvervningen af noget Mandskab, samt 10 Rdlr. for en Maanedes Traktement. Og Svend Povlsen meddeler straks Tilstaaelse for Modtagelsen heraf.¹⁾

Omtrent fjorten Dage derefter var han naaet saa vidt, at han havde et Kompagni af hvervede Tropper paa Benene, Folk, der baade kunde føre og bruge Vaaben. Dette ser man deraf, at hans Løjtnant *Povel Smidt*²⁾

skabet, imod at Svenskerne faa udleveret Skipper Niels Michelsen. Kunde det ikke være den kendte Svend Povlsen, som her paa et af sine Spejdertog er optraadt under Skipperskikkelse, er bleven nappet af Fjenderne og nu bliver løst hjem igen af Danskerne.

¹⁾ Zahlmester Povel Jægers «Skaanske Krigsregnskab» Juni til September 1676. Under Kvitteringen staar Navnet *Swend A Paulsen*, og der under igen i rødt Lak et Segl med Navnebogstaverne S. P. S. og en Hammer, der er omgivet af fire Roser og to Kugler.

²⁾ I «Sager indk. til Krigskoll.» Februar 1676 Pakke D. findes et Andragende fra *Pauell Schmeth* om at faa en Plads i Hæren.

den 2 August i Lejren ved Landskrone faar udleveret til Major «Schwen Paulsen» 12 Pund Jagtkrudt og 24 Pund Pistolkugler fra Felttøjmasteren Joachim Kruse.¹⁾

Hermed ende alle paalidelige Efterretninger om Gjøngehøvdingen Svend Povlsen. — Som han fra første Færd dukkede frem fra en ukendt Stilling og ukendte Forhold, paa samme Vis gik han bort igen — ud i Mørket. Det vides ikke, naar, hvor eller hvorledes han døde; og lige saa lidt kendes der noget til hans Families Skæbne efter den Dag.

Der anføres vel i flere yngre Beretninger, at Svend Povlsen i den «skaanske Krig» skal have været en af de ivrigste Snaphaneførere og som saadan have tumlet sig lystigt paa sin gamle Plads, Hallandsaas, hvortil endnu føjes, at han skal have været Snaphanernes Anfører, da de den 24 Juli 1676 ved Løshult Kirke overraskede en svensk Deling og borttog en Hob af Kong Karls kostbare Ejendele og flere Tønder Sølvmonet; men alle disse Opgivelser savne sikker Hjemmel. Derimod kan det ses, at Svend Povlsens Løjtnant Povel Smidt den 20 December 1676 er tagen til Fange af den ædle og mandhaftige *Jes Gejsing*, Løjtnant ved Aschenbergs Regiment.²⁾ Maaske Svend Povlsen ved den samme Lejlighed, da hans Løjtnant blev gjort til Fange, selv kan have fundet sin Død paa Valpladsen.³⁾

¹⁾ Skaanske Handlinger 1676. Nr. 894. Joachim Kruses Feltartilleriregnskab Bilag 121.

²⁾ Landetatens Regnskaber B. Nr. 44: Danske Officerer fangne i Sverige.

³⁾ s. St. hedder det: 30 December 1676 indkom blandt Fangerne til *Joh. Røddeling* i *Malmø* en Person, som formentes

Snaphanerne rejse sig og kæmpe for sidste Gang.

Da Kong Kristian V den 29 Juni 1676 ankrede med sin Flaade ved *Raa* Fiskerleje i Skaane, jubledes Folket ham i Møde. En Kvinde sprang frem ved Stranden og raabte til Danskerkongen: «Kom hid, kom hid! Her er ingen Fare. Alle Svenskerne ere dragne til Ystad.»

Glæden var gensidig. Kongen udstedte et aabent Brev til Skaaningerne, hvori han gav dem det Løfte, at han snarlig skulde fri dem fra det tunge Trælleaag, hvorunder de nu i Aaremaal havde sukkeet. Dette Budskab fløj som en Løbeild gennem det hele Landskab og vakte baade Haab og Mod. Og snart rejste Snaphanerne i det nordlige Skaane sig for endnu en Gang at slaa et Slag for deres gamle Venner, Danskerne.

Kristian V, der allerede førend sin Ankomst ved Breve og Udsendinge havde stræbt at vinde Skaaningerne, særlig ved at minde dem om den gode gamle

at være Kaptajnløjtnant til Hest. Fangen var saa syg og udmattet af sine svære Saar, at han ikke kunde mæle et Ord eller give sit Navn til Kende. Hos Røddeling blev han vel plejet, fik en kristelig Betjening og blev med Ære stedet til Jorde. For sin Ulejlighed fordrer Røddeling 30 Rdl.; og Barberen, der havde prøvet paa at helbrede de farlige Saar, som dog snart viste sig at være dødelige, skulde have 4 Rdl. At den afdøde danske Dragonofficer var bleven ærligt begravet af Hr. *Lars Kosoht*, det bevidner den svenske Løjtnant Esaias Warius, samt Fændrikkerne: Moritz, Lycke, Hübener og Johan Røddeling. — Denne Officer var maaske ingen anden end *Svend Povlsen*.

Forbindelse med Danmark, men ogsaa ved rige Løfter om at ville være dem en mild og naadig Hersker i Fremtiden, benyttede sig nu af den gunstige Modtagelse og venlige Stemning til end yderligere at styrke det gode Forhold: Han mødte frem ved Skaaningernes Gilder og Sammenkomster, og overalt optraadte han med naadig Mildhed og Venlighed. Følgen heraf var, at han blev hilset med Jubel og Fryd, hvor som helst han kom frem.

Men Svenskehæren, der maatte trække sig tilbage, brændte af Harm og Vrede over de jublende Skaaninger, som nys havde vist sig saa ydmyge og venlige lige over for Hæren, og som nu lige derovenpaa toge imod Fjenderne med aabne Arme, som vare de deres bedste Venner. Der maatte og skulde tages Hævn over dette falske, fejge Folk, der saa brat brød den svorne Trokabsed og vendte Kappen efter Vinden. Hæren plyndrede og røvede derfor saa grumt og grundigt, hvor den drog frem, at dens Vej kunde spores ved brændende og ryggede Gaarde og Huse. Karl XI, der straks klarligt maatte indse, at disse Voldshandlinger kun yderligere vilde vende det skaanske Folks Hjerter fra ham, udstedte derfor, baade 4 Juni og 10 Juli, skarpe og strenge Forbud mod sliq Fremfærd; men Soldaterne lystrede ikke deres Konges Befalinger. Intet nyttede mod de vilde, hævgerrige Mennesker, der havde faaet Blod paa Tanden, og som nu ustandseligt fortsatte med deres skrækelige Plyndringer og Hærgninger, som vare de besatte Ildgerningsmænd. Følgen heraf blev, som Kong Karl havde anet, at Skaaningerne sluttede sig end inderligere til Danskerne, for at de

sammen med disse kunde bekæmpe den fælles Fjende, de frygtelige Voldsmænd.

Paa den her omtalte Tid sendte Kristian V Sten Brahe op til Gjøngerne for at opfordre dem til flittig Deltagelse i Snaphane-krigen. Ærindet var næppe vanskeligt at fuldføre; thi Hadet imod Svenskerne brændte netop nu allerhøjest. Store Skarer vare derfor ogsaa snart rejste og ordnede, og deres Antal voksede siden hen med rivende Fart, vel især fordi deres første Tog løb saa heldigt af. Det var det førnævnte Tog til *Løshult Kirke* den 24 Juli 1676, ved hvilket Snaphaner fra østre Gjønge Herred, fra Gjemsøe i Blekingen samt fra Willands Herrød¹⁾, sammen med danske Ryttere, overfaldt en svensk Førselsdeling og fratog den ikke mindre end 50,000 Rdl. i Plader og hvid Mønt, der var indpakket i Tønder og bestemt til Hærens Lønning og Forbrug, og endvidere toge de ved samme Lejlighed Kongens Krigskasse og Telt.²⁾

Fra den Tid af kan det regnes, at Snaphane-krigen begyndte for Alvor. Overalt færdedes de vilde Karle til Skræk for mindre svenske Troppedelinger; og da Bønderne med Liv og Lyst sluttede sig sammen med og af al Evne stode Skovens djærve Sønner bi, var til sidst hverken Vej eller Pas sikker at færdes paa for nogen svensk Soldat.

I det nordlige Skaane, langs hele den gamle Rigsgrænse, dannede Snaphanepartierne et Bælte, som det var baade vanskeligt og voveligt for Fjenden at bryde

¹⁾ Gillberg: Kristiansstads Len 1767, Side 152.

²⁾ F. F. Carlson: Sveriges Hist. II, 390.

igennem. Her stode deres gæveste Førere, saasom *Ubbe* paa *Frisholmen*, nær ved Witsjø, *Niels Tideman*, inde paa *Hallandsaas*¹⁾, og Gjøngen *Peer Stensson*.²⁾ De vare alle Mænd, der fore frem med saa stor Grumhed, at det ikke sjældent indtraf, at mindre svenske Delinger bleve overraskede og nedhuggede paa den gyseligste Maade. Den 28 Juli blev saaledes Ebbe Ulfelds Staldmester Johan Korth paa Rejsen fra Smaaland mod Midaften skudt ved Kumble Bro i Gjønge Herred af Snaphanen *Niels Skytte*³⁾, medens Staldmesterens Medfølgere bleve ilde medhandlede. Men til Gengæld fore Svenskerne frem med en ganske lignende vild og grum Haardhed, naar Lejlighed tilbød sig, at de kunde naa til at vinde Hævn over Snaphanerne.

Det var især den unge og virksomme *Axel Hummerhjelm*, der idelig var de raske Friskytter paa Nakken. Han fik til Stadighed Underretning om Snaphanernes Foretagender og Smuthuller fra den listige og snu Gæstgiver *Niels Nielsson* i Markerød; og naar Friskytterne mindst anede nogen Fare, faldt han over dem og slog ned iblandt dem som et Lyn.⁴⁾

Imidlertid kunde man dog ogsaa i visse Egne træffe Folk, der vare lede og trætte af det vilde Krigsliv, eftersom de kun alt for godt kendte Krigens Uroligheder, Rædsler og Tryk fra fordums Tid af. I disse Egne, særlig ved Rigsgrænsen, oprettede Folkene saa

¹⁾ Mankell: Svensk Krigshistorie III, 755.

²⁾ Rigsarkivet i Stockholm: Sperlings Skrivelse til Kongen. 25 Maj 1678.

³⁾ M. Weibull: Saml. til Skaanes Hist. 1874. S. 78.

⁴⁾ Fryxell: Beretninger af Sveriges Hist. XV, 186.

paa gammel Vis en *Bondefred* mellem Nabosognene paa hver sin Side af Grænsen, hvorved de tilsagde og lovede hverandre god Fred og ærligt Naboskab. En saadan Bondefred sluttedes 1676 mellem de to skaanske Sogne *Ousby* og *Løshult* paa den ene og det smaalandske Sogn *Vijresta* paa den anden Side.

*Fredsrevet*¹⁾ fra *Ousby* lyder saaledes:

«Ousby Sogn ved sine Fuldmægtige: Kronens Lensmand, Fjerdingsmændene og Kirkeværgerne, gøre hermed vitterligt for alle, som dette vort aabne Brev læse eller høre, at saasom *Vijresta* Forsamling haver besluttet og indgaaet med os en almindelig og sikker Bondefred, saa vidt Bønderne selv aleneste vedkommer, villende efter Kraft og Formue afværge al Ulempe, baade hvad Snaphaner saa og anden Krigsbesvær anlanger, saa vidt vi skulle intet have os for dem at befrygte; da love og vi paa vor Side, i dette Brevs Kraft, som fredelskende Naboer, vore kære Grander, *Vijresta* Sogns Indbyggere, alle og hver det samme igen, at vi i denne besværlige Krigstilstand ville holde med dem saa god og sikker Bondefred, som de med os, og afvende efter vor Formue fra dem al Ulempe, som disse Tider kunne medføre. Hvad Øvrigheden og Militzen vil have frem, præjudicere vi ikke; men hvad vi her love Almuen i bemeldte *Vijresta* Sogn, det skal af os ubrødeligen holdes.

Actum Ousby, den 17 September 1676.

Paa hele Ousby Sogns Vegne:
Kronens Lensmand, Fjerdingsmændene, Kirkeværgerne.»

¹⁾ M. Weibull: Saml. til Skaanes Histr. 1874. S. 19.

Men det var kun de færreste Steder, der herskede Fred og Ro, Snaphanerne sværmede tværtimod om saa godt som overalt og øvede alle Haande slemme Streger. Og da den danske Hær i Sommeren 1676 drog op i Halland, fik de vilde Karle rigtig frit Spillerum bag Hærens Ryg og gjorde omtrent rent Bord lige fra Aasen og op til Halmstad. Efter Slaget ved Fyllebro den 17 August bleve Folkene der i Eggen endog plagede saa grumt af Snaphanerne, at de ikke kunde nære sig i Hjemmene, men maatte sælge deres Huse for Spotpris og løbe deres Vej. I Knærøds Kirke røvede Snaphanerne alle Sølvkarrene og en Brudekrone, som opbevaredes der, hvorhos de ødelagde Kirkens Arkiv og Kirkebøgerne. Det var ligeledes paa denne Tid, at de store Skove i Weinge Sogn, især Skovene ved Mørkhult, bleve lagte øde, da Svenskerhæren vilde fordrive Friskytterne derfra. Ved samme Lejlighed blev ogsaa Købstaden Laholm helt og holden opbrændt.¹⁾ Og i Karup Sogn nedhug man flere større Skovstrækninger for at holde Snaphanerne borte; men intet hjalp, stadigt kom de vilde Karle igen og lagde baade Gaarde og Byer øde.

Oppe paa Hallandsaas blev Ejendomsgaarden *Hulrugerød* (Hulgerød), der havde Postholderi, trods sine gode Jorder dog lagt i fuldstændig øde Tilstand; og den henlaa saaledes i lange Tider.²⁾ Men deroppe paa Aasen havde Snaphanerne ogsaa til enhver Tid deres bedste Tilholdssted. De spærrede her Vejen mellem Halmstad

¹⁾ Bexell: Hallands Histr. III, 59, 91, 113, o. s. v.

²⁾ J. Richardson: Hallands Histr. S. 226.

og den svenske Armé, saa der i Juli 1676 slet ikke kunde finde nogen Forbindelse Sted, men saa snart et Ilbud viste sig, blev det straks nappet af Snaphanerne¹⁾. Svenskerne udskreve de unge Karle og vilde føre dem til Hæren og putte dem i Soldatertrøjen, men saa snart de naaede frem til Aasen med dem, forstak Karlene sig og gik til Friskytterne i Aasens Skove. Fra Hasløf Sogn var der ikke mindre end otte Karle, der løb den Vej og bleve Snaphaner. Man skulde tro, at et saadant Sogn, der kunde tælle saa mange af sine Sønner i Snaphanelavet, maatte være vel forvaret, saa Friskytternes Venner og Frænder der i Egnen ikke kom til at lide nogen Overlast; men det var dog saa langt fra Tilfældet: Sognet var tværtimod saa udpint og udpist, at der alle Krigsaarene igennem hverken kunde ydes Tiende, Landgilde eller Jordskyld deraf. I 1676 var det dog ved den danske Armé, at Sognets tillige med Nabo-soggenes hele Aarsafgrøde blev fortæret. Hæren stod nemlig i 11 Dage, fra 23 August til 4 September, ved Herregaarden Wallen og Byen Vokstorp, medens Lahloms Bro blev sat i Stand.²⁾

Efter at Karl XI den 19 Oktober havde holdt Krigsraad i Ljungby i Smaaland, besluttede han at rykke ind i Skaane. Og da Folkene i *Oderljunga* og *Fagerhult* havde stængt Vejene ved Forhugninger, afkastet Broerne og derpaa begivet sig til Skovene for at lægge sig i Baghold der, medens Snaphanerne trofast holdt Vagt ved Forhugningerne og forsvarede disse kækt og

¹⁾ Cronholm: Skaanes Hist. II, 192.

²⁾ Efter Hasløf Kirkearkiv.

tappert, fandt Kongen det fornødent at skikke Ebbe Ulfeld og Pontus de la Gardie i Forvejen med en stor Hob Bøndertropper for at lægge nye Broer og rydde Vejen. Men da Kongens Fortrav den 25 Oktober drog forbi Fagerhult, blev alligevel Ritmester *Hammerschiöld*, Øverste over Kongens Drabanter, skudt, og der opstod et voldsomt Røre i Drabantskaren. Det var Snaphanerne under Anførsel af *Roloff Hansson*, *Jøns Tyggesson* og et Par Bønder, som her dreve deres Spil igen og forvoldte Kongens Drabanter den store Skræk.¹⁾

Dagen tilforn, 24 Oktober, medens Karl XI endnu stod i *Markerød*, havde han faaet nøjere Underretning om, hvordan Forholdene stillede sig i Blekingen og Skaane, hvor saa godt som hele Almuen skulde have forladt Hus og Hjem, og da han nu tillige fik Syn for Sagn ved hvad, der mødte ham ved Fagerhult, hvor Folket stod i fuldt Oprør og skød hans Drabantfører, saa udstedte han straks den 25 Oktober herfra en Pardonplakat for at drage Folket til sig paa ny ved Løfte om Naade og Mildhed; men han sluttede dog Plakaten med den Trudsel, at de, der ikke vilde tjene ham tro, kunde sikkert vente at blive straffede som svigefulde Undersaatter og aabenbare Fjender.²⁾ Alle Løkkelser og Løfter hjalp dog kun saare lidet; thi den gamle Kærlighed til Danmark var alt for stærk og levende til, at nogen fredelig og venlig Forstaaelse med Svenskerne skulde kunne komme i Stand. Dog skal det ikke

¹⁾ Rigsarkivet i Stockholm: Sperlings Skrivelse til Kong Karl, 18 December 1676.

²⁾ Cronholm: Skaanes polit. Hist. II, 180.

dølges, at Lysten til Plyndring og Ønsket om at drage Fordel af de lovløse Tilstande under en Krig vel tillige tyngede betydeligt i Vægtskaalen for manges Vedkommende. De misfornøjede inde i Landet sluttede sig sammen med de ligesindede Grænseboere, og Følgen blev, at de svage og enligstillede kom til at lide forfærdelig Nød. Fra Østreheglinge i Gjønge Herred skrive¹⁾ saaledes to enlige Kvinder, Elne Peder Eriks og Beritte Gudmar Rytters, 8 August 1676 til den danske Konge og bønfalde om Hjælp, da de formedelst Ufred og Snaphaneri ere frarøvede deres ringe Middel og staa uden Raad eller Hjælp, ene og forladede med deres fattige, umyndige Smaabørn.

Den sørgelige Tilstand hørte ikke saa let op igen. Endnu den 7 November klager Karl XI over, at Folkene ikke ville indfinde sig, men holde sig borte fra Hus og Hjem. Og han befaler derfor paa ny, at Pardonsplakaten skal kundgøres, idet han lader den Tilføjelse medfølge, at dersom Bønderne ikke vende tilbage til deres Bo, da maa de dydige og tro, som ikke ere borttrømte, frit raade over de genstridiges Gaarde og Ejendele²⁾.

Imidlertid var Grev Pontus de la Gardie skikket ud for at holde Styr paa Snaphanerne. En Tid stod han i Egnen om Løshult, men i Begyndelsen af November drog han ind i Blekingen. Derinde stødte han den 6 November sammen med et Parti ved Gallrya Bro neden for Mørum; men Snaphanerne gik af med

¹⁾ Breve til Generalkommissariatet 1676, Pakke 60.

²⁾ F. F. Carlson: Sveriges Historie II, 407.

Sejren, saa Greven mistede flere Soldater og tillige nogle af Bønderne, som han havde under sig; herover blev han saa harm, at han samme Aften gav Befaling til at afbrænde Bjørknæs. Den 8 November traf Greven imidlertid sammen med Ebbe Ulfeld, og de angreb nu i Forening paa ny Snaphanerne, der med en Forstærkning af Soldater fra Kristianopol havde sat sig fast ved Olsenge og Aspenæse Broer og havde til Førere *Jon Maansson* fra Olsenge og Bønderne *Peer* og *Lange-Haakon*.¹⁾ Det gik vel Greven bedre denne Gang, han fik endog Snaphanerne adsplittede; men han skriver²⁾ dog til Rigsraadet, at han mistede en Fændrik, nogle menige Soldater og havde tillige over 40 saarede, hvorhos han slutter sin Skrivelse med den mismodige Udtalelse, at der i det ganske Landskab næppe findes et eneste tro Menneske, hverken blandt Præsteskabet eller iblandt Almuen.³⁾

Snaphanerne fortsatte ogsaa med deres vilde Færd; den 14 November toge de Hr. Povl i Glimaakre og førte ham som Fange til Kristiansstad, hvorpaa de udplyndrede Præstegaarden.⁴⁾

Slaget ved Lund den 4 December blev imidlertid et Vendepunkt. Vel vare adskillige Danske, hvis Fødested laa oppe ved den gamle, svenske Grænse, straks efter Slaget dragne op til Skovbyerne omkring Markerød, hvor de fortalte om det haarde Nederlag, som deres

¹⁾ Weibull: Saml. til Skaanes Hist. 1874, 81.

²⁾ s. St. 1871, Side 62.

³⁾ s. St.

⁴⁾ s. St. 1874, Side 81.

gode Venner Danskerne havde lidt i den dræbende Strid ved Lund, og ved deres farvede Skildring stræbte at vække Medfølelse og ægge til Modstand og Hjælp; men Karl XI tog nu med langt større Strenghed fat paa alle, der vare ham ulydige: Han forbød Almuen, under Tab af Liv og Ejendom, at bringe nogen som helst Underretning til Fjenden, han paalagde Skaaningerne — vel noget, fordi han trængte dertil, men ogsaa for en Del som Straf — meget betydelige og byrdefulde Ydelser, og han endte til Slutning det gamle Aar med ved den 19 December fra Bæltebjærg at udstede en Plakat, der baade var streng og truende, men ogsaa tillige mild og lokkende. Dog, intet Middel kunde stille Uroen og den gærende Utilfredshed.

I Begyndelsen af Aaret 1677 fortsatte Svenskerkongen igen med lignende Plakater, som vekslede med, dels milde og dels strenge Paabud, baade 14 og 22 Januar talte han gennem saadanne aabne Breve til Skaaningerne mod Snaphanevæsenet. Den sidste af disse Plakater er den strengeste, heri paabyder nemlig Kongen, at hvis der øvedes Vold eller Fortræd, eller der tilføjedes en Embedsmand eller Soldat nogen som helst Skade, da skulde det Sogn, hvor sligt var hændet, bøde 1000 Rdl. for hver af Kongens Folk, der var dræbt, og efter Lodkastning skulde hver tredje Mand i Sognet gaa til Døden. Siden hen udgik der et Kongebud, som lød paa, at den, der kunde bringe en Snaphane, død eller levende, skulde have al dennes Ejendom, og tilmed skulde der udbetales ham 10 Rdl. i Sølvmønt.

Endnu for allersidste Gang vilde Karl XI dog

prøve Mildhedens Vej, og i den Hensigt skikkede han 20 Februar fra Ljungby Professor *Stobæus* ind til de urolige Gjønger. Professoren, der selv var en Gjønge, skulde i sin Fødeegn tale sin Familie, Kendinge og nære Landsmænd til Rette, saa de afholdt sig fra al Forbindelse med Danskerne, levede rolige og stille, afstode fra Mord og Røverier paa Veje og Stier og viste Lydighed mod den svenske Krone — vilde de dette, da kunde han forsikre dem om fuldstændig Tilgivelse og Naade, straks de underkastede sig; men al Tale var forgæves. Her skulde mere til end Ord. «Der maa skarp Lud til skurvede Hoveder!» sagde Svenskerkongen, og nu greb han til Brugen af Vaabenmagt. — Allerede den 14 Januar var dog Rigsraad *Johan Gyllenstjerne* rykket ud fra Wæ for at tugte Snaphanerne i Blekingen; og i Slutningen af Maaneden var han naaet saa vidt, at han med nogle Hundrede Soldater og et Par Tusinde væbnede Bønder fra Møre Herred kunde drage derind og gaa imod Kristianopol og Karlsham, som han ogsaa begge indtog, men rigtignok kun først efter at have lidt et betydeligt Tab af Mandskab. Rigsraaden drog frem med stor Strenghed og skaanede ingen. Ved Indtagelsen af Kristianopol havde han saaledes faaet Fingre i 70 Snaphaner, som han lod stejle alle til Hobe.¹⁾ Og nu lod han hvert Sogns Almue samle til bestemte Steder, hvor han tvang dem til at afgive en skriftlig Troskabsforsikring. Løftet var nogenlunde ens for de fleste Sognes Vedkommende. Og her skal derfor, som et Eksempel, kun anføres, hvad *Aserums* Befolkning

¹⁾ J. Mankell: Svensk Krigshistr. III, 756.

maatte love 11 Marts, efter at de først allerunderdanigst havde bedet Kongen om Naade og Tilgivelse for hvad, de i Uforstand maatte have øvet:

- 1) Under Ed og Pligt at være Kongen og Kronen tro og lydige Undersaatter.
- 2) Ikke at taale nogen omstrefjende Snaphane i Sognet, samt endnu mindre med Vilje eller Vidende at huse eller hæle saadanne; men saa snart de traf nogen, da skulde de straks give Øvrigheden Underretning derom og af al Evne og Kraft være med til at fange dem. Men i det Tilfælde, at nogen med fri Vilje og Forsæt handlede mod denne Forpligtelse, da skulde Sognet udrede 1000 Rdl., og hver tiende Mand hænges. Dog, hvis nogen Snaphane sneg sig hemmeligt ind i et Hus ved Nattetide eller trængte der ind med Vold og Magt, da skulde dette ikke falde Sognemændene til Last.
- 3) Af al mulig Evne skulde Sognemændene yde de paabudte Afgifter og fremskaffe den Proviant, der blev affordret dem.
- 4) Ikke paa nogen som helst Maade gaa i Ledtog eller Samkvem med Fjenden.
- 5) Naar Kongen fordrede det, skulde de være villige til at yde deres Bistand til at uddrive Rigets Fjender af Landet.

Under denne Forsikring maatte hver enkelt Mand sætte sit Bomærke, hvorpaa Sognepræsten Blasius Thesmar til Slutning maatte underskrive Dokumentet som Vitterlighedsvidne¹⁾.

¹⁾ Weibull: Saml. til Skaanes Histr. 1868, Side 31.

Enkelte Sogne, saasom Gammalstorp, Gemsø og Næsum, der baade havde slaaet sig sammen med Snaphanerne og sat sig til Modværge, og som først efter et lidt Nederlag kom og bade om Naade, maatte give en særegen Erklæring og love at udlevere alle deres Vaaben, af hvad Navn de have kunde, saasom Bøsser, Pistoler og Bæltebøsser, og dertil «Lod og Krud». I alle deres Levedage maatte de derefter aldrig nogen Sinde have eller bruge Bøsser eller Vaaben i deres Huse, og hver den, der handlede herimod, skulde have forbrudt baade Liv og Velfærd. Gyllenstjerne fordrede endogsaa ved Mødet, at de skulde lade 6 Mand af deres Midte blive tilbage som Gidsler, indtil de den følgende Dag havde afleveret alle deres Vaaben.¹⁾

Den 20 Marts vendte Gyllenstjerne tilbage til Hovedkvarteret i Wæ og modtog der stor Lov og Ros af Karl XI. Derefter blev han udsendt paa ny i et lignende Ærinde, som det, han nu havde fuldført; men denne Gang gjaldt det Folkene i de nordlige Herreder af Skaane. Allerede den 2 April fik han den første Forsikring, nemlig hos de urolige Gjønger; og han drog derefter fra Sogn til Sogn, stedse længere mod Vest, samlede Folkene paa visse bestemte Steder og afkrævede dem Troskabsbreve, indtil han helt ude ved Engelholm modtog det sidste den 21 April. Folkene her i det nordlige Skaane fik vel Lov til at beholde deres Bøsser; men de maatte til Gengæld love, at de skulde bruge disse Vaaben til en fuldstændig Udryddelse og Ødelæggelse af Snaphanerne, og at de

¹⁾ Weibull: Saml. til Skaanes Histr. 1868, Side 33.

aldrig skulde skade nogen Svensker, men tværtimod støtte og staa disse bi som Medbrødre.

Samtidig hermed havde Generalguvernøren *Fersen* fordret lignende Troskabsløfter af Bønderne i hele den øvrige Del af Skaane, Postgangen og Gæstgiverierne bleve ordnede paa ny, og alt forventedes at ville komme ind i den gode gamle Gænge. Men for fuldt ud at faa Bugt med Snaphanevæsenet blev der oprettet en særskilt Domstol, bestaaende af *Ebbe Ulfeld*, Hofmarskallen *Rosenhane*, nogle Officerer og tre Bønder, som skulde dømme og fuldbyrde Straffene i alle Snaphanesagerne. Og til Slutning udfærdigedes der en Pardonsplakat til Gjøgnerne, hvori der lovedes dem Guld og grønne Skove, naar de blot rigtig kraftigt vilde udrydde de vilde Udyr, Snaphanerne.

Dog, alle disse Forholdsregler kunde kun for et Øjeblik neddæmpe Stridslysten, Skaaningens gamle og stærke Hengivenhed for Danskerne lod sig paa ingen Maade undertrykke. Derfor skete det ogsaa, at saa snart Svenskerne vare borte fra et Sted, Armeen var rykket til en anden Kant af Landskabet, straks rejste og samlede Snaphanerne sig der igen og førte Kampen med forøget Heflighed. — Den «lille Krig» vaagnede paa ny. Allerede i Maj ytrer Kong Karl, at Snaphanerne nu rase værre end nogen Sinde tilforn.¹⁾ Ebbe Ulfeld begærede og fik derfor ogsaa snart herefter Tilladelse til at oprette et Korps paa 1000 Skytter for dermed at tugte Oprørerne; hellere tage fat paa den

¹⁾ F. F. Carlson: Sveriges Histr. II, 433.

Vis igen, mente han, end sidde paa Dommerstolen, hvor han intet kunde udrette.

Straks i Aaret 1677 vare vel en Del Snaphaner kaldte bort fra Hallandsaas og ind til Landskrone, men flere bleve tilbage, og længere hen paa Vaaren sværmede de om paa Aasen, i Egnen omkring Baastad, og satte Angst i mangan en af de mindre, svenske Troppedelinger, der kom her forbi.¹⁾ En anden Hob overfaldt 2 Februar Oberst *Kronhjort*, Major *Aallongren*, Løjtnant *Creutz* og nogle Dragoner paa *Finjasøens* Isflade. Obersten blev som Fange ført til Landskrone; men af de øvrige, der vare nedskudte, toge Snaphanerne og sønderhug Ligene, hvorpaa de stoppede disse ned under Isen paa Søn.²⁾ Faa Dage herefter blev imidlertid Snaphanen *Bendix Klasson* greben, henrettet og stejlet ved Lyngsøen, og samtidig hermed bleve tvende andre henrettede ved Ønestad. Men i September kom den egentlige Straf: *Ascheberg*, og under ham *Hummerhjelms*, rykkede med en større Troppedeling ind i Egnen omkring *Finjasøen*, hvor de sloge ned som Hævnens Engle, i Sognene *Finja* og *Matterød* bleve saa godt som alle Gaardene brændte, og en stor Hob af Almuen, der havde vist sig saa blodtørstig, og som nu ikke havde faaet Tid til at søge Skjul i Skovene, faldt for Fjendens Sværd.

Det er let at forstaa, at Snaphanerne ikke havde noget godt Øje til disse eller nogen anden af deres Tugtemestre, saasom Ebbe Ulfeld eller Gyllenstjerne.

¹⁾ Sperlings Skrivelse til Karl XI, 4 April 1677.

²⁾ Weibull: Saml. til Skaanes Histr. 1874, S. 86.

Til enhver Tid stræbte de derfor ogsaa af al Evne og med ihærdig Flid efter at spille deres Forfølgere alle tænkelige Puds og volde dem den størst mulige Fortræd. Den 30 Maj lykkedes det dem at faa Fingre i Ulfelds Tjenere i Nærheden af Løshult; de toge en Del af Rigsraadens Gods, dræbte flere af Folkene og af de medfølgende Dragoner og Skytter. Faa Dage efter, 4 Juni, plyndrede de saa paa Vejen mellem Aakarp og Widsjø Gyllenstjernes Gods, som hans Folk førte med sig. Men efter at Karl XI havde slaet Lejr ved Rønneberga Høje, var det især den raske og kække Partigænger, Generalmajor *Svanevedel*, der, stadig bragt til Kundskab om Fjendens Stilling af Snaphanerne og støttet af disse, gjorde Svenskerne de betydeligste Afbræk. Den 17 Maj tog han saaledes flere Fanger, deriblandt Avditøren *Jonas Rooth* med en hel Hob Dokumenter, som Rooth førte med sig. Den 24 Maj tog han en stor Mængde Proviantvogne ved Billeberga, dræbte eller saarede en Del af Besætningen og førte Resten, over 40 Ryttere og Soldater, tillige med Byttet ind til Landskrone. Paa samme Tid (21 Maj) havde den før nævnte Snaphane, *Peer Stensson*, bortsnappet et større Parti Proviant fra en svensk Førseksdeling ved Kævlinge; den 23 Maj var han igen paa Spil og tog ved Lund 14 Kanoner, der skulde have været førte til Lejren ved Rønneberga. Da Karl XI ud paa Efteraaret drog mod Nord, og den 9 Oktober kom til Engelholm, vovede Snaphanerne endogsaa her at byde selve Majestæten Trods. De havde kastet Broen af og sat sig fast i Byen, hvorfra de løsnede en livlig Ild mod Svenskerne; men da disse hurtigt fik Broen lagt

til Rette igen, maatte Snaphanerne med Tabet af to Mand trække sig tilbage til Skovene paa Hallandsaas.

I Oktober havde om ved 300 Snaphaner slaet Følge med Oberst *Basse* fra Landskrone, som var paa Vejen ned mod Ystad for at afhente noget af Thotternes Gods. Men da Fjenden havde faaet Nys om Toget, var Oberst *Bobert* fra Helsingborg dragen ud og laa paa Lur ved Getinge Bro, hvor han pludselig overfaldt Basse, skød 7 eller 8 af dennes Folk og tog nogle Fanger. Snaphanerne vare imidlertid sendte en anden Vej, saa de kom ikke til at deltage i Kampen. Dette Uheld ved Getinge Bro hævnedes i December, da et mindre dansk Parti, støttet af Snaphanerne, paa samme Sted tog en svensk Løjtnant tillige med 78 menige Soldater, uden at de selv mistede en eneste Mand.

I Slutningen af Aaret tilbød Karl XI igen Bønderne ved en Pardonsplakat Tilgivelse og Fred, naar de blot vilde holde sig stille; men alt var forgæves. Kun Blekingerne lode sig bevæge til at holde Vagt ved Vejene og udlevere Snaphanerne, hvilket dog faldt dem haardt nok, især i Begyndelsen, da det var for dem, som skulde den ene Haand afhugge den anden. Ellers faldt det let nok at faa Tilgivelse og Naade, naar de paagældende blot vilde holde sig i Ro; og at selv aabenbare Snaphaner da kunde faa Forladelse for deres Skyld, ses af følgende:

Frihedsbrev.

«Al den Stund jeg for menige Almue haver forkyndt Hs. Ko. Ma., min allern. Koning og Herres Pardonsplakat, at de skyldige Personer, som fremstille sig og blive tagne til Naade og forlades den Skyld, som de

have forbrudt imod deres allernaadigste Øvrighed, hvoriblandt og findes efterskrevne Person, *Jøns Otteson* i Swedale i Oksie Herred, som haver været Snaphane og det nu paa to Aars Tid forøvet; altsaa paa min allern. Konges og Herres Vegne samt efter den allern. givne Pardonsplakat pardoneres og tillades samme førnævnte Snaphane at blive og bo ved sit Hus og Hjem, ukrænket som andre Kronens tro Undersaatter, dog med den Forpligtelse, at han aldrig efter denne Dag lader spørge nogen Utroskab, hverken med Snaphaneri-væsenet eller andre ulovlige Foretagender.

Til Vitterlighed under min egen Haand.

Datum *Frenninge*, d. 28 December A^o. 1677.

Anders Persson.

(L. S.)»

Aaret endte med Suk og Klage fra de allerfleste skaanske Hjem og ikke mindst fra Hjemmene i Præstegaardene og paa Herregaardene. Præsterne fik nemlig skiftevis Bud og Befaling fra begge Kongerne, som hver paa sin Side fordrede Lydighed og Troskab af Kirkens Tjenere, og de truede i modsat Fald med de haardeste Straffe. De uheldige Præstemænd vidste derfor ikke, hvad de skulde gøre eller lade, thi hvilken Part de end holdt med, og hvad de end gjorde, saa var det galt. Og Adelens Stilling var lige saa ynkværdig. Om denne giver følgende Brev fra *Holger Thot* til *Jørgen Krabbe* et tydeligt Vidnesbyrd:

«Jeg sender dig et Brev til Sperling, hvorudi jeg bønfalder om, at jeg maatte tillades med min elendige Hustru at komme til Malmø og ikke til Sverige med dette Parti, om ikke længere, da indtil

hun bliver frisk af sin Barselseng. Mag det selv eller ogsaa ved andre — for Jesu Navns Skyld —, at det maatte blive os tilstedet, at jeg ikke skal være saa uheldig og se min stakkels Hustru død for mine Fødder. Jeg vil spendere derpaa, hvad i Verden begæres. Hjælp, hjælp, for Jesu Døds Skyld! Vale.

Marsvinsholm, den 30 September 1677.

H. Thoth, mp.»¹⁾

I Begyndelsen af 1678 hørtes der ikke videre om den «store Krig», Hærene laa stille; men den «lille Krig», Snaphanefejden, fortsattes. Antallet af dem, der sloge sig til Snaphanepartiet, øgedes stadigt, og deres Djærvhed og Vildskab kendte ikke længere nogen Grænse. Den 26 Februar gav derfor Karl XI Rigsraad *Gyllenstjerne* og Landshøvdingen *Løvenskjold* Ordre til, at de skulde drage gennem alle Herrederne i Skaane, samle Bønderne og give dem Befaling om at holde Vagt ved hvert Pas paa Landevejene og i Skovene og frede disse for Snaphaner. Men dette frugtede ikke stort. Ved Landskrone stod der kort Tid efter et Parti paa 200 af disse vilde Karle; de vare vel kun slet udrustede, men af og til hentede de sig saa Heste, Klæder og Vaaben, de toge det, hvor de fandt det, alt som de trængte dertil. Den flinkeste iblandt dem var *Peer Stensson*, der ofte bragte Fanger ind til Byen, som han havde taget nær ved den svenske Lejr, og til andre Tider drog han bort for at samle flere Snaphaner til Partiet. Sperling foreslog da Kong Karl, at man paa

¹⁾ Weibull: Saml. til Skaanes Hist. 1871, S. 77.

en Tid, naar Skoven stod nogen og bar, skulde anfælde disse Røverhorder med smaa Troppeafdelinger paa 30 Ryttere og 24 beredne Knegte¹⁾.

Oppe paa Hallandsaas færdedes Kaptajnen *Nils Tommesson Tideman* med sit Snaphaneparti; han frygtede ej heller hverken Kongebud eller Bondehær, men sendte endog følgende Trudselsbrev²⁾ til Kommandanten i Engelholm:

Vide maa du Swen Brock, som berømmer dig af at være Kommandant udi Engelholm og derover, (at du) med dine Skælms-Præfferier og dine falske Ord hafver overtalt en stor Del af voris Karler, som hafver fulgt Partiet, som er Kongens Frisfytter af Danmark, og dig tiltænkt hafver, at de nu skulde tjene og være Svensken underdanig og tjenstagtig, som nu ingenlunde sse kan. Mens de samtlige skulle være med os andre, som ikke Pardon begært hafver, og slaa paa Svensken, voris Fjender, og dem anstaste og søge, og dennem (saa) ubarmhjertelig medfare og haandtere, som de nu paa en Del af voris Folk gjort hafver, og værre — om vi nogen slemmere eller forsmædeligere Død optænke kan. Og derimod, at I hafver stejlt og sarterit og brændt ud af voris Folk, som er gemene, derimod, næst Guds Hjælp, haabes vi til, at vi skulle faa af de Svenskes Udels-Perfomer, saa vel som høje Officerer, som skulle lide meget slemmere Død, end nogle af Frisfytterne hændt er, og lover, des højere Officer han er, des snarere fly hannem en Meestermands Pas. Mens nu ere vi saa stærke, at vi befrygte os slet intet for nogle svenske Partier, for den Skyld, (at) imod een, (som) tilforn hafver været under Frisfytterne, er nu 3-dobbelt, og haabes til hver Dag at blive stærkere, saa længe, som her er friske

¹⁾ Cronholm: Skaanes polit. Histr. II, 193.

²⁾ Nordiska Saml. Nr. 205 i Upsala Univ. Bibliothek.

Folk udi Lande, som hafver endnu dansk Blod udi sit Liv. Saa der skal mange umyndige Børn jamre sig og græde udi Sveriges Rige, saafremt I ikke handler med voris Folk, om I nogle kunne antræffe eller faa til fange, at vi maatte nyde en Krigsmands Ret, og der bekomme dennem til Ransomnering. Paa samme Vis, som de nu med Frisfytterne handle, saa hafve vi, som ere tilfattede og ordineret til at være Officerer udaf Kongelig Majestet udj Danmark, saa vel som Major, Ritmester, Løjtnant og andre Underofficerer over samme flyvende Parti — (besluttet), at vi ikke ville gaa efter nogen Fjende paa mordiske Vis, men ride med Hest og Mundering og gaa paa ærlige Parti, mens vi besværger os paa ved Gud i Himmelen, at vi disse foreskrevne Ord ville holde, og aldrig nogen skal gaa og snige sig paa nogen, som ikke vil følge ærligt paa Parti — saa skulle vi samtlige søge hannem op og hannem selv straffe paa sit Liv, (hvad) eller han er Bonde-Karl eller udaf Frisfytterne; mens efterjom vi ingen anden Befæstning hafver at søge, den Tid vi ere udj Stilstand, hvile voris Heste og anse¹⁾ voris Gevær og Mundering, end at vi maa søge Skoven.

Og ydermere lade vi voris Fjender vide, at Bonden ikke bor at lide nogen Straf for voris Skyld, for Bonden kan slet intet gøre os nogen Modstand; mens om vi spørge, nogen Bonde gør voris Fjender nogen Kundskab, saa skal han intet nyde bedre Færd end Fjenden. Og vi ikke heller begære nogen Kundskab af dennem, for vi tør vel selv vandre omkring og søge Kundskab nok. Og vi begære herpaa et Svar snart, (hvor) efter vi kan vide at rette (os).

Actum ut supra 1678.

Nils Tommesson Tideman.

I Ystadegnen havde det sydlige Skaanes Snaphaner deres vigtigste Tilholdssted ved Søbdeborg og Marsvins-

¹⁾ *ansa* o: pleje, røgte, pynte.

holm, hvorfor Sperling lod disse Herresæder besætte med Krigsfolk. Iblandt Snaphaneførerne her nævnes *Jøns Bolring, Anders Farbror, Ola Torn, Bengt Blanck og Hans Unoson*, men den gæveste var dog «Lille Mats»; han var født i Rødninge Sogn og havde været Kvartermester i svensk Tjeneste, før han blev Kaptajn her blandt Friskytterne, hans Mod og Dristighed gav ham Magt over de vilde Karle, og han forstod godt til enhver Tid at haandhæve og bevare denne Myndighed over Stalbrødrene. Engang aflagde saaledes Lille Mats med nogle af sine Folk et Besøg i *Melby Præstegaard*, og da skete det, at en af Snaphanerne overstrøg Kakkellovnen der i Stuen med Smør, medens Anføreren var gaaet ud; men da Lille Mats kom ind igen og fik Grunden til den fæle Røg og Stank at vide, tvang han Ophavsmanden til med Tungen at slikke den brændende varme Kakkellovn ren igen. Siden traf det sig engang ved Blentarps lille Vang, at han og en Flok Snaphaner bleve angrebne af Svenskerne og efter tapper Modstand maatte flygte; ved Søfde Møllebro blev Hesten skudt under ham, saa han maatte blive staaende; men han besluttede straks, at han vilde sælge sit Liv saa dyrt som muligt. Under det hurtige Ridt havde han tilmed tabt Skruenøglen til sin Hjulbøsse, men saa vred han Laasen op med sine Tænder og skød lige kvikt. Svenskerne trængte ind paa ham, og da bleve begge hans Fødder skudte af ham, og dog vilde han ikke give sig, men liggende paa Knæ kæmpede Lille Mats saa tappert, at Soldaterne, som gerne vilde have haft ham levende, dog til sidst nødsagedes til at slaa ham ihjel.

Den svenske Anfører over Krigsfolkene nede paa

Søfdeborg hed *Svend Erlandsen*, men var adlet under Navnet *Ehrenflycht*. Folkene der omkring paa Egnen kaldte ham dog aldrig andet end «Banketrøje», fordi han havde en saa uimodstaaelig Lyst til at prygle Bønderne. Der var dog den Underlighed ved Manden, at saa snart han havde banket en Bonde, gav han ham altid straks bag efter rundeligt baade af Penge, Øl og Mad; saa mange syntes endog helt godt om at faa Trøjen banket af Hr. Banketrøje. Samme Ehrenflycht var en af Snaphanernes værste Forfølgere, tidligt og silde var han paa Farten efter dem. Ved Sørebro nedlagde han saaledes engang en stor Hob, fangede 7, som han straks lod hænge op ved Fødderne i et Bøgetræ, der lange Tider derefter bar Navnet *Snaphanebogen*. Senere tog han paa det samme Sted fire Snaphaner, hvorefter han tvang den ene af dem til at hænge sine tre Kammerater. Snaphanen gjorde det, og da han var færdig med sit Arbejde, skal han have udraabt: «Jeg har nu gjort min Skyldighed. — Gid nu hver skaansk Bonde hængte saa vel som I». Men derefter maatte Snaphanen, der havde ageret Bøddel, selv lade sit Liv.¹⁾

Omkring Cimbritshamn tumlede Snaphanerne sig ogsaa lystigt. Sperling mener, at de paa denne Tid overalt regerede værre, end de havde gjort nogen Sinde tilforn. De skaanede hverken Ven eller Fjende. Det saas, da de ved *Rolfsberga* endog plyndrede selve Kong Kristians Tros aldeles paa samme Vis, som de forhen havde plyndret Kong Karls ved Løshult. Det hedder sig ogsaa, at da det saksiske Sendebud *Birckholtz*

¹⁾ Ljunggren: Skånske Herregårder I og II. Søfdeborg.

skulde rejse gennem Skaane, frygtede han slet ikke for de danske Krigere, men for Snaphanernes Skyld fik han af Sperling svenske Soldater med som Sikkerhedsvagt. Det syntes, som om der intet fandtes, der kunde ave de vilde Snaphaner. Svenskerne fore dog ellers nu frem med udsøgt Haardhed over for dem, fangede de nogen, bleve de grusomste Straffe anvendte: Efter forudgaaende Tortur og Radbrækning bleve Snaphanerne nemlig enten hængte, halshuggede eller skudte. Til sidst nøjedes Svenskerne end ikke med disse Gyseligheder, men de toge da og spiddede de fangne Frikytter langs Rygbenet med glødende Jærnspeyd, hvorpaa de stillede de spiddede Fanger op langs med Alfarvejen til Skræk og Advarsel. Der fortælles, at Snaphanerne kunde udholde denne rædselsfulde Stilling i flere Dage, og at de endog, medens de hang paa Spydene og lede de frygteligste Pinsler, brugte skrækkelige Ord, samtidig med at de udstødte Eder og Forbandelser over deres Bødler¹⁾.

I *Ørkeneds* Sogn havde Snaphanerne skudt en Officer. Straks sendte Karl XI den 22 April Grev de la Gardie og Ritmester Skytte dertil med en Hob Tropper; de fordrev Røverne, dræbte een, hvorefter de afbrændte alle Byer og Gaarde der i Egnen paa de tvende Gaarde *Edema* og *Lonsboda* nær, hvis Ejere betalte en høj Brandskat for at slippe for Straffen og for at beholde deres Hjem. Alle de øvrige Indbyggere vare flygtede til Skovene.

I Maj blev der fra dansk Side udstedt Paabud om,

¹⁾ Gillberg: Christiansstads Len, S. 165.

at samtlige Indbyggere i Skaane skulde med Børn, Kvæg og Gods drage over til Sjælland, men alt Korn og Hø skulde enten føres til Helsingborg eller til Landskrone; og 10 Juli forbydes det endvidere Almuen, Mand og Kvinde, under Livsstraf at drage ind til Malmø og handle der, sælge eller købe nogen som helst Vare; men traf de nogen Spejder eller Budbringer fra Malmø, da skulde de øjeblikkelig anholde saadanne og føre dem til Landskrone.

Da disse Paabud ikke bleve fulgte nøje nok, betænkte den danske Overbefalingsmand General *Arensdorf* sig ikke paa at kalde paa Snaphanerne. Den 9 August udstedte han fra Lejren ved Riseberge Ordre til Snaphanekaptajnerne *Jens Jenson*, *Severin*, *Simon Andersson* og Løjtnant *Tue Krop* om, at de hurtigst mulig skulde drage ned til Malmøhus Len og opbrænde alt Hø, Korn og Halm, som maatte findes der, hvad enten det var paa Marken eller i Husene. Præsterne havde forhen bekendtgjort, at ingen maatte hjemføre noget, fandtes der nu alligevel nogen, som havde handlet herimod, skulde deres Gaarde afbrændes, og de selv til ydermere Straf fuldstændigt udplyndres, deres Kvæg og Fænod føres ind til Landskrone, og den, der førte det ind, skulde have en Tredjepart deraf som Belønning. Frikytterne skulde med det samme ødelægge alt Bryggertøjet der paa Egnen og borttage alle Bryggerkedler¹⁾.

En Ordre af den Art og til et sligt Foretagende skulde nok give Snaphanerne Vind i Sejlene. Ovennævnte Kaptajn *Simon Andersson* skriver da ogsaa straks

¹⁾ Weibull: Saml. til Sk. Hist. 1871, S. 72.

herefter, 4 September, fra Landskrone et meget højtstilet Trudselsbrev til Inspektøren *Teingelein* paa *Andrarums* Alunværk; han fordrer i Brevet 300 Rdr. udbetalte fra Sognet, truer Inspektøren, Præsten og Sogneskrædderen haardelig, hvis ikke Pengene ere leverede i Landskrone inden otte Dage, og han lover at traktere dem saaledes, at de aldrig skulle glemme det, ja, før skulle de kunne glemme Herren selv, end de skulle komme til at glemme ham. Samtidig hermed skriver Snaphanen *Niels Maansson* til Hr. Niels og Lensmanden *Lars i Wanstad*, at de den følgende Dag Kl. 12 skulle møde med deres resterende Kontribution 18 Rdr. og Løn 14 Rdr.; møde de ikke, vil han falde over dem med Ild og Sværd, saa de skulle komme til at tage Skade for Hjemgæld¹⁾. I en Efterskrift føjer han til: «Og lader jeg Eder vide, at jeg desforuden skal have til mig og mine underhavende Folk 4 Rdr., og det skulle I levere mig i Morgen i Jullerød.»

Men ogsaa paa andre Steder rørte Snaphanerne sig. I Juni overfaldt de ved *Spangøre* i *Hør* Ritmester *Ankerspitz*, der kom ridende fra *Kristiansstad* med 60 Ryttere; de skøde en Korporal og 13 menige for ham og toge alt Byttet, som han bragte med sig. Den 5 August angreb de *Hønningerums* Skanse i *Ousby* Sogn, toge Fændrikken, som laa der med samt hans 30 Ryttere og Dragoner og førte dem som Fanger til den danske Lejr ved *Ønestad*.

Og da Ritmester *Johan Rantzow* den 11 August med 60 Ryttere sendtes op i *Bjærre Herred* for at

¹⁾ Weibull: Saml. til Sk. Hist. 1871, S. 74.

efterspore et svensk Parti, der havde vist sig nede ved *Kvidinge Bro*, kunde han ingen Vegne komme, før han fik Snaphanerne til Hjælp; men støttet af disse og vejledt ved deres skarpe Sporsans, fik han snart at vide, at Svenskerne, 140 Mand stærk, vare dragne til *Baastad*. I Følge med 16 Snaphaner drog *Rantzow* med sine Folk straks paa *Vej* til *Baastad*, hvor han traf Svenskerne siddende ved et Drikkegilde midt paa *Torvet*, 3 Tønder Øl havde de stukket Hul paa og sade nok saa lystige, jublende og drikkende, da *Rantzow* kom bag paa dem. Forvirringen blev stor, Svenskerne tabte baade Næse og Mund og glemte at gribe til *Vaaben*, saa 51 af dem bleve straks fældede paa *Stedet* og 26 toges til *Fange*; Anføreren Ritmester *Jes Vissing* undslap med 24 Mand, og de øvrige løb ud i *Markerne* og skjulte sig i *Sæden*, hvor de laa gemte til næste Dag; men da saa deres Ritmester kom tilbage, kom de med, nu da *Faren* var ovre.

Den 12 September vare *Ebbe Ulfeld*, Oberst *Skytte*, Oberstløjtnant *Sparfelt* med flere andre høje, svenske Herrer paa *Jagt* ude ved *Fjelkinge*. Imidlertid fik de lidt efter *Middag* Øje paa nogle Snaphaner, som de derpaa straks satte efter og forfulgte lige til *Haastad* i *Østerløfs Sogn*; men her stode 200 Snaphaner under deres Major *Henrik Ovesen Pflug*, der hurtigt vendte sig mod de svenske Herrer; disse løsnede vel nogle Skud, men toge derpaa *Flugten* over *Nosaby Bro* ind til *Kristiansstad*, stadig fulgt saa nær i *Hælene* af Snaphanerne, at disse nappede fire af *Ulfelds* Tjenere, hvis Heste vare blevne dødtrætte ved det stærke Ridt.

Inde i *Oderljunga Sogn* havde *Menighedsmedlem-*

merne i de tvende forudgaaende Aar været saa foruroligede af Krigens Tummel og Vold, at de havde maattet forlade deres Kirke og nu holdt deres Gudstjeneste en halv Mils Vej fra Byen oppe i Skoven ved en stor, flad Sten, der senere hen altid er bleven kaldet *Alterstenen*. Da Snaphanerne fik noget at høre om denne Gudstjeneste i Skoven, vilde de gøre Løjer dermed og kom derfor i et stort Antal ved Nattetide til Sognepræstens Gaard, nogle af dem sadlede Præstens Hest, medens andre gik ind i hans Soveværelse, tvang ham til at staa op, klæde sig paa, forsyne sig med Vin og Brød og derpaa slaa Følge med dem op til Alterstenen. Præsten kendte helt vel en Del af disse Snaphaner, nogle af dem vare endog hans Sognebørn, men han kunde intet stille op imod den ustyrlige Hobs Forlangende og maatte ride med. Da de kom op i Skoven, truede de ham til at holde en Skriftetale for dem, hvorefter han skulde tage dem til Alters der ved Stenen. Præsten maatte adlyde. Under de vilde Karles frække Grinen og Haanlatter begyndte han skælvende og bævende at tale, men snart fyldtes han med Aandens Styrke, og det var, som voksede han højere og højere, den Guds Mand, alt som han talte, der kom Varme og indtrængende Alvor i hans Ord, som de løde der i Skoven gennem den stille Nat, og det milde Ord fandt Vej til Snaphanernes Hjerter; en mærkelig Forandring skete med dem, endnu før Præsten havde sluttet sin Tale, faldt alle Skælmerne bedende og bønfaldende paa Knæ, der var Angerstaarer i deres Øjne, og de haarde Halse bade mindeligt om, at Sjælesørgeren vilde tilsige

dem Syndsforladelse, idet de lovede alvorlig Bod og Bedring — da bleve de tagne til Alters.

Derefter fulgte de Præsten hen til hans Hest, ærbødige og tjenstvillige hjalp de ham til Hest, fulgte ham hjem til Gaarden, hvor de gave ham et hjerteligt og velment Farvel til Afsked; men siden den Nat sloge de sig fra Snaphaneriet og levede et stille og fredeligt Liv.¹⁾

I *Blekings* Skove dreve Snaphanerne ligeledes deres vilde Spil, her vrimlede det formelig af dem; men hvert eneste Sogn kunde ogsaa tælle Medlemmer i det vilde Snaphanelav. En af disse Friskytter holdt engang paa, skjult af Skovens Træer, at skyde selve Kong Karl XI, Bøssen var lagt til Kinden, Hanen spændt, da et Blad fra Træerne faldt for Sigtet og frelste Kongen, idet Skuddet fejlede. Dette skal have hændt sig i *Morum* Sogn.

Men Nabosagnet *Jemshøj* var dog end mere berygtet for sit Snaphanevæsen; her dreves det nemlig i saa høj en Grad, at Kongen til sidst maatte lade udgaa Befaling om at brænde og ødelægge alt i Sognet, og kun Sognepræstens ihærdige Forbønner naaede at afvende den truende Fare fra de oprørske Sognefolk.

Der var paa den Tid en Kronefoged der i Blekingen ved Navn *König*, som til Stadighed laa i Krig med Snaphanerne. De kaldte ham *Blekingekongen* og vare idelig paa Jagt efter ham for at faa taget en ordentlig Hævn over ham. Da var det engang, at de fik opspurgt, at han var i Besøg hos sin Svigerfader,

¹⁾ Gillberg: Kristiansstads Len, S. 249.

Provsten i Hallaryd; de skyndte sig dertil, omringede og gennemsøgte Gaarden, men da de ikke kunde finde Kønig, toge de hans Svigerfader og slæbte den gamle Provstemand med sig mellem tvende Heste lige til Kristiansstad, hvor han siden blev halshugget¹⁾.

I Slutningen af Aaret stræbte de Danske efter at faa samlet og indordnet Snaphanernes løse og spredte Flokke under oplærte og øvede Førere. I den Anledning sendtes Borgemester *Falk Larsson* den 6 December fra Helsingborg til Kvidinge Bro, hvor Friskytterne, der nu mentes at udgøre 12 løse Regimenter, vare beordrede til at give Møde. Borgemesteren førte fire Faner og de for Snaphanerne tiltænkte Befalingsmænd med sig; men af Friskytterne mødte kun 500, og de vilde hverken tage imod Faner eller Førere, men sagde, som andre Snaphaner havde sagt mange Aar tilforn, at de lønnede og udstyrede sig selv, og derfor vilde de ogsaa være deres egne Officerer og ikke vide af nogen fremmed Kommando. Trods dette Svar var dog Forholdet mellem Snaphanerne og Danskerne ved Aarets Slutning som ved dets Begyndelse, saa der endnu fra dansk Side gjordes Regning paa, at naar det kneb, vilde Gjøngerne gaa med dem, hver eneste Mand fra Hus som fra Gaard, tro til Døden, som tilforn²⁾.

Men da Aaret 1679 oprandt, begyndte Vinden straks at vende sig for Snaphanerne. Den førnævnte Kaptajn *Severin*, der blandt sine mange slette Gerninger ogsaa kunde tælle den, voldelig at have overfaldet den

¹⁾ Fryxell: Sv. Hist. XV, 186.

²⁾ Cronholm: Skaanes Historie II, 191.

fattige Præstemand Hr. *Albrekt Larsson* i Høj, der alt forhen var udplyndret af Svenskerne, og som nu fik gjort rent Bord af Severin, der tillige truede Præsten med Sværd og Brand, hvis han ikke paa Øjeblikket drog ind til Landskrone — denne Kaptajn blev nu i Februar tillige med sin Løjtnant greben af Svenskerne, og endskønt den danske General *Merheim* ved en Skrivelse gik i Forbøn hos Ascheberg for dem, maatte de dog begge lide den haardeste Dødsstraf.

En anden af Snaphanekaptajnerne, den frygtede *Kasper Due*, om hvem det hed sig, at han med sine Folk skulde have dræbt over 70 Mennesker, blev i August udleveret af seks af sine egne Mænd; og straks derpaa maatte han tillige med en af hans Kammerater lide en kvalfuld Død. *Kasper Due*, hos hvem man fandt et dansk Bestallingsbrev samt hans Adelsbrev, blev nemlig gennemstunget med et Spyd og rejst op paa dette.

Snaphanernes Fremgang havde hovedsagelig hvilet paa den Understøttelse, som de trindt om fandt hos Bønderne; men nu, da den «lille Krig» stedse tiltog i Vildhed og bragte værre og værre Overlast og Vold i Følge med sig, begyndte den fredelige Almue at ønske Ro og lovlige Orden tilbage. Fra en halv Snes Sogne i Omegnen af Engelholm kom saaledes et Klageskrift til Kong Karl, hvori Bønderne fremføre, at de vare fordrevne fra deres Vagthold af Snaphanerne, nogle haardt saarede, og mange havde faaet deres Gaarde afbrændte, hvorhos de alle vare blevne truede med, at hvis de nogen Sinde igen kom paa Vagt, vilde Snaphanerne hugge dem i tusinde Stykker og opbrænde de

af deres Bygninger, der endnu stode tilbage. Deres Agerbrug laa øde hen, ingen kunde drive eller føre noget frem paa Grund af det ulykkelige Krigsvæsen; og de begærede og bade derfor hos Kongen om, at Vagtholdet maatte blive overtaget af Krigsfolket¹⁾.

Ligeledes kom der i April fra Bønderne i flere af Sognene omkring Finjasøen, saasom Melby, Tjørnarp, Matterød, Brønnestad og Hæglinge, Løfte om, at saa snart Armeen kom nærmere, skulde hver eneste Mand der i Sognene være villig til at gaa paa Jagt efter de Skælmer, Snaphanerne. — Modet var vendt tilbage, og den elskelige Fred maatte og skulde komme.

Selv Snaphanerne begyndte at tvivle paa, om det kunde kaldes klogt at fortsætte Fjendtlighederne. I Blekingen, nede i Egnen om Sølvitsborg, var der saaledes et Parti, som frigav en Fange, de havde, en Soldat af Garden, for at han skulde bringe den Forespørgsel til Kong Karl, om ikke Majestæten vilde skænke dem Tilgivelse og lade dem behandle paa Soldatermaner, i saa Tilfælde gave de Løfte om, at de aldrig igen skulde kæmpe mod de Svenske; men fik de ikke Naade og Forladelse, var det derimod deres Tanke at fare endnu værre frem, end de tilforn havde gjort. De fik virkelig Kongens Løfte om Naade.

Hermed skal det dog ikke være sagt, at Snaphanerne helt havde tabt Modet og mistet deres gamle Snildhed, eller at de havde nedlagt Vaabnene og tænkte paa at give Køb overalt. Tværtimod. Mange Steder vare de endnu paa Færde paa den vante Vis. Da saa-

ledes *Svanevedel* den 16 Juni drog ud fra Landskrone for at faa Fingre i den kække, svenske Adjutant *Hørmann*, var det nærmest Snaphaner, han havde med sig. *Hørmann*, der flere Gange havde været paa Spil, og som sidste Juleaften havde nappet tre danske Soldater i Nærheden af Helsingborg, var nu ude igen; Snaphanekaptajnen Peer Stensson havde bragt Efterretning om, at han var set inde ved Ringsøen. *Svanevedel* var derfor tidlig paa Færde, Kl. 6 var han allerede ved Bæltebjærg i Ingelstad Skov. De svenske Vagter sade her paa Udkig oppe i de høje Træer, men de passede kun daarligt paa, de sade og gabede efter hverandre og efter deres Kammerater, der tumlede løs nede i Skoven med en Flok Bønder. *Svanevedel* kom derfor helt bag paa dem og lod sine Karle brænde løs, 18 Mand bleve liggende døde paa Pladsen, og flere Officerer og 42 Ryttere toges til Fange. Men *Hørmann* slap alligevel bort med 29 af sine Folk. Saa skete det, at som han red bort derfra hen over Sønderaa og kom til Kirkebyen *Stenestad*, at han der fik fat paa to Snaphaner, der af dem selv kom ud paa Gaden, da de ikke vidste bedre, end at det var et dansk Parti, som kom ridende. Den ene af Snaphanerne, der straks mærkede Uraad, var snild nok til at redde sig ud af Klemhærken, idet han udgav sig for at være Sognedegn der paa Stedet, hvilket han slog end bedre fast ved at drage Salmebogen op af Lommen; dermed slap han. Kammeraten kunde derimod ikke klare for sig, hvorfor *Hørmann* tog ham med som Fange, idet han lod sine Folk sætte Synderen op paa et gammelt Øg; men da de vare komne Kristiansstad paa tre Mil nær og rede paa en

¹⁾ Cronholm: Skaanes Histr. 193.

smal Vej gennem et Mosedrag, saa Fangen sit Snit, sprang af Øget og pilede sporenstregs af Sted ud i Kærmosen, hvor han let fandt Skjul, saa han kunde bjærge sig¹⁾.

Oppe paa Hallandsaas, hvor Snaphanerne altid havde følt sig vel hjemme, færdedes de ligeledes endnu. Der var to Partier, hvoraf det østlige stod under Kap-tajnen *Peder Larsson*, som af og til sendte sine Under-befalingsmænd: Eskild, Ingel Knegt, Lindholm Nielsson og Pærholte Aagen ned i Halland til Karup og Hasløf Sogne for at kræve Maanedsskat. Bønderne betalte ogsaa Skatten, de turde ikke andet, thi de kunde ellers vente en fuldstændig Ødelæggelse ved Snaphanernes Overløb. En Aftenstund, straks i Høhøsten, mødte saaledes Snaphanerne Eskild og Ingel Knegt Jon Svend-son fra Floalt, som han gik hjemad fra Bundager, de bøde og truede ham med al Landsens Ulykker, at han skulde gaa til Hans i Græsry med Befaling om straks at møde med Maanedsskatten. Selv samme Aften mødte de to Snaphaner ogsaa Knud Olsson i Fraasten, hvem de truede med, at de vilde skyde ham ihjel med en Pistol, fordi, som de sagde, han havde forbudt Hans i Græsry at gaa til dem med Penge. De lode ham dog fare i Fred, og han saa dem derefter gaa op ad Aasbyerne til. Det var dog ikke andet end et Paaskud af Ingel Knegt med denne Opkrævning af Maanedsskat; thi Hans i Græsry havde rigtig leveret dem Pengene, 14 Daler havde han betalt som Maanedsskat for fire Maaneder i 1679, og det skete i Kristians Stue i Holstorp i Hasløf Sogn.

¹⁾ Weibull: Saml. til Sk. Hist. 1874, II, 35.

Siden, da der gik Rygte om, at nu vilde Kong Karl komme, truede Snaphanerne med at brænde Him-mesløf Bro af. En stor Del af Karup Sognemænd søgte derfor efter Eskild Snaphane for at bede ham om at afstaa fra sit onde Forsæt, og endelig traf de ham i Baastad, hvor de tingede med ham, for at han ikke skulde brænde Broen af. Men nu kneb det igen med at skaffe Penge. Og en Dag siger Jens Povlsens Kone i Thyhage derfor til Hans i Græsry: «Kan I ikke betale med de samlede Maanedspenge?» «Nej,» siger Hans, «komme de saa over os som glubende Ulve, hvor tage vi da Pengene fra, saa ere vi om en Hals.» Dog, de slap lettere over det. Den 10 Juli kom nemlig Karl XI med sit Livregiment til Karup, og da Kongen med sine Tropper gik over Aasen ind i Skaane for at sætte sig for Helsingborg, løb Snaphanerne bort i Hobetal langs Søen; og siden var det kun ganske enkelte, der strejfede om her og der. Men efter Krigen bleve de Mænd, der havde løbet Snaphanernes Ærinde, dømt ved Høks Herreds Ret efter Irettesættelse af Kronens Befalingsmand Lars Brink¹⁾.

En malende Skildring af den sorgelige Tilstand, som paa den Tid herskede i Halland, gives ellers i et Brev, som Sognepræsten i *Hishult*, *Jøns Børgeson*, den 4 Januar 1679 sendte til Landshøvdingen Svend Rank i Halmstad. Præsten skriver: «Vi her i Kirkebyen have haft en tung og bedrøvelig Nat. I Aftes i Mørk-ningen, før jeg vidste det allerringeste deraf, stod et stort dansk Parti, hvis Fører siges at være General-

¹⁾ Hasløf Kirkearkiv: Snaphanesagen 1681.

major *Libssov*, kommende fra Helsingborg, ind paa os; ved sin Ankomst berendte han straks og med strenge Vagter omringede Byen, optog en stor Del af Sognemændene, der kom fra Laholm, hvor de havde iset, drev dem alle som en Flok Faar ind i Præstegaarden og lod udraabe, at dersom nogen af dem gik af Gaarden eller fra Byen, skulde han lade dem nedskyde som Hunde. Som Generalen kom ind i Stuen, lod han mig hente for sig tillige med Sognemændene, der vare i Gaarden, og sagde til mig: «Hvorfor ere I min allernaadigste Konge og Herre saa u lydige og genstridige, at I ej ville kontribuere til Helsingborg eller paa nogen Maade svare noget af det paabudne eller til Artillerihestene? Jeg er hertil udsendt med tre Tusinde Heste, Eder nu og de andre u lydige at straffe med Ild og Sværd, og skal stikke i Brand alt det, I have, for at tvinge Eder til Lydighed.» Jeg kunde for Angst ikke svare stort, men sagde dog: «Jeg beder, at den velbaarne Herre ej forhaster sig, men betænker, det var mig fattige Mand intet muligt at skatte baade til den svenske Øvrighed og til Eder.» Og sagde jeg ham, hvad Overvold og Skade Snaphanerne havde gjort mig. Han svarede: «Saa skal jeg lære Eder det. Først lader jeg udbære alt det, I ejer, og siden Gaarden opbrænde.» «Det staar alt udi Hr. Generalens og de andre gode Herrers Hænder — næst Gud,» svarede jeg, «og hvad de ej ville spare, faar jeg befale Gud og lade mig nøje.» Sagde han da til Bønderne: «Jeg har og samme Befaling til Eder, at dersom I ej skatte saa meget til min Konge, som til de Svenske, skal jeg dele mine Folk i fire Hobe, og hver Hob skal da straks

opbrænde sin Fjerdedel af Sognet.» Bade vi saa til sammen, at de vilde spare vore fattige Huse og Hjem — hvad vi kunde og formaaede, vilde vi gøre. Befalede han saa mig og Sognemændene, at vi skulde give ham en skriftlig Forsikring derpaa, ellers skulde han straks lade sætte Ild paa os. Sagde da Kronefogden over Helsingborg Len — som han gav sig ud for — *Iver Ravn* kaldet: «Vort Hus og hvad vi havde skulde borge for os, og hvis vi ej vare lydige, skulde han straffe os med Ild og Sværd.» Hvormed Generalen var tilfreds, og vi afbade at give ham nogen Obligation. Saa gave de sig tilfreds og lovede at spare os. Dog ruinerede Krigsfolket her i Byen alt det, de overkom, opsloge Døre, Kister, toge Klæder, Madvarer og alle Faar, Geder (ingen Kreaturer fandtes tilbage, det jeg ved) — Hø og Fourage, saavel i Præstegaarden som hos Bønderne, gik rent op; toge de min Dreng (Karl) med sig og to Heste, som vare alle dem, jeg havde; saa jeg haver ingen at komme mellem Sognene paa; droge saa i Dag tidlig bort og sagde, at de vilde til Bjerre Herred. Det er sandt: Snaphanerne fik et fortjent Julebesøg Julenat! Det er berettet mig for sikkert, at fem Stykker bleve ihjelskudte og syv fangne. Ellers havde dette store Parti ikke uden en eneste Snaphane med sig; men to Timer efter, at Partiet var afdraget, kom seks af disse Skælmer i Gaarden og droge efter det. — Min naadige Herre forlad mig, jeg skriver hjertelig sorgfuld og bedrøvet, ilde til Mode. Eders Naade have mig, beder jeg ydmygeligst, i naadig Erintring til det bedste! Jeg ønsker af Hjertet at være vel herfra, om Gud saa behagede det; thi jeg frygter

for total Ruin, som nu ej meget mangler mig. Herren vor Gud se hertil i Jesu Navn og hjælpe os!»¹⁾

Det var Præsterne og Præstegaardene, det kom til at gaa ud over. Der er tidligere anført Eksempler paa Præstestandens sørgelige Skæbne, og de kunde let forøges, thi som det gik her i Hishult, gik det overalt, baade her i Halland, i Blekingen og i Skaane. Præsterne vare ilde stedte, thi de fik atter og atter Bud og Befalinger fra begge Sider, baade fra dansk og fra svensk, gik de saa med den ene Part, kom der straks Dom og Straf fra Modstanderen. Den 3 Januar 1677 var det Degnen, der klagede²⁾ over sin Sognepræst: Holger Pedersen Degn til Karup i Halland skriver til Kong Kristian og beder om Hjælp, da Præsten havde anklaget ham for de Svenske, saa han var bleven nødt til at flygte; men han glemmer rigtignok, at han selv tidligere havde handlet paa lignende Maade, idet han havde anklaget sin Sognepræst for den danske Konge, da denne laa ved Lejren i Vokstorp.

I Blekingen blev blandt andre Sognepræsten Hr. *Mats Kock* ilde og stærkt mishandlet af Snaphanerne, der bag efter førte ham som Fange til Kristiansstad, hvor han saa døde 5 August 1677.

I Skaane var Hr. *Johannes Frixeli* i Øje stadig i stor Livsfare for Snaphanerne. Først udplyndrede de ham, toge hans Bøger og andre smukke og gode Sager, hvorhos han for al frelse sit Liv ofte maatte ligge ude flere Nætter i Rad, stundom i Bøndernes Lader, stundom

¹⁾ Weibull: Saml. til Sk. Hist. 1871: 87—90.

²⁾ Rigsarkivet: Breve til Generalkommissariatet. Pakke 63.

ude i Kær og Moser. Siden kom et stort Snaphaneparti, som tog, hvad de første havde levnet, og truede med at føre Kirkehyrden til Kristiansstad, saa han maatte løse sig fri med en stor Sum Penge, hvilke hans Hustru med stor Nød og Møje fik tigget sammen og laant hos Frænder og gode Venner. Saa snart han fik noget samlet ind i Præstegaarden, kom Snaphanerne igen. Engang toge de fra ham 10 Køer og to Par gode Stude, og Tid efter anden berøvede de ham senere 46 Faar. Af Rædsel for Snaphanerne maatte han til sidst forlade Hus og Hjem, Hustru og Børn. Da de saa kom og ledte efter ham, men ikke kunde finde ham, truede de hans Hustru med at ville skyde hende ihjel, og en af dem lagde virkelig ogsaa an og sigtede paa hende; men flere Kvinder sprang til og reve Bøssen bort. Saa toge Snaphanerne og reve Hue, Trøje og næsten alle Klæderne af Kroppen paa Hr. Johannes Frixeli Hustru¹⁾.

Hr. *Peder Kock* i Stiby blev ihjelslaet af Snaphanerne, fordi han havde reddet en svensk Kvartermester. Og Hr. *Lavrids Taagelykke* i Hjernarp sloge de Tænderne ud af Munden paa med deres Bøssespiber. Men Kapellanen i Hoby, *Mathis Skovgaard*, vilde de først true til at rejse for dem som Spion til Malmø, og da han hverken vilde lade sig true eller tvinge, trak de ham frem og tilbage over en Aa i Vand til Halsen.

Endelig kom Freden til Lund 26 September 1679. Og nu skulde der ogsaa være Fred for Snaphanernes onde Spil; deres Uvæsen var allerede da taget stærkt af, og især var det gaaet tilbage for dem, siden Karl XI

¹⁾ Weibull: Saml. til Sk. Hist. 1871: 87—90.

den i September havde givet Befaling om, at der skulde gøres alt muligt for at udrydde disse Udyr, som Kongen kaldte dem. General *Lybecker*, der havde gennemrejst en stor Del af Sognene i Skaane, skriver 17 September til Kongen: «Nu ere de alle Vegne fri for Snaphanerne, saa man kan øjensynligt se, at Gud har aldeles forladt de vilde Mennesker, Almuen har det som forhen i Fredens Tider, alle Bønderne have haft Markerne fuldt besaaede, og nu er Sæden vel indbjærget. Og imedens forhen en Hær paa et Par Tusinde Mand ikke kunde faa Fingre i Snaphanerne inde i de store Skove og mellem Bjærgene, paa den Tid Træerne stode med Løv, saa komme de nu af sig selv. Ofte komme Snaphaner over en Mil borte fra og aflevere deres Bøsser og overgive sig paa Naade og Unaade, uden at bede om Lejde eller Forsikring om Frihed; mange blive førte til Kristiansstad, deriblandt helt unge Knøse, men ogsaa gamle, arge Gavytve, der mere end een Gang have fortjent Stejle og Hjul. Flere ville komme. Der er sendt Mandskab til Ørkened og Glunmaker Sogne, hvor der skal findes en Hob Snaphaner endnu; og ved Helgeaa er der sat Vagt, at ingen skal undslippe.» Den 30 Oktober skriver *Lybecker* igen: «Nu er der ikke længere Plads i Kristiansstad til flere; inden næste Maanedes Udgang skulle alle Snaphaner være udryddede.»

Men det gik i Virkeligheden ikke saa let, som *Lybecker* drømte sig det; han saa alt for lyst og sejersstolt paa Forholdene. Der var ganske vist en stor Del Snaphaner, der søgte Naade og Tilgivelse hos den svenske Regering, men der var ogsaa mange, der flyg-

tede over til Sjælland og Bornholm, medens atter andre vedblivende holdt sig til i Skovbyerne og fortsatte deres blodige Haandværk der. Endnu den 4 Februar 1684 skriver Generalguvernøren *Rutger von Ascheberg*, at han frygtede for, at nogle af de gamle Snaphaner, der havde forstukket sig bort, nu i den strenge Vinter skulde gaa over Isen fra Danmark og slaa sig sammen med de Snaphaner, som hist og her i Sverige lode høre fra sig.

Ja, end mange Aar efter Fredens Afslutning hørtes der endnu Tale om uhyggelige Mord og Plyndringer med derpaa følgende Henrettelser oppe fra Gjøngbyerne. Det var maaske personlig Hævngerrighed eller raa og fræk Rovlyst, der til sine Tider var Drivfjederen til Fortsættelsen af det vilde Snaphaneliv; men ofte var det nok ogsaa et Udslag af den dybe Hævnfølelse over for Undertrykkerne, der havde skilt de gamle Venner fra hinanden. Den gamle, sejge Kærlighed til Danmark kunde ikke uddø, den vilde leve saa længe i det mindste, som der var, hvad Snaphanekaptajnen *Nils Tideman* i sin Tid skrev: «Friske Folk udi Lande, som hafver endnu dansk Blod udi sit Liv.»

INDHOLD.

	Side
<i>1643—1645</i>	1—41
Indledning	1
Ditmarsken.....	6
Vendelboerne.....	16
Gjøgernerne	21
Svend Povlsen.....	34
 <i>1657—1660</i>	 41—245
Der tænkes paa Krig	41
Svend Povlsen i Skaane.....	50
Svend Povlsen under Krigen i Sjælland.....	90
I Sydsjælland under Krigen.....	148
Efter Krigen	188
Svend Povlsen paa Lundbygaard	218
 <i>1675—1679</i>	 245—293
Den gamle Kaptajn drager atter ud i Krig og bliver Major	245
Snaphanerne rejse sig og kæmpe for sidste Gang ...	252

RETTELSER.

- Side 17 Anm. L. 1 f. n. fornævnte, læs: efternævnte.
— 32 L. 1 f. n. Du, læs: du.
— 63 L. 3 f. n. Parentesen (de Vornede) udgaar.
— 82 L. 15 Bjerre, læs: Bjærre.
— » L. 18 Finderup, læs: Fønderup.
— 126 L. 1 f. n. Adelsbondens, læs: Adalbondens.
— 152 L. 1 f. n. Hellobarder, læs: Hellebarder.
— 190 L. 7 havde, læs: have.